

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
<https://kksu.co.in/>

Digitization was executed by NMM

<https://www.namami.gov.in/>

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhed
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
<https://egangotri.wordpress.com/>

शिर्षक	ग्रंथकार	विषय	विस्तार (पूर्ण/ अपूर्ण)	टिकाकार	आकार	पृष्ठे	लिपी	सामग्री	Lines per page	Letters per line	Condition & age (शके/विक्रम संवत्)	Additional Particulars / Remark
हमसिद्धि पुनरीष पारिच्छेद उत्तराध्याय	काशीनाथ उपाध्याय	हम	पूर्ण	-	3/12	110	संस्कृत	कागज	12	51		

M-2945

अथधर्मसिंधुसारेतृतीयपरिच्छेदउत्तरार्धप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः श्रीगुरुभ्योनमः श्रीरुक्मिणीशायपांडुरंगायनमः श्रीमद्भुक्तचरणभ्योनमः श्रीरुक्मिणीपांडुरंगप्रणम्यपितरौगुरुन् तृतीय-
 च्छेदोत्तरार्धतनोमिथ्याशतुष्टये १ श्रीनाथः करुणासिंधुरिंदिराशंकरः सती विघ्नेशोभास्करेन्द्राद्याविघ्नान्मंतुसदैवमे २ तत्रतावच्छ्रद्धादिनिर्णयं
 वक्तुमधिकारनिर्णयायजीवत्यित्काधिकारोविविच्यते पादुकेचोत्तरीयंचतर्जन्यांरूप्यधारणं मजीवत्यित्कः कुर्याज्ज्येष्ठेभ्रातरिजीवति अत्रपादुकेका
 ष्ठमय्यौ उत्तरीयंसग्रंथिपरिमंडलवस्त्रमेकं द्व्यंगुलादिविस्तृतं सूत्रं कृतं परिमंडलरूपं वा उत्तरीयस्थानापन्नं स्मृत्युक्तं तृतीययज्ञोपवीतं वा जीवत्यित्केण जीव-
 ज्ज्येष्ठभ्रातृकेणचनधार्यमिति तात्पर्यं प्रावरणरूपं द्वितीयवस्त्रंतु जीवत्यित्कादिभिः सर्वैर्धार्यैः एकवस्त्रेन भुंजीत न कुर्याद्देवतार्चनमित्यादिना सर्वक-
 र्मस्तेकवस्त्रत्वनिवेधात् पितरिपितामहेज्येष्ठभ्रातरिचाकृताधानेजीवतिपुत्रपौत्रकनिष्ठभ्रातृभिराधानं न कार्यं ज्येष्ठभ्रातर्यकृतविवाहेकनिष्ठेन विवा-
 हो न कार्यः अत्रविशेषः पूर्वार्धे उक्तः एवं पित्रादिषु अकृतसोमयागेषु जीवत्स पुत्रादेः सोमेनाधिकारः एवं पूर्णमासेऽष्टौ दर्शोष्टौ वाग्निहोत्रहोमेच पित्रा-
 दौ रनारब्धेषु पुत्रादेर्नाधिकारः एवं सन्यासेपिकनिष्ठस्य सोदरस्यैव दोषो न भिन्नोदरस्य भ्रातुः पित्रादेराज्ञायां पुत्रादौ दोष इति केचित् अधिकारिणि
 पितरिसत्याज्ञायामपि दोषः पातित्यजात्यंधत्वादिदोषैरनधिकारिण्याज्ञयानदोषः पातित्यादावाज्ञां विनापिन दोष इत्यपरे तथा जीवत्यित्कस्यपि
 त्कृत्येषु दर्शोदश्राद्धनर्पणपैतृकदानेषु नाधिकारः अत्रविशेषः स्वापत्यसंस्कारस्वद्वितीयविवाहादिनिमित्तकनां दीश्राद्धे चालुर्मास्यांतर्गतपितृयज्ञे सो-
 मागतृतीयसवनस्थपितृयज्ञे जीवत्यितुरधिकारः पिंडपितृयज्ञे होमांतः पिंडपितृयज्ञे नारंभो वा पिंडपितृयज्ञस्येति पक्षद्वयं पितुः पित्राद्ये देशे न पिंड-
 दानमिति तृतीयः पक्षः कचिदेवमष्टकादिविकृतिष्वपि पक्षत्रयं गद्याप्रसंगतो गत्वामातुः श्राद्धं सतश्चरेत् जीवत्यितामातुः श्राद्धं सुदृश्यं गद्यां न गच्छेत्

गहानदीषु सर्वास्तो र्ये च प्राप्ते जीवत्यितृकः पितुः पितृमात्राद्यद्देशेन श्राद्धं कुर्यात् नवम्यामन्वष्टका श्राद्धं स्याद्देमातुः प्रत्यब्दं श्राद्धं च सपिंडकमेव जीवत्यि-
 तृकः कुर्यात् तथा सन्यस्ते ताते पतिते च ताते जीवत्यपि सति दर्शश्राद्धमहालयसंक्रांतिग्रहणादि श्राद्धानि सर्वाणि पितुः पितृमात्राद्यद्देशेन जीवत्यितृकेण कार्याणि
 एतानि च सांकल्पिकविधिना पिंडरहितानि कार्याणि अन्वष्टक्यादाविव पिंडदाने विशेषवचनाभावात् आश्विनशुक्लप्रतिपदि दौहित्रो जीवत्यितृकः
 सपिंडकमातामहश्राद्धं कुर्यात् तथा भ्रातृपुत्रोः पुत्रस्य पितृव्यस्य प्रत्यब्दं श्राद्धं सपिंडं कुर्यात् एवं कनिष्ठभ्राताप्यपुत्रज्येष्ठभ्रातुः प्रत्यब्दं तथा सप-
 त्नीपुत्रः सापत्नमातुः श्राद्धं एवं दौहित्रोः पुत्रस्य मातामहस्य प्रत्यब्दं इत्यं च पितृव्यादि श्राद्धचतुष्टये जीवत्यितृकस्याप्यधिकारः पितृव्यभ्रात्रादी-
 नामपुत्राणां पत्नीसत्वे सैवाधिकारिणी न तु भ्रातृपुत्रादेः श्राद्धाधिकारः एवं पतिरेव पुत्राभावे भार्या श्राद्धं कुर्यात् सपत्नीपुत्रसत्वे तु स एव कुर्यान्न भ-
 ता दौहित्रभ्रातृपुत्रयोः सत्वे मृतस्य विभक्तत्वे दौहित्र एव अविभक्तत्वे भ्रातृपुत्रः केचिद्भ्रातृ तत्पुत्रयोः सत्वे भ्रात्रैव श्राद्धं कार्यमित्याहुः तथा जी-
 वत्यितृकस्य पितृपितामहादिमनुष्यपितृतर्पणनिषेधेऽप्यग्निष्वात्तादिदेवपितृतर्पणनिषेधाभावात् त्रानांगतर्पणे ब्रह्मयज्ञांगभूतदेवर्षिपितृतर्पणे चाधि-
 कारोऽस्त्येव एवं यदीयश्राद्धाधिकारस्तदीयश्राद्धांगतर्पणेऽप्यधिकारः जीवत्यितापि कुर्वीत तर्पणं यमभीष्मयोः श्राद्धांगतर्पणाभिन्नतर्पणं जीवत्यितृके-
 ण तिलैर्न कार्यं श्राद्धप्रयोगमध्ये वा मजानुन्यग्भावो नीवी बंधश्च न कार्यः नद्यादौ स्नात्वा तर्पणांते समंत्रकं वस्त्रं निष्पीडनं विहितं तन्न कार्यं तथा खड्ग-
 मौक्तिकहस्तेन कर्तव्यं पितृतर्पणं इति विहितं खड्गधारणं न कार्यं अपसव्यं हि जाग्याणां पित्र्ये कर्मणि कीर्तितं आपकोष्ठं तु कर्तव्यमेतत्पितरि जीव-
 ति जीवति सन्यस्तादिरूपे पितरि मृतमातृमातामहकोपि पुत्रः पितुः पितृपितामहप्रापितामहानां पितुर्मानृपितामहीप्रपितामहीनां पितुर्मातामहमा

तृपिनामहमातृप्रपितामहानामिति पार्वणत्रयमेकोद्दिष्टगणचस्वमातरं पितुः पत्न्या इति स्वपितृव्यं पितुः प्रीतिरिति स्वमातामहं च पितुः श्वशरस्येत्येव-
मादिना पितृसंबंधपुरस्कारेणैवोद्दिश्य महालयश्चाहं कुर्यात् एवं दर्शादिषूह्यं पितुः सन्यासाभावेऽपि तीर्थश्चाहं जीवत्पितुरेवमेव एवं वृद्धिश्चाहं
प्यूह्यं ब्रह्मयज्ञांते नित्यं पितृतर्पणमपि सन्यस्तादिरूपजीवत्पितृकेणैवमेव कार्यमित्याहुः यद्यनुमातुर्वाषिकमपुत्रमातामहवार्षिकमपुत्रपितृ
व्यवार्षिकं वा क्रियते तदा क्रमेण मातृपितामहीप्रपितामहीनां मातामहमातृपितामहमातृप्रपितामहानां पितृव्यपितामहप्रपितामहानामित्ये
वोद्देशः यदा च पित्रादिभिः स्वाशक्त्या दिनानियोजितः पित्रादिकर्णीयंश्चाहं स्वयं पित्रादेः प्रतिनिधिभूय करोति तदा पितुरसुकशर्मणो यजमान
स्य पितृपितामहप्रपितामहानामित्येवं यथाश्चाहं सुद्देशः सर्वत्र पितृकृत्येमातृष्वविभक्तेषु ज्येष्ठस्यैवाधिकारः विभक्तेषु पृथक्पृथक् सापत्न्यमातरि ज्येष्ठे स
त्यपि कनिष्ठ एव स्वमातृवार्षिकान्वष्टक्यादिकुर्यात् जीवत्पितृपितामहकस्य सन्यस्तपितृपितामहकस्य च पितामहस्य पित्राद्युद्देशेन वृद्धिश्चाहं तीर्थश्चा
हं दर्शादिश्चाहं वा भवति पित्रादिषु त्रिषु जीवत्सस्य स्तेषु च न किमपिश्चाहं कार्यं केचित्तु पित्रादित्रयात्यरेभ्यः श्राद्धं देयमित्याहुः मृते पितरि पितामहे
जीवने पित्रे पितामहात्पराभ्यां च श्राद्धं देयं एवं पितृपितामहमरणे प्रपितामहजीवने प्यूह्यं यस्मिन् गृह्याग्निश्चौताग्निमानजीवन्मातृपितृकः पितुः पित्रा
दिभ्यः पिंडदानमिति तृतीयपक्षाश्रयेणारब्धपिंडपितृयज्ञाष्टकान्वष्टकाश्चाहं ऽन्वष्टकायां च पितुः पित्रादिमात्रादिमातामहादिभ्यः पिंडादिकं ददा
न आसीदनंतरं च मातामृतासोऽन्वष्टकायां च स्वमात्रादिभ्यः पितुः पित्रादिभ्यश्च दद्यात् यदा च पिंडपितृयज्ञान्वष्टकाद्यनारंभपक्षो जीवत्पितृकस्य
तदापि सन्यस्तादिपितृकस्य दर्शादिश्चाहं पितुः पित्राद्युद्देशेन व्यतिषंगभिन्नप्रयोगेण सां कल्पिके तु भवत्येव पितुरविभक्तैः पुत्रैः पृथगैव श्वदेवोन-

कार्यः पितृपाकोपजीवीस्याद्भातृपाकोपजीवक इत्युक्तेः अतएव गृह्याग्नौ पाकवैश्वदेवकरणपक्षेऽपि साग्निके पितरिसाग्निके रप्यविभक्तैः पुत्रैः पृथ
ग्वैश्वदेवो न कार्यः येषां पाकाभावे गन्तव्यं लोकिकत्वं मतं तैः पाकमात्रमग्नि संस्कारार्थं कार्यमिति भाति विभक्तैस्तु पृथग्वैश्वदेवः कार्यः तत्र वैश्वदेवस्य देव
यज्ञभूतयज्ञपितृयज्ञात्मकत्वाज्जीवत्पितृकैरपि पंचमहायज्ञांतर्गतः पितृयज्ञः कार्यः वैश्वदेवादिभ्यः पंचमहायज्ञास्तैस्तिरीयाणां तैरपि विभक्तैर्जी
वत्पितृकैः पितृयज्ञः कार्यः तस्य देवरूपी पितृदेवता कलेन पितृपितामहादिमनुष्यरूपी पितृदेव कत्वाभावात् मुंडनं पिंडदानं च प्रेतकर्म च सर्वशः
न जीवत्पितृकः कुर्याद्दुर्विणीपतिरेव च अत्र मुंडनं क्षरेण शिरसो वपनं तेन कर्तनं सिद्ध्यति सर्वं प्रेतकर्म प्रेतदहनवहनसपिंडीकरणांतौर्ध्वदेहिकादिक
मित्यर्थः मुंडनं रागप्राप्तमेव निषिध्यते तेन चोलोपनयनादिषु आधानदर्शपौर्णमासज्योतिषोमादिषु नित्यं प्राप्तं तीर्थं प्रायश्चित्तमात्रमरणादौ नैमित्तिकं प्राप्तं
च भवत्येव केचित्काम्यनागवल्यादिषु काम्यमपि भवतीत्याहुः गंगायां भास्करक्षेत्रे मातापित्रोर्गुरोर्मृतौ आधाने सोमपाने च वपनं सप्तसंस्मृतं गुरोरिति
दत्तकस्य पूर्वापरपित्रोरित्यर्थः वाक्यांतरं तीर्थमात्रे क्षौरोक्तेर्गंगाभास्करक्षेत्रग्रहणं जीवत्पितृकस्य तत्र विशेषतः क्षौरविधानार्थं जीवत्पितृकस्य पिंड
दाननिषेधः नांदीश्राद्धतीर्थश्राद्धयोः सन्यस्तादिपितृकस्य दर्शमहालयादिश्राद्धेषु च पिंडरहितसांकल्पिकश्राद्धबोधनार्थः महापितृयज्ञे सोमया
गेमात्मातामहादेवार्षिकश्राद्धेषु गयायामन्वष्टक्यादौ च पिंडदानं भवत्येवेत्युक्तं पिंडदानं प्रकुर्वीत मातापित्रोः क्षयाहनीति श्राद्धविधिना पिंड
दाने सिद्धेषु नः पिंडविधिः पित्रोर्वार्षिकगर्भिणीपतित्वनिषिद्धकालादिप्रयुक्तनिषेधबोधनार्थं तेन विवाहव्रतचूडासुवर्षमर्धतर्दकं पिंडदा
नं मृदास्नानेन कुर्यात्तिलतर्पणमिति निषेधस्यापि बाधः क्षयाहग्रहणं सपिंडीकरणमासिकेष्वपि पिंडदानोपलक्षणपरं अथ प्रेतकर्म प्रतिप्रसवः

जीवत्पितृकस्वमातुरपुत्रसापत्न्यमातुः स्वपुत्रसपत्नीपुत्ररहितभार्याया अपुत्रपितृव्यस्यापुत्रमातामहमातामह्योश्च दाहादिप्रेतकर्माणि कुर्यात्
अत्रापुत्रपदेन मुख्यगोणपुत्रपौत्रप्रपौत्राभावो विवक्षितः मातुरौर्ध्वदेहिकमनुपनीतोपि जीवत्पितृकः कुर्यात् तत्र विशेषः ऊनत्रिवर्षश्चूडार-
हितश्चेद्दाहमात्रसमंत्रकं कृत्वा न्यदन्येन कारयेत् यदा तु कृतचूडः पूर्णत्रिवर्षो वा तदा सर्वसमंत्रकं प्रेतकर्म कुर्यात् ब्रह्मचारी तु पित्रोर्मातामहस्य चोत्थकर्म
कुर्यान्नान्यस्य भर्तृदोहित्रयोः सत्वे भर्तृवपत्न्या दाहादिकुर्यात् सुंडनंतु भर्तुर्न एवमपुत्रस्य पत्नीदोहित्रयोः सत्वे पत्न्यैव पत्यः कुर्यात् तत्र दाहमा-
त्रसमंत्रकं कृत्वा न्यत्सकल्पमात्रं स्वयं विधाय ब्राह्मणद्वारा कारयेत् भर्तृसपत्नीपुत्रयोः सत्वे सापत्न्यपुत्र एव कुर्यान्निभर्ता सपत्नीपुत्रदोहित्रयोः
सत्वे सपत्नीपुत्र एव अपुत्रयोर्विधवा विधुरयोर्भ्रातृपुत्रदोहित्रयोः सत्वे दोहित्र एवाधिकारीति बहवः विधवाया भर्तुर्भ्रातृपुत्र एव विधुरस्य स्व-
भ्रातृपुत्र एवेति जीवत्पितृकनिर्णये भूदाः अपुत्रस्य पत्नी भ्रातृपुत्रयोः सत्वे पत्न्यैव एवं पुत्रासन्निधौ पौत्रादेः पितामहपितामह्याद्यौर्ध्वदेहिकाद्य-
धिकारः इत्यपि त्र्यकर्मसुंडनप्रेतकर्माद्यधिकारानधिकारौ जीवत्पितृकस्य प्रपञ्चितौ अत्र विषयमेदाह्वालबोधार्थत्वाच्च पुनरुक्तिर्नातिदोषाय
सपिंडानां सगोत्रसपिंडमरणो सकृत्सकृन्मिलांजलिदानं विहितं तज्जीवत्पितृकेणापि कार्यं एवं मातामहाचार्यादिभ्योऽपि इति जीवत्पितृकनिर्ण-
यः अथ ब्राह्मण्यधिकारिनिर्णयः तत्र सांबत्सरिकादिश्राद्धेषु दाहाद्यौर्ध्वदेहिकक्रियायां चौरसः पुत्रो मुख्योऽधिकारी औरसपुत्राणां बहु-
त्वे ज्येष्ठ एवाधिकारी ज्येष्ठस्याभावेऽसन्निधाने वा पातित्यादिनाधिकाराभावे वा ज्येष्ठानुजः यत्तु ज्येष्ठासन्निधौ सर्वतः कनिष्ठोधिकारी न तु मध्य-
मा इति तन्निर्मूलं तत्र पुत्राणां विभक्तत्वे कनिष्ठेभ्यो धनं गृहीत्वा ज्येष्ठेनैव सपिंडीकरणं क्रियाकार्या सांबत्सरिकादिकं तु पृथक् पृथक् अ-

विभक्तत्वे तु सां वत्सरिकादिकमप्येकेनैव कार्यम् एकेन कृतेऽपि सर्वेषां फलभागित्वात् सर्वैः पुत्रैर्ब्रह्मचर्यपरात्मवर्जनादयोनियमाः कार्याः पुत्राणां मे
कदेशस्थित्यभावे देशांतरे गृहांतरे वा स्थिते स्तौ रविभक्तैरपि पृथगेव वार्षिकादिकं कार्यं तत्र यदा ज्येष्ठा सन्निधौ कनिष्ठो दाहादिकं करोति तदा षोडश
श्राद्धांतमेव कुर्यान्न सपिंडीकरणं वर्षपर्यंतं ज्येष्ठप्रतीक्षां कुर्यात् तन्मध्ये ज्ञाते ज्येष्ठे नैव कार्यं नो चेद्दृष्टौ ते कनिष्ठे नापि कार्यं वर्षात्प्राक्पुत्रभि
न्नेन कृतमपि मासिकानुमासिक सपिंडीकरणं पुत्रेण पुनः कार्यं एव कनिष्ठेन कृतमपि ज्येष्ठपुत्रेण पुनः कार्यं विशेषस्त्वग्रे वक्ष्यते कनिष्ठस्य साग्नि
कत्वे सपिंडीकरणमपि द्वादशोऽह्निकनिष्ठेन कार्यं औरसपुत्राभावे पुत्रिकास्तत्क्षेत्रजादयो द्वादशविधाः पुत्रा उत्तरास्तयापि कलौ तेषां पुत्राणां निषे
धादौरसपुत्राभावे दत्तक एवाधिकारी मातापितृभ्यामन्यतरेण वा विधिपूर्वदत्तः प्रतिगृहीतु सवर्णो दत्तकः भार्यानुमत्यापत्यः पुत्रदातृत्वं तदप्याप
दि अत्यंतापदितु भार्यानुमत्यभावेपि पत्न्याः पत्यनुमत्यैव अत्र विशेषविचारः प्रागुक्तः दत्तकाभावे पौत्रः पौत्राभावे प्रपौत्रः अन्ये त्वौरसाभा
वे पौत्रः तदभावे प्रपौत्रः प्रपौत्राभावे दत्तक इत्याहुः उपनीतपौत्रसत्वेऽप्यनुपनीतौरसपुत्रस्यैवाधिकारः सच कृतचूडस्यैव पूर्णधिकवयसः पूर्ण
त्रिवर्षस्य त्वकृतचूडस्यापि अनुपनीतेनापि मंत्रपाठपूर्वकमेव पित्रो रौर्ध्वदेहिकं सां वत्सरिकादिकं श्राद्धं च कार्यं अशक्तौ त्वारौर्ध्वदेहिकं मात्रं समंत्रं
कमनुपनीतेन कार्यं अन्यत्वन्यद्वारा एवं श्राद्धेऽपि दशमहालयादौ संकल्पमात्रं कार्यं अन्यदितरेण केचिदूनत्रिवर्षेण चूडारहितेनापि दाह
मात्रं समंत्रं कार्यं शेषमन्येनेत्याहुः दत्तकस्तूपनीत एवाधिकारी दत्तकाभावे प्रपौत्राभावे च भर्तुः पत्नी पत्न्या भर्ता च दाहाद्यौ रौर्ध्वदेहिकं सां वत्स
रिकश्राद्धादिकं च कुर्यात् भर्तुरपि सपत्नीपुत्रसत्वेऽधिकारो न विदध्यादौरसः पुत्रो जनन्या और्ध्वदेहिकं तदभावे सपत्नीज इत्युक्तेः भार्या

यापिसमंत्रकमेवोर्ध्वदेहिकादिकं कार्यं अशक्तौ त्वग्निदानमात्रं समंत्रकं कृत्वा शेषमन्येन कार्यं श्राद्धे संकल्पमात्रं कृत्वा शेषमन्येन यद्यप्यवि
 भक्तस्य संसृष्टस्य वा भ्रातुरेव धनग्रहाधिकारस्तथापि क्रियाधिकारः पत्न्या एव विभक्ता संसृष्टे तु भ्रातरि धनाधिकारोऽपि पत्न्या एव पत्न्यभावे
 विभक्ता संसृष्टस्य कन्यापिंडदा धनहारिणी च तत्रापि विवाहितैव पिंडदा धनहरा त्वनूदापि दुहितुरभावे दौहित्रो धनहारी पिंडदश्च दौहित्राभा
 वे भ्राता भ्रातुरभावे भ्रातृपुत्रः अविभक्तस्य संसृष्टस्य च पत्न्यभावे भ्राता संसृष्टो नाम पूर्व विभक्तो भूत्वा पुनः स्वधनं भ्रातृधनैरेकीकृत्यैक
 पाकाद्युपजीवनः तत्र सोदरा सोदरसमवाये सोदर एव तत्रापि ज्येष्ठकनिष्ठयोः सत्वे कनिष्ठ एव कनिष्ठ भ्रातुरभावे ज्येष्ठ भ्रातैव कनिष्ठ बहु
 त्वे मृतानंतरस्तदभावे तदनंतरादयः एवं ज्येष्ठ बहु त्वे मृतानंतरक्रमेणैव सोदर भ्रातुरभावे सापत्न्य भ्राता अत्रापि ज्येष्ठत्वादिविचारः पूर्वव
 देव केचित्तु दुहितु दौहित्रयोर्धनहारित्वेऽपि विभक्ता संसृष्टस्य दाहादिकं भ्रात्रैव कार्यं सगौत्रसद्भावे भिन्नगौत्रस्य तदनधिकारादित्याहुः
 भ्रातुरभावे भ्रातृपुत्रः तत्रापि सोदर भ्रातृपुत्रो मुख्यः तदभावे सापत्न्य भ्रातृपुत्रः तदभावे पिता पितुरभावे माता मातुरभावे स्तृषा त
 दभावे भगिनी तत्रागुजाग्रजसोदरासोदराणां समवाये भ्रातृवत् भगिन्यभावे भगिनीपुत्रः समवाये तद्देव तदभावे पितृव्यतत्पुत्रादयः स
 पिंडाः तदभावे सोदकाः तदभावे गौत्रजाः तदभावे माता महमातुलतत्पुत्रादयो मातृसपिंडा अनुक्रमेण मातृसपिंडाभावे स्वपितृष्वस्तृ
 मातृष्वस्तृपुत्राः तदभावे पितुः पितृष्वस्तृमातृष्वस्तृमातुलपुत्ररूपाः पितृबंधवः एवं मातुः पितृष्वस्तृमातृष्वस्तृमातृबंधवः पितृबंध
 धूनामभावेऽधिकारिणः तदभावे शिष्यः शिष्याभावे जामाता श्वशुरस्य श्वशुरो जामातुः तदभावे सखा तदभावे विप्रस्य कश्चिद्धनहारी

विप्रभिन्नस्य राज्ञा धनं गृहीत्वा तेन धनेनान्यद्वारा कारणीयं अथवा विप्राद्यैर्भरणोन्मुखैर्धर्मपुत्रः कार्यः अथ स्त्रीणां दाहाद्यधिकारिणः
 अनूदायाः स्त्रियाः पिता तदभावे भ्रात्रादिः उदायास्तु पुत्राभावे सपत्नीपुत्रः तदभावे पौत्रप्रपौत्राः तदभावे पतिः तदभावे दुहिता तदभावे दौ-
 हित्रः तदभावे पत्न्यभ्राता तदभावे पत्युभ्रातृपुत्रः तदभावे स्नुषा तदभावे पिता पितुरभावे भ्राता तदभावे भ्रातृपुत्रादयः पूर्वोक्ताः अत्र स-
 र्वत्र पुत्रभिन्नानां पुत्रासन्निधानात् पुत्राभावाद्वा कर्तृत्वमिति स्थितं तत्र यदि पुत्रासन्निधानात् कर्तृत्वं तदा पुत्रभिन्नैर्दाहमारभ्य सपिंडीकरणात्मा-
 चीनं कार्यं ननु पुत्रभिन्नैः सपिंडीकरणां कार्यं पुत्राभावे त्वन्यैः सपिंडीकरणमपि कार्यं तत्रापि सपिंडादिभिर्नृपांतैर्दाहमारभ्य दशाहक्रियाः
 कार्या एव ता एव पूर्वा इत्युच्यन्ते तत एकादशाहमारभ्य सपिंडीकरणांतामध्यमसंज्ञास्तास्तु सपिंडादीनां कृताकृतत्वम् तदूर्ध्वानुमासिकसांव-
 स्सरिकाद्यास्ता उत्तरारव्याः सपिंडादिभिर्नृपांतैर्कार्या एव इदं च तदीयवृत्त्यादिस्थावरधनस्य चरधनस्य वाग्रहणाभावे तदन्यतरधनग्रहणे तु सपिंडादिभि-
 रपि मध्योत्तरारव्या अपि क्रियाः कार्या एव राज्ञा तु मृतधनसत्त्वे तद्धनद्वारा तत्सजातीयवर्णहस्तेन सर्वा अपि क्रियाः कारणीया एव धनाभावे तु पूर्वी-
 ता एवावश्यं कारणीयानान्याः सपिंडादिनृपांतभिन्नानां तु मृतस्य धनाभावे पिस्वधने नैव सपिंडीकरणांत क्रियाकरणमावश्यकं मृतस्य धनं गृ-
 हीत्वा प्रेतकार्याकरणे नृपांतानांतदूर्णवधप्रायश्चित्तं पुत्राद्यैर्भ्रातृसंतत्यंतैर्दौहित्रैश्च तत्पुत्रैश्च त्रिविधा अपि क्रिया धनग्रहणासत्त्वे तदसत्त्वे वाऽ-
 पिकार्या एव तत्र स्त्रीणामुत्तराः क्रिया मृताह्न्येव ननु दर्शादौ भर्तृश्राद्धे नैव निर्वाहस्मृतेः पूर्वमध्यमारव्यास्तु पृथगेव स्त्रीणां केचित्पुत्रप-
 त्योरभावे स्त्रीणां दौहित्रादिभिः सपिंडीकरणरहिता एवोत्तराः क्रियाः कार्याः सपिंडीकरणं तु तासां न कार्यं सपिंडीकरणाभावेऽपि एकोदशवि-

ध.सिं.

५

धिनाचार्षिकादिकं कार्यमित्याहुः ब्राह्मणस्त्वन्यवर्णानां न कुर्यात्कर्मपैतृकं कामाहोभाङ्गयान्मोहात्कृत्वा तज्जातितां व्रजेत् शूद्रेणापि ब्राह्मण
स्थनकार्यपैतृकं क्वचित् दत्तकस्तजनकपितुः पुत्राद्यभावे जनकपितुः श्राद्धं कुर्याद्धनं च गृणीयात् जनकपालकयोरुभयोः पित्रोः संतत्यभावे द
त्तको जनकपालकयोरुभयोरपि धनं हरेत् श्राद्धं च प्रतिवार्षिकमुभयोः कुर्यात् दर्शमहालयादौ तु द्वयोः पित्राद्योः श्राद्धं देयं तत्र द्वयोः पित्राद्योः पु
त्रकृपिण्डदानं पित्रादिद्वयद्वयोद्देशेनैकैकोवापिण्डः एवं दत्तकस्य पुत्रो दत्तकजनकस्य पुत्राद्यभावे स्वपितरं पितामहद्वयं प्रपितामहद्वयं चोच्चार्य दर्शादि
कं कुर्यात् तथैव धनं हरेत् एवं दत्तकपौत्रोपितज्जनककुले प्रपितामहस्य पुत्राद्यभावे पितरं पितामहं चैकमुच्चार्य प्रपितामहद्वयमुच्चार्य दर्शादि श्राद्धं कुर्या
त् प्रपितामहस्य धनं च हरेत् यद्येषां स्यात्सु भार्या स्वपत्यं न स्याद्विषयं हरेत् पुः पिण्डं चैभ्यस्त्रिपुरुषं दद्यादरित्यादेरेकपिण्डे द्वावनुकीर्तयेद्गृहीतारं चोत्पादयि
तारं चातृतीयात्पुरुषादित्यादेशे लोकादित्यादि स्मृतिवचनात् यदि जनकपालकयोरुभयोरपि पुत्रादिसंततिसत्त्वं तर्हि दत्तक उभयोरप्योर्ध्वदैहि
कं वार्षिकादिकं च न कुर्यात् पालकपितुरोरसपुत्रादिभक्तेन दत्तकेन दर्शमहालयादि श्राद्धमात्रं पालकपित्रादिपार्वणोद्देशेन कार्यं अविभक्तस्य तु
तदोरसकृतदर्शादिनैव दत्तकस्य दर्शादिसिद्धिरिति भाति ब्रह्मचारिणो मासिकाब्दिकादि श्राद्धं मातापितृभिः कार्यं ब्रह्मचारिणा तु मातृपितृमा
तामहोपाध्यायाचार्यभिन्नानां शवनिर्हरणं दाहाद्यंत्यकर्मचनकार्यं अन्याधिकार्यभावे मातृपितृमातामहाचार्याणां दाहादिकं ब्रह्मचारिणा
कार्यं तत्र दशाहः कर्मकरणे दशाहमाशौचं दाहमात्रकरणे एकाहं तदाप्यस्य नित्यकर्मलोपो नास्ति अशुचित्वेऽप्यशौचिनामन्नं तेन न भोक्तव्यं
तैः सह न वस्तव्यं तदुभयकरणे प्रायश्चित्तं पुनरुपनयने वक्ष्यते अन्येषां दाहादौ कच्छत्रयं पुनरुपनयनं च धर्मार्थकै नचित्कस्यचित्सवर्णस्य दा

त.प.५.

हादिश्राद्धादिकरणे संपत्त्यादिफलं अयं सर्वोपि श्राद्धविधिः शूद्राणाममंत्रकः कार्यः अत्र केचिद्वैदिकमंत्रपाठ एव शूद्राणां वर्ज्यः पौराणमंत्रास्तु पठनीया इत्याहुः पौराणमंत्रा अपि शूद्रेण स्वयं पठनीयाः किंतु विप्रद्वारा पठनीयाः वेदमंत्रास्तु न विप्रद्वारापीति सिंधुः एवं द्विजस्त्रियोपि ब्रह्मपुत्राद्यापनादाविव संकल्पमात्रं स्वयं कृत्वा वैदिकमंत्रादिप्रयुक्तं सर्वं श्राद्धं विप्रद्वारा कारयेत् सुरिति पारिजातकारमतं शूद्रस्य सदा मश्राद्धमेव पित्रे नमः पिता महायनम इत्येवमादिना नमो तन्नाममंत्रेणानिमंत्रणपाद्यासनगंधपुष्पादिना विप्रान्संपूज्य आमं निवेद्य सक्तुना पिंडदानादिकृत्वा दक्षिणादानादिना श्राद्धं समाप्य सजातीयान् ग्रहसिद्धपक्वान्नेन भोजयेत् यत्तु सिंधौ नाममंत्रेणावाहनाग्नौ करणकाश्यपगोत्रोच्चारपूर्वकं पिंडदानादिकं तर्पणादिकं पाकेन पिंडदानादिकं चोक्तं तत्सच्छूद्रविषयं सप्तपुरुषं त्रिपुरुषं वा परंपरया स्नानवैश्वदेवतर्पणादिकं शूद्रकमलाकरादियं ध्यसंगृहीतं धर्मनियमेनान्वरन् सच्छूद्र उच्यते एवं किरातयवनादिहीनजातीयानां विप्रेभ्य आमदानदक्षिणादानपूर्वकं स्वस्वजातीयभोजनात्मकमेव श्राद्धं राजकार्ये नियुक्तस्य बंधनग्रहवर्तिनः व्यसनेषु च सर्वेषु श्राद्धं विप्रेण कारयेत् अत्र प्रथमं जीवति तत्कनिर्णय उक्तस्तत्र प्रसंगात् किंचिदधिकारविचारोप्युक्तः इदानीं तु सर्वोप्यधिकारक्रमविचारः सविस्तर उक्त इति तेनात्र पुनरुक्तिर्बालबोधनार्थत्वात् न दोषाय इति श्रीमदनंतोपा० काशीना० धर्मसिंधुसारे श्राद्धाधिकारदाहाद्यधिकारनिर्णयः अथ श्राद्धशब्दार्थः पित्रादीन्मृतासु हिश्यविहिते काले देशे पक्वान्नामान्नहिरण्यान्यतमद्रव्यस्य विधिना दानं श्राद्धं तत्राग्नौ करणं पिंडदानं ब्राह्मणभोजनं च प्रधानं तदुक्तं होमश्च पिंडदानं च तथा ब्राह्मणभोजनं श्राद्धशब्दाभिधेयं स्यादेकस्मिन्नौपचारिकमिति क्वचिद्वचनादशक्त्या वा पिंडदानाद्यकरणे ब्राह्मणभोजनादिमात्र

ध.सिं.
६

मपिश्राद्धपदार्थः संपद्यतइतिचतुर्थपदार्थः तथाचवचनांतरं यजुषांपिंडदानंतुबहुचानां द्विजार्चनं श्राद्धशब्दाभिधेयं स्यादुभयं सा
मवेदिनां अश्रद्धयापितरोनसंतीतिमत्वाश्राद्धमकुर्वाणस्यरक्तं पितरः पिबन्ति अथश्राद्धभेदाः तत्रश्राद्धं चतुर्विधं पार्वणश्राद्धमेकोद्विष्ट-
श्राद्धं नां दीश्राद्धं सपिंडीकरणश्राद्धं चेतिभेदात् पित्रादित्रयोद्देशेनविहितंपिंडत्रययुतंपार्वणं तच्चैकपार्वणकद्विपार्वणकत्रिपार्वणकमिति त्रिवि-
धं तत्रपित्रादेर्मृततियौक्रियमाणंप्रतिसांवत्सरिकमेकपार्वणकं अमावास्यादिषण्णवतिश्राद्धनित्यश्राद्धानिमहालयान्वष्टक्यभिन्नानिद्विपार्वण-
कानि एतेषुसपत्नीकपित्रादित्रयसपत्नीकमातामहादित्रययोरेवोद्देशात् अन्वष्टकाश्राद्धं त्रिपार्वणकं पित्रादित्रयमात्रादित्रयसपत्नीकमातामहा-
दित्रयाणामुद्देशात् महालयादिश्राद्धं तीर्थश्राद्धं च पार्वणैकोद्विष्टरूपं पित्रादिपार्वणत्रयस्यपत्न्याद्येकोद्विष्टगणस्यचोद्देशात् केचिदेतद्वयंमाताम-
हमातामह्योः पार्वणभेदेनपार्वणचतुष्टययुतंकुर्वन्ति केषांचित्सूत्रेदर्शोपि त्रिपार्वणकश्चतुष्पार्वणकोवेतिहेमाद्रौ एकोद्देशेनक्रियमाणमेकपिंडयु-
तमेकोद्विष्टं तदपित्रिविधं नवसंज्ञं नवमिश्रसंज्ञं पुराणसंज्ञं चेति मृतस्यप्रथमदिनमारभ्यदशाहांतंविहितानिनवसंज्ञानि एकादशाहादी-
न्यूनाब्दानानिनवमिश्राणि एतानिविश्वेदेवहीनानि ततः पराणिकनिष्ठभ्रातृवार्षिकशस्त्रहतचतुर्दशीश्राद्धादीनिपुराणसंज्ञानि केचि-
त्सपिंडयुत्तरंक्रियमाणानांपार्वणानामपिपुराणसंज्ञामाहुः पुत्रजन्मविवाहादौक्रियमाणंवृद्धिश्राद्धं नां दीश्राद्धं इदंपूर्वार्धेविस्तरेणप्रपंचितं
एतदेवगर्भाधानपुंसवनसीमंतेष्वाधानेसोमेचक्रियमाणंकर्मोगमिष्टिश्राद्धमितिचोच्यते अत्रक्रतुर्दशौविश्वेदेवाः अन्यकर्मसहस्रसंज्ञं तत्रसत्यव-
स्तुविश्वेदेवाइतिनामभेदोदेवभेदश्चान्यत्समानम् एतच्चपार्वणत्रययुतत्वात्पार्वणभेदांतर्गतमपिदर्शादितोबहुधर्मभेदात्पृथगुद्विष्टं मृतस्य

तृ.प.३

६

द्वादशाहादिकालेपिंडार्धसंयोजनादिरूपसंपिंडीकरणं एतदपिपार्वणैकोद्दिष्टविकाररूपं अत्रविशेषोवक्ष्यते एवंचपार्वणमेकोद्दिष्टमिति-
 द्विविधमेवश्राद्धं एतत्पुनस्त्रिविधं नित्यनैमित्तिककाम्यंचेति नियतनिमित्तेविहितंनित्यंयथादर्शादि प्रत्यहंविहितमपिश्राद्धंनित्यसंज्ञं
 पार्वणद्वययुतंविश्वेदेवहीनमुक्तं अनियतनिमित्तेविहितंनैमित्तिकं यथासूर्यचंद्रग्रहणादौ एतदपिषट्दैवतं फलकामनोपाधिककाम्यं य-
 थापंचस्यादिति यौक्तिकादिनक्षत्रेच अथश्राद्धदेशाः दक्षिणाप्रवणेगोमयोपलिप्तैकमिकेशास्थि श्लेष्मादिवर्जिते कृत्रिमभूमिवर्जि-
 तेरजस्वलादर्शनादिवर्जितेश्राद्धंकार्यं कुरुक्षेत्रप्रभासपुष्करप्रयागकाशीगंगा यमुनानर्मदादितीरनैमिषगंगाद्वारगयाशीर्षाक्षय्यवलादिषु
 श्राद्धंमहाफलदं शमीपत्रप्रमाणेनपिंडंद्वादद्याद्वयाशिरं उद्धरेत्सप्तगोत्राणिकुलमेकोत्तरंशतं पितामाताचचार्याचभगिनीदुहितातथा पितृ-
 मातृष्वसाचैवसप्तगोत्राणिवैविदुः एषांगोत्राणांपुरुषाः क्रमेणचतुर्विंशतिविंशतिषोडशद्वादशैकादशदशाष्टावित्येकोत्तरशतसंख्यास्तेषां
 मुद्धारइत्यर्थः तत्रपितृकुलेद्वादशपूर्वाद्वादशपराइतिचतुर्विंशतिरेवमग्रेऽपि तुलसीकाननछायाशालग्रामस्यसन्निधिः चक्रांकितस्यसान्नि-
 ध्यमेषुयत्क्रियतेनरैः स्नानदानंतपःश्राद्धंसर्वमक्षयतांव्रजेत् गोगजाश्वादिदुष्टप्रदेशेऽश्लेच्छदेशेचश्राद्धंनकार्यं परकीयगृहादौश्राद्धकरणेतच्छ्र-
 मिस्वामिपितरोभागंहरन्ति तेनगृहस्वामिनेमूल्यंदत्वाकार्यं स्वाम्यनुज्ञयावाकार्यं वनानिगिरयो नद्यास्तीराण्यायतनानिच देवरवाताश्वगती-
 श्वनस्वाम्यंनपुंस्यचित् नैकवासानचक्षीपेतांतरिक्षेकदाचन श्रुतिस्मृत्यदितं कर्मनकुर्यादशुचिः क्वचित् अथश्राद्धकालाः तेचप्राचे-
 णामासंक्रांतियुगादिमन्वादिमहालयादयः पूर्वपरिच्छेदेउक्ताएव केचित्तूच्यन्ते महातीर्थप्राप्तिर्व्यतीपातोमृताहोग्रहणद्वयंश्राद्धंप्रतिरुचिः

श्रोत्रियादिब्राह्मणसंपत्तिरर्थोदयकपिलाषष्ठ्याद्यलभ्ययोगाग्रहपीडांदुः स्वप्नदर्शनं नवान्नप्राप्तिर्नवोदकप्राप्तिर्गृहप्रच्छादनादिनिमित्तंच श्राद्ध-
 कालाः यदाविष्टिर्व्यतीपातोभातुवारस्तथैवच पक्षकोनामयोगोयमयनादेश्चतुर्गुणः सर्वमासानां कृष्णपक्षेषु श्राद्धमुक्तं अत्रप्रत्यहंपंचम्या
 दिवायदहः संपत्तिर्वैत्तित्रयः पक्षाः एकदिनपक्षेदर्शएव नारायणवृत्तौ तु दर्शश्राद्धे नैव पक्षश्राद्धसिद्धिरुक्ता सर्वमासेषु दर्शश्राद्धाशक्तौ
 कन्याकुंभवृषस्थेऽर्के सति दर्शत्रये एकत्र दर्शवा श्राद्धं साग्निकस्य त्वशक्तस्य पिंडपितृयज्ञमात्रेण दर्शसिद्धिः निरग्निकस्य ब्राह्मणभोजनमात्रेण-
 धान्यादिद्रव्यदानेन वा दर्शसिद्धिः कृष्णपक्षेषु महालयापरपक्षस्य श्रेष्ठत्वं तत्रापि पंचदशाहादिपक्षा अन्योपि बहुविस्तराद्वितीयपरिच्छेदे उक्तः
 अत्रविशेषांतरंकालतत्त्वविवेचने पंचदशाहव्यापिमहालयप्रयोगारंभोत्तरमाशौचपातेकृतमहालयानां वैफल्यं तेन शुद्ध्यंते कस्यांचित्तिथौ सकृ-
 न्महालयमात्रमनुष्ठेयं एवं पंचम्यादिपक्षेपि प्रतिबंधांतरे प्रतिनिधिद्वारा शेषमहालयानुष्ठानं पितृव्यज्येष्ठपुत्रादीनामपुत्राणां महालयापरप-
 क्षे तत्तन्मृततिथौ तदेकपार्वणकमहालयश्राद्धं जीवत्पितृकेणापिकार्यमिति द्वादशपौर्णमास्यसंभवे माघीश्रावणीप्रौष्ठपद्योनित्याः कस्मिं-
 श्चिल्लक्षणापक्षे प्रतिपदादिपंचदशतिथिषु कृत्तिकादिभरणयंतनक्षत्रेषु विष्कंभादियोगेषु सूर्यादिवारेषु बवादिकरणेषु च श्राद्धे फलविशेषोक्तेरेते
 तिथ्यादयः काम्यश्राद्धकालाज्ञेयाः इति सामान्यकालः अथापराणहादिविशेषनिर्णयः दिनस्य पंचविभागास्त्रिमुहूर्तकाः तत्राद्योभा-
 गः प्रातः संज्ञः द्वितीयः संगवः तृतीयो मध्याह्नः चतुर्थो पराणहः पंचमो भागः सायान्हः दिनस्य पंचदशो भागो मुहूर्तः तत्र सप्तमो गांध-
 र्वोष्टमो मुहूर्तः कुतुपः नवमो रोहिणः तत्र दर्शादिश्राद्धानां निर्णयः पूर्वपरिच्छेदयोः प्रायेणोक्तः विशेषस्तूच्यते साग्निकानां कात्यायना

दीनामन्वाधानपिंडपितृयज्ञदर्शश्राद्धनामेकदिनकर्तव्यत्वनियमात्रेधाविभक्तदिनतृतीयभागरूपापराणहव्यापिन्याममायांदर्शश्राद्धकर्त-
व्यं अथप्रतिसांवत्सरिकमासिकादिनिर्णयउच्यते तत्रैकोद्दिष्टमध्याह्नेसप्तमाहमनवमसुहूर्तरूपेकार्यं तत्रापिकुतुपरौहिणसंज्ञकावष्टमन-
वमसुहूर्तौसुरव्यःकालः तत्रपूर्वत्रैवपरत्रैववादिनेमध्याह्नेव्याप्तौसैवतिथिग्राह्या दिनद्वयेमध्याह्नेव्याप्तौमध्याह्नास्पर्शेवापूर्वत्रैव दिनद्व-
येसाम्येनैकदेशव्याप्तौपूर्वा खर्वदर्पाद्यैर्व्यवस्थेत्यन्ये वैषम्येणैकदेशव्याप्तावाधिक्येननिर्णयः पार्वणेत्त्वपराणहव्यापिनीग्राह्या पूर्वत्रैवपर-
त्रैववापराणहव्याप्तौसैवग्राह्या दिनद्वयेतद्व्याप्तौतदस्पर्शेवांशतःसमव्याप्तौवापूर्वा विषमव्याप्तौत्वधिकाग्राह्या माधवाचार्यास्तुदिनद्वयेपूर्वा-
पराणहव्याप्तावंशतःसमव्याप्तौचोत्तरतिथेः क्षयेपूर्वा हृद्वौपरा उत्तरतिथेः क्षयवृद्ध्याभावेपिपरेत्याहुः अयंक्षयाहनिर्णयः प्रत्याब्दिकेमा-
सिकेसकृन्महालयेवज्ञेयः श्राद्धेभरण्यादिनक्षत्रं व्यतीपातादियोगश्चापराणहव्यापीत्युक्तं द्वितीये केचिच्छुक्लपक्षे उदयव्यापिनक्षत्रं कृष्णपक्षेस्तमय-
व्यापि योगस्तुकुतुपव्यापीत्याहुः एतच्चपार्वणश्राद्धंकुतुपादिमुहूर्तपंचकेकार्यं नसायान्हेनरात्रौनप्रातःसंगवयोः पिंडपितृयज्ञदिनेसायान्हे-
ऽपिपार्वणमनुज्ञायते यदाविघ्नवशादिनेसांवत्सरिकंश्राद्धंनकृतंतदारात्रावपिप्रथमप्रहरपर्यंतंकार्यं स्मृताहातिक्रमेचांडालत्वादितोषोक्तेः ग्रहण-
दिनेदर्शमासिकप्रतिवार्षिकादिश्राद्धश्राप्तौतदिनेएवान्ननामेनवाहेस्मावाकुर्यान्नोत्तरदिने प्रथमाब्दिकंत्रयोदशेमलमासेकार्यमित्युक्तं तेनयत्र-
द्वादशमासिकंश्राद्धमासेभवतितत्रत्रयोदशेधिकएवप्रथमाब्दिकंकार्यं यदात्वधिकमध्येद्वादशमासिकंतदाद्वादशमासिकस्यद्विरावृत्तिंकृत्वाच-
तुर्दशेशुद्धमासेप्रथमाब्दिकं एवंद्वितीयादिमासिकस्यापिमलमासेप्राप्तस्यद्विरावृत्तिर्ज्ञेया द्वितीयाद्याब्दिकंतुशुद्धमासेएव एवमहालयोऽपि

ध.सिं.

८

शुद्ध एव नाधिके मासे किंचिदपि मलमासमृतानां तु यदा स एव मलमासो भवति तदाऽधिक एव सांवत्सरिकं न शक्यं दर्शदिने वार्षिकं प्राप्तौ पूर्ववार्षिकं
कृत्वा ततः पिंडपितृयज्ञं पाकांतरेण दर्शश्राद्धं च कुर्यात् परत्वादौ पिंडपितृयज्ञस्ततो वार्षिकं ततो दर्श इति क्रममाहुः एवं मासिकादिष्वपि ज्ञेयं स
पिंडीकरणं दूर्ध्वं यावदब्दत्रयं भवेत् तावदेव न भोक्तव्यं तदीये श्राद्धमात्रके प्रथमाब्देऽस्थ्यादिभोजी द्वितीये मांसभक्षकः तृतीये रक्तभोजी-
स्याच्छुद्धं श्राद्धं चतुर्थके इत्यास्तां प्रासंगिकं प्रकृतमनुसरामः पावणमपि हेमश्राद्धमायश्राद्धं च देधा विभक्तदिनपूर्वभागे एव कार्यं सर्वं च श्रा-
द्धं तत्तन्निर्णीतकाले तत्तत्तिथ्यभावेऽपि कर्तव्यं साकल्यवचनादिनाशाश्रितस्तत्र तत्तिथिसत्त्वादितिकालतत्त्वविवेचने हृदि श्राद्धं प्रातः संगव-
योः कार्यं मध्याह्नौ गौणः अपराह्णहसायान्हरात्रयो निषिद्धाः रात्रौ विवाहे प्रातर्हृदि श्राद्धं न कृतं तदारात्रावपि कार्यमिति कचिद्ग्रहणनिमित्तकं
पार्वणश्राद्धं पुत्रजन्मनिमित्तकं जातकर्मणि हृदि श्राद्धं च रात्रावपि कार्यं इति कालनिर्णयः पुत्रादिभिः पितृमात्राद्युद्देशेन श्राद्धे क्रियमाणेनाम
गौत्रं मंत्राश्रितं तदन्तान् पितृन् प्रापयति तत्र पित्रादीनां देवरूपत्वे तदन्नममृतं रूपं भूत्वा तत्रोपतिष्ठते गांधर्वत्वे भोग्यरूपेण पशुत्वे तृणरूपेण सर्प-
त्वे वायुरूपेण यक्षत्वे पानरूपेण दानवादिस्त्वे मांसत्वेन प्रेतत्वे रुधिरत्वेन मनुष्यत्वेनादिरूपेणेति ग्रंथांतरे तस्य ते पितरः श्रुत्वा श्राद्धकालमुपस्थि-
तं अन्योन्यं मनसा ध्यात्वा संपतंति मनोजवाः तैर्ब्राह्मणैः सहा श्रंतिपितरो वायुरूपिणः अत एव श्रीरामेण श्राद्धे क्रियमाणे सीता विप्रेषु दशर-
थादीन् दर्शयित्वा श्रूयते प्राहृष्यंते यमः प्रेतान् पितृन् श्राययामालयात् विसर्जयति भूलोकं कृत्वा शून्यं स्वकंपुरं तेषु त्रादेः प्रकाशंति पायसं स-
धुसंयुतं कन्यागते सवितरि पितरो यांति वैस्रुतान् अमावास्यादिने प्राप्ते गृहद्वारं समाश्रिताः श्राद्धाभावे स्वभवनं शापं दत्वा व्रजंति ते अतो

तु.फ.उ.

८

मूलैः फलैर्वापितथाप्युदकतर्पणैः पितृत्वं सिद्धं प्रकुर्वीत नैव श्राद्धं विवर्जयेत् किञ्च श्राद्धेन ब्रह्मादिस्तंब एवैतं सकलभूततृप्तिः श्रूयते तत्र पिशाचा-
 दिरूपाणां विकिरादिभिस्तृप्तिर्ब्रह्मादिरूपाणां स्नानवस्त्रोदकादिकेषां चिदुच्छिष्टपिण्डादिनेति अतो ब्रह्माभूतपितृकेणापि श्राद्धं कार्यं तत्र पितृपि-
 तासहप्रपितामहादिरूपमेकैकं पार्वणं वसुरुद्रादित्यादिभेदे मध्येयं एकोद्दिष्टं वसरूपेणैतिसर्वत्र केचित्तु पितृपितामहादयः प्रहृन्मसं कर्षणावा-
 सदेवात्मनाभ्येयाः कर्तानिरुद्धात्मनेत्याहुः एवंवरुणप्रजापत्यग्निरूपेण क्वचित् क्वचिन्मासभक्तुवत्सररूपेणैति तत्र यथाचारं समुच्चयेन
 विकल्पेन बाध्यामभितिव्यवस्था पित्रादिपार्वणं यत्र तत्र मातामहादयः सर्वत्रैव हि कर्तव्यानाब्दिके मासिकेषु न मासिकेषु त्वाब्दिके च त्रिदे-
 वत्यं प्रकीर्तितं दृष्ट्वौ तीर्थैश्च कृत्वा सगयायांच महालयं त्रिपार्वणकमन्त्रेष्टुं शेषं पादुपौरुषं विदुः सपत्नीकं पित्रादित्रयं सपत्नीकं मातामहादित्र-
 यमिति पादुपौरुषत्वं क्षयाहं वर्जयित्वैकं स्त्रीणां नास्ति एवमक्रिया अन्वष्टकासष्टद्वौ च गयायांच क्षयेऽहनि अत्र मातुः पृथक् श्राद्धमन्यत्र
 पतिना सह अथ विश्वेदेवाः यत्र विशेषो नोच्यते तत्र सर्वत्र पार्वणश्राद्धे पुरुरवार्षिकसंज्ञका विश्वेदेवाः काम्यश्राद्धे महालये च धूरि-
 लोचनसंज्ञकाः नैमित्तिकेऽष्टकारव्याष्टमीश्राद्धे च कामकालसंज्ञकाः एकोद्दिष्टं संपिंडीकरणं नैमित्तिकसंज्ञं नांदीश्राद्धे सत्यवसरसंज्ञकाः तत्रापि ग-
 माधानपुंसवनसीमंतोन्नयनेतिसंस्कारत्रयांगमग्न्याधानसोमयागांगंच नांदीश्राद्धमिष्टिश्राद्धसंज्ञकं कमंगिश्राद्धसंज्ञकं च तत्र क्रतुदक्षसंज्ञका वि-
 श्वेदेवाः पार्वणद्वयाद्ययोजीवनान्यात् पार्वणकमेव क्रियमाणं नांदीश्राद्धं देवरहितं कार्यं एवं पार्वणत्रयस्य भिन्नत्वेनानुष्ठीयमानेनांदीश्राद्धेऽपि
 मातृपार्वणं देवहीनं नांदीश्राद्धे हि दिनत्रयेक्रमेण पार्वणत्रयं कार्यमेकस्मिन् दिने पृथक् पृथक् पार्वणत्रयं सह तत्रेण वा पार्वणत्रयमिति त्रयः पक्षाः नि-

त्यश्राद्धदेवरहितं कार्यं एवं सपिंडीकरणात्पाक्तनान्येकोद्दिष्टश्राद्धान्यपि देवहीनानि इति श्राद्धदेवतानिर्णयः अथ श्राद्धे ब्राह्मणाः तत्र जातक
 मादिसंस्कारैः संस्कृतः सत्यवाक् शुचिः वेदाध्ययनसंपन्नः षड्सकर्मस्ववस्थितः पुरुषत्रयविरच्यातः सर्वे ब्राह्मण उच्यते इति ब्राह्मणसामा
 न्यलक्षणं तत्रोत्तममध्यमाधमभेदेन त्रिविधा ब्राह्मणाः तत्रोत्तमाः वेदाध्ययनसंपन्नावेदांगाध्यायिनोऽपि च ये वै व्याकरणाद्यैश्चमीमांसाध्य-
 यने रताः पौराणिकाश्च वेदांती धर्मशास्त्ररतोऽपि च एतेषामपि ये पुत्रा ब्रह्मवेत्ता तथैव च वेदार्थज्ञः कर्मनिष्ठस्तपोनिष्ठश्च योगिनः पितृमातृ
 परश्चैव स्वधर्मनिरतस्तथा शिशुरप्यग्निहोत्री च सोमादिश्रौतकर्मवित् शिवभक्तो विष्णुभक्तो भार्यायामृतुकालगः गुरुभक्तो ज्ञाननिष्ठः सो
 मयाजी च सत्यवाक् कुशोलस्नातकयतिब्रह्मचारिण उत्तमाः एते सर्वे सपत्नीकायुवत्वादिगुणान्विताः सापिंड्ययोनिशिष्यत्वादिसंबंधै
 श्च वर्जिताः कुष्टापस्मारादिदोषैर्हीनाश्चेदुत्तमाः स्मृताः तत्र दशाहादिसूतकादिप्रयोजकसापिंड्यसगोत्रसौदकरूपः संबंधः सापिंड्यपदा
 मिधेयः योनिसंबंधो मातुलत्वश्च शरत्वशालकत्वादः आदिना गुरुसहाध्यायीत्वमित्रत्वादयः तथा च सपत्नीकत्वादिगुणयुक्ता उक्तसंबंधही-
 ना अपस्मारांधत्वादिदोषहीनावेदाध्यायित्वादिसप्तविंशतिप्रकाराविप्रा उच्यते इति सिद्धं तत्र विशेषः यद्येकं भोजयेच्छ्राद्धं छंदोगंतत्र भोज
 येत् ऋचो यजूंषि सामानि त्रितयंतत्र विद्यते ऋग्वेदिनंच पित्र्येयाजुषंच पितामहे प्रपितामहे सामगंच भोजयेच्छ्राद्धकर्मणि अथर्ववेदिनं
 वैश्वदेवे पित्र्ये च भोजयेत् एतेन स्वशारवीयहिजाभावे हि जानन्यानि मंत्रयेदिति निरस्तं केचिद्यथा कन्या तथा ह विरिति नियमाद्यैः सह योनि
 संबंधस्ते एव परशारवीयाः श्राद्धार्हा इत्याहुः तन्निर्मूलं केचिच्छ्राद्धकर्तृसगोत्रप्रवरावर्ज्याः पितृपुत्रौ भ्रातरौ द्वौ निरग्निगुर्विणीयति सगोत्र

प्रवरं चैव वर्जयेच्छुद्धकर्मणीति वचनादित्याहुः विना मांसेन मधुना विना दक्षिणया शिषा परिपूर्णं भवेच्छुद्धं यतिषु श्राद्धभोजिष्विति यतिप्रशंसा
 अथ मध्यमा विप्राः मातामहो मातुलो भागिनेयो दोहित्रो जामाता गुरुः शिष्यो याज्यः श्वशुरः क्रतुः कुशालकः पितृष्वस्तु पुत्रो मातृष्वस्तु पुत्रो मातुल
 पुत्रोऽतिथिः सगोत्रो मित्रमित्येते मध्यमाः दोहित्रजामातृस्वस्त्रीयादीनां विद्यादिगुणवतां श्राद्धे निमंत्रणाभावे दोषः गुणाहीनत्वे तु न दोषः षडभ्यस्त
 पुरुषेभ्यो वा कृश्राद्धाहर्निव गोत्रिणः षडभ्यस्त परतो भोज्या अलाभे गोत्रजा अपि अत्र विशेषः क्रतुजः सपिंडाः संबंधिनः शिष्याश्च वैश्वदेव
 स्थानेनियोज्या न तु पित्र्ये एकमन्येपि विगुणा विप्रादेव स्थानेन योज्याः पिता पितामहो भ्राता पुत्रो वाथ सपिंडकाः न परस्परमर्घ्यास्कर्त्तव्याः श्राद्धे क्रतुजस्त
 था वैश्वदेवेनियोक्तव्या यद्येते गुणवत्तराः अथ वर्ज्या विप्राः क्षयश्वासमूत्रकृच्छ्रममंदरादि महारोगीहीनांगोऽधिकांगः काणो बधिरो मूकः शत्रुः
 कितवो भृतकाध्यापको मित्रद्रोही पिशूनः कुनरवो हृष्णादंतः क्लीबो मातापितृगुरुत्यागी चोरो नास्तिकः पापकर्माविहितकर्मत्यागी नक्षत्रोपजीवी वै
 द्यो राजभृत्यो गायको लेखकः कुसीदजीवी वेदविक्रयी कवित्वजीवी देवार्चनजीवी नटो गृहदाही समुद्रगामी शस्त्रकर्ता सोमविक्रयी पक्षी पोषकः प
 रिवेत्तादिधिषूपतिः कुमाराध्यापकः पुत्रात्प्राप्तविद्याद्वयप्राप्त्यर्थं वेदघोषकारी ग्रामयाजी केशपशुविक्रयी शिल्पी पित्रादिवादकारी मूद्रयाज
 को जटोश्मश्रुहीनो निर्दयोरजस्वलापतिर्गर्भिणीपतिः कुक्षो वामनोरक्तनेत्रो वाणिज्योपजीवी छिन्नोष्ट्रश्छिन्नलिंगो गंडुमान् चरितो देवलको-
 विधुरो निरग्निः शूद्रगुरुः शूद्रशिष्यो दांभिको गोविक्रयी रसविक्रयी वेदनिन्दको वृक्षरोपकः सदायाचकः कदर्यः कृषिजीवी साधुनिन्दितो मेषम
 हिषपोषकः कपिलकेशो विस्मृतवेदो निष्ठुरवागित्यादयो विप्राहव्यकव्ययोर्वर्ज्याः धर्मार्थमुदरार्थं वैषधकारी विगर्हितः देवार्चनपरो नित्यं

विचार्यवित्सारत्रयं असौ देवलको नाम देवस्य ग्राहकोऽपि च वर्जनीयः स विज्ञेयः सर्वकर्मसु सर्वदा इदं मनुष्यस्थापितदेवताविषयमिति प्राप्ति
दाराग्रिहोत्रसंयोगं कुरुते योऽग्रजे स्थिते परिवेत्ता स विज्ञेयः परिवित्तिस्तु अग्रजः अग्रजानुज्ञादौ न दोष इत्युक्तं ज्येष्ठायां यद्यनूदायां क
न्यायाधूह्यते तु जा साचाग्रेदिधिषूर्ज्यापूर्वा तु दिधिषूर्मेता प्रतिमा विक्रयं यो वै करोति पतितस्तु सः जीवनाय परास्थानि नीयते पतितः स
च गानधूत्यादिकमुदरार्थं निषिद्धं न तु भगवदर्थं अत्र विप्राणां ग्राह्यत्वे तस्यैव तद्विन्नानां वर्ज्यत्वे सिद्धे पुनर्वर्ज्यपरिगणनं वर्ज्यभिन्नानां
निर्गुणानामपि ग्राह्यत्वाय विद्याशीलादिगुणवत्त्वे कुष्ठित्वकाणत्वादि शारीरदोषाणां न दूषकत्वं गद्यायां तु निर्गुणा अपिते एव भोज्याः न वि
चार्यं कुलं शीलं विद्या च त एव च पूजितैस्तैस्तु संतुष्टा देवाः स पितृगुह्यका इत्युक्तेः ब्राह्मणान् परोक्षे तृतीये क्षेत्रनिवासिनः यत्तु न
ब्राह्मणं परोक्षे तदेवैकर्मणि धर्मवित् पित्र्ये कर्मणि तु प्राप्ते परोक्षे तत्र यत्नत इति तदसंभवपरं गायत्रीसारमात्रोपिवरं विप्रः स यं च्छिन्नः नायं त्रितश्च
तुर्वेदी सर्वाशी सर्वा विक्रयीति हेमाद्रौ व्यासः श्राद्धे काणादयो भोज्या मिश्रिता वेदपारगैः विप्रानि मंत्रणात् पूर्वमेव परोक्षणीयान तु निमंत्रणोत्तरं इ
ति ब्राह्मणविचारः अथ श्राद्धार्हद्रव्याणि तत्र दर्भाः दर्भग्रहणे कालो मंत्रो दर्भभेदाश्च द्वितीयपरिच्छेदे उक्ताः विशेषस्तूच्यते कुशासु-
ख्याः कुशाभावे काशदूर्वा शीरतृणादयः तत्र काशोर्दूर्वाभिर्वा कृतपवित्रहस्तेनाचामेत् हाभ्यामनामिकाभ्यां तु धार्यं दर्भपवित्रके एकानामिक
यावापि द्वयोर्मध्ये तु पर्वणोः साग्रौ विगर्भौ तु कुशौ कार्ये ताभ्यां पवित्रकं हाभ्यां तस्याच्चतुर्भिर्वा ग्रंथियुक्तं न वा भवेत् स्नाने दाने जपे होमे स्वा
ध्याये पितृकर्मणि सपवित्रो सदभौ वा करोतु कुर्वीत नान्यथा ब्रह्मग्रंथिपवित्रा ल्यो नाचामेच्च बुधः सदा केचिद्ग्रंथितपवित्राभावे साग्रदर्भौ द्वौ दक्षि

णोकरे वामे तु त्रीन्धौ वा विभृयादित्याहुः आसने ह्येदमौ पितृकर्मणि समूला हि गुणादर्माः देवे साग्राक्रजवः पित्र्येः पिसपिंडीकरणपर्यंतमृजुद-
 म्नास्ति दूर्ध्वं हि गुणाभगना इति ये च पिंडाश्चिता दर्मायैः कृतं पितृतर्पणं मलमूत्रोत्सर्गं धृता मलमूत्राद्यमेध्यगाः मार्गे चितौ यज्ञभूमौ स्थिता ये
 स्तरणासने ब्रह्मयज्ञे च ये दर्मास्त्यागाहं सर्व एव ते अन्यानि च पवित्राणि कुशदूर्वात्मकानि च हेमात्मकपवित्रस्य कलां नार्हन्ति षोडशीं पंचगुंज
 माषमानेन षोडशमाषं हेममयं पवित्रकमित्याहुः अथ हविः श्रीह्रियवनिलमापगोधूमश्यामाकप्रियंगुमुद्गसर्षपाः श्राद्धे प्रशस्ताः चण
 काविकल्पिनः पावनालोपिविकल्पितः इष्टापूर्तं मृताहे च दर्शयद्यष्टकास च पात्रेभ्यस्त्वेषु कालेषु देयं नैव कुभोजनं अगोधूमं च यच्छ्राद्धमाष
 मुद्गविवर्जितं तैलपक्वेन रहितं कृतमप्यकृतं भवेत् राजमाषाश्च निष्पावा अपिशस्ताः सतीनकाः राजमाषा महाराष्ट्रमाषा च वलीति प्रसि
 द्धाः निष्पावाः पावटे इति सतीनकावालाणे इति कदलीफलमात्रफलसूरणः पनसः त्रिविधं कर्कटीफलं कोशानकी दोडका इति प्रसिद्धा कु
 स्तंबरुचैकल्पिकं पटोलं बदरमामलकं खजूरीफलं चिंचाई कंशोटी मूलकं द्राक्षा लवंगौलापत्रकाणि जीरकं हिंगुदाडिमफलमिक्षुः शर्करा गुडः कर्पूरः सै
 धवसा मुद्गं लवणं पूगीफलं तांबूलपत्रमिति श्राद्धे प्रोक्तानि हवींषि गव्ये दधि दुग्धे घृतं गव्यं माहिषं च केचित् माहिषंतक्रंसद्यः कृतमनुद्धृतं नवनी
 तं ग्राह्यमाहुः केचिन्महिषीक्षीरं शर्करादियुतं ग्राह्यमाहुः मथितं निर्जलं दधिसर्वं निषिद्धं जंबीरफलं विहितं प्रतिषिद्धत्वादिकल्पितं असौ
 दं अक्रोड इति प्रसिद्धः शृंगाटकः शिंगाडे इति प्रसिद्धः चिर्मंदं बर्बूजमिति प्रसिद्धं शीतकदली ताराळीति प्रसिद्धं ऐतेश्राद्धे विहिताः आश्रा
 तक आंबाडा इति प्रसिद्धस्तंडुलीयोमाठ इति प्रसिद्ध एतौ ह्ये विहितं प्रतिषिद्धौ केचिद्राजमाषं कृष्णोतरमुद्गं कृष्णानिष्पावं च निषिद्धमाहुः कथं

चिद्यदिविप्रेष्योनदत्तंभोजनेमधु पिंडास्तनैवदातव्याः कदाचिन्मधुनाविना अक्षतागोपशश्चैवश्राद्धेमांसंतथा मधु देवराचसुतोत्पत्तिः कलौपं
चविवर्जयेदिति वचनद्वयान्मधुन्येच्छिकविकल्पः केचिद्यथाचारं प्रदेयंतु मधुमांसादिकंतथेति वचनादेशाचारात्सारेण व्यवस्थितविकल्पमा
हुः मांसंश्राद्धेषु नैव देयं कलिवर्जत्वात् नदद्यादामिषंश्राद्धेन चाद्याद्धर्मतत्त्वविदित्यादिश्रीभागवतवचनाच्च अन्यानिमुंजातचव्यकसेरु काले
यादिद्रव्याणि बहूनि महानि बंधेषूक्तानि तान्यप्रतिषिद्धत्वाच्छ्राद्धे वश्यापेक्षोपयोगयोरभावाच्च नोच्यंते अथवर्ज्यानि यद्यपि विहितो
त्तैव तद्विज्ञानां मग्राद्यत्वं प्राप्तं तथापि विशेषदोषप्रदर्शनाया प्राप्तनिषेधज्ञापनाय च तानि संगृह्यंते उक्तोच्चादिना प्राप्तं पतितां त्यजादेः प्राप्तम
न्यायार्जितं कन्या विक्रयादिलब्धं धनं निघ्नं पित्रर्थं मे देहीतियाचनार्जितमपि निषिद्धं आढकी कुलित्यमसूरकोद्रवराजसर्वपादि निषिद्धाः लां
केति प्रसिद्धमर्कदाश्रवर्ज्याः शिशुकूष्मांडोभयविधालाबुकरमदार्द्रमरीचपिंडमूलकैकुसुमशरणवशांकुराः दशविधालशुनादिपलांडभे
दाः कुत्रिमलवणानिरक्तविल्वं श्वेतकृष्णचूताकंगाजरापरपर्यायंगुंजनं भोकरसंज्ञः श्लेष्मातकोरक्तनिर्यासाश्रवर्ज्याः सामुद्रसैंधवेभक्ष्यैप्र
त्यक्षं लवणैर्बुधैः बिडालोच्छिष्टमाघातंश्राद्धेद्रव्यं विवर्जयेत् करीरफलपुष्पाणि विडंगमरिचानि च बीजपूरपटीलंचश्राद्धे दत्त्वापतत्यधः
कृष्णाधान्यानि सर्वाणि वर्जयेच्छ्राद्धकर्मणि नवर्जयेत्तिलांश्चैव मुद्गमाषांस्तथैव च दातुर्यद्यत्प्रियंतनदेयं निघ्नं न चेद्धितत् अजाविमहिषी-
क्षीरंतद्विकारांश्च वर्जयेत् बालुकाकीटपाषाणैः केशैर्यच्चाप्युपद्रुतं वस्त्रेण वा जितं चान्नं वर्जयेच्छ्राद्धकर्मणि अमेध्यैर्जंगमैः स्पष्टं शक्यं
पर्युषितं च यत् द्विः पक्वं परिदग्धं च सिद्धमक्षंश्च वर्जयेत् यत्सकृत्पाकेन भक्षणाहंमपि हिंशुजीरकादिसंस्कारार्थं पुनः पच्यते तद्विपक्वं व-

पाठ. ओ. ७ रैक्तमूलकै

ज्यं यत्तु द्विपाकेनैव भक्षणार्हं तन्मनिषिद्धमिति सिंधुः यदनैकदेशः केनचित्पूर्वभासादिसस्तदन्नं श्राद्धे वर्ज्यं मारीचं राजगिरेति प्रसिद्धं शा-
कं धान्यं च वर्ज्यं वटप्लक्षोदुंबरकपित्तनोपमा तुलिंगफला निनभक्षयेत् क्षीरं चलवणैर्मिश्रं ताम्रे गव्यं सरासयं अस्यापवादः पयोनुद्ध-
तसारं च पयसा संयुतं दधि घृतं चैतानि गव्यानि नैव दुष्टानि ताम्रके पिप्पलीवर्तुलमरिचावेः प्रत्यक्षस्य निवेद्यो न त्वन्यद्रव्यमिश्रितस्य ना-
रीकेलं विहितमिति सिद्धं यच्च पौतिकशाकादिकं जीर्णतक्रं संधिन्यादि क्षीरमनिर्देशायाः क्षीरं मृग्यादि क्षीरं फेनिलतक्रादिकं हस्तदत्त-
स्नेहलवणादिकं च नित्यभोजने निषिद्धं तत्सर्वं श्राद्धेऽपि वर्जयेत् माधवीये मृतेर्मक्षिकाकृमिजंतुभिः केशरोमनरवादिभिश्च दूषितं सति संभवे वर्जये-
त् असंभवे तु केशादिकमुद्धृत्य संप्रोक्ष्य हिरण्यस्पर्शं कृत्वा भुंजीत श्वमार्जारमूषकादिभिरालीढादिकं त्वापद्यपि वर्ज्यमित्युक्तं यत्तु मंडकवटकसक्तु-
पायसापूपकसरादीनां हंसिद्धामां च पर्युषितत्वं दोषो नास्तीति वचनं तन्नित्यभोजनपरं न तु श्राद्धपरमिति शिष्टाः यदग्निपक्वं स देकरात्रिद्विरात्रा-
द्यंतरितं तत्पर्युषितमुच्यते कदर्यादीनामन्नं नित्यभोजने श्राद्धकर्मणि च न ग्राह्यं तच्च कदर्याश्चोरो नटो वीणोपजीवी वार्धुषिको भिशस्तोगणिका-
चिकित्सकः क्रुद्धः पुंश्चलीमत्तः क्रूरः शत्रुः पतितो दांभिकः पतिपुत्ररहितास्त्री स्वर्णकारः स्त्रीजितो ग्रामयाजको धातुकः कर्मारस्तंतुषायः कृत-
घो वस्त्रक्षालनोपजीवी दारोपजीवी सोमविक्रयी चित्रकर्म गायक इत्यादयस्त्रैवर्णिका अप्यग्राह्यान्ताः आत्मानं धर्मकृत्यं च पुत्रदारांश्च पीडये-
त् लोभादयः पितरौ मृत्यान्तसकदर्य इति स्मृतः द्वावेवाश्रमिणौ भोज्यौ ब्रह्मचारी गृहीतया वानप्रस्थो यती लिंगी न भोज्यान्ताः प्रकीर्तिताः षण्मा-
सं यो द्विजो भुंक्ते भूद्रस्यान्नं विगर्हितं स तु जीवन्मवेच्छूद्रो मृतः श्वाचाभिजायते अन्यानि च द्रव्याणि निबन्धेषु बहूनि निषिद्धानि तानि विहि-

तोत्तर्यसिद्धत्वादप्रसिद्धत्वाच्चनोक्तानि दुर्गोधिकनिलंसारंपंकिलंपल्लवलोदकं नभवेद्यत्रगोत्रमिर्नक्तंयच्चाप्युपाहृतं नग्राह्यंतज्जलंश्राद्धेय-
 चाभोज्यनिपानजं स्नानमाचमनंदानंदेवतापितृतर्पणं शूद्रोदकैर्नकुर्वीततथामेधाद्विनिःसृतैः नाहरेदुदकंरात्रौतुलसीगोमयंसृदं तुलसी
 बिम्बंजान्हवीजलभिन्नंपर्युषितंजलपुष्पंचत्यजेत् दौहित्रः कुतुपः कालश्चागः कृष्णाजिनंतथा रौप्यंदर्भास्तिलागावः खड्गपात्रंपितृ-
 प्रियं आरण्याः कृष्णानिलासुरव्याः सदभावेग्राभ्यागौराः कृष्णाश्च लागसान्निध्यंश्राद्धेऽतिप्रशस्तं कुक्कुटविडुराहकाकमार्जारशूद्रव-
 दूरजस्वलासान्निध्यमतिनिघं चांडालरजस्वलारवंजशिवत्रिन्यूनांगातिरिक्तांगादिभिर्वीक्षितमन्नमभोज्यं आपदिमृद्भस्महिरण्योदकस्पर्शाद्दो-
 ज्यं पावमानोतरत्समंदीमंत्रैर्गोचन्यादिभिश्चदर्भजलप्रोक्षणेदुष्टान्शुद्धिः पादुकोपानहौलत्रंरक्तचित्रांबरंतथा रक्तपुष्पंचमार्जारंश्राद्धभूमौ
 विवर्जयेत् घंटानादोशवधत्तूरशंखशक्तिसान्निध्यंचवर्ज्यं अथश्राद्धदिनकृत्यं गोमयादिभिर्भूमिभांडशुद्धिः देवताब्रह्मचारियतिशिश्नानांपिं-
 डदानपर्यंतमन्नंनदेयं अतिशिशवस्तृगृहांतरेभोजनीयाः तिलानवकरेत्तत्रसर्वतोबंधयेदजान् पाकःश्राद्धकर्त्रास्वयमेवकार्यः तदभावेशाद्धूप-
 त्यातदभावेतुबांधवैः सगोत्रैर्वासपिंडैर्वामित्रैर्वासगुणान्वितैः पुंश्चलींचतथावंध्यांविधवांचान्यगोत्रजां वर्जयेच्छ्राद्धपाकार्यममातृपितृवं-
 शजां नपाकंकारयेत्पुत्रीगर्भिणीचापिदुर्मुखी पाकभांडानिसौवर्णरौप्यताम्रोद्भवानिच कांस्यानिमृन्मयंतूक्तंनव्यमेवमनीषिभिः पैत्तलं
 रंगजातंचविहितंनचनिंदितं नकदाचित्यचेदन्नमयस्थालीषुपैतृकं फलशाकादिछेदनार्थंभिन्नानामायसानांशस्त्राणांभांडानांचदर्शनम-
 पिपाकादिस्थानेनिषिद्धं पक्वान्नस्थापनार्थंतुशस्यंतेदारुजान्यपि गृह्याग्नौतुपचेदन्नंश्राद्धीयंलौकिकेपिवा यस्मिन्नग्नौपचेदन्नंतस्मिन्नहोमौ

विधीयते तत्रगृह्याग्नौपाकेविशेषः प्रातर्होमंकृत्वातदेकदेशंमहानसेहृत्पाकंकुर्यात् पाकांतपाकाग्न्येकदेशंगृह्याग्नौसंयोज्यगृह्येऽग्नौकरणवैश्व
देवादिकार्ये अत्रैवंव्यवस्था कात्यायनादीनांगृह्याग्नौपाकः आश्वलायनानांतुनैत्यकपचनाग्नौ अग्नौकरणंत्वाश्वलायनानांव्यतिषंगेण
श्राद्धेगृह्याग्निपक्वचरुणागृह्येएव व्यतिषंगाभावेपाणिहोमः अन्यशाखीयस्यगृह्याग्नावग्नौकरणंविधुरस्योच्छिन्नाग्निनकस्यचपृष्टोदिवि
विधानाग्निसंपादनंतच्चपूर्वाधैउक्तं भोजनपात्राणितुहेमरोप्यकांस्यजानिवापलाशकमलकदलीमधूकपत्रनिर्मितानिवा अथनिमंत्र-
णादिश्राद्धाहेभक्तान्नपरिणामपर्यंतंकर्तुर्विप्राणांचनियमाः स्त्रीसंगपुनर्भोजनानृतभाषणाध्यापनद्युतायासभारोद्धहनहिंसादानप्रतिग्र-
हचौर्याध्वगमनदिवास्वापकलहादिवर्जनंकर्तुर्भोक्तृभयधर्माः स्त्रीसंगश्चश्राद्धदिनेतत्पूर्वदिनेचक्रतुकालेपिवर्ज्यः तांबूलक्षारकर्माभ्यंगदंत
धावनवर्जनंकर्तुर्धर्माः भोक्तृविप्राणांतैलाभ्यंगेउद्धर्तनेक्षौरेचविकल्पः कर्तुर्भोक्तृश्चसुरव्यवारुणास्नानेनैवाधिकारोनतुगोणस्नानेन श्राद्ध-
कृच्छुकृवासास्यान्यौनीचविजितेंद्रियः उपवासंपरान्नंचऔषधंचविवर्जयेत् अवस्त्रत्वंमलवद्वस्त्रत्वंकौपीनवत्वंकच्छहीनत्वमनुत्तरीयत्वंका-
षायवस्त्रत्वमार्द्रवस्त्रत्वंद्विगुणवस्त्रत्वंरक्तवस्त्रत्वंदग्धवस्त्रत्वंस्यूतवस्त्रत्वमित्येकादशविधनग्नत्वंकर्तुर्भोक्तृभ्यांवर्ज्यं कर्तुर्ललाटेऊर्ध्वपुंड्रादे-
र्विकल्पः भोक्तृस्तभवत्येव चंदनतिलकस्तुपिंडदानात्क्राकर्तुर्वर्ज्यः भोक्तृस्तभोजनकालात्प्राग्वर्ज्यः सदभहस्तेनतिलकोनकार्यः करणेआ-
चमनंदर्भत्यागश्च कर्त्रीनिमंत्रितविप्रत्यागोनकार्यः प्रसादेनत्यागेयत्वेनविप्रःप्रसादनीयः बुद्धिपूर्वकत्यागेयतिचांद्रायणंप्रायश्चित्तं आमं-
त्रितस्तुयोविप्रोभोक्तुमन्यत्रगच्छति नरकाणांशतंगत्वाचांडालेष्यभिजायते आमंत्रितस्तयःश्राद्धेविलंबंकुरुतेद्विजः देवद्रोहापितृद्रो-

होपच्यते नरकेषु सः स्त्रीसंगः पुनर्भोजनं च श्राद्धपूर्वरात्रावपि कर्तुं भोक्तृभ्यां वर्ज्यं दशकृत्वः पिबेदापी गायत्र्या श्राद्धशुक्लद्विजः सायंसं
 ध्यामुपासीत जपेच्च जुहुयादपि स्मृतकेच प्रवासे च अशक्तो श्राद्धभोजने ओपासनादिकं होमं न कुर्यात् किंतु कारयेत् निमंत्रितस्तन
 श्राद्धे कुर्याद्वायादिताडनं अपराणहारव्यमुहूर्तत्रये वनस्पतिष्ठे दं दधिमंथनं सर्वैर्न कार्यं यदा कर्तुरशक्त्या तत्पुत्रशिष्यादिः प्रतिनिधिः श्राद्धं करोति तदा
 यजमानप्रतिनिधिभ्यामुभाभ्यां पूर्वोक्ताः सर्वैर्कर्तुं नियमाः कार्याः सुक्तकच्छातुयानारी सुक्तकेशी तथैव च हंसतेव दतेऽत्यंतं निराशाः पितरोगताः
 सवर्णप्रैषयेदासं हि जानातु निमंत्रणे अभोज्यं ब्राह्मणस्यान्नं वृषलेन निमंत्रितं तथैव वृषलस्यान्नं ब्राह्मणेन निमंत्रितं वृषलः शूद्रः अथ श्राद्धे ब्राह्म
 णस्यैव वैश्वदेवे समाः पित्र्ये विषमाः तेन ह्येवैश्वदेवे त्रयः पितृपार्वणे इति पंचविधाः अथ वा चत्वारो देवैः पितृपार्वणे तु पित्रादीनामेकैकस्य त्र
 यस्त्रय इति त्रयोदशविधाः यद्वा पित्रादेरेकैकस्य पंचत्येको न विंशतिः किं वा एकैकस्य सप्तेति पंचविंशतिः एवं दशादौ पार्वणाधिक्ये विषाधिक्य
 मूल्यां तथा च वैश्वदेवे द्वौ चतुरो वोपविश्य पित्रादिष्वेकैकस्य स्थाने एकत्रोत्पंच सप्तनवोपवेशयेदिति निष्कर्षः सक्रियां देशकालौ च द्रव्यब्राह्मणसं
 पदं शौचं च विस्तरं हंतीति पक्षे अशक्तौ वा देवे एकः पितृपार्वणे चैक इति द्वौ विप्रौ तदुक्तं श्रीभागवते द्वौ देवौ पितृकार्ये त्रीनेकैकमुभयत्र वा भोजये-
 त्स स मृद्धोपि श्राद्धे कुर्यान्न विस्तरं देशकालोचितं श्राद्धद्रव्यपात्रार्हणानि च सम्यग्भवन्ति नैतानि विस्तरात्त्वजनार्पणादिति एतेन ह्येवैकः पि
 त्र्ये इति विप्रत्रयपक्षो निर्मूलो वेदितव्यः द्वौ देवौ चतुर्विप्रौ प्राङ्मुखं वा उपवेशयेत् पित्र्ये तूदङ्मुखं वा स्त्रींश्चक्रुर्गयजुः सामवेदिनः अत्यशक्तौ
 पार्वणाद्व्येको विप्रः यदैक एव विप्रस्तदा विश्वे देवस्थाने शिवलिंगं शालग्रामं वा संस्थाप्य सर्वं श्राद्धं समाचरेत् देवान् तं तस्मिन्पदग्नौ दद्याद्वा ब्रह्म

चारिणो स्थानत्रयेऽकोविप्रइतिपक्षः सपिंडीकरणादन्यत्रइदं दृष्टिकारमतं अत्राप्येकैकइतिपक्षः स्मृत्यर्थसारादिमतोवक्ष्यते सपिंडीकरणोत्तु
 पार्वणेत्रयएवविप्रः वृद्धिश्चाद्धेतुदैवेद्वौप्रतिपार्वणंद्वौद्वावेवमष्टौनिरुष्टपक्षे संपदिदैवेचत्वारः प्रतिपार्वणंचत्वारइतिषोडशेत्येवंदैवेपित्र्ये-
 चसमाविप्राइतिविशेषः सर्वथाब्राह्मणालाभेकृत्वादभिमयान्वदून् प्रेषानुप्रेष्यसंयुक्तंसर्वश्राद्धंप्रकल्पयेत् अत्रविप्रानुकूल्यरूपदृष्टप्रयो
 जनाभावेप्यदृष्टार्थदक्षिणादेया एवंयतेः श्राद्धोपवेशनेऽपिसाचदक्षिणाकालांतरेऽन्यस्यैप्रतिदापनीया अथवाऽप्यर्चितंलिङ्गंशालग्राममया
 पिवा संस्थाप्यदेवपित्र्येपीठेश्राद्धंचरेन्नरः पितरस्तस्यतिष्ठंतिकल्पकोटिशतंदिवि निमंत्रणंतुविप्राणांपूर्वेद्यः सद्यएववा कुर्याद्विप्रांश्च
 नियमान्छावयेत्येतृकान्बुधः अक्रोधनैः शौचपरैः सततं ब्रह्मचारिभिः भवितव्यंभवद्विश्चमयाचश्राद्धकारिणोति अथसामान्यतःश्राद्ध
 परिभाषा निपात्यदक्षिणंजानुंदेवान्परिचरेत्सदा पितृणांपरिचर्यातुषामजानुनिपातनात् प्रदक्षिणंतुदेवानांपितृणामप्रदक्षिणं पि
 तृणांद्विगुणाभुग्नादभेदेवैक्रजुलगाः दैवेतूदङ्गुरवः कर्तापित्र्येस्यादक्षिणामुरवः संकल्पेक्षणदानेपाद्येआसनेआवाहनेऽर्घ्यदानेगंधा
 द्याच्छादनांतपंचोपचारेऽन्नदानेपिंडदानेऽजनाभ्यंजनयोरक्षय्ये स्वधावाचनेचसंबंधगोत्रनामोच्चारणमावश्यकमन्यत्रकृताकृतं संबंधमो
 त्रनामरूपाणीति संबंधनामगोत्ररूपाणीतिवोच्चारणोक्रमः तत्रसकारेणतुवक्तव्यंगोत्रंसर्वत्रधीमतेतिवाक्यात्काश्यपसगात्रस्येतिवोच्चारः के
 चिच्छारवाभेदाद्यवस्थाभाहुः गोत्रस्यत्वपरिज्ञानेकाश्यपंगोत्रमुच्यते शर्मांतंविप्रनामोक्तंवर्मांतंक्षत्रियस्यतु गुप्तांतंचैववैश्यस्यदासांतं
 शूद्रजन्मनः पित्रादिनामाज्ञानेतुतत्पितामहपितामहेत्येवंब्रूयान्ननामोच्चारयेदित्याश्वलायनः शारवांतरेतुपितुर्नाम्नः स्थानेपृथिवी

षादिति पितामहस्यांतरिक्षसदिति प्रपितामहस्यदिविषदिति नामोच्चार्य स्त्रीणां दांतं नामसावित्रीदेत्येवमुच्चार्य केचिद्देवीशब्दांतमाहुः अन्येदे-
वीदापदयोः समुच्चयमूचुः विभक्तिभिस्तु यत्किंचिद्दीयते पितृकर्मणि तत्सर्वं सफलं ज्ञेयं विपरीतं निरर्थकं षष्ठीविभक्त्या संकल्पः क्षयश्चाक्ष-
य्यकर्म च षष्ठ्या वा स्याच्चतुर्थ्या वा स न दानं द्विजातये द्वितीयया वाहनं स्याद्विभक्तिस्तु चतुर्थिका अन्नदाने पिंडपूजा स्वधा स्वस्तीति वाचने पिं-
डदाने तु संबुद्धिर्ये च लेत्यादितः पुरा ततः परं चतुर्थी चैत्यं भयं सर्वसंमतं शेषाणि सर्वकर्मणि संबुद्ध्यां ते यथायथं इदं ते वा इदं वो वा प्रयुज्यैव स-
माचरेत् सव्येन देवं कर्म स्यादपसव्येन पैतृकं विप्रप्रदक्षिणा विप्रस्वागतं चार्घ्यदानकं सूक्तस्तोत्रजपो न्नस्य पात्रेषु परिवेषणं आह्वानमंत्र-
स्याघ्राणं तथा च स्वस्तिवाचनं तांबूलदानमारभ्य समाप्तेरिति पैतृकं प्रदक्षिणाद्येतदुक्तं सव्येनैव समाचरेत् देवार्चादक्षिणादिः स्यात्पादजा-
न्तं समूर्ध्वं शिरोंसजालुपादेषु वामांगादिषु पैतृके अक्षय्यासनार्घ्यवर्ज्यं स्वधाकारेण पितृभ्यः सर्वदानं देवेभ्यः स्वाहापदेन देवतीर्थेन देवं
तत्पितृतीर्थेन पैतृकं अथाचमनानि श्राद्धारं भेद्विराचमनं विप्रपादक्षालनां ते स्वपादक्षालनपूर्वकं द्विराचमनं देवार्चनां ते पित्रर्चनां ते चैकै-
कमाचमनं आघ्राणां ते एकं विकिरदानां ते द्विरेकं वा श्राद्धां ते स्वपादक्षालनपूर्वकं द्विराचमनमिति अन्ये भस्ममयीदांते करशुद्ध्यां ते उच्छिष्टचा-
लनां ते चाप्येकैकमाहुः अथ भोक्तुः पादशौचांते द्विराचमनं पाणिहोमांते एकं भोजनांते द्विरिति अथ दर्भाः आचांतः प्राक्षुशांस्त्यक्त्वा
पाणावन्यांश्च धारयेत् तथा च श्राद्धारं भेद्वितान्दर्भान्याद्यांते च विसर्जयेत् ततो देवार्चनां ते पित्रर्चनां ते पिंडशेषाघ्राणां ते विकिरदानां ते श्राद्धां
ते च पूर्वधृतदर्भास्त्यजेत् श्राद्धसागरादिप्रयोगे तु पित्रर्चनां ते दर्भत्यागो न दृश्यते तेन कचिदाचमनेऽपि दर्भत्यागो नेति भाति अथोहवि

चारः यत्र बहुवचनांतः पितृशब्दस्तत्र पितृशब्दस्य सर्वपितृवाचित्वाद्बहोवचनं यथार्थपात्रे पितृनिमान्त्रीणयेत्यत्र मात्रादिश्राद्धे पितृनिति नवदे
 त् तत्रापि श्रद्धं धनमंत्रेषु श्रद्धंतां पितरः श्रद्धंतां पितामहा इत्यादि श्रद्धंतां मातर इत्यादि चोह एव बहुवचनं तु नो ह्यते प्रथममंत्रे एव पूज्यत्वात् अथ क
 त्वात् अथ नो हेदिति निषेधादकमंत्रेषु नो हः पिंडदाने ये च त्वामत्रानुतेभ्यश्चेत्यत्र मात्राश्राद्धे याश्च त्वामत्रानुताभ्यश्चेति नवदेत् स्त्रीणां स्त्रियः
 पुरुषाश्चानुगा इति पुमान्स्त्रियेति पुल्लिङ्गशेषादिति वृत्तिरुक्तं अन्येतु याश्चेत्याद्बहमाहुः मात्रादिद्वित्वे पिंडदाने एतद्द्वयमस्मान्मातरौ यज्ञदेशी देये च यु
 वामत्रान्वित्येकं पिंडं दत्वा स्मन्मातृभ्यां अयं पिं इत्यादि अभ्यंजने स्मन्मातरौ अभ्यंजायां अंजने जायां एवं पितामही प्रपितामही द्वित्वे बहूः
 अथ बहुत्वे एतद्वै स्मन्मातरो यज्ञदेशी देरुद्रदेयथानामगोत्राये च युष्मानत्रान्वित्येकं पिंडदानादि अभ्यंजने भ्यङ्ध्वं अंजने इध्वमित्यादि एकना
 मत्वे एकमेव नाम द्विवचनांतं बहुवचनांतं वा वदेत् एवमर्थदाने कालेऽप्यस्मन्मातरा वित्याद्बहोवचनं संबोध्यै दं वामर्घ्यमिदं वोऽर्घ्यमित्यूहो बोद्धव्यः तथा
 चायं तु नः पितरः सोमं तिलोसिसोमदे उशंतरुत्तानि पिंडानुमंत्रणदशादानोपस्थानप्रवाहणप्राशनादिमंत्रेषु बहुवचनांतं पितृपदयुक्तत्वादिहेतौ
 नो ह इति प्रसिद्धं नाप्रोक्षितं स्मृशो हस्तनवदेन्मातृषींगिरं नचोहीक्षेत भुंजानं नचैवाश्रूणि पातयेत् देवैः पित्र्ये च सर्वत्र जपहोमादिकर्मसु मौनं कु
 र्यात्प्रयत्नेन सकलं फलमाप्नुयात् यदि मौनस्य लोपः स्याज्जपहोमार्चनादिषु व्याहरं द्वेषावं मंत्रं स्मरेद्वा विष्णुमव्ययं यस्य स्मृत्या चनामोक्त्यात
 पोयज्ञक्रियादिषु न्यूनं संपूर्णतां याति सद्यो वंदेत मच्युतं आदिमध्यावसानेषु श्राद्धस्येदमुदाहरेत् अथ संक्षेपत आश्वलायनादीनां प्रयोग
 क्रमः सव्येनाप सव्येन वा देशकालौ संकीर्त्यापि सव्येन तत्तच्छ्राद्धार्हपितृणां पृष्ट्या विभक्त्यै तेषाममुकश्राद्धं सदैवं सपिंडं पार्वणविधिर्नैको द्विष्टेन

वान्नेनामेनवाहिरण्येनवाश्वःसद्योवाकरिष्येइतिसंकल्पोयथासंभवंकार्यः सर्वत्रकुरुष्वेत्यादियथोचितं ब्राह्मणैः प्रतिवचनं देयमेव ततोदैवध
र्मैणविप्रस्यदक्षिणजानुंस्पृष्ट्वाऽमुकपितृणाममुकश्राद्धेविश्वेदेवार्थंत्वयाक्षणाः करणीयइतिक्षणंदद्यात् ओंतथेतिविप्रोवदेत् कर्ताप्राप्नो
तुभवानिति विप्रः प्राप्नवानीति एवंपैतृधर्मैणवामजानुस्पर्शेनामुकश्राद्धेऽमुकस्यस्थानेत्वयाक्षणादितिपूर्ववत् त्रयस्थानेएकविप्रलेपितृपिता
महप्रपितामहानांस्थानेइत्यादि अक्रोधनैरित्यादिप्रार्थना अत्रसर्वत्रदेवपूर्वत्वं क्वचित्पितृपूर्वत्वंवक्ष्यते इदंसंकल्पक्षणादानादिपूर्वद्वयः सद्योवा-
कार्यं ततःकुतुपेस्नातःस्नातान्धौतपादान्विप्रान्संनिधापयेत् ततःसव्येनशुद्ध्यर्थं प्रायश्चित्तार्थं सूक्तजपः प्रदक्षिणाच अपसव्येनाचारादधि
कारवाचनं ततआचमनं प्राणायामौसव्येनकृत्वाऽपसव्येनद्वितीयःसंकल्पः केचित्सद्यः करणपक्षेद्वितीयसंकल्पंनेच्छन्ति ततस्तिष्ठन्सव्येनै
वदैवेपित्र्येचभवतांस्वागतमितिप्रतिविप्रंप्रश्नः पूर्ववद्वितीयंक्षणदानं अत्रबह्वृचानांगृह्याग्निमतां दर्शश्राद्धान्वष्टकापूर्वेद्युः श्राद्धेषुपिंडपितृय
ज्ञव्यतिषंगेणश्राद्धप्रयोगोनान्येषांनापिश्राद्धांतरेषु सचद्वितीयक्षणदानांतश्राद्धतंत्रं कृत्वापरिसमूहनादीध्याधानांतपिंडपितृयज्ञतंत्रांतेपाद-
क्षालनादिभस्ममर्यादांतमगनावर्गनौकरणंकृत्वापरिवेषणादिसंपन्नवचनंतेपिंडदानादिपात्रोत्सर्गपर्यंतंकृत्वाविकिरादिश्राद्धशेषंसमापनीय-
मित्येवंरूपः एवंहिरण्यकेशीयादीनामपिप्रथमसंकल्पोत्तरमग्न्यपसमाधानान्वाधानाद्याज्यसंस्कारांतपाद्यादिपूजांततत्तन्मंत्रोहयुतः सवि
स्तरोर्गनौकरणहोमोक्षेयः अथपाद्यं अंगणेश्राद्धदेशद्वारेवाचतुरस्त्रंद्विहस्तंप्रादेशमात्रं वोदक् पुवंदेवमंडलंकृत्वा ततोदक्षिणोषडंगुलं
त्यक्त्वादक्षिणापूर्वंचतुर्हस्तंवितस्तिमात्रंवापितृमंडलंवर्तुलंसव्यापसव्यप्रादक्षिण्याप्रादक्षिण्यादिदैवपैतृधर्मैणगोमूत्रगोमयाभ्यांकार्यं च

ध्यायथंदर्भयवतिलगंधपुष्पैस्तदर्वनं मंडलसमीपेपीठेउपविष्टस्यैवप्राङ्मुखस्यविप्रस्यपादयोस्तदङ्गुरवः प्रत्यङ्मुखोवाकर्ताऽमुकसंज्ञकावि
 श्वेदेवाइदं वः पाद्यं स्वाहानमइति यवगंधपुष्पयुक्तजलमंजलिना प्रक्षिप्य शं नो देवी रिति शुद्धोदकेन पादाबुपर्येव प्रक्षालयेत् नाधोभागेनापि स
 ग्रंथिकपवित्रकरणे पितृमंडले उदङ्मुखस्योपविष्टस्य पादयोर्दक्षिणामुखस्ति लंगंधादिजलमंजलिना पितृतीर्थेनापितरमुकनामरूपगोत्रे दंते पा
 द्यं स्वधानमइति त्रयस्थाने एकविप्रत्वे पितृपितामहप्रपितामहा इदं वः पाद्यमिति बहुवचनांतेन प्रक्षिप्य शं नो देवी रित्यादि पूर्ववत् एवमग्रेऽपि पित्रा
 दित्रये ब्राह्मणत्रयपक्षे इदं ते इत्येकविप्रपक्षे इदं व इति वचनो हो ज्ञेयः एवं मातामहादिपार्वणेऽपि बोध्यं अत्र पाद्यात्पूर्वपाद्यार्घ्यः पाद्योत्तरं च गंधपुष्पा-
 क्षतैः पादादिमूर्धांतिमर्चनपूर्वकं देवे एषवः पादार्घ्यं इति दत्त्वा पित्र्येऽपि तिलैः मूर्धाद्यर्चनपूर्वकं पादार्घ्यदानमुक्तं तत्कात्यायनादीनामेवाचारात्तेषा-
 मेव बह्वचानां तु नैष आचारः ततः पाद्यशेषगंधयवतिलादिसव्यापसव्याभ्यां मंडलयोस्त्यक्त्वा स्वपादक्षालनं पवित्रत्यागं च कृत्वाऽन्यपवित्रे
 धृत्वा देवमंडलोत्तरे स्वयं विप्राश्च द्विराचम्य श्राद्धदेशे गच्छेयुः पादक्षालनोदकाचमनोदकयोः संसर्गो न कार्यः अपसव्येनामुकश्राद्धसिद्धिर
 स्त्विति वदेतैः प्रत्यक्तः निरंगुष्ठं विप्रदक्षिणहस्तं धृत्वा सव्यापसव्याभ्यां भूर्भुवः स्वः समाध्वमिति सदभेषु पीठेष्वविलंबेनोपवेशयेत् तत्र दे
 वे प्राङ्मुखो विप्रः पित्र्ये तूदङ्मुखोऽसंभवे दक्षिणान्यदिङ्मुखः अथासनादि हैमं राजतं ताभ्रं वा दुकूलं कंबलं वा दारुजं तृणमयं पर्णमयं वासनं प्र
 शस्तं दारुजेषु श्रीपर्णीजंबूकद्वयं कुलशमी श्लेष्मातकशालवृक्षजन्या न्यासनानि प्रशस्तानि अयः शंकुमयं पीठं प्रदेयं नोपवेशने अग्नि
 दग्धान्यायसानि भग्नानि च विवर्जयेत् प्राक्संस्थादक्षिणा संस्था भोक्तृपंक्तिस्तृपैतृके तत्र देवासने प्रागग्रे हो देवी पित्र्ये दक्षिणार्धे कैकं

दर्भस्थापयेत् घृतैस्तिलादितैलेर्वास्थापयेच्च प्रतिद्विजं दीपं सव्यापसव्याभ्यां दीपमेकं तु सव्यतः ब्राह्मणाश्चेतः प्रभृत्या आहुः समासेर्मौ
 निनः पवित्रहस्ता उच्छिष्टोच्छिष्टस्पर्शवर्जयंतो वर्तेरन् अत्र यथा लक्षणोऽतिथिरागतश्चेत्सव्येन विप्रपंक्तो विष्णुर्देशेन पूजयेत् सव्येनापवित्रः पवित्रो
 वेति मंत्रं पठित्वा वैष्णव्येनमः काश्यप्येनमः क्षमायै नमः इति भूमिं नत्वा मेदिनीलोकमातात्वमित्यादि श्लोकैः स्तुत्वा च आहुः भूमिं गायं ध्यात्वा ध्यात्वा
 देवं गदाधरम् प्राचीनावीती तद्विष्णोः परमं पदं तद्विप्रासो गायत्रीं च जपित्वा सव्येन प्राणायामातिथ्यादिकीर्तनांतेऽपसव्येनामुकपितृणां सु
 पक्रांतममुक आहुं करिष्ये इति संकल्प्यादौ मध्ये ते च देवताभ्यः पितृभ्यश्च अमूर्तानां च चतुर्भिश्च यस्य स्मृत्येति च त्रिः पठेत् अथ दक्षिणे वामे वा
 कुक्षौ तिलैः सह कुशात्रयं परिहितवस्त्रांचलबद्धं कृत्वा कटिसंलग्नवस्त्रबहिर्भागेन संवेष्ट्य रक्षणारव्योनीवीबंधौ निहन्मि सर्वयदमेध्यवन्दवेदिति-
 श्लोकमंत्रेण कार्यः सर्वतश्चापसव्येनापहतेत्यत्र दक्षिणं तिलान्क्षित्वा दीरतेति सव्येन प्रोक्षणं स्मृतं तिलारक्षंतु मंत्रेण हारे कुशतिलान्क्षिपेत् तरत्स
 मंदी सूक्तेन पावमानो भिरेव च अभिमंत्र्य जलं तेन पाकादिप्रोक्षयेत्कथं यद्वा तद्विष्णोरिति मंत्रेण गायत्र्या वा अभिमंत्रितं यद्देवा इति मंत्राणां त्रयेणै
 वान्यशाखिभनः वाचयेत्पाकपूतत्वं पुष्पाद्यं सर्वमुक्षयेत् नाप्रोक्षितं स्पृशेच्छाहुः काले त्येतज्जपेत्ततः पदार्थयोग्यतां वाचयित्वा देवाचनं चरेत् तत्र प्र
 त्यपचारं देवे पित्र्ये चाद्यंतयोरपौ दद्यात् देवद्विजसन्निधा बुद्धिपूर्व उपविश्य तद्दक्षिणं करमुत्तानं वायव्यं करं गृत्वा दक्षिणेन सयवदं भिद्वयममुकं वा वि
 श्वेषां देवानां भूभुवः स्वरिदमासनं स्वाहेति हस्ते जलमासि च दक्षिणभागे आसने क्षिपेत् न हस्ते दर्भदानं आसने चासने दद्यान् न तु पाणौ कदाचन पि
 तृकर्मणि वामे च देवे दद्यात्तु दक्षिणे विप्रो धर्मो सि विशिराजा प्रतिष्ठित इति मंत्रेण गृहीत्वा स्वासनमिति वदेत् कर्ताऽसनं स्पृशन् न पौदत्वा स्थितामिति

विप्रः धर्मोसीतिवदेत् अपोदत्वाद्वैवेक्षणः क्रियतामिति निरंगुष्ठं करं गृह्णीयात् ॐ तथेत्यादिप्राग्वत् इदं तृतीयमंत्रणं अथार्घ्यकल्पना तत्र
 पात्राणि हेमरौ प्यंताम्रमयं वा दारुजं वा पलाशादिपर्णमयं वा कांस्यं वा शंखशक्तिजं वा रजःपात्रं वा ॥ धर्मपात्रं प्रशस्तं अत्र विप्रैकलं द्वित्वचतुष्टयादाव
 पिदैवे ॥ धर्मपात्रद्वयमेव यत्तुदैवेद्वे ॥ धर्मपात्रे पित्र्ये त्रीण्युभयत्रैकैकं वेत्येकपात्रपक्षांतरंतदशक्तपरं एवं पात्रद्वयं प्रोक्षितायां भुवि प्रागग्रकुशेषु न्यु
 ज्यमुत्तानं वा साद्य प्रोक्ष्य न्युज्यपक्षे उत्तानीकृत्य तयोर्द्विकुशेद्वेद्वे पवित्रे निधाय शन्नो देवोरिति मंत्रावृत्या अपआसिच्य यवोसीति मंत्रेणावृत्या यवानो
 प्यतूष्णीं गंधपुष्पाणि क्षिपेत् केचिद्गंधद्वारां ओषधीः प्रतिमोदध्वमित्युगम्यां गंधपुष्पाणि क्षिपंति देवार्घ्यपात्रे संपन्ने इत्युक्तास्तसंपन्ने इति प्रत्यु
 क्तो वामकरं विप्रदक्षिणजानुनि न्यस्यामुक विश्वान् देवान् भवत्स्वावाहयिष्ये इति पृष्ठावाहयेत्यनुज्ञातो विश्वे देवास आगतेत्युच्चा प्रतिविप्रं पादादि
 युग्ममंत्रमेण जान्वंसमूर्ध्नि तं यवान्विकिरेत् विश्वे देवाः शृणुतेत्युच्चा पस्थाय भूमावशिष्टान् यवान्विकिरेत् हिरण्यकेशीयादयस्त्वर्घ्यदानगंधा
 दिपूजोत्तरभर्गो करणकाले ये देवास इत्यायात पितर इति मंत्राभ्यामग्निदक्षिणतो देवपित्रावाहनं कुर्वंति कातीये स्त्वर्घ्यपात्रासादनात्प्रागेव देव
 पित्रावाहनं कार्यं तथैव कात्यायनसूत्रात् ततोऽर्घ्यपात्रसंपत्तिं वाचयित्वा द्विजोत्तमान् तदग्रे चार्घ्यपात्रे तु स्वाहार्घ्य इति विन्यसेत् आपोदत्वा विप्रह
 स्ते दद्यादर्घ्यपवित्रके यादिव्या इति मंत्रेण हस्तेष्वर्घ्यं विनिक्षिपेत् विश्वे देवास इदं वो अर्घ्यं स्वाहानम इतीरयन् प्रतिविप्रं यादिव्येत्यावृत्तिः के
 चित्तुयादिव्या इत्यनेन दत्तार्घ्यानुमंत्रणमाहुः मयूरैव कातीयप्रयोगे विप्रहस्तेऽर्घ्यपवित्रदानांते आवाहनवदंगेष्वर्चनं कृत्वाऽर्घ्यदानमित्युक्तं
 एकविप्रले एकस्यैव हस्ते द्विरर्घ्यदानं विप्रचतुष्टयपक्षे एकैकं पात्रं विभज्य द्वयोर्द्वयोर्द्वयं कूर्चस्तत्तत्पात्रस्थ एव कचिल्लीरदाधिष्ठति

लतंदुलसर्षपकुशाग्रपुष्पेतिद्रव्याष्टकमर्घ्यपात्रेप्रक्षिप्यमित्युक्तं आद्यंतयोरपोयच्छन्नगंधाद्यैरर्चनंचरेत् असुकविश्वदेवाअयंवोगंधस्वाहा
 नमइतिकरेणैवविप्रहस्तेष्वेवद्विर्दिष्टं एवंसर्वत्रदेवेस्वाहानमइत्यंतमुच्चार्योपचारदानं चंदनागरुकपूरकुंकुमादिप्रदापयेत् गंधद्वारेति
 वैगंधमायनेतेचपुष्पकं धूरसीत्यमुनाधूपमुदीप्यस्वेतिदीपकं युवंवरूपाणिमन्त्रेणवरूंदद्यात्प्रयत्नतः आसनेस्वासनं ब्रूयादध्वं स्त्वर्घ्यं हि
 जोत्तमः सगंधश्चसुपुष्पाणिसुमाल्यानि सुधूपकः सज्योतिश्चैवदीपश्चस्वाच्छादनमिति क्रमः कर्ता स्कंधधृतोत्तरीयविगतपवित्रकवाविप्रह
 स्तदत्तगंधैर्विप्रभालाद्यंगेषुलिपेत् विप्रभालेवर्तुलपुंड्रं त्रिपुंड्रं वानकुर्यात् अत्रविप्राणांकस्तूरीविकल्पिता आयनेतेइतिवौषधीः प्रतिमो
 दध्वमितिवागंधदानबद्धस्तेष्वेवदंवः पुष्पमितिपुष्पदानंकार्यं तत्रविहितपुष्पाणि अगस्त्यभृंगराजंचतुलसीकमलतथा चंपकंतिल
 पुष्पंचदूर्वाश्चपितृवल्लभाः विहिताप्रतिबिद्धाचतुलसीपिंडपूजने सकुमारैः किसलयैर्यवदूर्वाकुरैरपि जलोद्भवैश्चकुसुमैर्मल्लिकाचूतपुष्प
 कैः अतिमुक्तैश्चतगरैः संपूज्याः पितरः सदा जातीपुष्पैर्विप्रपूजांकुर्यात्पिंडार्चनंतुन अथवर्ज्यपुष्पाणि करवीरंचयत्तूरबिल्वपत्रंचके
 तकी बकुलकुंदपुष्पंचकिंशुकंचकुरंदिका सर्वाणिरक्तपुष्पाणिवर्जयेच्छाद्धकर्मणि जलोद्भवानिदेयानिरक्तान्यपिविशोषतः अथधूप
 धूपस्तुगुग्गुलुर्देयस्तथाचंदनसारजः अगुरुश्चसकपूरी घृतमध्वादिसंयुतः येतुप्राणयंगजाधूपाहस्तवाताहताश्रये नतेश्राद्धेनियोक्तव्या
 येचकेचाग्रगंधकाः घृतनकेवलंदद्याद्दुष्टं वातृणगुग्गुलं पाददेशोऽयंवोधूपइतिदानं अथदीपः घृतमदीपोदातव्यस्तिलतैलेनवापुनः व
 सामेदादिदीपोवर्ज्यः इदं वोज्योतिरितिवायंवोदीपप्रकाशइतिमुरवसमीपेदीपः कौशेयंकार्पासंवावरून्विहितं रुष्णामलिनमुपशुक्तं छिद्रि

तं निर्देशं रजकधौतं च निविद्धं यज्ञोपवीतं दातव्यं वस्त्राभावे विजानता निष्क्रयो वा यथाशक्ति वस्त्रालाभे प्रदीयते पितृन्सल्लुत्य वा सोभिर्दद्या
द्यज्ञोपवीतकं यज्ञोपवीतदानेन विना श्राद्धं तु निष्फलं यज्ञोपवीतं यतिस्त्री शूद्रश्राद्धेष्वपि देयं अथान्यान्यपि देयानि धातुमयानि धूपदी
पपात्राणि कमंडलुताम्रमयं काष्ठजं वापि मृत्पात्रं नारीकेलमयं वापि श्राद्धे दद्यात्प्रयत्नतः छत्रोपानदासनशयनदर्पणचामरव्यजनपादुकाकेश
प्रसाधनीपटवासादिस्रगंधचूर्णांगारधानिकायष्टिकंबलांजनशलाकाश्च देयाः अलंकाराश्च दातव्या यथाशक्ति हिरण्यमयाः केयूरहारकटकमु
द्रिकाकुंडलादयः स्त्रीभ्यो योषिदलंकारा देयाः श्राद्धेषु योषितां मंजीरमेखलादामकर्णिकांकणदयः सौवर्णराजतं कांस्यं दद्याद्भोजनभा
जनं कर्पूरादेश्च भांडानि तांबूलायतनं तथा स्वयमन्येन वा बंदीकृतानां केनाप्युपायेन मोचने पितृणां ब्रह्मपदं इत्थं चोक्तवचनादाच्छादनदानांते
पृथग्यज्ञोपवीतं दत्त्वा शक्तिसत्त्वे छत्रालंकारादिकं दत्त्वा तत्काले स्पर्शयोग्यानां संकल्पं कृत्वा पूजनं पूर्णमस्तु संकल्पसिद्धिरस्त्वित्यक्त्वा प्रत्यक्तो
मंत्रहीनक्रियाहीनसंपन्नीनां द्विजोत्तमाः श्राद्धं संपूर्णं तां यातु प्रसादाद्भवतां मम यस्य स्मृत्या देवताभ्यः इति जपेत् एवमासनादिसर्व
पूजाकांडं देवं समाप्य पैतृकमासनप्रभृतिपूजाकांडमारभेदिति कांडानुसमयक्रम एवमाधवसंमतः कातीयास्त्वासनक्षणावाहनार्घ्यपर्यंतं पा
द्यात् प्रयोगवत्पदार्थानुसमयक्रमेणैव देवैर्देवपित्र्यैश्च कृत्वा गंधादिपूजामेव कांडानुसमयेन कुर्वन्ति एकं पदार्थं देवपित्र्यादिषु सर्वत्राहुष्टाय ते नैव क्रमे
ण द्वितीयादिपदार्थानुष्ठेया इत्ययं पदार्थानुसमयः एकत्रैव सर्वपदार्थानुसमाप्या न्यत्र सर्वपदार्थानुष्ठानमिति कांडानुसमयः अथान्यपवित्रे
धृत्वा पित्रर्चनसंकल्पासनाद्याच्छादनांतपूजावैश्वदेवोक्तरीत्यैव पितृधर्मण कार्या विशेषस्तूच्यते द्विगुणभुग्नं कुशत्रयं विप्रवामेक्षिपेत्

पार्वणस्थानेविप्रत्रयपक्षेपितुर्यथानामगोत्रस्येदमासनमित्यादिपृथगुच्चारः एकविप्रत्वेपितृपितामहप्रपितामहानामिदमासनमित्यु-
च्चारः एवमग्निमोपचारेष्वप्युक्तं शेषंप्राग्वत् ततस्तृतीयनिमंत्रणमपि प्राग्वद्धस्तधारणपूर्वकं कार्यं अथार्घ्यासादनं द्विजाग्रेरक्षिणाग्रा-
स्त्रीस्त्रीन्दर्भानास्तीर्य तेष्वग्नेयीसंस्थानिप्रतिपार्वणपात्राणित्रीणित्रीण्येवासाद्यपितृपार्वणपश्चिमेमातामहादिपार्वणस्यप्रतिपार्वणमेकविप्र-
त्वेनवविप्रत्वादपक्षेपित्रीण्येवपात्राणि एकविप्रत्वेतद्धस्तेएवार्घ्यत्रयं नवविप्रत्वादपक्षेएकैकंपात्रंविभज्यत्रिषुत्रिषुदेयं प्रतिपात्रोपरिदक्षि-
णाग्राद्विगुणाः साग्रानिरग्रावात्रयस्त्रयः कुशाः पितृतीर्थेनपात्रेषुजलमापूर्य शं नोदेवीरितिसर्वपात्रेषुसकृदनुमंत्रणमाश्वलायनानां तद्धि-
नैः कातीयादिभिः शं नोदेवीरितिमंत्रेणप्रतिपात्रंमंत्रावृत्याजलमापूर्य हिरण्यकेशीयास्तुशंनोदेवीरितिमंत्रंनेच्छंति सर्वमते तिलोसीतिमं-
त्रावृत्याप्रतिपात्रंतिलावापः अत्रपितृशब्दस्थानूहइत्यक्तं गंधादिप्रक्षेपः प्राग्वत् ततः पित्रर्घ्यपात्रंसंपन्नंपितामहार्घ्यपात्रंसंपन्नमित्यादि य-
था लिंगंसंपत्तिंवाचयित्वापोदत्वादक्षिणामुखस्तिष्ठन्सव्यंकरं कुशतिलयुतंविप्रवाभजानुनिन्यस्यपितृपितामहादीन्दितीयांतानुच्चार्य भवत्स्वा-
वाहयिष्येइतिपंक्तिमूर्धन्यमेकंविप्रंपृच्छेत् सर्वत्रपंक्तिमूर्धन्यंप्रत्येवप्रश्नः आवाहयेत्यनुज्ञातउशंतस्त्वेतिमंत्रावृत्याऽसुकमसुकनामगोत्ररू-
पमावाहयामीतिप्रतिविप्रंसूयादिपादांतमंसादियुग्मांगेषुतिलविकिरणेनावह्य सर्वविप्रावाहनांतेआयंतुनः पितरइतिसकृदुपतिष्ठेत् अत्रकाती-
यैर्नमोवः पितरइत्यादिइहसंतः स्यामइत्यंतेनार्चनमुक्तं आवाहनेसव्यापसव्ययोर्विकल्पः हस्तशिष्टतिलाब्धिप्राप्तेभूमौविकीर्य पित्रर्घ्यपात्रसंप-
त्तिरस्तित्युक्ताप्रत्यक्तः सव्यंकृत्वाऽपोदत्वाधः स्थदर्भैः सहार्घ्यपात्रमेकैकंपाणिभ्यामधृत्यविप्राग्रेस्वधार्याइतिमंत्रावृत्यास्थापयेत् एकवि-

प्रत्वे एकाग्रे एव पात्रत्रयमंत्रावृत्त्या नवविप्रत्वे पितृविप्रत्रयसुरव्याग्रे पात्रन्यासो मंत्रेण एवं पितामहादिषु सुरव्याग्रे एव एवं च त्रिरेव स्वधा र्घ्या इति मंत्रं
 त्रौ चारः प्रतिपार्वणे अथर्ववेदिनां प्रपितामहादिपित्र्यंतं प्रातिलोभ्येन सर्वः प्रयोगः ततः संत्वर्घ्या इति प्रत्यक्तोऽपो दत्त्वा पात्रस्थं पवित्रं विप्रहस्ते
 शुदत्त्वा प्रथमपात्रोदकं शेषं स्वर्गपात्रे पात्रांतरे वा गृहीत्वा पितरि दंते अर्घ्यं पितामहे दंते अर्घ्यं मित्यादियथा लिंगं प्रत्येकमर्घ्यं देयं पित्रादित्र
 याणामेकविप्रत्वे त्रिभिः पात्रे एकस्यैव हस्तेऽर्घ्यं देयं षण्णामेकविप्रत्वे षट्पात्राण्येकहस्ते पितुः स्थाने विप्रत्रयादिपक्षे एका र्घ्यं विभज्यतेषु देयं अ
 र्घ्यं तेजलदानं पितरि दंते अर्घ्यं मित्यर्घ्यमंत्रश्च प्रतिविप्रमावर्तते एवं पितामहादिविप्रेष्वपि एवमर्घ्यं दत्त्वा विप्रहस्तात्स्त्रवतीरपो यादिव्या इति मंत्रे
 ण प्रतिविप्रमनुमंत्रयेदिति बह्वचः अन्यशास्त्रिणां तु यादिव्या इति मंत्रेण अर्घ्यदानं अर्घ्यदानं प्रतिविप्रमपोदानं तथा चैकविप्रत्वेऽनुमंत्रणम
 पोदानं चांते सकृदेव विप्रभेदेत्वावर्तते अर्घ्यदानेनाम गोत्राद्युच्चारो न क्रियते श्राद्धसागरकारैस्तु कार्यं इति युक्तं भातीत्यक्तं अथ शेषजलयु
 तप्रथमार्घ्यपात्रे पात्रद्वयस्थं शेषोदकमेकीकृत्य तेन जलेन सुरवांजनं कार्यं आयुः कामेन नेत्रसेचनं कार्यं संस्त्रवान्समवनीयेत्याद्याश्वलायनसू
 त्रात् केचिद्विप्रहस्तगलितांबुसंस्त्रावस्तस्यैकीकरणमाहुः दर्शदौ मातामहपात्रोदके तत्पात्रद्वयोदकं समवनीयमातामहपात्रोदकं पितृपात्रस्थं
 संस्त्रावे संनयेत् मातृपार्वणभेदे मातामहपात्रसमवनीतोदकं मातृपात्रस्थं समवनीतोदके तदुदकं पितृपात्रस्थं कीकृतोदकं इति तत्संस्त्रावपात्रं
 दैविकविप्रादुत्तरतीरत्निमात्रे प्रोक्षिते दर्भेषु लुब्धं सकूर्चं पितृभ्यः स्नानमसीत्यासादयेत् यद्वा प्रथमपात्रमुत्तानं संस्त्रावोदकसहितं मंत्रेणासा
 द्यत्तृतीयपात्रेण सकूर्चं पवित्रं तदाच्छादयेत् पक्षद्वयेपि गंधादिनाभ्यर्च्यं समाप्तेर्न चालयेत् न च स्पृशेत् कातीयास्तु शंभंतामिति भूमिं प्रो

क्ष्यपितृषदनमसीतिकुशानास्तौर्य पितृभ्यः स्थानमसीतिप्रथमं न्युजं कृत्वा गंधादिदीपांतैरर्चयन्ति अथ प्राचीनावीती आद्यंतयोरपीयच्छन्
गंधाद्यैः पूजनं चरेत् अमुकशर्मन्यथानामगोत्रायंतेगंधः स्वधानमइति एकविप्रलेशर्माणोऽयं वोगंधइत्यादिना त्रिस्त्रिगंधदानं शेषं प्राग्बत्
केचिदमीतेगंधा इति बहुलं गंधे आहुः अर्घ्यदानं भिन्ने सर्वत्र स्वधानमइत्यंतेदानं अत्रपित्र्यविप्रपूजनेगंधादेः पदार्थानुसमयः कांडानुसमयो
वा संपूर्णवाचनादिप्राग्बत् कृत्वा चतुष्कोणं वर्तुलं च यथाक्रमं वारिणा गोमयभस्मादिना वामं डलानि सव्यापसव्याभ्यां कुर्यात् तत्र नैऋतीमार-
भ्य ईशानीपर्यंतं देव ईशानी तो नैऋतीपर्यंतं पित्र्ये च प्रादक्षिण्याभ्यां कार्याणि तत्र पूर्वोक्तपात्राण्यासादयेत् नायसान्यपि पात्राणि पैत्तलानि
नतु क्वचित् तच्च सीसमयानीह शस्यंतेत्रपुजान्यपि कांस्यपात्रं विकल्पितं पर्णपात्रेषु पलाशमधूकोदुंबरकटुकप्लक्षजानिशस्तानि कदलीचू-
तपनसजंबुचंपकानिमध्यमानि एवं पात्राण्यासाद्य पितृपूर्वकं परितो भस्ममर्यादां पितृपूर्वकं विप्राणां करशुद्धिं च सव्यापसव्याभ्यां कुर्यात् तत्र
पिशंग इति रक्षाणा इति मंत्रद्वयं केचिदाहुः आचम्य करशुद्धिं जलं पादक्षालनमंडलेक्षिपेत् अथाग्नौ करणं तच्चाश्वलायनानां गृह्याग्नि-
मतां व्यतिषंगेण आहुप्रयोगे गृह्याग्निपक्वचरुणा गृह्याग्नावेव कार्यं व्यतिषंगाभावे पाणिहोमः श्रौताग्निमतां दर्शव्यतिषंगाभावात्पाणिहोम एव पूर्वद्यु-
रन्वष्ट्वययोर्दक्षिणाग्नौ श्रपणं होमश्च निरग्निकानां तु सर्वत्र पाणिहोम एव आपस्तंबादीनां श्रौताग्निमतां सर्वाधानिनां दक्षिणाग्नौ अर्धाधानिनां गृह्या-
ग्निमात्रवतां च गृह्याग्नावेव प्रवासस्थानां निरग्निकानां च अयाश्चाग्नेमनोज्योतिरुदुध्यध्वं व्याहृतिहोमेनोत्यादिते लौकिकाग्नौ हुत्वाऽग्नेरुत्सर्गः
न त्वेषां कापि पाणिहोमः पाकस्तु सर्वत्र पचनाग्नावेव कातीयानां गृह्याग्निमतां गृह्याग्निविहृतपचनाग्नौ पाकोऽग्नौ करणं तु गृह्याग्नावेव श्री

ताग्निमतां सर्वाधानपक्षे दक्षिणाग्नावर्धाधानपक्षे औपासनाग्नावितिकाशिकायामुक्तं कातीयानामर्धाधानपक्षे एव युक्त इति भाति निरग्नीनां काती-
 यानामपसव्यादिनापित्र्यादिद्विजहस्त एवाग्नौ करणं तत्र पक्षद्वयं देवद्विजकरे एव सव्येन होमः यद्वाऽपसव्येनपित्र्यद्विजपंचौ प्रथमद्विजकरे इ-
 ति बहुचानांतु पित्र्यद्विजकरे चैव प्रतिविप्रं होमः वाजसनेयिनां त्वेक होम एवेति श्राद्धकाशिकायां कातीयसूत्रवृत्तौ केचित्तु पृष्टोदिविविधानेना-
 ग्निमुत्पाद्याग्नावेव जुहति सामगादीनां साग्नीनामग्नावग्नेरसन्निधानेनैव करे पित्र्यकरे वा निरग्नीनांतु देवद्विजकरे एव मृतभार्यस्यापत्नीकस्य
 प्रथमदेवद्विजकरे एव होमो न पित्र्ये इति सर्वसाधारणं अथ होमप्रकारः बहुचानां व्यतिषंगपक्षेऽग्नावग्नेौ करणं करिष्ये इति पृष्टाक्रियता-
 मित्यनुज्ञातौ गृह्यपक्षचरुमुहुत्यद्विधाविभज्यापसव्येनोत्तरभागादवदानसंपदामेक्षणैऽवदाय सोमाय पितृमते स्वधानमः सोमाय पितृमते स्व-
 धानम इति होमत्यागौ कृत्वा दक्षिणभागात्पुनस्तथैवावदायाग्नयेकव्यवाहनाय स्वधानम इति होमत्यागौ कुर्यात् सव्येनापसव्येन वामेक्षणम-
 ग्नावनुप्रहरेत् यद्वासव्येन स्वाहांतोक्तमंत्रेणाहुतिद्वयं सोमाग्न्योर्व्यत्यासेनादाय जुहुयादिति कातीयानांतु गृह्येऽपणमकृत्वेव पचनाग्निपक्षम-
 न्नमादाय घृताक्तं कृत्वा पूर्ववत् प्रश्नानुज्ञानंतरं स्मात्ताद्यग्निपरिस्तीर्यति स्मः समिध आदाय सव्येनाग्नयेकव्यवाहनाय स्वाहा सोमाय पितृमते स्वाहा
 तिमैक्षणैनाहुतिद्वयं जुहुयात् अपसव्येन वा पाणिहोमे पीत्यमेव प्रकार ऊह्यो विशेषस्तूक्तः आपस्तंबानां नाज्यभागांते उधियतामग्नेौ चक्रिय-
 तामिति प्रश्ने काममुधियतामित्यनुज्ञानं हिरण्यकेशीयानां सुद्धरिष्याम्यग्नेौ करिष्यामीति प्रश्नः यन्मे मातेत्यादि मंत्रैः सप्तान्नाहुतयः षडाज्या-
 हुतय इति त्रयोदशाहुतयः मंत्रास्तु विस्तरभयान्नोक्ताः हिरण्यकेशीयानां नाज्यभागांते सोमाय पितृमते इत्यादि षोडशमंत्रैः षोडशाज्या

हुतयः षोडशान्नाहुतयश्च प्रतिपार्वणं बोध्याः मंत्रेषु पित्रादिपदोह आज्यान्पदयो रूहश्च तद्गं ये ध्वेवज्ञेयोऽतिविस्तृतत्वान्नोच्यते अथ
पाणिहोमप्रकारः तत्र विप्रपाणावग्नौ करणं करिष्ये इति प्रश्नः क्रियतामित्यनुज्ञा करिष्ये इति प्रश्ने कुरुष्वेत्यनुज्ञानभवतीति सर्वत्राश्वलायन
मतं कातीयादीनां तु भवत्येव आश्वलायनसूत्रवृत्तौ तु पाणिहोमे कथमपि प्रश्नः प्रतिवचनं च न कार्यमित्युक्तं सदर्थं पित्र्यविप्रपाणिं सव्येन प
रिसमुह्य पर्युक्ष्य मेक्षणे न करेण वा पूर्ववदाहुतिद्वयं सोमायेत्यादि मंत्राभ्यां प्राचीनावीत्येव जुहुयात् तत्र करेण होमपक्षे वा महस्तेन दर्भेण दक्षि
णकरे उपस्तीर्य दक्षिणेन हिरवदाय वामेनाभिधार्य चतुरवत्तत्वादिसंपाद्य बहुचानां सर्वपित्र्यकरेषु होमः एको द्विष्टविप्रकरे होमः कृताकृतः हो
मांते सव्येन परिसमूहनाक्षणे पाणिहोमे मेक्षणांनुप्रहरणं केचित्पाणिहोमे परिसमूहनादिकं मेक्षणां च नेच्छन्ति विप्रश्च पाणिहुतान्नं कर्त्ता देवपू
र्वं सव्येनैवामास्य पक्वमिति मंत्राभिधारिते स्वस्वपात्रे संस्थाप्य भोजनस्थानादन्यत्राचम्य यथास्थानमुपविशेयुः अग्नौ करणं शेषं पिंडार्थं भव
स्थाप्य पित्र्यपात्रेष्वेव सर्वान्नपरिवेषणांते परिवेषणीयं केचिदग्नौ करणशेषपरिवेषणोत्तरं सर्वान्नपरिवेषणमाहुः अग्नौ करणशेषं देवपात्रे
षु न देयं कातीयानां तु साग्नीनामग्नौ होमे देवपूर्वं सर्वपात्रेषु शेषदानं निरग्नेर्देवविप्रकरे होमे पितृपात्रेष्वेव पित्र्यकरे होमे देवादिसर्वपात्रेषु हु
तशेषदानमिति काशिका अन्नपाणौ हुतं यच्च यच्चान्यत्परिवेषितं एकीकृत्यैव भोक्तव्यं पृथक् भक्ष्यं न विद्यते बोधायनानां तु पाणिहुतैः
नेभक्षितैऽन्यान्नपरिवेषणमुक्तं अथ पूर्वोक्तवद्देवपूर्वं घृताभिधारितपात्रेषु पूर्वोक्तहविष्यान्नपरिवेषणं स्वयंपत्नीवाऽन्यो वा कुर्यात् ना
पवित्रेण नैके न हस्तेन च विना कुशं नायसेनापि पात्रेण श्राद्धेषु परिवेषयेत् व्यजनादिकं पर्णाद्यंतर्हितहस्तेर्देयं दर्व्यादेयं घृतं चान्नं समस्त

व्यंजनानि च उदकं चैव पक्वान्नं नोदद्यात्तु कदाचन हस्तदत्तं तु नाश्रीयात्पुष्पं व्यंजनादिकं अपक्वं तैलपक्वं च हस्तेनैव प्रदीयते घृतादिपात्राणि भूमौ-
 स्थापयेन्मन्त्रमोजनपात्रे ओदने परमान्ने च पात्रमासाद्य तत्र घृतपूरणं रुधिरतुल्यता पंचौ विषमदातुश्च निष्कृतिर्नैव विद्यते सर्वदा च तिलाग्राद्या
 पितृकृत्ये विशेषतः भोज्यपात्रे तिलान् दृष्ट्वा निराशाः पितरोगताः हिंशुं शंतीं पिप्पली मरीचिका निशाकादिसंस्कारार्थान्येव न तु साक्षाद् दक्षयेत् प
 रिवेशणकाले एव तत्सर्वप्रकारमन्नं पिंडार्थं पिंडपात्रे परिवेशणीयमिति सागरे अथोपवीती देवे पात्रे परितः कुशयवान्विकीर्य पित्र्ये तु तिलान्विकी
 र्यान्नं गायत्र्या प्रोक्ष्य तूष्णीं परिषिच्य दक्षिणहस्त उपरि वामोऽधो देवे पित्र्ये तु विपरीत इत्येवं स्वस्तिकाकारकराभ्यां पात्रमालभेत् तत्र मंत्रः पृथि
 वीते पात्रं द्यौरपि धानं ब्राह्मणस्त्वा सुरवेऽमृतं जुहोमि ब्राह्मणानां त्वा विद्यावतां प्राणापानयोजुहोम्यस्मितमसि मामेषां क्षेष्टा अत्रा मुष्मि लोके अयं मंत्र
 आपस्तंब कात्यायनादिभिर्नानाविधः पठितो यथासंप्रदायं वाच्यः इत्यभि मंत्रं अतो देवेति वा इदं विष्णुरिति वा अक्षमुक्त्वा विष्णो हव्यं रक्षस्वेति
 पित्र्ये तु कव्यं रक्षस्वेति न्युञ्जेन करेणा न्युञ्जति हि जांगुष्ठमनखमन्ने निवेशय प्रदक्षिणं नम्रा मयेत् पित्र्ये तु प्रदक्षिणं अत्र कातीयानामपहता इति
 यवानां देवे तिलानां पित्र्ये पात्रपरितो विकिरणमुक्तं ततो वामकरेण पात्रं स्पृशन्नमुके विश्वे देवा देवता इदमन्नं हव्यमयं ब्राह्मण आहवनीयार्थं इयं
 भूर्गया अयं भोक्ता गदाधर इदमन्नं ब्रह्म इदं सौवर्णं पात्रमक्षय्यवदच्छायेयं अमुकदेवेभ्य इदमन्नं सोपस्करममृत रूपं परिविष्टं परिवेक्ष्यमाणं चा
 तृप्ते स्वाहा हव्यं नमस्य ॐ तत्सदितिसयवदर्भजलं दक्षिण करेण पात्रं वामभागे भूमौ क्षिपेत् एवं देविकविश्रांतरेऽपि ततो ये देवा स इत्यपस्थानं ततः
 पित्र्यधर्मेण पितृपात्रा लंभां गुष्ठनिवेशनाद्यं ते वामेन पात्रमालभ्य पिता देवता एकविंशत्पित्रादयो यथानामगौत्रा देवता इदमन्नं कव्यमित्यादि० इदं राज

तंगानमक्षय्यवत्छायेयं अस्त्यतित्रेः सुकनामगोत्ररूपायत्रयस्थानेविप्रैः क्येः स्मत्पितृपितामहप्रपितामहेभ्योः सुकगोत्रनामरूपेभ्यः इदमन्नं
 सोपस्करममृतरूपंपरिविष्टंपरिवेक्ष्यमाणंचातृभैः स्वधा कव्यंनमोनमम ॐ तत्सदितितिलकुशजलंपितृतीर्थेनवासकराधोनीतेनदक्षिणकरेणवा
 त्रदक्षिणोभूमौनिक्षिपेत् एवमन्यत्रापियथादेवतमूहः पितृस्थानेऽनेकविप्रत्वेत्रिषुविप्रेषुपित्रेइत्यादिनैकवचनांतेनत्यागः एवमग्रेऽपित्रिषुत्रिषू
 हां ततोयेचेहेतिसहृदुपस्थानं अतिथिश्चैदेवधर्मेणस्वेष्टदेवतायैइदमन्नमित्यादि येदेवासइत्यादि अपसव्यं देवताभ्यःपि० सप्तव्याधा० असू
 र्ता० ब्रह्मार्पणं० हरिर्दीता० चतुर्भिश्च० ॐ तत्सद्ब्रह्मार्पणमस्तु येषामुद्दिष्टंतेषामक्षय्यप्रतिरस्तु इतितिलोदकमुत्सृजेत् सव्यं एकोविष्णु०
 अन्नहीनंक्रियाहीनंकंठहीनंचयद्देवत् तत्सर्वमच्छिद्रंजायतामित्युक्ताविप्रैर्जायतांसर्वमच्छिद्रमित्युक्तेनेनपितृयज्ञेनपितृरूपीजनार्दनवास
 देवः प्रीयतामितितिलकुशजलमुत्सृजेदित्याचारः केचिद्ब्रह्मार्पणमित्यादिसंकल्पोत्सर्गसव्यमेकोविष्णारित्यादावपसव्यंकुर्वन्ति तत्रब्रह्मार्पण
 मित्येकोविष्णारित्यनयोः संकल्पयोर्विभागेसव्यापसव्यविभागेचप्रत्यक्षवचनानुपलंभाद्यथाचारंकार्यं अकृतेसंकल्पेऽन्नंविप्रानस्पृशेयुः ई-
 शानविष्णो गयार्थे० गदाधराय० पुंडरीकाक्षायनमः इतिनत्वापितृपूर्वविप्रकरेषुजलेदत्तेविप्रस्तेनान्नंप्रोक्ष्यत्रिर्गायत्र्याभिमंत्रयेयुः क
 र्तासव्येनपितृपूर्वमापोशनार्थमुदकंदत्वासव्याहृतिकांगायत्रींत्रिः सह ह्रींक्ता मधुवाताइतितृचंसहृदुत्कामधुमधुमध्वमध्वितित्रिरुक्तांत
 त्सद्यथास्तरवजुषध्वमितिबदेत् विप्रश्चबलिदानवर्ज्यंनित्यवदापोशनंकृत्वा कर्त्रा श्रद्धायांप्राणेनिविष्टोमृतंजुहोमि शिवोमाविशाप्रदाहा
 य प्राणायस्वाहेत्यादिपंचमंत्रेषूच्यमानेषुपंचप्राणाहुतीः कृत्वा ब्रह्मणिम आत्मा मृतत्वायेत्युच्यमानेषुषींकुयुः ततोमौनिनोमुखशब्दंचाप

ल्यंबर्जयंतः सशेषं भुंजीरन् दधि क्षीरघृतं पायसानितुनिः शेषं आपोशनकरे विप्रैः संकल्पाच्छिद्रमावणात् निराशाः पितरो यांति आपोशनं द
क्षिणभागे कार्यं नतु वामभागे पुनरापूर्यापोशनं सूरापानसमं आपोशनमकृत्वान्नं मर्दयेन्नैव कर्हि चित् विप्रैर्बलिदानं कार्यं केचिदाज्येन
कुर्वंतितन्न पायसाज्यमाषान्नैर्बलिदानविषेधात् विप्रश्च वामकरेणान्नं न स्पृशेयुः न पदाभाजनं स्पृशेयुः संपादितमेव वस्तु करादिनायाचे
युनसिंपादितं अन्नगुणदोषान्नकीर्तयेयुः कर्तानि विद्वान्नं भोक्तुः पितुश्चात्मानं प्रियं प्रयच्छन्तत्तदन्नमाधुर्यादिगुणकीर्तनेन प्ररोचयन्
दामीत्यवदन्त्याचितं यच्छन् भुंजानानपश्यन् हविर्गुणानपृच्छन् नैत्याश्च पातक्रोधादिकमकुर्वन् जलं पाययन् न्नं भोजयेत् उच्छिष्टाः पितरो यांति पृच्छतो-
लवणादिकं अथ सव्येनैव सव्याहतीं गायत्रीं त्रिरुक्ता पौरुषं ह्युष्वपाजोरक्षो हणमित्याद्या राक्षोघ्नीः पितृलिंगकानि द्रेशसोमसूक्तं पावमानो सूक्तान-
न्यप्रतिरथ संज्ञमाशुः शिशावसूक्तं विष्णुब्रह्मरुद्रार्कस्तोत्रादिकं भोक्तुं विप्रान् श्रावयेत् असंभवे गायत्रीजपं कुर्यात् वीणावंशध्वनिं चापि विप्रैः
सन्निवेदयेत् मंडलब्राह्मणं पाव्यं नाचिकेतत्रयं तथा त्रिमधु त्रिसपर्णं च पावमानयजूंषि च आशुः शिशानसूक्तं च अग्नये कव्यवाहनं प्रौढपा-
दो बहिः कक्षो बहिर्जानु करोपि वा अंगुष्ठेन विना श्मातिमुरवंशब्देन वा पुनः पीतावशिष्टतोयानि पुनरुद्धृत्य वा पिबेत् रवादितार्धं पुनः रवादेन्योदका-
दिफलादिकं मुरवेन वा धमेदन्नं निष्ठीवेद्वाजनेपि च इत्थमश्वान्द्विजश्चाद्धं हत्वा गच्छत्यधोगतिं श्राद्धं भुंक्तौ तु भुंजानो ब्राह्मणो ब्राह्मणं स्पृशेत् त-
दन्नमत्यजन् भुंक्ता गायत्र्यष्टशतं जपेत् पात्रे विप्रांतरोच्छिष्टं संसर्गे तन्निरस्य हस्तं प्रक्षाल्य भुक्तास्नात्वा द्विजशतं जपेत् उच्छिष्टं भोजने सह-
स्त्रं जपेत् भुंजानेषु तु विप्रेषु प्रमादात् त्रवते गुदं पादकृच्छ्रं ततः कृत्वा अन्यं विप्रं नियोजयेत् अथ विप्रवसने तत्र पित्रादिविप्रवसने लौकिका-

ग्निसंस्थापनचरुनिर्वापाज्यभागांतेनामगोत्रपूर्वकमग्नौपितृनावाह्य वैश्वदेविकवमनेदेवानावाह्यसंपूज्यान्त्यगांकृत्वा प्राणाय स्वाहेत्यादिमंत्रैर्हो-
 त्रिंशदाहुतीर्जुह्यात् पुनः श्राद्धं वा कुर्यादिति पक्षद्वयं पक्षद्वयेपींद्राय सोमेति सूक्तजपो नित्यः अनयोः पक्षयोर्व्यवस्थोच्यते वैश्वदेविकविप्रवम-
 ने होम एव न पुनः श्राद्धं पिंडदानात्प्राक्पित्र्यविप्रवांतौ तद्दिने उपवासं कृत्वा परैर्द्युः पुनः श्राद्धं कार्यं इदं संपिंडीकरणमहैकोद्दिष्टमासिकाब्दिकश्रा-
 द्देष्ट्वेव दर्शादौ तु वमने तद्दिने एवामेन श्राद्धं कार्यं एवमष्टकान्वष्टकापूर्वेद्युः श्राद्धेष्वपि तन्नाम श्राद्धे साग्नेर्बहुचस्य व्यतिषंगादियथोक्तप्रयोगा-
 संभवात्सां कल्पिकविधिना दशान्वष्टकापूर्वेद्युः श्राद्धान्यामेन कार्याणि तत्तल्लोपप्रायश्चित्तं वा निबन्धोक्तं कर्तव्यमिति भाति वृद्धिश्राद्धे पिंडरहितसं-
 क्रांत्यादि श्राद्धे नित्यश्राद्धे च वमने आवृत्तिरेव तीर्थश्राद्धे दर्शविदामेनैव महालयश्राद्धे पार्वणस्थानीयविप्रवमने पुनरावृत्तिः एकोद्दिष्टस्थानी-
 यविप्रवमने होम एवेति भाति वैश्वदेविकविप्रवमने सर्वश्राद्धेषु होम एवेत्युक्तमेव होमपक्षे आवृत्तिपक्षे च सर्वत्र सूक्तजपो नित्य इत्यप्युक्तं भोजनां-
 ते प्राचीना वीती तृप्तास्येति विप्रान्पृच्छा तृप्ताः स्म इति प्रत्युक्तो गायत्रीमधुवाता इति तृचमक्षन्मीति च आवयित्वा यवाः क्षन्मीत्येतदंते तृप्तिप्रशं-
 क्त्वा श्राद्धं संपन्नमिति पृष्ठास्तसंपन्नमित्युक्तः परिवेषणकाले तुद्धरणोऽधुना पिंडार्थं सर्वान्नादुद्धृत्य विकिरार्थं चोद्धृत्यान् शेषैश्च किं कार्यमिति पृच्छे-
 तसद्विजान् ते इष्टैः सह भोक्तव्यमिति प्रत्युक्तिपूर्वकं प्रदद्युः सकलं तस्मै स्वीकुर्युर्वयि थारुचि कातीयैस्तु तृप्तान्नात्वा बक्ष्यमाणप्रकारेण विकिरं दे-
 वे पित्र्ये च दत्त्वा विप्रैः पितृपूर्वकं सकृदपोदत्वा गायत्रीमधुमतींश्च आवयित्वा तृप्तिप्रशः संपत्तिप्रशश्च कार्यः एवं शारवांतरेऽप्युत्तरापोशनात्पू-
 र्वमेव विकिरदानं बहुचानां तु पिंडांते एव विकिरः हिरण्यकेशीयैराचांते उक्तः तत उच्छिष्टभाग्म्योन्नदीयतामित्युक्ता विप्राः पात्रस्थं भुक्तं

षंदैविकंदक्षिणोपैतृकं वामे बहिः कृत्य पितृपूर्वदत्तमुत्तरापोशानममृतापिधानमसीतिकुर्युः पिंडदानं त्वाचांतेष्वमाचांतेषु वा विप्रेषु कार्यं विप्रश्च सु-
 खप्रक्षालनपूर्वकहस्तप्रक्षालनादिशरावादौ कुर्युर्न कां स्यताम्रपात्रयोः शृङ्गोदकेनाचम्य कथान इति तृचंजपेयुः अथ पिंडदानं तच्चार्चनोत्त-
 रमग्नौ करणोत्तरं भोजनोत्तरं विकिरोत्तरं स्वधावाचनोत्तरं विप्रविसर्जनोत्तरमिति षट्पक्षाः स्मृत्युक्ताः तेषां शारवाभेदेन व्यवस्थेति सिंधुः तत्रा-
 श्वलायनानां मुक्तवत्स्वनाचांतेष्वमाचांतेषु वा विप्रेषु पिंडदानं ततो विकिरः आपस्तंबहिरण्यकेशीयादीनां विप्रविसर्जनांते पिंडदानं कातीयानां
 विकिरोत्तरमाचांतेष्वमाचांतेषु वा तत्राग्निहोमे ग्निसमीपे पाणिहोमे विप्रसमीपे बहुचानां पिंडदानं अन्येषां प्रायो विप्रसमीपे एव तत्र द्विजौ
 च्छिष्टादुत्तरतो व्याममात्रे रत्निमात्रे वा पिंडदानं संकल्प्य बहुचानामेककरेणान्येषां कराभ्यां धृतैर्न स्पृशेन्नखादिरकाष्ठेन दर्भमूलैर्न वा पृहता-
 असुरा इति मंत्रं प्रतिलेखं पठन्नाग्नेय्यग्रं प्रत्यगपवर्गं पार्वणसंख्यारं रवामेकां द्वित्र्यादिकां बोलिख्य प्रत्येकमभ्युक्ष्य त् पिंडसंकल्पं रं रवां करणे च सव्या
 पसव्ययोर्विकल्पः अत्र कातीयैर्यै रूपाणीति मंत्रेणाग्नौ करणाग्नेरुल्मुकं रेखादक्षिणतो निधेयं रेखासु सहदा च्छिन्नं बर्हिर्दक्षिणाग्रमास्तीर्य शं-
 धंतां पितरः शं धंतां पितामहा इत्यादि मंत्रैस्तिलोदकं बर्हिष्या सिंचेत् अत्र कातीयानां पितरममुकनाम गोत्रावबने निह्वेत्यादि मंत्राः अग्नौ करण
 शेषयुतसर्वाग्नेन मधुसर्पिस्तिलमिश्रेण पिंडान्यत्न्याकारयित्वा रेखायां पराचीनपाणिना पितृतीर्थेन पित्रादिभ्यः पिंडान्दद्यात् एतत्तेऽस्मत्पि
 तर्यथानामगोत्ररूपं यच्च त्वामत्रानुपित्रेऽमुकनामगोत्ररूपायायं पिंडः स्वधानमस्तेभ्यश्च गयायां श्रीरुद्रपदे दत्तमस्त्वित्यादि मंत्रैरूहेन अत्र
 केषांचित्पिंडपात्रावनेजनपात्रान्युज्जीकरणं च केचित्पिंडेषु माषान्नं वर्जयन्ति ततो लेपभाक्त्वनये हस्तलेपं पिंडं दर्भमूलेषु निमृज्यात्र पित

रोमादयध्वं यथाभागमावृषायध्वमिति पिंडान्सकृदनुमंत्र्य सव्यपार्श्वे नोदडा हृत्य यथाशक्ति प्राणान्नियम्य पर्याहृत्याभीमदंतपितर इति तथैवा
 नुमंत्र्य सव्येन पिंडशेषमाघ्रायाचम्यान्त्यपवित्रेष्टत्वाऽपसव्येन शंधंतामित्यादि यथासूत्रं जलनिनयनं पूर्ववत्कुर्यात् अत्र भुक्तशेषान्नाभावे द्र
 व्यांतरेण पिंडदानं कार्यं कपित्थविल्वकुंकुटांडा मलक बदराणां मध्ये शक्तितोऽन्यतमप्रमाणाः पिंडाः केचित्पार्वणपिंडत्रये यथोत्तरं प्रमाणाधि
 क्यमाहुः तथा हस्तलेपाभावेऽपि दर्भेषु हस्तनिमृज्या देवेति मेधातिथिः एकोद्दिष्टभ्रातृषु दर्भलेपो नैतिसंस्तुः अत्र नीवीं विस्त्रस्याभ्यंजनादीति
 केचित् पिंडपूजनांत उपस्थानात्प्राक् नीवीं विस्त्रंस इति सागरे अथास्मत्पितर सुकनाम गोत्ररूपाभ्यंक्ष्वेतियथा लिंगमंत्रावृत्या पिंडेषु तैलं घृतं वा
 ऽभ्यंजनं दर्भैर्देत्वा तथैवांक्ष्वेतिकज्जलं दद्यात् आपस्तंबानामादावंजनं ततोभ्यंजनं एतद्दः पितरो वास इति मंत्रं प्रति पिंडं पठन् वा सो वा दशां वा त्रि
 गुणसूत्रं वा प्रति पिंडे दद्यादिति हेमाद्रिः सकृन्मंत्रं पठन् सकृदं व दद्यादित्यन्ये कातीयैस्तमंत्रेण प्रति पिंडं नाम गोत्राद्यचार्यत्रिगुणसूत्रं देयं ततः
 कशिपू पबर्हणे निवेद्या स्मत्पितृभ्य इति चतुर्थ्यास्तगंधपुष्पधूपदीपसर्वप्रकारकनैवेद्यां बूलदक्षिणादिभिः पिंडे पूजां सव्येनापसव्येन वा कुर्यात्
 यत्किंचित्पच्यते भक्ष्यं भोज्यमन्नमगर्हितं अनिवेद्य न भोक्तव्यं पिंडमूले कथंचन ततो नमः पितर इष इत्यादि मंत्रैः पिंडानुपस्थायोत्तानहस्तेन परे
 तन इति मंत्रेण सकृदुक्तेन युगपत्प्रवाहयेत् ततो दक्षिणाग्निहोमपक्षेऽग्नेतमद्याश्वमित्यग्नि स भी प मा गत्य यदंतरिक्षमिति मंत्रेण गार्हपत्योपस्थानं
 औपासने होमपक्षे गार्हपत्यपदरहितं तन्मंत्रेणोपस्थानं इदं बहुचानामेव पाणिहोमे तु तेषामपि नास्त्येव वीरं मे दत्तपितर इति मंत्रेण मध्यममेक
 पिंडं पार्वणद्वये मध्यमपिंडद्वयमन्वष्टुक्यादौ मध्यमपिंडत्रयमादाय पत्यै दद्यात् पत्नी आधत्तपितर इति मंत्रेण सकृत्पठिते नैव पिंडमेकमनेकं वा प्रा

शयेत् आपस्तम्बस्तृपां लौषधीनां संभाशयामि मृतकृतं गन्धिं धत्स्वेति मध्यमपिंडं पत्न्यै प्रयच्छति प्राशनमंत्रः स एव यथेह पुरुषो असदिति
 पातमात्रं भिद्यते इत्यमेव कातीयानां इदं भार्यायाः पिंडप्राशनं प्रजाकामत्वं एव केचिन्नित्यमाहुः भार्यानेकत्वे पिंडं विभज्य प्रतिपत्तिमंत्रेण
 प्राशयेत् पार्वणद्वये पिंडद्वयं दद्यात् पत्नी बहुले गुणतो वयसा च योग्यायै पिंडो देयः बह्वीनां योग्यत्वे एकस्मिन् दर्शे एकस्या अन्यस्मिन् परस्या
 इति पत्नीरुगणान्यदेशस्था गुर्विणी सूतिकापि वा तदा तं जीर्णं वृषभं शृगौ वा भोक्तुमर्हति इतरौ जले क्षिपेत् पुत्रादिकामनाभावे क्षिपेदग्नौ जलेपि
 वा पिंडांस्तृगोजविप्रेभ्यो वायसेभ्यः प्रदापयेत् तीर्थं आद्दे सदा पिंडान् क्षिपेत् तीर्थे समाहितः अथ पिंडोपयाते इव सृगालरवैः स्पृष्टः पिंडो भिन्नः प्र
 सादतः मार्जारमूषकैः स्पृष्टश्चांडालपतितादिभिः प्राजापत्यं चरेत् स्नात्वा पुनः पिंडान्यथाविधि पाकांतरेण तेन पाकेन वा पिंडदानमात्रं पुनः कार्यं
 न सर्वं श्राद्धावृत्तिरिति सर्वसंमतं काकस्पर्शे तु न दोषः अथ पिंडनिषेधः विवाहव्रतचूडासूवर्षमर्धतदर्थकं संस्कारेषु तथा अन्येषु हृदि मात्रे च
 मासकं पिंडदानं मृदास्नानं न कुर्यात्तिलतर्पणं श्राद्धांगतर्पणं नित्यतर्पणं च तिलैर्न कार्यमित्यर्थः महालयं गयायां पित्रोः प्रत्यब्दे यस्य कस्यापि मृत
 स्थस्य पिंडो षोडशमासिकांतेषु मृतकृत्येषु कृतमंगलोऽपि पिंडान् दद्यात् केचिद्भ्रात्रादिवार्षिके प्याहुः पिंडयज्ञे च यज्ञे च स पिंड्यां दधरेव च तथा
 विरुता वन्वष्टकादौ यत्र पुनः पिंडदानविधिर्यत्र वा पूर्वैः श्राद्धादौ पिंडपितृयज्ञविहृतित्वं तत्रापि न पिंडदाननिषेध इति सिंधुः तेनाह काश्यादे
 पि न निषेध इति भाति अयं च मंगलोत्तरं पिंडदानतिलतर्पणनिषेधस्त्रिपुरुषस्य पिंडानामिति भाति अथ पिंडो द्वासनांते विकिरो देयः उपवी-
 र्ता देविकद्विजसन्निधौ सदर्थं भुवि असौ मया श्रये देवाय ज्ञेति मंत्रेण स जलयवमन्नं विकिरेत् प्राचीना वीती पिब्या द्विजसन्निधौ सदर्थं भुवि ये

अग्निदग्धाये अनग्निदग्धा इति क्रचासतिलमन्त्रं विदीर्याग्निदग्धाश्च ये जीवाये प्यदग्धाः कुले मम भूमौ दत्तेन तृप्यंतु त्वमायांतु परांगतिमिति
 कातीयसौत्रमंत्रेण सतिलजलेनाप्लावयेत् पिंडवद्विकिरोपि सार्ववर्णिकान्नस्यैवं केचिदसोमपा इति देवैर्विकिरंदत्वाः संस्कृतप्रमीतायेति पौराण्यं
 त्रेण पित्रे दत्त्वा ये अग्निदग्धा इत्युचापृथगुच्छिष्टपिंडं कुशोपरि दद्यादित्याहुः हस्तौ प्रक्षाल्य द्विराचम्यान् पवित्रे धृत्वा हरिं स्मरेत् विकिरं पृ-
 थक् निष्कास्य काकेभ्य उल्लृजेदिति काशिका देवद्विजहस्ते शिवा आपः संत्वित्वा विभिरपोगंधपुष्पयवान्दत्त्वा भूमौ तेषु त्यक्तेष्वन्ये क्षता आशीर-
 र्यंदेयाः एवं पित्र्यहस्तेष्वपसव्येनापोगंधपुष्पतिलदानादिकृत्वा सव्येनामुकगोत्रशर्माहमभिवादयामि अस्मद्गोत्रं वर्धतामित्यादि केचिदत्र पित्र्य
 हस्ते गंधतिलादिदानं सव्येनाहुः कातीयस्मृतहस्तेऽक्षतादानां तेष्वप्योदकं दत्त्वा अघोराः पितरः संत्वित्कृत्वा अभिवादनं दातारो नो भिवर्ध-
 तामित्यादिकमाहुः एवमाशिषोगृहीत्वाऽक्षतान् धूर्धनिधृत्वा स्वयं शिष्यादिभिर्वा भोजनपात्राणि चालयित्वा चामेत् अनुपनीतो नारी चास-
 जातिश्च न चालयेत् सव्येन देवैर्पित्र्ये च स्वस्तिवाचनं देवेभ्यः स्वस्तीति ब्रूत पितृभ्योऽमुकनामगोत्रादिभ्यः स्वस्तीति ब्रूतेति ततः सव्यापस-
 व्याभ्यां तत्तदुच्चारपूर्वकमक्षय्योदकदानं ततो न्युञ्जपात्रमुत्तानं कृत्वा ततः परं सर्वमुपवीत्येव कुर्यात् द्विजेभ्यः सकृत् पूरितां बूलादि दत्त्वा
 पितृपूर्वकं नामगोत्राद्युच्चार्य दक्षिणां दद्यात् अमुकशर्माहममुकनामगोत्रपित्रादिस्थानोपविष्टाय विप्राय रजतदक्षिणां प्रतिपादयामी-
 त्यादि देवैः सवर्णं अशक्ता बुभयत्रयज्ञोपवीतं दक्षिणा दक्षिणाः पांत्वित्कृत्वा स्वधां वाचयिष्ये इति पृष्ट्वा वाच्यतामित्यक्ते पितृपि-
 तामहेत्याद्युच्चार्य स्वधौ च्यतामित्यक्त्वाऽस्तस्वधेति तैरुक्ते पिंडसमीपे जलं निषिच्य स्वधासंपद्यतामिति संपत्तिं वाचयेत् कातीयैस्सू-

वेदातारो नो भिवर्धतामित्याशिषो र्यनं स्वधावाचनं न्युञ्जपात्रमुत्तानीकरणं दक्षिणादानं चेति क्रमः ततो देवादिप्रीतिं वाचयित्वा पिंडस्थानेऽक्ष-
 तादिक्षिप्त्वा सव्येनैव बाजे वाजे इति मंत्रेणोत्तिष्ठं तु पितरो विश्वे देवैः सहेतियुगपद्भैषा पितृपूर्वे विप्रान् स्पृशन् विस्तृजेत् आभावाजस्येति प्रद-
 क्षिणीकृत्य ततो दातारो नो भिवर्धतामित्यादिवरयाचनं येषां विसर्जनं ते पिंडदानं तेषां माचंतेषु सौमनस्य दक्षिणादिकाक्षय्यस्वधावाचनां-
 ते दातारो नो भिवर्धतामित्यादिततः पिंडदानादीति क्रमः हिरण्यकेशीयानां पिंडदानादिप्रयोगो विस्तृतत्वान्नोक्तः विप्रैर्वैरेदत्ते स्वादुषंसदः
 ब्राह्मणासः पि० इति मंत्रोपवेत् विप्र इहैव स्तं आयुः प्रजामिति वदेयुः आशीर्भिर्नदितो विप्रान्पादाभ्यंगादिना संतोष्य नत्वाऽद्यमे सफलं
 जन्म० मंत्रहीनं० यस्य स्मृत्येत्यादिविष्णुस्मरणपूर्वकमर्पयित्वा विप्रान्क्षमापयेत् अष्टौ पदान्यनुब्रज्य दक्षिणीकृत्य चाग्रतः दीपहस्तेन-
 निर्वाप्य पवित्रत्यागपूर्वकं पादशुद्धिद्विराचामेदुच्छिष्टोद्भासनांततः बभ्रुचोर्वैश्वदेवं तु यथाविधि चरेत्ततः ततस्तु वैश्वदेवांते सप्तृत्यस्त-
 बांधवः मुंजीतातिथिसंयुक्तः सर्वे पितृनिषेवितं श्राद्धशेषान्नं शिष्याय ज्ञातिभ्यश्च देयं न शूद्राय द्विजशुक्तावशिष्टं तु शक्तचिभूमौ निरवा-
 नयेत् अत्र पर्वदीर्घानिषिद्धमाषाद्यपि भोक्तव्यं वैयल्लेन निषेधाप्रवृत्तेरिति केचित् अनिषिद्धभोजनेनापि श्राद्धशेषभोजनविधिसिद्धिरित्यन्ये
 श्राद्धशेषभोजनाकरणोदोषः श्राद्धदिने उपवासनिषेधाद् श्राद्धशेषाभावे पाकांतरेण भोजनं एकादश्यादाववघ्राणं यत्र तूपवासो नावश्यकस्तत्रैकम-
 क्तं श्राद्धशेषं दिवैव भोक्तव्यं न रात्रौ तेन नक्तव्रतेऽवघ्राणमेव श्राद्धावशिष्टभोक्तारस्ते वै निरयगामिनः सगोत्राणां सकुल्यानां ज्ञातीनां च न दोषमा-
 क् ब्रह्मचारियतिविधवानां नित्यं निषिद्धं ज्ञातिगोत्रसंबन्धिभिन्नगृहे श्राद्धशेषभोजने प्राजापत्यं प्रायश्चित्तं यतीनां वपनं लक्ष्मणवज्रपञ्चगु-

रोर्योगिनोवाश्राद्धशेषगृहिणो न दोषाय न शूद्रं भोजयेत्तस्मिन् ह्येयत्वेन तद्दिने श्राद्धशेषं न शूद्रेभ्यः प्रदद्यादरिव लेब्धपि इति श्रीमदनंतोपाध्याय
 यस्तु नुकाशीनाद्योपाध्यायविरचिते धर्मसिंधुसारे पार्वणश्राद्धप्रक्रिया अथ श्राद्धदिने वैश्वदेवनिर्णयः तत्र तावच्छ्रौताग्निमतां बहुचानां श्राद्धा
 त्पूर्वपृथक्पाकेन वैश्वदेवः स्मार्ताग्निमतां निरग्निकानां बहुचानां श्राद्धांत एव श्राद्धशेषेण पृथक्पाकेन वा कातोयानां तु स्मार्तश्रौताग्निमतां-
 श्राद्धीयपाकेन पूर्वमेव निरग्निकानां मते श्राद्धशेषेण पृथक्पाकेन वा तैत्तिरीयाणां तु साग्निकानां सर्वत्रादौ वैश्वदेवः पंचमहायज्ञास्त्वन्ते अन्ये
 षामादावन्ते वेति विकल्पः तैत्तिरीयाणामेव वैश्वदेवात्पंचयज्ञाभिन्नाः सर्वशाखिनां वृद्धिश्राद्धे पाकेन क्रियमाणे पूर्वमेव वैश्वदेवः बहुचानां मते
 वा पूर्ववा आमादिना वृद्धिश्राद्धे सर्वेषां पूर्वमेव वेति भाति नित्यश्राद्धे पूर्वमेव एकादशाहाद्ये कोद्दिष्टेषु साग्निरनग्निश्च सर्वोऽपि श्राद्धशेषं द्वि
 जाधीनं कृत्वा पाकांतरेणैव वैश्वदेवादिकुर्यात् अथ नित्यश्राद्धं वार्षिकादिश्राद्धदिने श्राद्धात्पश्चात्तैनेव पाकेन पाकांतरेण वा नित्यश्राद्धं कार्यं
 नित्यश्राद्धीयसर्वदेवतानां प्रथमश्राद्धे प्रवेशे प्रसंगसिद्धिरेव तथा च दर्शादिषु महालयान्वष्टकादिषु नित्यश्राद्धलोप एव एतच्च देवहीनं दर्शव
 त्पट्टदेवतं ह्वावेकं वा विप्रं निमंत्र्य देशकालान्ननियमहीनं पुनर्भोजनब्रह्मचर्यादिकर्तृभोक्तृनियमरहितं यादृशतादृशेनैवाभिषिद्धान्नेन दिवैव
 रात्रौ प्रहरपर्यंतं वा कार्यं स्वस्थाशक्तौ पुत्रादि स्तूतके दर्शादिवल्लोपः वृद्धुत्तरं मंडपोत्थापनावधिसपिंडैर्न कार्यं नित्यवैश्वदेवांतरगतपितृयज्ञोत्त
 रं मनुष्ययज्ञात्प्रागेव भाति तत्र दर्शवत्पट्टपितृन् देवहीनानुच्चार्य नित्यश्राद्धं करिष्ये इति शिष्यादिश्चेद्यजमानस्य पितृपितामहेत्याद्यच्चार्यसं
 कल्पयेत् पितृणामिदमासनमित्यासनं नित्यश्राद्धेक्षणः क्रियतामिति क्षणः पूर्वोच्चारिता अयं वो गंध इत्येवं गंधादिभिर्विप्रमभ्यर्च्य बर्तुले

चतुरस्त्रेवामंडलेपात्रेऽन्नपरिविष्य पृथ्वीतेपात्रमित्यादिब्रह्मार्पणांतं दर्शयत् भोजनांतं दक्षिणांदत्वा नवादत्वा नमस्कारेण विसर्जयेत् विप्रस्या-
न्मादेर्वाभावेयथाशक्त्यन्नमुद्धृत्य षोढाविभज्यास्मत्पितृपितामहेत्यादिचतुर्थ्यंतं षट् देवता उच्चार्य दमन् स्वधानममेतित्यजेत् तदन्नं विप्र-
यगौभ्योवादेयं जलादौवात्याज्यं अन्नत्यागस्यापिलोपे आर्चन्नत्र मरुत इति ऋचोदशवारं जपः इति नित्यश्राद्धविधिः अथ श्राद्ध-
नुकल्पाः अनेकविप्रालाभे देवस्थाने शालग्रामादिकं स्थापयित्वैकविप्रे पित्रादित्रयं माता महादिसहितं देवता षट्कं चावाह्य सर्वश्राद्धं कार्यं
मित्यक्तं सर्वथा विप्रालाभे दमं बतु श्राद्धमित्याद्यप्युक्तं अथामश्राद्धं तत्र केनचित्संकरेण पाकासंभवे जातकर्मणि च ग्रहणानिमित्तकश्रा-
द्धे चामश्राद्धं कार्यं सपिंडीश्राद्धमासिकं प्रतिवार्षिकं महालयाष्टकान्वष्टकादिश्राद्धं चामेन न कार्यं शूद्रस्य तु दशाहपिंडादिश्राद्धमात्रमामेन न क-
दापि पाकेन तत्र पितृनुद्दिश्यामुक्तश्राद्धं सदैवं सपिंडमामेन हविषा करिष्ये इति संकल्पः अन्यः प्रयोगः पूर्वीक्त एव पाकप्रोक्षणस्थाने आमप्रोक्ष-
णं आवाहने उशंतस्त्वेति मंत्रे हविषे अन्नवेद इत्यत्र हविषे स्वीकर्तवेद इत्यूहः भस्ममर्यादांतं प्राग्वत् विप्रहस्तेषु तंडुलैरग्नौ करणं अन्नाच्चतुर्गुणं
द्विगुणं समं वा तत्तदामं पात्रेषु संस्थाप्य पाणिहोमशेषं पिंडार्थं संस्थाप्य पात्रेषु दत्वा पृथ्वीतेपात्रमित्यादि इदमामं हव्यं कव्यमित्यादीदमाम-
ममृतं रूपं स्वाहेत्यादि यथा धर्ममधित्यंतं प्राकृतं यथासुखं जुषध्वमित्यस्यापोशनप्राणाहुतितृप्तिप्रदानां लोपः सपन्नवाचनांतं न शो-
षप्रश्नलोपः सर्वभूते तंडुलैः सक्तुभिर्वा पिंडदानं केचिद्गृहसिद्धान्तेन पायसेन वा पिंडानाहुः एवं विप्रसमीपे पिंडदानांतं न मोक्षः पितरद्वेषे इत्य-
त्रोपस्थानमंत्र इव स्थाने आमद्रव्यायेत्यूहः पिंडोद्वासनांतं पिंडजातीयद्रव्येण विकिरदानं आमश्राद्धे स्वस्तीति ब्रूतेति वज्र्यं वाजे वाजे इ-

तिमंत्रे तस्मात्तातेति स्थाने तर्प्यतातेत्युहः ततः प्राग्वच्छेषं समापयेत् आमश्चाहुर्द्विजैः पूर्वाह्णे कार्यं शूद्रैरपराह्ण एव आमन्त्राभावे हिरण्यश्चा-
हुमप्येवमेव संकल्पादौ सर्वत्र हिरण्यपदमामपदस्थाने योज्यं आमवद्धेमप्रोक्षणं अन्नवदित्यादि मंत्रत्रयोहः प्राग्वदेव तंडुलादिभिर्हस्तेऽ-
ग्नौ करणं हिरण्यमन्त्रादष्टगुणं चतुर्गुणं द्विगुणं समं वा देयं हिरण्यश्चाद्वेपि दक्षिणास्त्येव श्राद्धीयमामं हेमं वा द्विजदत्तं यथैष्टं विनियोज्यं
शूद्रदत्तं तु भोजनादन्यत्र विनियोज्यं श्राद्धीयामेन पंचयज्ञाः श्राद्धं च न कार्यं हेमश्चाद्वे आमश्चाद्वे च पिंडदानविकल्पात्सांकल्पविधिनाप्येत-
द्वयं सांकल्पिके च समंत्रकावाहनाद्यग्नौ करणं पिंडदानविकिराक्षय्यस्वधावाचनप्रश्नादित्येतत्समं वज्रं तत्रासुकश्चाहुमामेन हविषा
हिरण्येन वा सांकल्पविधिना करिष्ये इति संकल्पः शूद्रगृहे न्यदीयमपि क्षीराद्यापि न भक्ष्यं किमु ततदीयमामादित हृहे पक्वान्नं न भोक्ष्यमिति तस्मा-
च्छूद्रा लुब्धं द्विजगृहे पक्वा भक्ष्यं इत्यामश्चाहुर्हेमश्चाहुर्विधिः अथ पक्वान्नद्रव्यं सांकल्पिकविधिः तत्र येषु संक्रांतियुगमन्वादिषु वृद्धात्त-
रकालिकदर्शादिषु वा पिंडदानं निषिद्धं तत्र सर्वत्र सांकल्पिकविधिः यश्च पिंडदानादि बहुविस्तृतं श्राद्धमनुष्ठातुमशक्तः सोऽपि सांकल्पिकं कुर्या-
त् तद्यथा अमुकं श्राद्धं सांकल्पिकविधिनान्नेन हविषा करिष्ये इति संकल्प्य तृतीयक्षणादानांतं पूर्ववत्कृत्वाऽर्घ्यदानं समंत्रकावाहनं च वर्जयेत्
देवानावाहयामीति पितृनावाहयामीत्येवावाह्यगंधादिपूजनादिभ्यस्तस्मादांतेऽग्नौ करणं वर्जयित्वा परिवेषणादिसंपन्नवचनांतं उत्तरापोशनं वि-
किरपिंडदानवर्जमक्षय्यवचनांतं कृत्वा स्वधावाचयिष्ये स्वधौ च्यतामिति वाक्यरहितं सर्वं पूर्ववत् समापयेत् इति सांकल्पिकप्रयोगः अथान्ये-
ष्वनुकल्पाः तत्र द्विजाद्यभावे दर्भबहुविधानेन पिंडदानमात्रमुक्तं अथवा द्रव्यविप्रयोरभावे पक्वान्नस्यैव कसूक्तेन होमः कार्यः यद्वा श्राद्ध-

दिने प्राप्ते भवेन्निरशनः पुमान् किञ्चिद् दद्यादशक्नो वा उदकुंभादिकं द्विजे तृणानि वा गवे दद्यात्पिंडान्वाप्यथ निर्वपेत् तिलदर्भैः पितृन्वापितर्पयेत्स्ना-
 नपूर्वकं अथवा तृणभारं दहेद्द्वान्यं वा तिलान् स्वल्पां दक्षिणां वा द्विजाय दद्यात् अथवा संकल्पादिसर्वश्राद्धप्रयोगं पठेत् सर्वाभावे वनंगत्वा ध्व-
 बाहुः स्वकक्षं दर्शयन्निदं पठेत् नमोऽस्ति वित्तं न धनं न चान्यच्छ्राद्धोपयोगी स्वपितृन्मृतोऽस्मि तृप्यंतु भक्त्या पितरो मयैतौ भुजौ कृतौ वर्त्मनि मारुत-
 स्येति प्रभासरं वेदेऽन्येपि मंत्रा उक्ता इत्यनुकल्पाः अथ श्राद्धभोजने प्रायश्चित्तानि दर्शश्राद्धेषु प्राणायामाः महा लयादिश्राद्धेषु त्रिवर्षी-
 ध्वं प्रतिवार्षिकेषु च षट्प्राणायामाः गायत्र्या दशकृत्वो भिमंत्रितस्य जलस्य पानं वा एव मन्येष्वप्यनुक्तप्रायश्चित्तश्राद्धेषु कृतजलपानमेव वृद्धिश्रा-
 द्धेषु प्राणायामत्रयं जातकर्मादिचूडांत संस्कारांगवृद्धिश्राद्धेषां तपनकृच्छ्रं जातकर्मांगश्राद्धेषां चांद्रायणं वा अन्यसंस्कारांगश्राद्धेषु उपवासः सी-
 मंतसंस्कारे तत्संस्कारांगश्राद्धेषु चांद्रायणं आपदि दशाहांतर्न वसंश्चक श्राद्धेषु एकादशाहं च श्राद्धभोजने प्राजापत्यकृच्छ्रं द्वादशाहिकसपिंडी-
 श्राद्धे ऊनमासे च पादोनकृच्छ्रः द्वितीयमासिकत्रैपक्षिको नषाणमासिको नाब्दिके चर्धकृच्छ्रः अन्यमासिकेषु प्रथमाब्दिके वर्षांतसपिंडनश्राद्धे च
 पादकृच्छ्रः उपवासो वा गुरवे द्रव्यं दातुं श्राद्धभोजने सर्वत्रोक्तार्थं जपशीले तदर्थं अनापद्यूनमासांतेषु चांद्रायणं प्राजापत्यं च द्विमासाद्यत्तचतुर्षु
 पादोनकृच्छ्रः त्रिमासादिषु पूर्वोक्तेष्वर्धकृच्छ्रः प्रथमाब्दिके पादोनकृच्छ्रः द्वितीयतृतीयाब्दिके एकोपवासः क्षत्रियश्राद्धे एतद्विगुणं वैश्यश्राद्धे त्रिगु-
 णं शूद्रश्राद्धे सर्वत्र चतुर्गुणं चांडालविषजलसर्पपशवादिहतपतितल्लीवादिनवश्राद्धेषु चांद्रायणं एकादशाहांतं पराकश्राद्धं च द्वादशाहांतं पराकः
 द्विमासादिचतुर्ष्विति कृच्छ्रः अन्यमासिकेषु कृच्छ्रः अब्दिके पादः अप्यासे सर्वत्र सर्वे द्विगुणं आमहेमश्राद्धेषां कल्पिके च तत्तदुक्तप्रायश्चित्तार्थं

यतिश्च ब्रह्मचारी च पूर्वोक्तप्रायश्चित्तं कृत्वा पवासत्रयं प्राणायामशतं घृतप्राशनं चाधिकं चरेत् अनापदि हि गुणं चरेत् दर्शादौ गृहिवदेव ब्रह्मचारिण
श्रौलसंस्कारे भोजने कृत्वाः सीमंते चांद्रं अन्येषूपवासः एकादशाहश्चाद्रुभोजने चांद्रं पुनः संस्कारश्चेति हेमाद्रिः अथ स्याहश्चाद्धे विशेषः
तत्र यस्य पित्रादेर्मरणं यन्मासे यत्पक्षे यत्तिथौ तद्दिनं तस्य मृताहस्तत्र पित्रादि त्रिदैवत्यं वार्षिकं श्राद्धं पुरुरवा द्वैवदेव सहितं कार्यं न चात्र सपत्नीकत्वं
पित्रादीनां नाप्यत्र मातामहादित्रयं अत्र तिथिद्वैधे निर्णयो रात्रावपि कार्यत्वं ग्रहणदिने तत्प्राप्तौ निर्णयो मलमासादि निर्णयो दर्शदिने तत्प्राप्तौ नि
र्णयः श्राद्धिश्चाद्रु निर्णयश्चाद्रु काल निर्णयप्रसंगेन पूर्वोक्तोनुसंधेयः पारणे मरणे चैव तिथिस्तात्कालिकी मतेति वचनात् मरणकालिक तिथेर
पराणहादिव्यात्यादिकश्चाद्रु निर्णयो ज्ञेयः पित्रोः प्रथमाद्याब्दिकश्चाद्रु विभक्तैः भ्रातृभिः पृथक् कार्यं अविभक्तत्वे ज्येष्ठे नैव मातृमृताहेमात्रा
दि त्रिदैवत्यं श्राद्धं मातापित्रोर्मृताहे क्ये पूर्वपितुः श्राद्धं कृत्वा स्नात्वा मातुः श्राद्धं कार्यं एवमेकदिने पित्रोर्मरणेन मातुर्भर्त्रा सह दाहकरणेपि
ज्ञेयं सहगमने त्वेकमेव पाकं कृत्वा पितृमातृपार्वणद्वययुतं श्राद्धं षट्पिंडा अर्घ्याश्च विश्वेदेवास्तु न भिन्नाः सहगमने सुवासिनी मरणे च विप्रयं
क्तौ सुवासिनीमधिकां भोजयेत् सुवासिन्ये कुंकुमादिस्त्र्यलंकारान् दद्यात् सर्वत्र स्त्रीणां श्राद्धे वस्त्रयज्ञोपवीतगंधादिकमेव विप्रैष्यो देयं न
कुंकुमादि एवं सापत्न्यमातुर्भर्तामह तत्पत्न्योर्मातुलस्य पितृव्यतत्पत्न्योर्भ्रातुः श्वश्रूश्च शरयोर्गुरोः पितृष्वसर्मातृष्वसर्मायाभर्तुर्भगि
न्यादे श्चेतेषामपुत्रत्वे पार्वणविधिर्नैव प्रतिवार्षिकं श्राद्धं कार्यं केचित्पितृमातृमातामहमातामहीव्यतिरिक्तानां सर्वेषामेको दिष्टविधानेनैव
त्याहुः अत्र देशाचारानुसारेण व्यवस्था पित्रादिवार्षिकदिने पितृव्यादिवार्षिकप्राप्तौ स्वयंपित्रादि श्राद्धं कार्यं पितृव्यादि श्राद्धं तु पुत्रशिष्या

दिहाराकार्यं दिनांतरे वा स्वयं कार्यं सन्यासिनोऽप्याब्दिकादिपुत्रः कुर्यात्स पार्वणं प्रथमे वर्षे वर्षांतिसापिंडनपक्षे मृताहात्पूर्वदिने सापिंडनमब्दपूर्-
 तिश्चाहुं च कृत्वा परे द्वा वर्षाधिकं कार्यं अथ क्षयाहाज्ञाने निर्णयः यस्य मृतस्य देशांतरमरणादिना मासो ज्ञायते तस्य तन्मासे दर्शशुक्लकाद-
 श्यां शुक्लकादश्यां वा प्रतिवार्षिकं श्राद्धं मृततिथिर्ज्ञाता मासो न ज्ञातस्तदा मार्गशीर्षमाघे वा भाद्रे वा षादे वा तत्तिथौ वार्षिकं तिथिमासयोरज्ञाने यदि ने-
 देशांतरं प्रस्थितस्तन्मासदिवसौ ग्राह्यौ प्रस्थानदिनादेरज्ञाने मृतवार्ताश्रवणतिथिमासौ प्रस्थानवार्ताश्रवणयोर्मसि ज्ञाने तिथेरज्ञाने तन्मासे दर्श-
 दौ प्रस्थानादिमासविस्मरणे तिथिस्मरणे मार्गशीर्षादिषूक्तचतुर्षु तत्तिथौ वार्षिकं मरणतल्लवणप्रस्थानानां दिनमासयोरज्ञाने माघस्य मार्गशीर्षस्य
 वा दर्शश्चाहुं द्वादशादिवर्षप्रतीक्षोत्तरं प्रति कृतिदाहे दाहदिने वार्षिकादि अथ श्राद्धविधौ निर्णयः निमंत्रणोत्तरं विप्रस्य सूतके मृतके वा प्राप्ते
 आशौचं न निमंत्रणं च द्वितीयक्षणरूपं समंत्रकं ग्राह्यं न लौकिकमिति भाति कर्तुं स्तुपाकपरिक्रियोत्तरमाशौचाभावः पाकपरिक्रिया च समंत्रकं
 पाकप्रोक्षणमित्याहुः कर्तुं गृहे भोजनारंभोत्तरं जनने मरणे वा भोजनशेषं त्यक्त्वा परकीयजले नाचामेत् यमतु प्रतिभाति सर्वस्याप्याशौचापवा-
 दस्थानन्यगतिविषयत्वात्संकटाभावे पाकपरिक्रियोत्तरमपि कर्तुराशौचे तदंते श्राद्धं भोक्तुं स्तुभोजनारंभात्प्रागाशौचज्ञानेऽन्यो निमंत्रणीयः भो-
 जनारंभोत्तरमाशौचे तु कर्त्तव्यं तथैव श्राद्धं समापनीयं भोक्ता तु भोजनान्ते आशौचप्रकरणे वक्ष्यमाणं प्रायश्चित्तं कार्यं संकटे तु पूर्वीं कृत्वा पितृयुक्तं चे-
 द्वाह्यं अथ सिंधौ पाकोत्तरमाशौचाभाववचनस्य कर्तृमात्रपरत्वाद्भोक्तुः प्रायश्चित्तमाशौचं वोक्तं तद्यथा ब्राह्मणस्याशौचे श्राद्धे सकृत्कामतो
 भोजने सांतपनकृच्छ्रं अप्यासे मासं कृच्छ्रं चरेत् अज्ञानादिप्रादीनां जाताशौचानामन्नभक्षणोऽकाहं त्र्यहं पंचाहं समाहं क्रमेणा भोजनमंतेपं

चगव्यप्राशनं च अभ्यासे द्विगुणं आशौचं तु ब्राह्मणादीनामाशौचेयः सकृदेवान्मयश्चातितस्य तावदाशौचं तदंते प्रायश्चित्तं कुर्यादिति विविधा कृतं ज्ञे-
यं श्राद्धकालेऽन्यकाले चैतत्सममेवेति ज्ञेयं दातृभोक्तृभ्यामुभाभ्यामाशौचं न ज्ञातं चेन्न दोषः आशौचमप्येवाह्निदिनपाते आशौचात्ते एकाद-
शाहे कार्यं एकादशाहोमलमासे चैव नालेऽपि कार्यं तत्रातिशये शुद्धमासे एतन्मासिके प्रतिवार्षिके च ज्ञेयं दर्शादीनां तु पंचमहायज्ञादिव ह्योप-
एवनाशौचात्ते कर्तव्यत्वं नापि प्रायश्चित्तं आशौचं विना दर्शादीनां लोपेषु पवासादिरूपं प्रायश्चित्तमेव न कालांतरेनुष्ठानं एकादशाहेऽसंभवेऽ-
मावास्यायां ह्यष्टौ कादशयोर्वार्षिकं मासिकं चोदकुंभं च यद्यदंतरितं भवेत् तत्तदुत्तरसातं न्यादनुष्ठेयं प्रचक्षते केचिदाब्दिकमप्यंत-
रितं दर्शादिकालासंभवेऽग्रिममासे तत्तिथौ कार्यमित्याहुः आशौचोत्तरं व्याध्यादिविघ्ने विस्तृतां चैव मेव केचिद्व्याध्यादिविघ्ने पुत्रादिना तदि-
ने एवान्नेनाब्दिकमाहुः अथ भार्यारजोदोषे तत्र दर्शयुगादिमन्वाद्यष्टकान्वष्टकादिश्राद्धानिपाककर्त्रंतरसत्वेऽन्नेन तद्दिने कार्याण्यन्यथाऽ-
मादिद्रव्येण कालादर्शोदर्शश्राद्धमंचमेहनीतिपक्षांतरमाह सकृन्महालयस्तदर्शभार्यारजसिगुरव्यकालातिक्रमभियातत्रैव कार्यः एवमाश्वि-
नशक्नुपंचम्यंतकालेष्यूह्यं अष्टम्यादौ सकृन्महालयो भार्यारजोदोषेन कार्यः कालांतरसत्वादित्यादिमहालयप्रकरणोक्तमनुसंधेयं मत्याब्दिकं
मासिकं रजोदोषे पितृदिने एव कार्यमित्येकः पक्षः पंचमेऽहनि कार्यमित्यपरः पक्षद्वयऽपि ग्रंथसंमतिः शिष्टाचारसंमतिश्च भार्यांतरसत्वे तद्दिने ए-
वेति सर्वसंमतं तद्दिने करणपक्षे श्राद्धकाले रजस्वलादर्शनादिकं वर्ज्यं तेन तादृशगृहासंभवे स्वसपिंडस्थपाककर्तुरसंभवे च पंचमेहनीतिपक्षः श्रे-
यान् अपुत्रास्त्रीरजोदोषे भर्तुराब्दिकादिकं पंचमेऽहनि कुर्यान्न त्वन्यद्वारा तद्दिने अथपतिमुद्दिश्याग्निप्रवेशे तत्र सहगमनमेव विप्राणां क्षत्रि-

यादेस्तसहगमनमनुगमनंच एकचित्पारोहणंदंपत्योः सहैवमंत्रवद्वाहः सहगमनं भर्तुः समंत्रकदाहोत्तरं पृथक् चित्तावगमिप्रवेशोऽनुगमनं तत्रो
भयत्रापितिथ्यैक्ये एकदिने एव तंत्रेण पाकादि कृत्वा दर्शवत्पृथक् पिंडषडर्घ्यविप्रभेदयुतं पितृमातृपार्वणद्वयविशिष्टं श्राद्धं कार्यं विश्वेदेवास्तनभि
न्नाभिन्नावा तिथिभेदेऽपि श्राद्धदिनैक्ये एवमेव तिथिभेदाच्छ्राद्धदिने भेदे तु वार्षिकादिपृथगेव कार्यं केचित्तु सहगमने तिथिभेदेऽपि भर्तुः क्षयाह
श्राद्धदिने एव पत्न्याः श्राद्धं न तु दिनांतर इत्याहुस्तदल्पकालव्यवधाने योज्यं न तु द्वित्र्यादितिथिव्यवधाने अथ श्राद्धसंपाते निर्णयः तत्रपि
त्रोर्मृताहैक्ये पूर्वं पितुः श्राद्धं ततः पाकभेदेन मातुरित्युक्तं गृहदाहादिना सपिंडानां युगपन्नरणे संबंधसामीप्यत्र भेदेण श्राद्धानि पाकभेदेन पृथक्
कुर्यात् पृथक् पाकेन भिन्नश्राद्धाशक्तौ तंत्रेण अपणं कृत्वा श्राद्धं कुर्यात् पृथक् पृथक् क्रमेणैकदिने मरणे वरणक्रमेण तत्रैकदिने एकस्त्रयाणां
श्राद्धानि न कुर्यात् वार्षिकश्राद्धत्रयप्राप्तौ श्राद्धद्वयं स्वयंकुर्यात् तृतीयादित्रात्रादिना कारयेद्दिनांतरे वा कुर्यात् श्राद्धं कृत्वा तु तस्यैव पुनः श्रा-
द्धं न तदिने नैमित्तिकं तु कर्तव्यं निमित्तोत्पत्त्यनुक्रमात् तथा वणवतिश्राद्धेषु समानदेवताकले तंत्रेण श्राद्धानि अधिकदेवताकले पृथक् श्रा-
द्धानि वार्षिकमासिकोदकुंभश्राद्धेषु नित्यश्राद्धं दर्शादिश्राद्धं च देवतानां भेदात् पृथक् कार्यं महालये तीर्थश्राद्धे दर्शादिषणवतिषु च नित्यश्राद्धं
प्रसंगसिद्धिः मासिकेनोदकुंभश्राद्धस्य प्रसंगसिद्धिः तत्र प्रसंगसिद्धिस्थले दर्शादिकं प्रसंगिश्राद्धमेव संकल्पपूर्वकं सांगमनुष्ठेयं प्रसंगसि-
द्धंतु नित्यादिकं न संकल्पादावुच्चार्यमितिलोपापरपर्याय एव प्रसंगसिद्धिपदेनोच्यते तत्र सिद्धौ तु प्रकारद्वयं भ्राति दर्शव्यतीपातश्राद्धयोस्तंत्रानु-
ष्ठानेषु पुरुषानुद्दिश्य दर्शश्राद्धं व्यतीपातश्राद्धं च तंत्रेण करिष्ये इति संकल्प्य दर्शपातश्राद्धयोर्देवार्थं क्षणः करणीय इति देवे निमंत्र्य दर्शपा-

तथाह्योः पित्राद्यर्थेक्षणः करणीय इति वर्गद्वयार्थे विप्रहयादिकं निमंत्र्यैकमेव आहुं कार्यमित्येकः प्रकारः अथवा पूर्ववत्संकल्प्य देवतंत्रेणैकमेव विप्रनि-
मंत्र्य षोडशमासिकतंत्रवत् दर्श आहुक्षेक्षणः करणीय इति दर्शविप्रनिमंत्रणानंतरं व्यतीपात आहुक्षेक्षण इति विप्रान्तरं निमंत्र्य विप्रचतुष्टयादियुतं
पात आहुक्षेपिंहाभावात् षडर्घ्यपिंडयुतं आहुमेकेनैव पाकेन कार्यमित्यपरः प्रकारः एवं त्रिचतुरादि आहुक्षेणानां तंत्रे ऊह्यं अत्र पक्षद्वये विचार्य युक्ततर-
पक्षः सद्भिरेतुष्टयः पूर्वमहालयस्ततो दर्शः दर्शवार्षिकमहालयोः प्राप्तौ पूर्ववार्षिकंततो महालयस्ततो दर्श इति त्रयं पाकभेदेन विस्तरमहालय-
प्रकरणे मयूरवेतुसपिंडकेन दर्श आहुक्षेनापिंडकस्य व्यतीपातादि आहुक्षेकदेवताकस्य प्रसंगसिद्धिरेव न तंत्रसिद्धिस्तंत्रोदाहरणं तु पातसंक्रांत्या-
दिरित्युक्तं यत्तन्वष्टक्येन पितृमातृवार्षिकयोः प्रसंगसिद्धिरित्युक्तं तन्महालयेन वार्षिकादिसिद्ध्यापत्याबहुग्रंथविरुद्धं यत्र च दर्शवार्षिक आहु-
क्षेदेवताभेदा आहुक्षेभेदस्तत्र निमित्तानियतिश्चात्र पूर्वाशुष्ठानकारणमिति वाक्यात् पूर्ववार्षिकंततो दर्शः यत्सर्वान्त्रैत्येकरूपेणैकदानप्राप्नोति त-
दनियतनिमित्तकं वार्षिकं मासिकं वा पूर्वकार्यमिति वाक्यार्थः वार्षिकमासिकादीनां संपाते पितृपूर्वकत्वं संबंधसामीप्यादिकं चाशुपदमेवोक्तं दर्श-
महालयोः संपाते पूर्वमहालयस्ततो दर्शः दर्शवार्षिकमहालयोः प्राप्तौ पूर्ववार्षिकंततो महालयस्ततो दर्श इति त्रयं पाकभेदेन विस्तरमहालयप्र-
रणेतया काव्यतंत्रेण नित्यस्य तंत्रं आहुक्षेसिद्धति अथ संक्रांत्ययनद्वयविशुद्धययुगादिमन्वादिभाद्रकृष्णत्रयोदशी श्रोत्रियागमनप्रयुक्त-
मयाभरणीमघासुतत्रयोदशी वैद्यतिव्यतीपातोपरागपुत्रोत्पत्तिनिमित्तकालभ्ययोगनिमित्तक आहुक्षेनिमोष्टपदीभिन्नसर्वपौर्णमासी आ-
हुक्षेनिचैतानि आहुक्षेनिपिंडरहितानि साकल्यविधिना कार्याणि एतेषु दर्शवत्षट्पुरुषोद्देशः तेनैवामेककालसंपाते तंत्रेण सिद्धिः नित्यं

इत्यप्रसंगसिद्धिः उपरागश्राद्धस्यभिन्नकालत्वेऽप्यनुष्ठानं उपरागश्राद्धेनसंक्रांतिदर्शादिश्राद्धानांप्रसंगसिद्धिरितिप्रथमपरिच्छेदेमतांतरमु-
 क्तं पुत्रोत्पत्तिनिमित्तकश्राद्धस्यनवदेवताकलात्पृथगनुष्ठानं तच्चहेनैवकार्यं नत्वामेननाप्यन्नेनेति इतिश्राद्धसंपातेनिर्णयः अथतिल-
 तर्पणं तच्चयच्छ्राद्धेयावंतः पितरस्तर्पितास्तावत्पितृगणोद्देशेनतच्छ्राद्धांगत्वेनतिलैस्तर्पणंकार्यं तत्रकालनियमः पूर्वतिलोदकंदर्शप्रत्य-
 व्देतुपरेहनीत्यादितदयंनिष्कर्षः दर्शश्राद्धेश्राद्धात्पूर्वश्राद्धांगंतिलतर्पणं तत्रविप्रनिमंत्रणोत्तरंपाकारंभोत्तरंवाब्रह्मयज्ञकरणेब्रह्मयज्ञांग-
 नित्यतर्पणेनैवदर्शांगंतिलतर्पणस्यसिद्धिः ततःपूर्ववैश्वदेवोत्तरंवाब्रह्मयज्ञकरणेश्राद्धीयषट्पुरुषोद्देशेनश्राद्धांगतर्पणंकृत्वाश्राद्धारंभः
 कार्यः प्रत्याहिकंसर्वपितृतर्पणंतुब्रह्मयज्ञकालेकार्यं एवंयुगादिमन्वादिसंक्रांतिपौर्णमासीवैधृत्यतीपातश्राद्धेषुदर्शवत्पूर्वमेव तीर्थ-
 श्राद्धेसर्वपितृद्देशेनपूर्ववार्षिकश्राद्धेपरेद्धरेवश्राद्धीयदेवतात्रयोद्देशेनवार्षिकश्राद्धदिनेनित्यतर्पणंतिलैर्नकार्यं सकृन्महालयेसर्वपितृ-
 द्देशेनपरेद्धरेव अन्येषुमहालयपक्षेष्वष्टकान्वष्टकापूर्वेद्धःश्राद्धेषुमाध्यावर्षाद्योदयगजच्छायाषष्ठीभरणीमघाश्राद्धेषुहिरण्यश्राद्धेषु
 ब्रज्यतर्पणंश्राद्धीयदेवतोद्देशेनश्राद्धसंपातेतुयदितत्प्रसंगसिद्धिस्तदातदीयमेवतर्पणं तत्रत्वेतुपूर्वतर्पणवतांचश्राद्धानांसमसंख्यत्वेआ-
 दावंतेवातर्पणं विषमसंख्यत्वेबह्वनुरोधेन संक्रांतिषुग्रहणेपित्रोःश्राद्धेदर्शव्यतीपातेपितृव्यादिश्राद्धेमहालयेचनिषिद्धेऽपिदिनेश्राद्धा-
 गंतिलतर्पणंकार्यमितिकेचित् अन्येतुसर्वश्राद्धांगतर्पणंकोपितिथ्यादिनिषेधोनेत्याहुः अथश्राद्धांगतर्पणनिषेधः वृद्धिश्राद्धसर्पि-
 ङ्यांचप्रेतश्राद्धेनुमासिके संवत्सरविमोकेचनकुर्यात्तिलतर्पणं तत्रतर्पणप्रकारः परेहनितर्पणेस्तात्वातर्पणंकृत्वा नित्यस्नानंप्रातःसंध्यांच

कुर्यात् यद्वा नित्यस्नानप्रातःसंध्योत्तरंश्राद्धांगतर्पणसंबंधनामगोत्ररूपाणि द्वितीयां तान्युच्चार्य स्वधानमस्तर्पयामीति बह्वचैर्दक्षिणहस्तेना
न्यैरंजलिना त्रिस्त्रिस्तर्पयेत् प्रत्यंजलिमंत्रावृत्तिः एवं नित्यतर्पणोपि ज्ञेयं अथ ब्रह्मयज्ञांगे नित्यतर्पणो तिलतर्पणनिषेधकालः रविप्रौढभृ
गुवारेषु प्रतिपत्त्यष्ट्येकादशीसप्तमीत्रयोदशीषु भरणीकृत्तिकामघासु निशिसंध्यासु गृहे जन्मनक्षत्रेशमकार्यदिनेऽन्यदीयेशोभनयुतगृहेषु म
न्वादिषु युगादिषु गजच्छायायामयनद्वये च तिलतर्पणं मृदास्नानं पिंडदानं च न कार्यं केचिदयनद्वये युगादिमन्वादिषु तिलतर्पणं न दोषायेत्याहुः
विवाहव्रतचूडासु वर्षमर्धतदर्थकमन्यत्र संस्कारे मासमासार्धे वा तिलतर्पणादिवा नित्यतर्पणं कार्यं अथ तिथ्यादिनिषेधापवादः तीर्थ
तिथिविशेषे च गयायां प्रेतपक्षके निषिद्धेऽपि दिने कुर्यात्तर्पणं तिलमिश्रितमिति तिथिविशेषोष्ठादि रिति मयूरवे अत्र कातीयानां केषां चिद्वा
र्षिकादौ परेऽहनि भरण्यादौ विसर्जनांते च श्राद्धांगतर्पणाचारो न दृश्यते तत्र मूलं मृगं क्षयाह श्राद्धदिने नित्यतर्पणो तिलग्रहणं तु बहुग्रंथ
विरुद्धं अथ नां दी श्राद्धे यद्दत्तव्यं तत्पूर्वार्धे प्रपंचितं एतच्चोपनयनादि महत्कर्मसु पूर्वोक्तः कार्यं जातकर्मद्यल्पकर्मसु तदहरेव तत्र दे
शकालौ संकीर्त्य सत्यवस्तु संज्ञका विश्वे देवानां दी मुखामातृपितामहीप्रपितामह्योनां दी मुखः पितृपितामहप्रपितामहानां दी मुखः मातामहमातुः पि
ता० पत्नी सहितानां दी मुखः एतानुद्दिश्य पार्वणविधानेन स पिंडनां दी श्राद्धं करिष्ये इति संकल्पः अर्घ्यकाले न वैवपात्राण्यासाद्य तेषु द्वौ द्वौ कुशौ निधा
य यवोसिसोमदेवत्य इति पूर्वोक्तो हेनयवानोऽप्योशंतस्त्वेति द्वयोर्द्वयोरावाह्यामुक विश्वे देवाः प्रीयंतां नां दी मुखः प्रीयंतां नां दी मुखः पिताम
हः प्रीयंतामित्यादिना यथा लिङ्गपात्राणि पुरतो न्यसेत् नां दी मुखः प्रीयंतां नां दी मुखः इदं वोऽर्घ्यमित्यादिना यथा लिङ्गपात्रं विभज्य देयं द्विर्द्वि-

गंधदानं चतुर्थ्यंतानुद्दिश्य स्वाहा हव्यं नममेत्यादि देववदन्नदानं पिंडदानकाले नांदीसुरवाभ्यो मातृभ्यः स्वाहा नांदीसुरवाभ्यः पितामहीभ्यः स्वाहे
 त्येवं प्रत्येकं होहा वित्यष्टादश पिंडान् दद्यात् अत्रानुमंत्रणं कृताकृतं एवं सर्वं पित्र्यमापि सव्यादिना दैवधर्मेणैव कार्यमित्यादिसर्वं पूर्वार्थं तौ ज्ञेयं त
 त्रानुक्तो विशेष एवात्रोक्तः अथ विभक्ताविभक्तनिर्णयः तत्र श्राद्धाधिकारिनिर्णये जीवत्पितृकनिर्णये च प्रायेणोक्तं विशेषस्तूच्यते विभ-
 क्तधनानां श्राद्धादीनां सर्वधर्माः एतदेव सपिंड्यंतमेतकर्म षोडशमासिकानि चैकस्यैवेत्यादितु प्रागुक्तं अविभक्तानां तु धननिरपेक्षाणि स्नानसं-
 ध्या ब्रह्मयज्ञमंत्रजपोपवासपारायणादीनि नित्यनैमित्तिककाम्यानि पृथगेव अग्नि साध्यश्रौतस्मार्तनित्यकर्माणि पृथगेव पितृपाकोपजीवी स्या-
 द्धातृपाकोपजीविक इति पक्षांतरं कात्यायनादिपरं पंचमहायज्ञमध्ये देवभूतपितृभनुष्ययज्ञां ज्येष्ठस्यैव पाकमेदे आश्वलायनानां वैश्वदेवमेदो
 विकल्पेन ज्येष्ठेनाकृते वैश्वदेवेकनिष्ठस्य पाकसिद्धौ तेन तूष्णीं किंचिदन्नमग्नौ क्षिप्त्वा विप्राय दत्त्वा भोक्तव्यमिति केचित् देवपूजा तु पृथगेक-
 त्रवा प्रतिवार्षिकदशसंक्रांतियहणादि श्राद्धानि ज्येष्ठस्यैव तीर्थश्राद्धाद्यपि युगपत्सर्वेषामविभक्तानां प्राप्तावेकस्यैव मेदेन प्राप्तौ भिन्नं एवं ग-
 याश्राद्धेऽपि योज्यं काम्यदानहोमादौ द्रव्यसाध्यं श्राद्धाद्यनुमत्याधिकारः मघात्रयोदशी श्राद्धं पृथगेवेत्युक्तं अथ तीर्थश्राद्धं तत्र गंगादि
 तीर्थप्राप्तावर्था वाहनद्विजांगुष्ठनिवेशनतृप्तिप्रश्रविकिरविसर्जनदिग्बन्धवर्ज्यं सकृन्महालयवत्सर्वपितृगणोद्देशेन धूरिलोचनसंज्ञक विश्वेदेव
 सहितं तीर्थश्राद्धं कुर्यात् अग्नौ करणं कृताकृतं करणपक्षे तीर्थजलसमीपे श्राद्धं चेत्तदा प्राकृतमंत्रयुतं तीर्थजले कार्यं अन्यथा हस्तादौ पिंडा
 नां तीर्थे प्रक्षेप एव प्रतिपत्तिः अत्र तीर्थवासिन एव विप्राविगुणा अपि मुख्याः तदभावेऽन्ये अत्र श्राद्धीये देशोऽनादिद्रव्ये च काकश्वादिभिर्ह

ऐपिनदोषः तीर्थश्राद्धांगतर्पणंदर्शितपूर्वकार्यं देशकालोसंकीर्त्यसर्वपितृगणमुच्चार्य एतेषाममुक्ततीर्थप्राप्तिनिमित्तकं तीर्थश्राद्धसंपिंडसदेवं
 सद्यः करिष्ये इति संकल्पः धूरिलोचनविश्वेदेवादिसर्वसकृन्नाहालयवत् तीर्थयात्रायां साग्नेः सपत्नीकस्यैवाधिकारः निरग्निकस्य त्वपत्नीक-
 स्यापि स्त्रियाः स्नानदानतीर्थयात्रानामस्मरणादिकंपुत्राद्यनुमत्यैव सधवायात्रादिपत्यासहैव अथ तीर्थयात्राविधिः तीर्थया-
 त्रां चिकीर्षुः प्राग्विधायोषोषणंगृहे पारणाहेष्टतश्चाद्धृद्धिधर्मयुतंचरेत् तथा षट्दैवतं न षडैवतं द्वादशदैवतं वा बहुसर्पिर्युतेनान्नेन श्रा-
 द्धं कुर्यात् निवेदनकाले इदं घृतं सान्दत्तं दास्यमानं चेत्यादिवदेत् गणेशं विप्रान् साधून् शक्त्या संपूज्य यात्रासंकल्पं कृत्वा श्राद्धशेषेण पार-
 णां कृत्वा ब्रजेदितिकेचित् अन्येतु श्राद्धांतयात्रासंकल्पं कृत्वा श्राद्धशेषं घृतमात्रमादाय ग्रामांतं क्रोशन् नंगत्वा तत्र श्राद्धशेषं घृतसहिता
 न्नांतरेण पारणामित्याहुः श्रीपरमेश्वरपीतिकामः पितृमुक्तिकामो वाऽमुक्तप्रायश्चित्तार्थं वाऽमुक्ततीर्थयात्रां करिष्ये इति यात्रासंकल्प ऊ-
 हः उपवासात्पूर्वमुंडनं कार्यमिति केचित् अन्येतु प्रायश्चित्तार्थं यात्रायामेव मुंडनमित्याहुः एवं गयोद्देश्य कयात्रायामपि मुंडनविकल्पः
 उद्यतस्तगयांगंतुं श्राद्धं कृत्वा घृतादिकं विधाय कार्पटीवेषं ग्रामं कृत्वा प्रदक्षिणं ततः प्रतिदिनं गच्छेत्प्रतिग्रहविवर्जितः यश्चान्यं कारये-
 च्छत्तया तीर्थयात्रानरेश्वरः स्वकीयद्रव्ययानाभ्यां तस्य पुण्यंचतुर्गुणं यात्रामध्ये आशौचेरजोदोषे वा श्रद्धिपर्यंतं स्थित्वा तदंतर्गच्छेत् विष-
 ममार्गे तु न दोषः संकल्पितयात्रामध्ये तीर्थान्तरप्राप्तौ श्राद्धादिकं कार्यमेव वाणिज्यार्थं गतेनापि मुंडनोपवासादिकं कार्यं कार्यान्तरप्रसंगेन ती-
 र्थगमनेऽर्धफलं वाणिज्यार्थं गमने पादफलं मार्गे द्विर्भाजनादिकरणे छत्रोपानहसेवने च पादो न यानमारुह्य गमनेर्धं अनुषंगेण तीर्थ-

प्राप्नोतीर्थस्नानात्स्नानजंफलं नतीर्थयात्राफलं मार्गेतरानदीप्राप्नोस्नानादिपरपारतः अवीगैवसरस्वत्याएषमार्गगतौविधिः तीर्थसामी-
 प्यप्राप्नोविधिः यानानितुपरित्यज्यभावापादचरैर्नरैः भक्त्याचविलुठेत्तत्रकुर्याद्देषंचकार्पटं तीर्थप्राप्तिपूर्वदिनेतीर्थप्राप्तिदिनेवोपवा-
 सः कार्यः तीर्थेसुसलस्नानं कृत्वा दंड्युरवः प्राङ्मुखो वा केशश्चमश्चुनखलोमान्सुदकुसंस्थानिवापयेत् ततः समंत्रकं स्नानं तत्र प्रणवेन
 जलमालोड्य तीर्थमावाह्य ॐ नमोस्तु देवदेवाय शितिकंठाय दंडिने रुद्राय चापहस्ताय चक्रिणे वेधसे नमः सरस्वती च सावित्री देवमा-
 ता गरीयसी सन्निधात्री भवत्वत्र तीर्थपापप्रणाशिनी इति मंत्रेण स्नायात् शेषः स्नानविधिर्नित्यवत् ततस्तर्पणादितीर्थश्राद्धं श्रा-
 द्धोत्तरदिने ततो गमनं न श्राद्धदिने मुंडनं चोपवासश्च सर्वतीर्थेष्वयं विधिः वर्जयित्वा कुरुक्षेत्रं विशालं विरजंगयां सर्वतीर्थेष्विति मसिद्धमहाती-
 र्थेष्वित्यर्थः दशमासोत्तरं पुनस्तीर्थप्राप्नो मुंडनादितीर्थविधिः प्रयागे तु योजनत्रयादागतस्य दशमासादवीगपि प्रयागे जीवात्पितृकगुर्विणीप-
 ति कृतचूडबालानामपि सभर्तृकस्त्रीणामपि प्रथमयात्रायां वपनं केचित्सभर्तृकस्त्रीणां सर्वान्केशान्समुद्धृत्य छेदयेदंगुलद्वयमित्याहुः तत्र वेणी-
 दानविधिर्हि तीर्थपरिच्छेदे उक्तः यतिभिस्तु तीर्थे पृतुसंधिष्वेव कक्षोपस्थवर्ज्यं वपनं कार्यं तीर्थप्राप्तावविलंबेन स्नानपितृतर्पणश्राद्धादिकुर्यात्
 नपर्वदिकालं विचारयेत् आकस्मिकमहातीर्थप्राप्नो द्वित्रिदिनादिवासासंभवे मुक्तेनापिरात्रावपिसूतकिनापि ग्रहणपर्वणीवस्नानं हिरण्यादिना
 तीर्थश्राद्धंच कार्यं एवं मलमासेपियोज्यं अथ परार्थस्नानं मातरं पितरं जायां भ्रातरं सल्लदंगुरुम् तीर्थे स्नायाद्यमुद्दिश्य सोष्टमांशं लभेन्नरः य-
 द्वाप्रतिहृतिं दर्भमयो सतीर्थवारिषु मज्जयेच्च यमुद्दिश्य सोष्टमांशं फलं लभेत् पक्वान्तेन तीर्थे श्राद्धे तेनैव पिंडाः हिरण्यादिना कृते पिंडद्रव्याणि

सक्तुसंयावपायसपिण्याकगुडान्यतमानि पिंडानां तीर्थे प्रक्षेपणं नान्याप्रतिपत्तिः एतच्चापुत्रयाविधवयाकायं सपुत्रधानकर्तव्यं भर्तुः श्राद्धं
 कदाचनेति स्मृतं: अनुपनीतेनापिकार्यं यतिना तु न कर्तव्यं दंडं प्रदर्शयेद्दिक्षु गंगां गत्वा न पिंडदः दंडस्यार्थादिष्वापदे विनृभिः सह मुच्यते
 एवं कूपवटादिष्वपि दंडप्रदर्शनमेव तीर्थे हृत्तिर्दोषं ल्येन प्रतिगृहे दशमांशदानेन सिद्धिः श्रीविठ्ठलं रुक्मिणीं च पितरौ दीनवत्सलौ ध्यात्वेष्टसि
 द्येन त्वावश्येया शौचनिर्णयं १ तत्रादौ गर्भनाशजननाद्याशौचं आचतुर्थ्याद्भवेत्स्नावः पातः पंचमषष्ठयोः अत ऊर्ध्वं प्रसूतिः स्यात्तत्राशौचं वि-
 विच्यते तत्र गर्भस्त्रावे आद्यमासत्रये मातुस्त्रिरात्रं चतुर्थमासे च तूरात्रमस्पृश्यत्वस्त्वमाशौचं पित्रादि सपिंडानां स्त्रावमात्रे स्नानाच्छुद्धिः पं-
 चमषष्ठमासयोर्गर्भपाते गर्भिण्या माससप्तमसंख्यं क्रमेण पंचषट् दिनान्यस्पृश्यत्वलक्षणमाशौचं पित्रादिसपिंडानां तु त्रिदिनं जननाशौचं स्मृ-
 ताशौचं तु नास्ति इदं स्त्रावपाताशौचं सर्ववर्णसाधारणं गर्भिण्याः सप्तममासप्रभृतिप्रसवे मातुः पित्रादिसपिंडानां च संपूर्णं जननाशौचम् तच्च
 विष्टे दशाहं क्षत्रिये द्वादशाहं वैश्ये पंचदशाहं शूद्रे मासः संकरजातीनां शूद्रवत् विज्ञानेश्वरस्तु नैषामाशौचं किंतु स्नानमात्रमित्याह सर्ववर्णेषु द-
 शाहं वा जननाशौचं गर्भिण्या दशाहमस्पृश्यत्वं कर्मानधिकारस्तु कन्यात्पत्नौ मासं पुत्रोत्पत्तौ विंशतिरात्रं इदं स्वस्वाशौचोत्तरमिति विप्रस्त्रियाः
 क्रमेण च त्वारिंशां त्रिंशद्दिनान्यनधिकारः पितुः सापत्नमातुश्च कन्यायाः पुत्रस्य चोत्पत्तौ सचैलस्नानात्प्रागस्पृश्यत्वं पित्रादिसपिंडानां जननाशौचे
 कर्मानधिकारमात्रं कर्माद्यतिरिक्तकाले स्पर्शदोषो न जातकर्मणि दाने च नालच्छेदनात्पूर्वं पितुरधिकारः एवं पंचमषष्ठदशमदिनेषु दाने जन्मदा-
 दिपूजने चाधिकारः तत्र विप्राणां प्रतिग्रहे पिदोषो न कूटस्थमारम्य सप्तमपुरुषपर्यन्ताः सपिंडाः ततः सप्तसमानोदकाः ततः सप्तैकविंश-

तिपर्यन्ताः सगोत्राः तत्र सपिंडानां दशाहमित्युक्तं सोदकानां त्रिरात्रं सगोत्राणामेक रात्रिमिति नागोजीप्रदीये अन्येतु सगोत्राणां नाशौचमित्याहुः अयं सपिंड-
सोदकाद्याशौचविभागो जनने मरणे च समानः मरणे लाशौचविच्छेदे पित्रानमात्रं यावदेककुलत्वज्ञानं तावद्भवत्येवेति विशेषः अत्रेदं बोध्यं कूरस्था-
दारभ्य संततिभेदे एक संततौ कश्चिदष्टमोपर संततौ च कश्चित्सप्तमस्तयोश्चैकतः सापिंड्यानुवृत्तिः परतो निवृत्तिरित्युक्तं तत्राष्टमेन निवृत्तसापिंड्यकेन
सप्तमादीनां परसंततिस्थानां जनने मरणे त्रिदिनमाशौचं कार्यं सप्तमेन त्वनुवृत्तसापिंड्यकेनाष्टमादीनां जनने मरणे वा दशाहमेव कार्यं एवं सोदकत्रिरा-
त्रादौ कन्याविषयकत्रिपुरुषसापिंड्ये चोक्तं तत्राष्टमस्य मृतपितृकत्वेऽपि जीवत्पितृकत्वे च त्रिदिनमेव श्रवकीये भद्रोजीये नागोजीये आशौचप्रकरणे
ऽन्यत्र च पित्रादिजीवनाजीवनकृतविशेषादर्शनादितिकेचित् अपरे तु निर्णयसिंधौ सापिंड्यप्रकरणे आदशमां धर्मं विच्छित्तिरित्यादिसंस्तुवाक्य-
स्य शूलपाणि कृतव्याख्याने एकपिंडदानक्रियान्वयित्वरूपसापिंड्यलक्षणमनुसृत्य जीवत्पित्रादित्रिकस्य प्रपितामहात्परे त्रयः पिंडभाजस्तदूर्ध्वं त्रयो न-
वपुरुषपर्यन्ता लेपभाजः श्राद्धकर्ता च दशम इति दशमा दूर्ध्वं सापिंड्यनिवृत्तिः पितृपितामहजीवने नवपुरुषपर्यन्तं पितृजीवनेऽष्टपुरुषपर्यन्तं सा-
पिंड्यं इति प्रतिपादनादष्टमादेः पित्रादिजीवनदशायां दशाहमाशौचं पित्रादिमरणोत्तरमेव त्रिदिनमिति वदन्ति अत्र मम द्वितीयपक्ष एव युक्तो भा-
ति पितृगृहे कन्याप्रसूतौ पित्रोस्तद्गृहवर्तिभ्रातृणांचैकग्रहः पितृगृहवर्तिपितृव्यादीनां सर्वेषां पितृसपिंडानामेकाह इति स्मृत्यर्थसारे एवं भ्रात्रादि-
गृहे भगिन्यादिप्रसवे तेषामेकाहः माधवस्तु पितृगृहे कन्यायाः प्रसूतौ पित्रोस्त्रिसत्रं तद्गृहवर्तिभ्रातृणामेकाह इत्याह कन्यायाः पतिगृहे प्रसवे
पित्रादीनां नाशौचं मृतजातेशिशौ सपिंडानां संपूर्णमेव जननाशौचं मृताशौचं नास्ति जननोत्तरं नालच्छेदनात्पूर्वं शिशुमरणे पित्रादिसपिंडा-

नोत्रिदिनं जननाशौचं मातुस्तदशाहमेव मृताशौचं तु नास्ति नालच्छेदनोत्तरं दशाहमन्तरं शिशुमरणे सपिंडादीनां संपूर्णमेव जननाशौचं मरणाशौचं तु नास्ति अथ मृताशौचं तत्र मृताशौचवतामस्पृश्यत्वं कर्त्तव्यं नधिकारश्च दशाहानन्तरं नामकरणात्प्राक् शिशुमरणे सपिंडानां स्नानमात्रं मातापित्रोरस्तु पुत्रमृतौ त्रिरात्रं कन्यामृतौ चैकाहः सापत्न्यमातुः सर्वत्र पितृवत् नाम्नः पूर्वं रवननमेव नित्यं नामकरणानन्तरं चूडाकरणपर्यंतं तदभावे वर्षत्रयपूर्तिपर्यंतं दाहरवननयोर्विकल्पः नामकरणोत्तरं दंतोत्पत्तेः प्राक् पुत्रमरणोदाहे सपिंडानामेकाहः रवनने तु स्नानाच्छुद्धिः मातापित्रोरुभयत्रापि त्रिरात्रं कन्यामृतौ तु त्रिपुरुषसपिंडानां पुत्रमथ त्रस्तानाच्छुद्धिः मातापित्रोः कन्यामृतौ दंतोत्पत्तिपर्यंतं मुभयत्रैकाहः अत्र नामकरणं द्वादशादिनोपलक्षणं दंतजननं सप्तममासोपलक्षणं तेन द्वादशादिनमारभ्य षण्मासपर्यंतमेकाहादिफलितं सप्तममासप्रभृतिचूडाकरणपर्यंतं तदभावे तृतीयवर्षपूर्तिपर्यंतं दाहे रवनने वा सपिंडानामेकाहः केचित् रवनने एकाहोदाहे त्रिरात्रमित्याहुः मातापित्रोरुभयत्र त्रिरात्रं एतत्पुत्रमृतौ कन्यामृतौ तु वर्षत्रयपर्यंतं सपिंडानां स्नानाच्छुद्धिः मातापित्रोः सप्तममासप्रभृति कन्यामृतौ त्रिरात्रं विज्ञानेश्वरस्त्वेकादशादिनमारभ्य यावदुपनयनं पुत्रमृतौ कन्यामृतौ तु यावद्विवाहं मातापित्रोस्त्रिरात्रमेवेत्याह प्रथमवर्षादौ कृतचूडस्य पुत्रस्य मरणे पित्रादीनां सर्वेषां त्रिदिनं नियतं दाहश्च नियतः त्रिवर्षादौ कृतचूडस्या कृतचूडस्य वा मरणे प्रागुपनयनात् पित्रादिसर्वसपिंडानां त्रिदिनं दाहो नियतः सोदकानां त्वनुपनीतं मरणोः नूतकन्यामरणे च नाशौचं किं तु स्नानमात्रं अनुपनीतमातृमरणे भगिन्या नाशौचं ऊनद्विवर्षस्य रवननं मुख्यं अनुगमनं वैकल्पिकं पूर्णद्विवर्षस्य दाहो मुख्यः अनुगमने नित्यं अत्र दाहोदकदानादितूष्णीमेव कृतचूडाय पूर्णत्रिवर्षाय च भूमौ पिंडदानं दंतजननपर्यंतं तु ल्यवयस्केभ्यो

द्वितीयदिनेतदुद्देशेनदुग्धदानं त्रिवर्षीतंचोलांतवापायसदानं तदूर्ध्वमुपनयनपर्यंतमाशौचंतेसवयोप्यस्तदुद्देशेनभोजनादिदानं स्त्रीशूद्र-
 योस्तुतचूडयोरप्युदकदानादिवैकल्पिकं शूद्रस्यत्रिवर्षपर्यंतमेतदेवाशौचं अस्योपनयनस्थानेविवाहः तथाच त्रिवर्षीर्ध्वंविवाहपर्यंतं
 दशावेषोऽश्वर्षपर्यंतंवाशूद्रस्यमरणेतिदिनं तदूर्ध्वंजात्याशौचं कन्यायावर्षत्रयानंतरंवाग्दानात्प्राप्त्युपनयनपितृसपिंडानामेकाहः मातापित्रो-
 स्त्रिरात्रं दाहादितूष्णीं वाग्दानोत्तरंविवाहात्प्राक्तन्यामरणेपितृसपिंडानांभर्तृसपिंडानांचत्रिदिनं अत्रोपनयनकुलेपिसाप्तपुरुषंसापिंड्यं दाहादितू-
 ष्णीमेव जननेऽनुपनीतमरणेचातिक्रांताशौचंनास्ति पितुरपत्यजननश्रवणदेशांतरेकालांतरेस्नानंभवत्येव अनुपनीतमरणेऽतिक्रांतेपिस्नानंभवत्ये-
 वेतिस्मृत्यर्थसागरः अनुपनीतस्यानूढकन्याश्चमातापितृमरणेएवदशाहाशौचं अन्यमरणेतुनकिमपि उपनयनोत्तरंमरणेसपिंडानांदशाहं सोदका-
 नांत्रिरात्रं सगोत्राणामेकाहंस्नानाच्छुद्धिर्वैत्यादिविशेषः प्रागुक्तोत्रानुसंधेयः स्त्रीशूद्रयोर्विवाहोत्तरंमरणेदशाहः शूद्रस्यविवाहाभावेषोऽश्व-
 र्षोत्तरमित्यक्तं विवाहोत्तरंकन्यायाः पितृगृहेमरणमातापित्रोः सापत्नमातुः सापत्नभ्रातुः सौदरभ्रातुश्चत्रिरात्रं पितृव्यादीनांतद्दहवर्तिनामेकाहः
 तद्दहवर्तिनामपिसपिंडानामेकाहइतिकेचित् ग्रामांतरमृतौपित्रोःपक्षिणीतिकेचित् ऊढायाःकन्यायाःपतिगृहेमरणेपित्रोःसापत्नमातुश्चत्रिरात्रं
 भ्रातुःपक्षिणी पितृव्यादीनामेकाहइतिकेचित् मातापित्रोर्मरणेसापत्नमातुर्मृतौचोढकन्यायास्त्रिरात्रंदशाहांतः दशाहोर्ध्वकालांतरेवत्सरांत-
 रेपिपक्षिणी ग्रामांतरेत्वेकाहः अत्यंतनिर्गुणत्वेएकग्रामेपिस्नानं एवंसापत्नभ्रातृभगिन्योरपिभगिनीमृतौभगिन्याअप्येवमेवेतिभाति ऊढ-
 कन्यायाःपितामहपितृव्यादिमरणेस्नानमेव मातुलमरणेभगिनीपुत्रस्यभगिनीकन्यायाश्चपक्षिणी उपकारकमातुलमरणेस्वगृहेमातुलमर-

णेचत्रिरात्रं अनुपनीतमातुलमरणे ग्रामांतरेमातुलमरणेचैकरात्रं एवंसापत्नमातुलमरणेपि मातुलानीमरणेभर्तृभागिन्यपत्यस्यस्त्रीपुंसरूपस्य
पक्षिणी सापत्नमातुलानीमरणेतुनाशौचं उपनीतभागिनेयमरणेमातुलस्यमातुलभागिन्याश्चत्रिरात्रं एवंसापत्नभागिनेयेमृतेपि अनुपनीतभागि
नेयमरणेमातुलस्यमातुलभागिन्याश्चपक्षिणी एवंसापत्नभागिनेयेऽपि अनुपनीतपदंनानावशिष्टोपनयनमात्रः कृतचूडश्चूडायाअभावेत्रिवर्षी
ध्वं वयस्कोवाग्राह्यइतिभाति एवमग्रेप्यनुपनीतपदस्यार्थोबोध्यः भागिनेयीमरणेतुस्नानमात्रमितिभाति मातामहमरणेदुहितृपत्यस्यपुत्ररू
पस्यकन्यारूपस्यवात्रिरात्रं ग्रामांतरेपक्षिणी मातामह्यामृतायांदौहित्रस्यदौहित्र्याश्चपक्षिणी अत्रसर्वत्रपुरुषस्योपनीतस्यैवस्त्रियाश्चविवा
हितायाएवमातापित्रातिरिक्ताशौचैःधिकारइत्यक्तं अत्रमातुलमातुलानीमातामहादिमृतोरूपपत्यस्याशौचोक्तिरूप्यं बकीयानुसारेणान्यत्रतुनैव
स्पष्टमुपलभ्यते उपनीतदौहित्रमरणेमातामहस्यमातामह्याश्चत्रिदिनं अनुपनीतदौहित्रेमृतेमातामहस्यमातामह्याश्चपक्षिणी दौहित्रीमरणेतु
नाशौचमितिभाति श्वश्रूश्चशरयोर्मरणेजामातुःसन्निधौत्रिरात्रं असन्निधौतुपक्षिणी उपकारकयोर्मरणेतुसन्निधावपित्रिरात्रमेव ग्रामांतरेत्वेक
रात्रं भार्यामरणेननिवृत्तसंबंधयोः श्वश्रूश्चशरयोरनुपकारकयोर्मृतेतुपक्षिण्येकाहोवेतिभाति जामातरिमृतेश्वश्रूश्चशरयोरैकरात्रं स्नानाच्छुद्धि
र्वा स्वगृहेजामातृमरणेत्रिरात्रं उपनीतेशालकेमृतेभागिनीभर्तुरैकाहः अनुपनीतशालकेमृतेतुस्नानं ग्रामांतरेमृतेपिस्नानं भार्यामरणेन
निवृत्तसंबंधेशालकेस्नानमितिनागोजीभट्टीये शालकसूतमरणेस्नानं कश्चिच्छालिकायामृतायांशालकवदेकाहादिकमाह मातुःस्वसरिमृ
तायांस्वस्त्रपत्ययोः कन्यापुत्रयोःपक्षिणी एवंसापत्नमातुःस्वसृमरणेऽपि पितुःस्वसरिमृतायांभ्रातृपत्ययोः कन्यापुत्रयोःपक्षिणी पितुः

सापत्न्यस्य मरणे तु स्नानमात्रं मात्रपत्यमरणे तु पितृष्वसुः स्नानं स्वगृहे पितृष्वसुमातृष्वसुमरणे च हं उपनीतबन्धुत्रयमरणे पक्षिणी अनु-
पनीतस्य गुणहीनस्य वा बन्धुत्रयस्य मरणे एकाहः स्वगृहे मरणे तु त्रिरात्रं अत्र बन्धुत्रयपदेनात्मबन्धुत्रयं पितृबन्धुत्रयं मातृबन्धुत्रयमिति नवबन्धवो
ग्राह्याः तद्यथा आत्मपितृष्वसुः पुत्रा आत्ममातृष्वसुः सुताः आत्ममातुलपुत्राश्च विज्ञेया आत्मबांधवाः पितुः पितृष्वसुः पुत्राः पितु-
मातृष्वसुः सुताः पितुर्मातुलपुत्राश्च विज्ञेयाः पितृबांधवाः मातुः पितृष्वसुः पुत्रा मातुर्मातृष्वसुः सुताः मातुर्मातुलपुत्राश्च विज्ञेया मातृ-
बांधवा इति पितृष्वसुः आदिकन्यानां तु विवाहितानां मरणे तद्बन्धुवर्गस्त्वेकेनेति वचनबलादेकाहोऽनूदानां तु मरणे स्नानमात्रमिति निर्णयसिं-
ध्वाशयः नागोजीमद्वस्तुबन्धुत्रयवाक्ये पुत्रपदकन्योपलक्षकमित्याहुः तन्मते पितृष्वसुः आदिकन्यानां नूदानां मरणे पक्षिणी अनूदा-
नामेकाह इत्यादि पितृष्वसुः आदिकन्याभिस्तु बन्धुत्रयमरणे स्नानमात्रं कार्यमिति सिंध्वाशयेन सिद्ध्यति भद्रमते तु पुत्रपदवत्तद्वक्तव्यं स्थातुं
पदस्यापि कन्या परत्वापत्त्या कन्याभिरपि बन्धुत्रया शौचं कार्यमित्यापत्तिरिति तत्र च बहुशिष्टाचारविगानमिति सिंध्वाशयोक्तो भाति अत्रेदं तत्त्वं
देवदत्तीयबन्धुनवकमध्ये आत्मबन्धुत्रये संबंधसाम्यात्परस्परमाशौचं अवशिष्टबन्धुषट्के तु बन्धुषट्कमरणे देवदत्तस्याशौचं देवदत्त-
स्य मरणे तु बन्धुषट्कस्य नाशौचं संबंधाभावादिति सूक्ष्मं दत्तकस्य मरणे पूर्वापरपित्रोस्त्रिरात्रं सपिंडानामेकाहमाशौचं नीलकंठीये दत्तकनिर्णये तूप-
नीतदत्तकमरणादौ पालकपित्रादिसपिंडानां दशाहदिकमेवाशौचमित्युक्तं दत्तकेनापि पूर्वापरपित्रोर्मृतौ त्रिरात्रं पूर्वापरसपिंडानां मरणे एकाहः पि-
त्रोर्गौर्ध्वदेहिककरणे तु कर्मागंदशाहमेव दत्तकस्य पुत्रपौत्रादेर्जनने मरणे वा पूर्वापरसपिंडानामेकाहः एवं पूर्वापरसपिंडमरणादावपि दत्तकपुत्रपौत्रा-

दूरेकाहः इदं सपिंडसमानोदकभिन्नेदत्तीकृते ज्ञेयं सगौत्रसपिंडे सोदके च दत्तीकृते यथाक्रमं दशाहं त्रिरात्रं च यथा प्राप्तं भवत्येव आचार्यैर्मृते त्रिरात्रं
ग्रामांतरे मृते पक्षिणी उपनीय वेदाध्यापकः आचार्यः स्मार्तकर्मनिर्वाहकोप्याचार्यः आचार्यभार्यासतयोर्मरणे एकाहः मंत्रोपदेशकगुरुमरणे त्रिरात्रं
ग्रामांतरे पक्षिणी शास्त्राध्यापको व्याकरणज्योतिः शास्त्राद्यंगाध्यापकश्चानूचानसंज्ञकस्तन्मरणे एकाहः शिष्यस्योपनीयाध्यापितस्य मृतौ त्रि-
रात्रं निवृत्ताध्ययनस्य मृतौ पक्षिणी परोपनीतस्य बहुकालमध्यापितस्य मरणे एकाहः सहाध्यायिमृतौ पक्षिणी ऋत्विज्यनिवृत्तत्वे कर्मणि मृते
त्रिरात्रं ग्रामांतरे पक्षिणी कर्मनिवृत्तौ ग्रामांतरे एकाहः एकग्रामे पक्षिणी एवं याज्यमरणेपि सार्यवेदाध्यायी श्रौतस्मार्तकर्मनिष्ठश्च श्रोत्रिय-
स्त्रयोर्मरणे मैत्रौ गृहानंतर्यादिसंबंधे त्रिरात्रं एकतरसंबंधे पक्षिणी संबंधाभावे एकाहः सवर्णमित्रमरणे एकाहः यतिमरणे सर्वसपिंडानां-
स्नानमात्रं स्वगृहे उदासीनासपिंडमरणे एकाहः स्वाधिष्ठितस्वगृहेऽसपिंडमरणे च ग्रहं आशौचप्रयोजकसंबंधिनि स्वगृहे मृते त्रिरात्रं ग्रामा-
धिपदेशाधियादेर्मृतौ सज्योतिः दिवामरणे रात्रौ स्नानाच्छुद्धिः रात्रिमरणे दिवा शतद्विरितिसज्योतिः पदार्थः पक्षिणी पदार्थस्तदिवामरणे स-
दिवसः सारात्रिर्द्वितीयदिवसे नक्षत्रदर्शनपर्यंतमिति आगामिवर्तमानाहर्द्वययुतामध्यगतारात्रिः रात्रिमरणे सारात्रिस्तदुत्तरमहोरात्रिश्चेति
पक्षिणी केचित्तुरारात्रिमरणेपि मरणदिना द्वितीयदिनस्थनक्षत्रदर्शनपर्यंतमेव पक्षिणी पदार्थमित्याहुः एवमतिक्रांतविषयदिवा रात्रौ वामरण-
ज्ञानानुसारेण पक्षिणीति व्यवस्था योज्या आचार्यमातुलादीनां त्रिरात्राद्याशौचमन्यस्मिन्नंत्यकर्मकर्तारिज्ञेयं शिष्यादीनामंत्यकर्मकर्तृत्वे तु
दशाहाद्येव ग्राममध्ये यावच्छवस्तिष्ठति तावद्ग्रामस्याशौचं नगरंतु नैवं ग्रामनगरलक्षणाभ्यन्यत्र गृहे गवादिपशुमृतौ यावच्छवस्ति

षेत्तावदाशौचं द्विजगृहे शूनो मृतो गृहस्य दशरात्रमाशौचं शूद्रमरणमासं पतितमृतो मासद्वयं म्लेच्छादिमृतो मासचतुष्टयं दासानां
 गृहजातक्रीतक्रणमोक्षितलब्धत्वादिप्रकाराणां स्वामिमरणे स्वजातो याशौचं युद्धशस्त्रघातेन सद्यो मृते स्नानमात्रं नाशौचमंत्यकर्मापि दशाहादि
 कंसद्यैव कर्तव्यं युद्धक्षतेन कालांतरे मरणे एकाहः अथादूर्ध्वं युद्धक्षतेन मरणे पशुः पुरवहते युद्धे कपटेन हते च त्रिरात्रं युद्धक्षतेन सप्तरात्राद्
 ध्वं मृतो दशाह इत्याहुः शिष्टास्तु युद्धे हतस्य सद्यः शौचादिकं लोकविद्विष्टत्वात् न वदेति मया गादौ काम्यमरणे स्नानमात्रं प्रायश्चित्तार्थं म-
 र्त्यादिमरणे एकाहः महारोगपीडाक्षमाणां जलादिप्रवेशे त्रिरात्रं अत्रापि न शिष्टाचारसंमतिः एवंकारा गृहे मृतस्यैकरात्रमपि अयाति
 क्रांताशौचं तत्र जननाशौचेऽति क्रांताशौचं नास्ति पितुः स्नानमात्रं तत्रापि भवति मृताशौचेऽप्यनुपनीतमरणादिनिमित्तेषु त्रिरात्रैकरा-
 त्रेषु मातुलादिपरगोत्रीयमरणनिमित्तकेषु पक्षिणी त्रिरात्रादिषु चाति क्रांताशौचं नास्ति तत्रोदकन्यायाः पित्रोर्मरणे त्रिरात्रेति क्रांतेऽपि दशा-
 हांतस्त्र्यहंतदूर्ध्ववत्सरांतरेऽपि पक्षिणीत्युक्तं एवं सोदकादिविषयत्रिरात्रादिष्वति क्रांताशौचं न स्नानमात्रं तत्रापि कालांतरेऽपि भवत्येव किंतु
 दशाहादिविषयमेवाति क्रांताशौचं कर्तव्यं तत्र दशाहाद्याशौचानां त्रिरात्रादीनां च तत्तदाशौचमध्ये ज्ञानेऽवशिष्टदिनैः शुद्धिः पुत्रादेरपिशेष-
 दिनैरेव शुद्धिः अंत्यकर्मापिशेषदिनैरेव समापनीयं एवमस्थिपर्णशिरसंस्कारोऽपिशेषेणैव एवं सोदकत्रिरात्रेऽपिशेषेण शुद्धिः त्रिरात्राद्य-
 तस्तु दशाहान्यूनशौचानां दशाहमध्ये ज्ञातेऽपि नाति क्रांताशौचं किंतु स्नानमात्रं मातापित्रोर्मरणे दूरदेशेऽपि वत्सरांतरेऽपि श्रवणेऽपुत्रस्य श्र-
 वणप्रभृतिदशाहादिपूर्णेमेवाशौचं दंपत्योः परस्परं देशांतरे कालांतरेऽपि पूर्णदशाहमेव सपत्नीनां परस्परं देशकालविशेषानपेक्षं दशा-

हमेव सापत्नमातुर्भरणे पुत्रस्य दशाहोर्ध्वं देशकालानपेक्षं त्रिरात्रं औरसपुत्रमृतौ मातापित्रोर्वत्सरांतेऽपि त्रिरात्रं दशाहोर्ध्वमेकदेशे सपिं
डमरणे ज्ञाते मासत्रयपर्यंतं त्रिरात्रं षण्मासपर्यंतं पक्षिणी नवमासपर्यंतं मेकरात्रं ततो वर्षपर्यंतं सज्योतिःस्नानमात्रं वा माधवमतपक्ष
त्रयपर्यंतं त्रिरात्रं षण्मासपर्यंतं पक्षिणी वर्षपर्यंतं मेकरात्रं वर्षोर्ध्वं स्नानमात्रमिति अत्रापदनापह्निषयत्वेन व्यवस्था अथ देशांतरे स
पिंडमरणे दशाहोर्ध्वं ज्ञाते पक्षत्रयपर्यंतं त्रिरात्रं षण्मासपर्यंतं पक्षिणी नवमासपर्यंतं मेकाहः वर्षपर्यंतं सज्योतिरिति माधवमतं विज्ञाने
श्वरस्तु देशांतरे सपिंडमरणे दशाहोर्ध्वं ज्ञाते स्नानमात्रमित्याह अत्र माधवमतमेव युक्तं अतिक्रान्ता शौचं वयोवस्थानि मित्रकाशौचं च स
र्ववर्णसाधारणं देशांतरं तु विप्रस्य विंशतियोजनात्परं क्षत्रियादेः क्रमेण चतुर्विंशत्रिंशत्षष्टियोजनैः केचिद्विप्रस्य त्रिंशद्योजनांतरं दे
शांतरमाहुः भाषाभेद सहितमहागिरिणा भाषाभेद सहितमहानद्यावा व्यवधानमपि देशांतरं यत्तु केचिद्भाषाभेद रहितमपि गिरिनदी
व्यवधानं देशांतरमाहुः तद्योजनगतविंशत्यादिसंख्यायास्त्रिचतुरादिन्यूनत्वेऽपि देशांतरत्वसंपादकतया योज्यमिति भाति अन्यथा
महानदी परपूर्वतीरवासिनामेकयोजनमध्ये देशांतरत्वापत्तेः अत्र सगोत्रविषया शौचान्येव भार्यापतिपुत्रादिभिः सर्वैरनुष्ठेयानि
यानितु मातुलत्वमगिनीत्यादिप्रयुक्तानि भिन्नगोत्राशौचानितेषु जायापतिपुत्रादिमध्ये यत्संबन्धियत्तत्तेनैवानुष्ठेयं न सर्वैः रात्रौ जननमरणे रात्रौ
मरणे ज्ञाने वारात्रिंशत्त्रिभागां कृत्वा प्रथमभागद्वये पूर्वदिनं तृतीयभागे उत्तरदिनमारभ्या शौचं यद्वाऽधरात्रात्प्राक् पूर्वदिनं परतः परदिनं अत्र देशा
चारादिनाव्यवस्था आहिताग्नेर्मन्त्रवद्वाहदिनमारभ्य पुत्रादिभिराशौचं कार्यं अत्राहिताग्निपदेन श्रौताग्नित्रयवान्ग्राह्यः तद्धिन्नागृह्याग्नि

मानप्यनाहिताग्निपदेन ग्राह्यः आहिताग्नेर्विदेशमरणे मंत्रवदाह्यात्पूर्वपुत्रादीनामाशौचं संध्यादिनित्यकर्मलोपश्चनास्ति मंत्रवदाहमारभ्यतुषु
त्रादिसपिंडानां दुहितृदौहित्रादिभिन्नगोत्राणां चाशौचं मन्त्रवदेव न त्वन्ति क्रांतनिमित्तक आशौचाभावस्तत्तन्हासोवा अतएवाहिताग्नेः पूर्णशर
दाहेऽपि दशाहमेव देशान्तरे कालांतरेऽपि सिद्ध्यति अनाहिताग्नेर्मरणदिनादारभ्यपुत्रादिभिर्माशौचं कार्यं अनाहिताग्नेरस्थिदाहपुष्पशरदाहयोस्तु
पूर्वमगृहीताशौचयोर्भार्यापुत्रयोर्देशाहमेव गृहीताशौचयोस्तु संस्कारकर्तृभिन्नयोर्दाहकाले त्रिरात्रं सापत्न्योर्मिथश्चैवं पत्नीसंस्कारेऽपत्यश्चै
वं एतच्चिदन्नसपिंडानां तु पूर्वमगृहीताशौचानामनाहिताग्निसंस्कारकाले त्रिरात्रं गृहीताशौचानां तु सपिंडानां दाहकाले स्नानमात्रं इदं सपिंडा
नां त्रिरात्रादिकं पुत्रादेर्देशाहादिकं च दशाहोर्ध्वं संस्कारकरणेऽप्यं दशाहमध्ये संस्कारकरणे तु शेषदिनेरेव शक्यः कर्मसमाप्तिश्च आहिताग्नेरेव द
शाहमध्येऽपि शरीरदाहेऽस्थिदाहेऽपुष्पशरदाहे वा शेषेण शक्यः समंत्रकदाहदिनस्यैव मशमादिनत्वादित्यक्तं दशाहोर्ध्वं देशान्तरमृतानाहिता
ग्निवार्ताश्रवणदिनात्कृतत्रिरात्राशौचानां सपिंडानां चतुर्थदिदिनेषु संस्कारारंभे दाहकाले स्नानं अगृहीताशौचानां त्रिदिनमेव भार्यापुत्रादेः
श्रवणदिनादारभ्य दशाहं द्वितीयादावहन्यारंभे चतुर्थदिने सपिंडशक्यः भार्यादेर्देशाहमेव श्रवणदिनादित्यूह्यं देशान्तरगतस्य दशाव
र्षादिप्रतीक्षोत्तरं पूर्णशरदाहेऽप्येवमेव पुत्रादेः सपिंडानां च दशरात्रं त्रिरात्रादिकं सूह्यं प्रतीक्षाचयदारभ्यवार्तानश्चूयते तदारभ्य पंचदशव
र्षाणि भ्रातापित्रोः अन्येषां पूर्वे वयसि विंशतिः मध्यमे पंचदश उत्तरे वयसि द्वादश प्रतीक्षा युक्त्यादिभिर्मरणत्रिंशया संभवे कार्या अथा
शौचसंपाते निर्णयः दशाहमृताशौचे दशाहस्य ततो न्यूनस्य वा मृताशौचस्य संपाते पूर्वमवृत्ताशौचसमाप्त्या शक्यः दशाहजननाशौचे द

शाह न्यूनं वा जननाशौचं पतति चेत्पूर्वप्रवृत्तसमाप्त्या श्रद्धिः दशाहमृताशौचे जननाशौचं दशाहं च्यहं वा संपतेत्तदा मृताशौचसमाप्त्या श्रद्धिः च्यहं
 मृताशौचे च्यहं ततो न्यूनं वा मृताशौचं च्यहं जननाशौचं वा संपतेत्तदा पूर्ववृत्तांते श्रद्धिः त्रिदिनजननाशौचे त्रिदिनजननाशौचपाते पूर्ववृत्तिः श्रद्धिः
 पक्षिणी मृताशौचे पक्षिण्येकाहान्यतरमृतकपाते पूर्ववृत्तिः श्रद्धिः जननाशौचेन समेनाधिकेन वा मृताशौचं नापैति पक्षिण्यादिरूपमृतकेन त्रिदिनं
 दशाहं च जननाशौचं त्रिदिनमृताशौचेन दशाहं जाताशौचं च नापैतीति बहवः कश्चित् न्यूननापिमृतकेनाधिकस्यापि जाताशौचस्य निवृत्तिरिति
 त्याह त्रिदिनमृताशौचेन दशाहं मृतकं न निवर्तते एवं पक्षिण्या त्रिदिनमेकाहेन पक्षिणी च नापैति त्रिदिनजाताशौचेन दशाहं जाताशौचं न
 निवर्तते अत्रेदं बोध्यं संपातो नामाशौचिनामेकाशौचित्वज्ञाने पराशौचित्वज्ञानं तेन पूर्वाशौचमध्ये उत्पन्नमपि पराशौचपूर्वाशौचांते ज्ञातं
 चेत्पूर्वेषामनिवर्तते संपाताभावात् पूर्वत्र परत्वे तु त्यत्ति कृतेन ज्ञानकृते तेन पूर्वोत्पन्नस्य परोत्पन्नज्ञानोत्तरं ज्ञानेऽपि पूर्वोत्पन्नेन परोत्पन्नं तन्म
 ध्ये ज्ञातं निवर्तत एव संपात एव ज्ञानकृतो न तु पूर्वत्वादिकमिति सिद्धांतादिति दशाहांत्यरात्रौ यदि निवृत्तियोग्यदशाहसंपातस्तदा दिनद्वयस्य
 धिकं कार्यं दशमरात्रे चतुर्थयामे निवृत्तियोग्यदशाहांतरसंपाते दिनत्रयमधिकं दशाहांत्यरात्रौ चतुर्थयामे वा निवृत्तियोग्यत्रिरात्राशौचपाते तु
 पूर्वेण शुद्धिर्न ह्यहादिश्रद्धिः एवं च्यहाद्याशौचानां निवृत्तियोग्यानां परस्परं तृतीयरात्रात्तृतीयशेषे वा संपाते पूर्वेण शुद्धिर्न ह्यहादिश्रद्धिः वर्धित
 द्वित्रिदिने दशाहांतरपाते पूर्वेण द्विरात्रेण त्रिरात्रेण वा निवृत्तिः वर्धितद्विरात्रेण पक्षिण्या निवृत्तिः वर्धितत्रिरात्रेणान्यत्रिरात्रस्य निवृत्तिः य
 दा तु भागिनेयादिर्मातुलादेरत्यकर्म करोति तदा तन्निमित्ते दशाहाद्याशौचे सति यदिसपिंडमरणनिमित्तं दशाहादिकं पतति तदा तस्य पूर्वेण शु

द्विर्नभवति कर्मणि शौचस्यास्य शयतामात्रप्रयोजकत्वेन संध्यादिकर्मलोपाभावेन लघुत्वाद् लघुना गुरोर्निवृत्त्यभावात् एवं त्रिरात्रपातेऽपि जनन-
 त्रिरात्रस्य निवृत्तिः मृतकत्रिरात्रस्य नेत्यादिक मूह्यं पुत्रस्य सपिंडाशौचेन मातापित्रोराशौचं नापैति एवं भार्याया भर्त्राशौचं नापैति केचित्पत्युर्भार्याशौच-
 मपि नापैतीत्याहुः मात्राशौचमध्ये पित्राशौचपाते पूर्वोक्तेश्च द्विः स्यूत्यर्थसारादयस्तु पितुः संपूर्णमेवाशौचं कार्यमित्याहुः पित्राशौचमातुर्मरणे-
 पित्राशौचं समाप्य पक्षिणीमधिकां कुर्यात् इयं पक्षिणी वृद्धिर्दशमरात्रेरर्वाङ्मरणे तद्वत्त्वानेवाभवति दशमरात्रौ तद्वा त्रिचतुर्थया मेवाभावात् म-
 रणादौ तु द्विरात्रत्रिरात्रावेव न पक्षिणी मातुर्नाहिताग्निमर्तुर्मरणाद्वितीयादिदिनेषु सहगमने पिनाधिका पक्षिणी भर्त्राशौचं ते शुद्धिः नव-
 आह्वादिपिंडादिकं युगपत्समापयेत् भर्त्राशौचोत्तरमन्वारो ह्यत्र त्रिरात्रं एतत्रिरात्रसपिंडानामेव पुत्रस्य तु मात्राशौचसंपूर्णमेवेति ज्ञाति सह-
 गमने सपिंडानामपि पूर्णमेवाशौचं त्रिरात्रं त्वत्तु गमनपरमिति गोडाः इदमेव युक्तं इयं संपाते पूर्वेण शुद्धिः सूतिकाया अग्निदस्य च नास्ति यदा-
 देशांतरमृतापितुर्वर्तितांश्चुत्वा पुत्रैर्दशाहमाशौचं कृतं संस्कारस्त्वस्थलाभादिहेत्वन्वरवशान्न कृतो दशाहोत्तरं च संस्कार आरब्धस्तत्र संस्कारक-
 तुः पुत्रस्य कर्मणि दशाहमाशौचं तदाशौचमध्ये सपिंडमरणे पूर्वोक्तेश्च द्विर्न मातुर्मरणे पिनाधिका पक्षिणी किंतु सपिंडाशौचं मात्राशौचं च संपूर्णमेव कार्यं
 अतिक्रान्तकालादुत्तमानस्य बलवत्वात् एवं द्वादशवर्षादिप्रतीक्षोत्तरं पुत्रादिभिः क्रियमाणा पित्रादिसंस्कारा गदशाहमाशौचं न्यसपिंडादिमरणे-
 पीति पूर्वशेषेण शब्देनैव वादः सिंधावुक्ताः जननाशौचे मृताशौचे वा मृतकसंपाते पिंडदानाद्यंत्यकर्मप्रतिबंधो नास्ति मृताशौचे जाताशौचे वा
 पुत्रजनेने जातकर्मदिप्रतिबंधो नास्तीत्येके पूर्वशौचं ते जातकर्मैत्यन्ये मातुर्याधिका पक्षिणी तन्मध्ये पितुर्मर्हे को द्विष्ट आह्वाद्दृष्टोत्सर्ग-

ग्यादानादिकंचकुर्यात् अन्यसपिंडाशौचेत्वेकादशाहकृत्यं न कार्यमिति बहवः कार्यमिति कुञ्चित् अथ शवस्य शान्तिगमनादिसंसर्गशौचं सं
 सर्गशौचेनित्यकर्मो नधिकारो नास्ति कित्सृष्टयत्वमात्रं तदपि तदीयभार्यापुत्रादीनां नास्ति किंतु संसर्गकर्तुरेव एव तद्गृहवर्तितत्त्वाभिका
 न्नादिद्रव्याणां नाग्राह्यत्वं तत्र स्वजातीयशवस्पर्शसज्ज्योतिराशौचं हीनवर्णस्पर्शधिकंकल्प्यं अथानुगमने सजातीयस्य विजातीयस्य
 शवस्यानुगमने स्नात्वाग्निस्पर्शं घृतप्राशनं च हत्वा पुनः स्नात्वा प्राणायामं कुर्यात् विप्रस्य शूद्रानुगमने त्रिरात्रं नद्यां स्नानं घृतप्राशनं प्राणायामश
 तंच नान्ननित्यकर्मलोपः स्नेहेन सजातीयशवनिर्हरणे तदन्नाशने तद्गृहवासं च दशाहः गृहवासमात्रेऽन्नाशनमात्रे वा त्रिरात्रं अन्नाशनगृहवा
 सयोरप्रावेणकाहः ग्रामांतरस्य शवनिर्हृत्य ग्रामांतरवासं सज्ज्योतिः शौल्यग्रहणेन सजातीयनिर्हरणे दशाहः विजातीयनिर्हरणे शवजातीयं
 घृतिग्रहणेन हीनजातीयनिर्हरणे शवजातीयद्विगुणं सोदकशवनिर्हरणेऽपि दशाहः शवालंकारकरणेऽपि दशच्छू अज्ञानादुपवासः अश
 क्तौ स्नानं धर्मार्थमनाथद्विजशवनिर्हरणे दाहकरणे चारुमेधादिपुण्ये स्नानमात्राच्छुद्धिः अग्निस्पर्शं घृतप्राशनं चात्रापि धर्मार्थमपि शूद्रश
 वनिर्हरणे द्विजस्यैकाहः धर्मार्थमनाथशवानुगमनादौ न दोषः ब्रह्मचारिणस्तपितृमातृमातामहाचार्योपाध्यायभिक्षुशवनिर्हरणादौ व्रतलो
 पः पूर्वोक्तरीत्याऽशौचं च ततस्तेन हच्छू प्रायश्चित्तं पुनरुपनयनं च कार्यं पित्रादेर्निर्हरणेऽपि ब्रह्मचारिणा शौचिनामन्नं न भक्ष्यं तेषां स्पर्शोऽपि
 न कार्यः अत्रापि नित्यकर्मलोपो न अथ दाहादौ समो लक्ष्मणवर्णप्रेतस्य स्नेहादिना दाहो दकदानादिसकलोर्ध्वदेहिककरणे तत्तज्ज्यात्याशौचं
 तदंते स्नेहलोभाद्यनुसारेण गुरुलघुप्राजापत्यादीनां त्रयं स्नेहादिना सवर्णाग्निं दाहमात्रकरणेन गृहवासं त्रिरात्रं तदन्नं दशग्रे दशरात्रं त

दुभयाभावे एकाहः होनवर्णेनोत्तमवर्णस्य दाहमात्रकरणे शवजात्याशौचं भृतिगृहणेन सवर्णस्य दाहमात्रकरणेऽपि दशाहाद्यैव मौल्येनोत्त-
 मवर्णदाहे द्विगुणं उत्तमेनाधमवर्णदाहनिर्हरणकरणे तज्जात्याशौचं तदन्ते क्रमेणाद्विगुणं त्रिगुणं चतुर्गुणं प्रायश्चित्तं कार्यं मौल्येन हीन-
 वर्णदाहादौ तु प्रायश्चित्तमाशौचं चोक्तापेक्षया द्विगुणं धर्मार्थसमोत्कृष्टवर्णप्रेतस्य दाहादिसकलोर्ध्वदेहिककरणेऽपि नाशौचं नित्यं पिंडदा-
 नाद्यंतरस्नानमात्राच्छुद्धिः द्विजेन शूद्रस्य धर्मेणापि दाहादिनकार्यं अथ ब्रह्मचारिणाऽपि तृमातृमातामहादीनामन्याधिकार्यभावे दाहा-
 द्यंत्यकर्मकार्यं तदा कर्मणि दशाहमसृश्यत्वलक्षणमाशौचं च कार्यं तथापि तेषामाशौचिनामनं ब्रह्मचारिणान्प्रोक्तव्यं आशौचिस्त-
 द्युतयावासश्च न कार्यः तदुभयकरणे प्रायश्चित्तं पुनरुपनयनं ब्रह्मचारिणा पूर्वोक्तपित्रादिभिन्नानां दाहाद्यंत्यकर्मकरणे कृच्छ्रत्रयप्राय-
 श्चित्तं पुनरुपनयनं चाशौचांते कार्यं पित्रादेर्दाहमात्रकरणे एकाहमाशौचं कार्यं अत्र सर्वत्र ब्रह्मचारिणः संध्याग्निकार्यादिकर्मलोपेन ब्र-
 ह्मचारिभिन्नस्यापि दाहादिनिमित्तकसंसर्गाशौचे ब्रह्मयज्ञादिनित्यकर्मलोपेनेत्यक्तं तत्र देवपूजावैश्वदेवादिकमन्येन कारणीयं स्वयं
 कर्तुं योग्यं तु स्वेनैव कार्यं ब्रह्मचारिणः पित्राद्यंत्यकर्मकरणे तु पित्रादिमरणेऽप्याशौचं समावर्तनोत्तरं पूर्वमृतानां पित्रादिसपिंडानां त्रि-
 रात्रमाशौचं कार्यं अथ रोदने आशौचादि विप्रादिभिः सवर्णमरणविषयेऽस्थिसंचयनात्पूर्वरोदने स्नानं तदुत्तरमाचमनं विप्रस्य शूद्रवि-
 षयेऽस्थिसंचयनात्माकुत्रिरात्रं तदुत्तरमेकरात्रं शूद्रस्य विषये तद्गृहवासादिसंबन्धेऽस्थिसंचयनात्प्रागेकरात्रं तदूर्ध्वस्नानं सपिंडानां त्वनुगम-
 ने रोदनादौ न दोषः तत्रापि कर्मलोपः अत्र सर्वत्रयस्य यावानाशौचं कालस्तं निर्वाह्य स्नात्वेव शुद्धतिननुस्नानं विना तावत्कालमात्रातिशये-

णशुद्धिः अल्पकर्मकतुरस्त्रिसंनयनात्प्राकृत्संगेचांद्रायणंप्रायश्चित्तं ऊर्ध्वं प्राजापत्यत्रयं अन्येषां मृताशौचिनां संचयनात्प्राकृत्संगमेविरात्रसु
 पवासः ऊर्ध्वमेकशत्रं अथाशौचान्नभक्षणं असंगोत्रोऽनापदिबुद्धिपूर्वसहृदयाशौचिस्वामिकंपक्वमन्नं यस्मिन्दिने भुंक्ते तदारभ्य तेन यावत्तेषां
 आशौचमवशिष्टं तावदाशौचं कार्यं आशौचांते विप्रशौचे सांतपनं प्रायश्चित्तं शूद्राशौचे चांद्रायणं क्षत्रियादेः कलावभावान्नलिरव्यते कचिल्लेख
 स्तव्युत्पादनयात्रायां नैदानीमुपयुज्यते इति प्राय उपेक्ष्यते मत्याभ्यासे विप्रशूद्राशौचयोः क्रमेण मासं पणमासं कृद्धादित्रयताचरणं अमत्याभ्या-
 जने यावदन्नपाकमाशौचं क्रमेणैकरात्रं सप्तरात्रं चोपोषणं दशशतं च प्राणायामाः अमत्याभ्यासे द्विगुणं आपद्यमत्याभोजने तदहराशौचमेकः प्रा-
 णायामः शूद्राशौचेऽष्टाधिकसहस्रगायत्रीजपः ज्ञानत आपदि त्रिरधमर्षणमष्टोत्तरसहस्रगायत्रीजपः शूद्राशौचे प्राजापत्यं शूद्रस्य द्विजाशौ-
 चे स्नानं पंचगव्याशनं च सर्वमिदं जननाशौचे न्यूनं योज्यं एवमाहिताग्न्याशौचे पितृनृतिस्मृत्यर्थसारे सर्वमिदमाशौचिस्वामिकान्नभोजने य-
 दातु तदस्वामिकमाशौचिस्मृष्टमात्रमन्नं भुंक्ते तदा मत्याभोजने कृच्छ्रं अमत्यार्धमिति स्मृत्यर्थसारे उक्तं आशौचिस्मृष्टाशौचिस्वामिकान्नभोजी-
 तु तत्स्वामिकान्नाशननिमित्तं तत्स्मृष्टान्नाशननिमित्तं चेति प्रायश्चित्तद्वयं ससुचयेन कुर्यात् आशौचिस्वामिकान्नप्रतिग्रहे तूक्तप्रायश्चित्तार्थं आ-
 शौचं तु नास्ति दातुं भोक्तृभ्यामुभाभ्यामज्ञाते जनने मरणे वा न दोषः अन्यतरणज्ञाते दोषः तत्र दातुं ज्ञाने भोक्तुरज्ञाने भोक्तुरल्पं प्रायश्चित्तं ल-
 तुरज्ञानेपि भोक्तुर्ज्ञाने पूर्णमेव भोजननिमित्तकाशौचेऽधिकमैलोपोन अथतु कथमपि स्वल्पसंबंधयुक्ते स्नानं वा सोयुतं स्यादिति त्रिंशच्छो-
 कीस्मृत्यर्थसारे प्येवमयमस्यार्थः स्वल्पेनापि एकाहाद्याशौचप्रयोजकैः संबन्धनयुक्ते शालकजामात्रादौ मृते सचैलं स्नानं कार्यं सर्वत्र गुरुणा त-

धुनो वामृताशौचस्य प्राप्तिकाले समाप्तिकाले स्नातव्यमिति यावत् अथ वा स्वल्पे दशाह भिन्नपक्षिणी त्रिदिनाद्याशौचप्रयोजकैः संब-
 धैर्युक्ते बंधुत्रयमातुलानुपनीतसपिंडादौ मृतदेशांतरे कालांतरे स्नानं भवत्येव तथा च यस्य सन्निहितकाले पिस्नानमात्रं तस्य कालांतरे स्नानम-
 पिनेत्यर्थः यद्वा स्वल्प आशौचप्रयोजकसंबंधभिन्नः संबंधः यथा शालकसूतत्वं ऊदकन्यायाः पितृव्यतत्पुत्रत्वादिभगिन्या भ्रातृपुत्रत्वादित-
 द्युक्ते आशौचाभावे पिस्नानमात्रं भवत्येव यत्किंचित्संबंधे आशौचाभावे पिस्नानमात्रं सन्निधौ सर्वत्र कार्यमित्यर्थः पक्षत्रयमपीदं शिष्टाचारै-
 श्यते इति युक्तं भाति अथाशौचापवादः सपंचधा कर्तव्यः १ कर्मतः २ द्रव्यतः ३ मृतदोषतः ४ विधानत इति ५ तत्र कर्तव्यं यथा य-
 तीनां ब्रह्मचारिणां च सपिंडजननमरणयोर्जाशौचं मातापितृमरणौ तु यतिब्रह्मचारिणोः सचैलं स्नानमात्रं भवत्येव ब्रह्मचारिणः समावर्तनो नर-
 ब्रह्मचर्यदशायां मृतानां पित्रादिसपिंडानां त्रिरात्रमाशौचं उदकदानं च कार्यं अनुगमननिर्हरणनिमित्तकं त्वाशौचं ब्रह्मचारिणोप्यस्त्येव पित्रा-
 द्येत्यकर्मकरणे ब्रह्मचारिणा आशौचमप्यस्त्येव आरब्धप्रायश्चित्तानां प्रायश्चित्तानुष्ठानसमये आशौचं समाप्ते तु प्रायश्चित्ते त्रिरात्रमतिक्र-
 ताशौचं कृतकर्मो गणादीनां तत्कर्म समाप्तिपर्यंतं तत्कर्मोपयोगिकार्ये आर्त्यादिसंकटे आशौचं जाताशौचमृताशौचवतोर्मरणसमय-
 प्राप्तौ नाशौचं तेन दानादिकं सति वैराग्ये आतुरस्य सन्यासोपि भवतीति सिं ध्वादयः देशविप्लवदुर्मिक्षादिमहापदिसद्यः शौचं आपदपग-
 मे आशौचावशेषे अवशिष्टाशौचमस्त्येव अथ कर्मतः अन्नसत्रिणामन्नादिदानेषु नाशौचं प्रतिगृहीतुं स्त आमान्नग्रहणे दोषो न
 पक्वान्नभोजने तु त्रिरात्रं क्षीरणं गृहीतेऽनंतमतादावेकादश्यादौ चारब्धकृच्छ्रादिब्रते च नाशौचं तत्र स्नानादिशरीरनियमाः स्वयंकार्याः

अनंतपूजादिकमन्येन कारणीयं ब्राह्मणभोजनादिकमाशौचांते राज्यादीनां प्रजापालनादीनां शौचं अतिज्यामधुपर्कान्तरं तत्कर्मणि नाशौचं तेन येष्वाधानपरावंधादिषु मधुपर्कान्तरेषु कृतेऽपि वरणे तान्यत्काऽन्येभ्यः अतिजः कार्याः दीक्षितानां दीक्षणीयोत्तरमवधुयस्त्वनपर्यंतं यज्ञकर्मणि नाशौचं दीक्षितैर्लिङ्ग्यां स्नानमात्रं कर्ममध्ये कार्यं अवधुयात्पूर्वमेवाशौचाभावः अवधुयंतु न भवत्येवेति सिंधुः कर्मान्ते तु विरात्रं पूर्वन्यायात् रोगभयराजभयादिनाशार्थं शांतिकर्मणि नाशौचं क्षुत्पीडितकुटुंबस्य प्रतिग्रहे नाशौचं विस्मरणशूलस्याघातवेदशास्त्राध्ययने पिनाशौचं वैद्यस्य नाडीस्पर्शने आशौचं न श्राद्धे तूक्तं मूर्तिप्रतिष्ठाचौलोपनयनविवाहाद्यत्सवतडागाद्यत्सर्गकोटिहोमस्तुलापुरुषदानादिककर्मसूनां दीश्राद्धोत्तरं नाशौचं संकल्पिते पुरश्चरणजपेऽविच्छेदेन संकल्पितहरिवंशश्रवणाद्ये च प्रारंभोत्तरं नाशौचं ब्रह्मादिनियमाभावे तु स्तोत्रहरिवंशादिकमाशौचे हेयमेव सर्वोप्ययमाशौचापवादोऽनन्यगतिकत्वे आर्तौ च ज्ञेय इति सिंधौ नागोजीये चोक्तं तेनानन्यगति कत्वादिकपालोच्येवाशौचाभावो योज्यः अत्र यद्वक्तव्यं तत्पूर्वार्धे तत्र तत्रोक्तमेव केचित्तु ब्रूतेष्विव दीक्षितानां मूर्तिज्यामारब्धोत्सवादीनां च स्वरूपत आरंभतश्चावश्यकत्वादात्याद्यभावेऽप्याशौचाभाव इत्याहुः कन्यायाभ्युपशंकादिसंक्रांते सुहृतांतराभावे कष्मांडहोमादिना जाताशौचे विवाहारंभोपिकार्य इत्युक्तं विवाहादिषु नां दीश्राद्धोत्तरमाशौचपाते पूर्वसंकल्पितान्नमसर्गोत्रैर्दातव्यं भोक्तव्यं च दातारंभोक्तारं सिद्धान्तं च सूतकीनस्पृशत् विवाहादौ तदन्यत्र वा भुंजानेषु विप्रेषु दातुराशौचपाते पात्रस्थमप्यन्नं त्यक्त्वा न्यगे होदकाचांताः शब्दांतीत्यादि पूर्वार्धे उक्तं एवं सहस्रभोजनादावपि पूर्वसंकल्पितान्नेषु ज्ञेयं पार्थिवशिवपूजायां नाशौचं आशौचे संध्यश्चोत्तरस्मार्तहोमादिविषये पूर्वार्धे उक्तं अग्नि

समारोपप्रत्यवरोहावाशौचयोर्नकार्यौ तेन समारोपोत्तरमाशौचपाते पुनराधानमेव समारोपप्रत्यवरोहयोरन्यकर्तृकत्वस्याशौचापवादस्य चाभावा-
त् इदं बहुचानां द्वादशाहं होमलोपेन्येषां त्र्यहं होमलोपे एव पुनराधानं ज्ञेयं ग्रहणनिमित्तकं स्नानाश्च दानादीनां शौचं कश्चित् स्नानमात्रं कार्यं न
आह्नादीत्याह संक्रांतिस्नानादावपि नाशौचं नित्यकृत्येषु स्नानाचमनभोजननियमास्त्वरयस्पर्शनादिनियमेषु नाशौचं अन्यद्वैश्वदेवब्रह्मय
ज्ञदेवपूजादिनित्यनैमित्तिककार्येषु नाशौचं भोजनकाले आशौचापवादकजननमरणश्रवणमुखस्थं ग्रासं त्यक्त्वा स्नायात् मुखस्थं ग्रा
सं भक्षणं एकोपवासः सर्वान्नभोजने त्रिरात्रोपवासः इति कर्मत आशौचसदसद्भावविचारः अथ द्रव्यतः पुष्पफलमूललवणमधु
मांसशाकतृणकाष्ठोदकक्षीरदधिघृतौषधतिलतद्विकारेक्षतद्विकाराणां लाजादिभर्जितान्नस्य लङ्कादीनां चाशौचिस्त्रापिकानामाशौचिगृह
स्थितानां च ग्रहणोदोषेन आशौचे हस्ताक्षुकिमप्येतन्न ग्राह्यं पण्येतु वणिजादेराशौचे पितृहस्ता ल्लवणादेराभान्नस्य च क्रयेन दोषः जलद
पिलाजादिकंतु क्रयेणापितृहस्तान्न ग्राह्यं अथ मृतदोषतः शास्त्रानुज्ञां विना शास्त्राग्निविषजलपाषाणभृगुपातानशनादिभिर्बुद्धि
पूर्वकं स्वेच्छया त्यथातकानां नाशौचं तच्चात्मया तनं क्रोधात्परोद्देशेन वा स्तुस्वत एवैष्टसाधनता भ्रमेण वा तथा चौर्यादिदोषे राजहतानां पारदा
यैतत्पत्यादिहतानां विद्युद्धूतानां च नाशौचं अन्यैर्निषिद्धोपि गर्वाच्च दीतरणवृक्षारोहकूपावरोहादौ प्रवृत्तौ मृतस्तस्यापि नाशौचं योगवादिह
णार्थं तद्धनार्थं वा प्रवृत्तौ गोसर्पनखिरं गिदंष्ट्रिगजचौरविप्रांत्यजादिभिर्हतस्तस्यापि नाशौचं महापातकिनांतत्संसर्गिणां च महापापितुल्यानां च
पतितानां नपुंसकानां च मरणेनाशौचं स्त्रीणां च पत्यादिहं त्रीणां हीनजातिगायिनीनां गर्भिणीनां कुलदानां च पूर्वोक्तात्यथातादिपापयुक्तानां च मृतौ

नाशौचं तत्रैषां शिवानां स्य शिप्रातवहनदहनांत्यकर्मणि न कुर्यात् स्पर्शादिकरणे ज्ञानाज्ञानाभ्यामादिनारतस्येन कृच्छ्रानि कृच्छ्रसांतपनचांद्रायणा
 दिप्रायश्चित्तानि सिंध्वादिग्रंथांतरतो ज्ञेयानि तेषां मृतदेहस्य जले प्रक्षेपः ततः संवत्सरान्तरं पुत्रादिस्तदीयात्मयातादिप्रायानुसारेणाप्रायश्चित्तं
 तस्य कृत्वा नारायणबलिं कृत्वा पर्णशरदाहादिपूर्वकमाशौचमौर्ध्वदेहिकंच कुर्यात् केचित्त्रेताशरीरदग्ध्वादाहनिमित्तंचांद्रायणत्रयं कृत्वाऽस्यी
 निमंस्थाभ्यां दाने पूर्वोक्तरीत्यौर्ध्वदेहिकमित्याहुः अथवा लोकि काग्निना तृष्णीदग्ध्वास्वजीवनसंदेहाहाभक्त्या वा पुत्रादयः संवत्सराद्वर्ग-
 पितृनादात्मयानादिपापान्कदिगुणप्रायश्चित्तपूर्वकं नारायणबलिं कृत्वा पर्णशरदाहमास्थिदाहं वा कृत्वाऽशौचमौर्ध्वदेहिकंच कुर्यात् इदंच प्राय-
 श्चित्तार्होणामेव प्रायश्चित्तानर्होणां घटस्फोटनबहिष्कृतानांच दासीद्वारा पतितौदकविध्यमंतरं सगिंडीकरणवर्जमौर्ध्वदेहिकं तेन मां वत्सरि-
 कमप्येकोद्विष्टविधिर्येव यद्वाऽत्मघातिनां पुत्रादिर्मृतजातीयवधोक्तं ब्रह्महत्यादिप्रायश्चित्तसहितंचांद्रायणं तम कृच्छ्रद्वयंच कृत्वा नारायणब-
 लिपूर्वकं तदहेतुं तथाचात्मघातिनां गोगजव्याघ्रादिहेतुकदुर्मरणवतांच पतितोदकादीनांच पूर्वोक्तानां सर्वेषां नमरणादिना दारभ्याशौचं किंतु तत्प्राय-
 श्चित्तनारायणबलिपूर्वकं समं प्रकदाहदिनमारभ्यैवाशौचं जलाग्न्यादिभिः प्रमादमृतानां तु मरणादिना दारभ्याशौचादिकमस्त्येव तच्च त्रिरात्र-
 मितिकेचित् दशाहमिति बहवः किंतु प्रमादमरणस्यापि दुर्मरणत्वाच्च निमित्तप्रायश्चित्तपूर्वकमेव दाहादिकार्यं तदुक्तं स्मृत्यर्थसारे चांश-
 लगोब्राह्मणचोरपशदंष्ट्रिसर्पारन्युदकादिभिः प्रमादान्मरणे चांद्रायणं तम कृच्छ्रद्वयंच तत्प्रायश्चित्तं कृत्वा पंचदशकृच्छ्राणि वा प्रायश्चित्तं कृत्वा
 विधिवद्दहनाशौचोदकदानादिसर्वकार्यमेवेति प्राणान्तिकप्रायश्चित्तेन मृतस्य दशाहमाशौचं सर्वाणि प्रेतकर्मणि कर्तव्यानि प्रायश्चित्तेन तस्य

शुद्धत्वात् एवमारब्धप्रायश्चित्तस्य प्रायश्चित्तमध्ये मरणेऽपि शुद्धत्वादिकं ज्ञेयं आहिताग्नेरुपनितादेर्मरणे दर्पादिनाचां डालशृंगिचोरादिहं
 तु के मरणे विशेषः येनाग्नीन्प्राक्षिपेदप्स आवसथ्यं चतुष्वथ पात्राणितुदहेदग्नौ साग्निके पापकर्मणि १ ततः प्रायश्चित्तनाहंत्वा नहंत्वादिपू
 ञ्छ्रित्तव्यवस्थया निर्मथ्याग्निना दाहाद्यं त्यक्तमिति महापातकसंयुक्तः साग्निको यदि जीवति पुत्रादिः पालयेदग्नौ प्रायश्चित्तक्रियावधि प्राय-
 श्चित्तं न कुर्याद्यः कुर्वन्वाप्सि यते यदि जलेऽग्नीन्प्राक्षिपेदग्नौ पात्राणितु जलेषु वा माधवीये आहिताग्नेर्दुर्मरणेष्वात्मघाते च तं लौकिकाग्नि
 नातूष्णीं दग्ध्वा तदस्थानि क्षीरेण प्रक्षाल्य तत्प्रायश्चित्तं कृत्वा श्रौताग्निभिः समंत्रकं दाहादिकार्यमित्युक्तं इदं निगमनेऽपि दुर्मरणे योज्यं अ-
 थसर्पहते विशेषः प्रमादेन वा दर्पादिना वा सर्पतो मृता वा शौचादिन कार्यं वक्ष्यमाणनागपूजाव्रतं कृत्वा नागयण बलि सौवर्णनागदानप्रत्य-
 क्षगोदाना नि कृत्वा दाहाशौचादिकार्यं सर्वत्र दुर्मरणे उपनितादिमरणे च तत्तत्प्रायश्चित्तनाहंत्वादाहाशौचादिकार्यमित्युक्तं तत्र प्रायश्चि-
 त्तानि प्रसंगादुच्यन्ते बुद्धिपूर्वकमात्मघातेन मृतानां त्रिशल्लुछाणि प्रायश्चित्तं एतच्च जानिबधप्रायश्चित्तेन समुच्चितं कार्यं तद्यथा ब्राह्म-
 णेनात्मघाते कृते द्वादशाब्द ब्रह्महत्या प्रायश्चित्तं त्रिशल्लुछाणामात्मघातप्रायश्चित्तं चतसृत्रादि कुर्यात् ब्राह्मणस्त्रियात्मघाते कृते ब्राह्मण-
 क्लीबधप्रायश्चित्तं त्रिशल्लुछाणि च एवं शूद्राद्यात्मघाते शूल्य अशक्तावात्मघाते चाद्रायणादयं तमकृच्छ्रं चतुष्कं च प्रमादेन जलादिमर-
 णेऽपि च शल्लुछाः चाद्रायणा पूर्वकं तमकृच्छ्रं दयवा पतितमृतेऽपि शल्लुछाणि ब्रह्महत्यादिपापिनां प्रायश्चित्तानां पूर्वमरणेन तत्प्रायश्चित्तं
 तं पुत्रेऽकार्यं प्रायश्चित्तानां ह्येतात्पतितोदकदानविधिरेव न प्रायश्चित्तार्हास्तुक्तं सिधौ तु प्रायश्चित्तानां ह्येतात्पुत्रादिनागयणबलिपूर्वमर्चमौर्ध्वदैहिकं रुपिंडी

करणं दर्शादिभ्यां हंगयादिभ्यां च कुर्यादेव एवं स्लेच्छीकृतस्यापि पतितोदकविधिरपुत्रविषय इत्युक्तं इदमेव युक्तं यस्तु किंचित्कालं स्लेच्छीकृतः प्रायश्चित्तार्हस्तस्य षोडशकृच्छ्रादिप्रायश्चित्तं पुत्रेण कृत्वा पर्णशरदाहादिकार्यं प्रमादमरणभिन्नेषु चौर्यपरदार्यादिहेतुकेषु दुर्मरणेषु चांदाय-
णद्वयंतमकृच्छ्रं वेत्याकरतो विचार्य योज्यं किंच व्याघ्रादिहेतुकदुर्मरणेषु शातातपोक्तदानादिविधिरपि कार्यः तथाहि व्याघ्रहते विप्रकन्याविवा-
हनं गजहते चतुर्निष्कपरिमितहेमनिर्मितगजदानं राजहते सौवर्णपुरुषदानं चोरहते प्रत्यक्षधेनुदानं वैरिहते वृषभदानं वृषभहते यथाशक्ति
हेमदानं शय्यायांचमृते देया शय्यातूलीसमन्विता निष्कहेमनिर्मितविष्णुप्रतिमाधिष्ठिता च शौचहीनमरणोद्दिनिष्कहेमविष्णुदानं संस्कार-
हीनमरणो विप्रपुत्रोपनयनं अश्वहते निष्कत्रयहेमकृताश्वदानं शूनाहते क्षेत्रपालस्थापनं सूकरहते महिषदानं कृमिभिर्हते पंच रवाशिमि-
तगोधूमदानं वृक्षहते वस्त्रयुतसौवर्णवृक्षदानं शृंगिणाहते वस्त्रयुतवृषभदानं शकटहते सोपस्करं किंचिद्द्रव्यदानं ऋगुपातमृते धान्यपर्व-
तदानं अग्निनामृते उदपानोत्सर्गविधिः काष्ठहते धर्मार्थसमाकरणं शस्त्रहते महिषीदानं अश्वहते सवत्सपयस्विन्यागोर्दानं विषेणह-
ते हेमनिर्मितपृथ्वीदानं उद्धंधनेनमृते हेमकपिदानं जलेमृते द्विनिष्कहेमनिर्मितवरुणदानं विषूचिकामृते स्वाहन्नेन शतविप्रभोजनं कंठ-
स्थितकवलस्य मरणोद्युतधेनुदानं कासरोगमृते कृच्छ्राणि अतिसारमृते लक्षगायत्रीजपः शाकिन्यादिग्रहैर्मृते रुद्रैकादशिनीजपः विद्यु-
त्पातमृते विद्यादानं अंतरिक्षमृते वेदपारायणं पतिते मृते षोडशकृच्छ्राणि अस्पृश्यस्य शयुक्तमरणो सच्छास्त्रपुस्तकदानमित्यादि अत्र
शय्यामरणो शौचहीनसंस्कारहीनमरणो कृमिविषूचिका कंठकवलकासातिसाररोगग्रहैर्मरणोत्तरिक्षमृते स्पृश्यस्य शयिमरणोपि दानादिविधिर-

वनप्रायश्चित्तं नैव नारायणबलिर्नापि वर्षादिकालप्रतीक्षा व्याघ्रादिहेतुकं विषजलशस्त्रादिहेतुकं च मरणं प्रमादेन दर्पादिमाबुद्ध्या चेत्यनेकथा
 संभवति तत्रोक्तं च वस्थ्याप्रायश्चित्तं नारायणबलिर्दानादिविधिश्चेति त्रयाणां समुच्चयः यदि पुत्रादिः पितुर्जलादिदुर्मरणप्रायश्चित्तं ह
 त्यादितत्तत्प्रायश्चित्तं वाऽत्यघातप्रायश्चित्तं वा कर्तुं न शक्नोति तदोक्तदानादिविधिं नारायणबलिं च कृत्वाऽत्यशक्तौ नारायणबलिमात्रं कृत्वा
 र्धदेहिकं कुर्यात् तावता पुत्रादिसपिंडानां शक्तिरिति सिद्धेः पित्रादेस्तत्पुत्रादिभिस्तत्तत्प्रायश्चित्ताकरणेन रकादिभोगः स्यादेवेति बोध्यं अथ वि
 धिविहितजलादिमरणमनुज्ञातं व्याधितो भिषजात्यक्तो विप्रो वृद्धोऽथ वा युवा तनुं त्यजेज्जलाग्न्याद्यैः स यथेष्टं फलं लभेत् दुश्चिकित्स्यैर्महारो
 गैः पीडितो जीवन्क्षमः प्रविशेज्ज्वलनंदोषं करोत्यनशनं तथा अगाधतोयराशिं च भृगोः पतनमेव च गच्छेन्नाहापथं वा पितुषारगिरिमाद
 रात् प्रयागवदशारवाग्रादेहत्यागं करोति च उत्तमान् प्राप्नुयाद् लोकान्नात्मघाती भवेत्कचित् नराणामथ नारीणां सर्ववर्णेषु सर्वदा आ
 शौचं स्यात्त्र्यहंतेषां व ज्ञानलहते तथा वाराणस्यां श्रियेद्यस्तप्रत्यारव्यातमिषक्रियः काष्ठपाषाणमध्यस्थो जान्हवीजलमध्यगः अविमु
 क्तो न्युरवस्तस्य कर्णमूलगतो हरः प्रणवन्तारकं ब्रूते इत्यादिवचनोच्चयः पुराणस्थो माधवादिनिबन्धेषु ह्युदाहृतः अभ्यानुज्ञाते बुद्धिपूर्वका
 त्पघाते गृहस्थादीनामैवाधिकारः यतेस्तनाधिकारः अहाद्याशौचविधानात् यतेः काम्यकर्मण्यनधिकाराच्चेति निर्णयसिंधुः इदानीं त
 नशिष्टास्त रोगादिपीडांसोऽदुर्मशक्तौ सन्यासाश्च मंगृहीत्वा तीर्थादिनात्मघातं कुर्वन्ति केचित्त्वं परिहार्यरोगादिग्रस्तवृद्धादेर्जलादिना बुद्ध्या

त्वयानः कलौ प्रयागभिन्नदेशेन भवति अग्निरपतनेश्चैव वृद्धादिमरणं नयेति कलिवर्ज्यं पुपरिगणनादित्याहुः एतन्मते मरणां न प्रायश्चित्तविधयः
 काशीखंडादौ विप्रादेर्देहत्यागविधयश्च युगांतरपराः प्रयागमरणां स्त्रीणां सहगमनं च कलियुगेऽपि सर्वसंमतं अत्र सर्वत्र सहगमनभिन्नविधि
 वाक्यानुज्ञाते देहत्यागे त्रिरात्रमाशौचमिति बहवः दशाहमिति केचित् एवं फलकामनया विहिते काम्यप्रयागमरणोऽपि पक्षद्वयज्ञेयं अथ यः
 पतिताय दस्मादेन बहिष्कृतो यश्च स्लेच्छाकृतो यश्च प्रायश्चित्तानर्हपापी तस्य त्रिविधस्यापि तृमातृभिन्नमप्यपतिनोदकविध्यनंतरं सपिंडीकर-
 णवर्ज्यमंत्यकर्मपितुर्मातुश्च त्रिविधस्यापि नारायणबलिपूर्वकं सपिंडीकरणसहितं सर्वं भवतीत्युक्तं तत्र पतिनोदकदानविधिर्यथा सर्वगां-
 दासीमाहूय तस्यैवेतनं दत्त्वा शद्धपूर्णघटहस्तांतां ब्रूयात् हे दासि गच्छ मूल्येन तिलांस्तोयपूर्णमिमं घटं च शीघ्रमानय ततो दक्षिणामुखोपवि-
 श्य वामपादेन तं घटं सतिलं क्षिप घटक्षेपणकाले चामुकसंज्ञकपतितमेतपि बपि चैति मुहुश्चारयेति सादासीत हाव्यं श्रुत्वा मूल्यं गृहीत्वा तया कु-
 र्यात् एवं कृतं पतितं तदभिर्नान्यथा एतच्च पतितस्य मृतदिने कार्यं इति पतिनोदकविधिः इति मृतदोषत आशौचापवादः प्रसंगः स विस्मरो निरु-
 पितः अथ विधानतः यने मृतावाशौचनास्ति तस्य मेतक्रियोदकदानाशौचसपिंडीकरणादेर्निषिद्धत्वात् सपिंडीस्थान एकादशोऽहनि
 पार्वणश्राद्धमात्रं कार्यं प्रतिसांवत्सरिकश्राद्धदर्शश्राद्धादिकं तु पार्वणविधिना सपिंडकं भवत्येव अत्र विस्मरो ग्रंथान्तरे वाक्ष्यते एतच्च त्रिदं-
 डिनामेकदंदिनां हंसपरमहंसादीनां सर्वेषां भवज्ञेयं एवं वानप्रस्थमरणोऽपि चाशौचं कृतजीवत्प्राप्ते मृते सपिंडे राशौचादिकं न व्यनवेति विक-
 ल्यः ब्रह्मचारी मृतोऽप्यशौचमस्त्येव युद्धमृतेऽप्यशौचं नेति सर्वग्रंथेषूपलभ्यते तत्त्वव्याख्यानपुशिष्टाचारः इति पंचधाशौचापवादो नि-

रूपितः अयजोवतोप्याशौचं यथापतितस्य घटस्फोटकाले सर्वसपिंडानामेकाहमाशौचं इत्याशौचं सापवादं यथा मतिनिरूपितं समर्पितं
रुक्मिणीशश्रीमद्विठ्ठलपादयोः इति सापवादाशौचप्रकरणं अथोर्ध्वदेहिकारं भोपयोगिनारायणबल्यादिप्रकार उच्यते तत्र दुर्मरणेष्व
त्याघाते जलादिभिः प्रमादमरणे पतितादिमरणे च पूर्वोक्तव्यवस्थया मुकगोत्रस्या मुकशर्मणो मुकदोषनाशार्थं भोर्ध्वदेहिके संप्रदानत्वयोग्यता
सिद्ध्यर्थं मुकप्रायश्चित्तं मुकदानं वा करिष्ये इत्यादिसंकल्पपूर्वकं तत्तत्प्रायश्चित्तं दानं च कार्यं अशक्तौ दानमेव कार्यं ततोऽमुकगोत्रा मुक
शर्मणोऽमुकदुर्मरणादोषनाशार्थं भोर्ध्वदेहिके संप्रदानत्वयोग्यता सिद्ध्यर्थं नारायणबलिकरिष्ये इति संकल्प्य पूर्वाधीतसंततिफलककाम्य
नारायणबलिवत्सर्वं कुर्यात् एतत्तु वर्षांतकरणपक्षे सद्यःकरणपक्षे तु पूर्वोक्तद्विगुणप्रायश्चित्तं संकल्प्य शक्यैकादश्यादिकालमनपेक्ष्यैव सम
नंतरोक्तसंकल्पं कृत्वा विधिना स्थापितं कलशद्वये ह म प्रतिमयोर्विष्णुं वैवस्वतं यमं च वाल्यं पुरुषसूक्तेन यमाय सोममिति चक्रमेण षोडशोपचा
दैः संपूज्य तत्पूर्वभागे रेखायां दक्षिणाग्रकुशानां स्तीर्य शंभुं तां विष्णुरुख्यमुकप्रेतेति दशस्थानेष्वपोनिनीय मधुघृततिलमिश्रानोदनपिं
डान्दशा मुकगोत्रा मुकशर्मप्रेतविष्णुदेवतायंते पिंड इति दक्षिणसंस्थान् प्राचीनावीतीत्यादिपैतृधर्मैर्णदद्यात् गंधादिभिरभ्यर्च्य प्रवाहणां
तं कृत्वा नद्यां क्षिपेत् श्वः सद्यो वा पूर्वस्थापितं विष्णुमभ्यर्च्यैकविधे विप्रालाभे दभं बटो वा पादक्षालनादितृप्तिप्रश्नानं विष्णुरूपप्रेता वा
हनपूर्वकं कृत्वा विप्रसमीपे तूष्णीं लेखाः कृत्वा दभं स्तरणो आपो निनयनं च कृत्वा दभं धुसव्यं न विष्णावे ब्रह्मणे शिवाय च सपरिवाराय यमा
यचेति चतुर्भ्यः पिंडं चतुष्टयं दत्वाऽपसव्येन विष्णुरूपप्रेता मुकगोत्रनामायंते पिंड इत्येकं पंचमं पिंडं दत्वा तथैवाभ्यर्च्य प्रवाहणांते विष्ण

चांतलादिआहुशेषसमापनांतेप्रेतबुद्ध्याविप्रायवस्त्राभरणादिदत्त्वाविप्रेणप्रेताकृतिलोजलिंदापयेत् अमुकगोत्रायामुकशर्मणोविष्णुरूपिणो
प्रेतायायंतिलतोयांजलिरितिमंत्रेण विप्रालाभेस्वयंदद्यात् ततोविप्रान्वाचयेत् अनेननारायणबालिकर्मणाभगवान्विष्णुरिमममु
कंप्रेतंशुद्धमपापमहंकरोत्विति काव्यप्रयोगेऽस्मिन्प्रयोगेचसंकल्पेनामगोत्रोच्चारैचविशेषः स्पष्टएव पूर्वत्रकाश्यपगोत्रदेवदत्तप्रेतैल्याद्यु
च्चारः अत्रतुगोत्रनामज्ञानसत्त्वाद्दुर्मरणेनमृतस्ययन्नामगोत्रंतदेवोच्चारयेदितिसंकल्पेविशेषेपिहेतुस्पष्टएवेति इतिदुर्मरणोऽर्धदेहिका
धिकारार्थेनारायणबलेःप्रयोगः अथसर्पहतेव्रतं प्रतिमासंशुक्लपंचम्यामुपवासंनक्तंवाहृत्वापिष्टमयंनागंपंचफणमनंतवास्तकिशंरव
पत्यकंबलककोटिकाश्वतरधृतराष्ट्रशंरवपालकालियतक्षककपिलेतिद्वादशनामभिर्द्वादशमासेषुसंपूज्यपायसेनविप्रान्संभोज्य संबस्तरांते
हेमनागंप्रत्यक्षांगांचदत्त्वा नारायणबलिपूर्वकंदाहाशौचादिकंकार्यं अथवा नमोअस्तुसर्पेभ्य इतितिस्म आज्याहुतीर्जुहुयात् पंचम्या
पन्नगंहेमंस्वर्णेनैकेनकारयेत् क्षीराज्यपात्रमध्यस्थंपूज्यविप्रायदापयेत् प्रायश्चित्तमिदं प्रोक्तं नागदष्टस्यशंभुनैति ततो नारायण
बल्यादि अथपालाशप्रतिकृतिदाहादिविधिः तत्रदेशांतरमरणेपराकट्टयमष्टौकुच्छान्वाकृत्वाऽस्थीनिदहेत् अस्थ्यांचांडालश्वा
दिस्पर्शपंचगव्योदकादिभिः प्रक्षाल्यदहेत् यस्यास्थीनिसर्वथानलभ्यंतेतस्यपर्णशिरदाहः कुर्याद्दर्ममयंप्रेतंकुशौस्त्रिशतषष्टिभिः पाला
शीभिः समिद्धिर्वासंख्याचैवंप्रकीर्तिता तत्रभूमौकुष्णाजिनमासीर्य तत्रशरंदक्षिणायतंनिवेशयत्तत्रपलाशवृंतानिन्यसेत् शिरसिचत्वारिंश
त् ४० ग्रीवायांदश १० बाह्वोः प्रत्येकंपंचाशदेवंशतं १०० करांगुलीषुदश १० उरसि विंशतिः २० जठरेत्रिंशत् ३० शिरोचत्वारि ४ अंडयोरुभयंत्र

यं ६ ऊर्वीः प्रत्येकं पंचाशद्वंशतं १०० जंघातः पादतलांतं प्रत्येकं पंचदशैवं त्रिंशत् ३० पादांगुलीषु दश १० एवं पृष्ठ्यधिकशनत्रयमिति दर्शयति पालाशसमि
न्निर्वाशरीरं कृत्वा ऊर्णावस्त्रेण बद्ध्वा जलमिश्रपिष्टेन लिपेत् शक्तौ सत्यां नारी केशदीन्यपि तथाहि शिरसि नारी केशफलं वर्तुलां ललाटे क
दलीपत्रं दंते दाडिमबीजानि कर्णयोः कंकणं ब्रह्मपत्रं वा चक्षुषोः कपर्दी २ नासिकायां तिलपुष्पं नाभावज्ञं स्तनयोर्जंबीरफलद्वयं वातमनः
शिलां पित्तं हरितालं कफं समुद्रफेनं रुधिरं मधु पुरीषं गोमयं मूत्रं गोमूत्रं रेतसि पारदं वृषणयोर्हंताकद्वयं शिश्नौ गुंजनं केशेषु वनसूकरसला
ववप्ररोहावा लोमस ऊर्णां मांसं माषपिष्टलेपः पंचगव्यैः पंचामृतैश्च सर्वतः सिंचनं पुनर्नो असं पृथिवी ददातु पुं अस्मन्तीते इत्युगभ्यां प्राणमवे
शं भावयेत् यद्वा यत्तै यममिति सूक्तेन शक्रमसौ तितारदं क्षित्वा अक्षीभ्यामिति शरीरं स्पृशेत् शरीरं स्नापयित्वा चंदनमजुलिप्य वस्त्रोपवीते परि
धाप्य अयं स देवदत्त इत्यभिमुख्य इवंचास्योपासनमिति ध्यात्वा विधिवद्वाहादिकार्यं अग्नाहिताग्नेरस्थिदाहे पर्णशरदाहे वा दशाहमाशौच
मग्नाहिताग्नेरन्यद्वा भित्त्यादि प्रागुक्तमनुसंधेयं द्वादशाब्दादि प्रतीक्षोत्तरं पर्णशरदाहादिक्रियते चेत्तदा त्रिंशत्कृच्छ्राणि चांद्रायणत्रयं वा कृत्वा का
र्यं अथातीतमेतत्संस्कारा काला मलक्षशवसंस्कारे दिनं नैव विशोधयेत् आशौचमध्ये संस्कारे दिनं शोधयेत्तु संभवे दशाहोत्तरं तु दिनं सं
शोधयेत्तु ग्राह्यं तत्र वत्सरादूर्ध्वं क्रियमाणमेतत्कर्मण्युत्तरायणमेव श्रेष्ठं तत्रापि कृष्णापक्ष एव तत्र नंदत्रयोदशी चतुर्दशी क्षयदिनानि वर्जयेत्
शक्रवारशनिवारौ वर्ज्यौ मौसवारौ पिवर्ज्ये इत्येके नक्षत्रेषु भरणी कृत्तिका द्वाः श्लेषा मघा ज्येष्ठा मूलं धनिष्ठा उत्तरा र्धं शततारकादिचतुष्टयं चेति
नक्षत्राणि त्रिपुष्करयोगश्चेत्यतिदुष्टानि सर्वथा त्यजेत् कृत्तिका पुनर्वसूत्तरा फाल्गुनी विशाखोत्तरा षाढा पूर्वा भाद्रपदा चेति त्रिपादनक्षत्राणि

सि
४५

तृ.प. उ.

द्वितीयासप्तमोद्वादशीचतिः कुजशानिरविवाराश्चेतित्रयाणांयोगेत्रिपुष्करः कैश्चिद्रविस्थानेगुरुवारउक्तः एतेष्वेवतिथिवारेषुसृगत्रिधाधनिष्ठा
योगेद्विपुष्करः त्रिपुष्करयोगोद्विहोलाभेनष्टेहृतेमृतौचत्रिगुणफलदः द्विपुष्करोद्विगुणफलदः तेनमेतकार्येद्वावपित्याज्यौ द्वयोर्योगेद्विपु-
ष्करइत्यादिकेचित् गुरुशक्रास्तपोषमासमलमासवैधुतिव्यतीपातपरिघयोगाविष्टिः करणचतुर्थाष्टमद्वादशचंद्रश्चेत्यपिसर्वथात्यजेत् रो-
हिणीभृगुपुनर्वसूपूर्वाक्षराफलानीचित्राविशारवानुराधापूर्वाक्षरापादाधनिष्ठेति किंचिदुष्टानिसंभवेत्यजेत् भौमवारोऽपित्याज्यइत्येके कर्तुंस्ति
सृष्टुजन्मतारास्तप्रत्यरितारायांचपर्णशरादिदाहोनेष्टः तथाचार्कचंद्रगुरुवाराः अश्विनीपुष्यहस्तस्वातीश्रवणमानिचप्रशस्तानि मध्यमानिसर्व
धात्याज्यानिचोक्तानि मंदायांशक्रवारेचतुर्दश्यांत्रिजन्मतारास्तप्रत्यरितारास्तचैकोद्विष्टाद्भूमतिनिष्ठं साक्षादेकादशाहेनकोपिनिषेधः अस्य
निषिद्धनक्षत्रादेरपवादः युगमन्वादिसंक्रांतिदर्शनेमेतकर्मणि पुनःसंस्कारादिकेपिनक्षत्रादिनशोधयेत् गुरुभार्गवयोर्भौम्येपौषमासेम
लिप्सुचं नातीतःपितृमेधःस्याद्भयांगोदावरींविना इतिपुनःसंस्कारकालः साग्निकस्यपर्णशरदाहेकृतेपश्चादेहलाभेपर्णशरदाहो
यार्धदग्धकाष्ठैस्तदहेत् तादृशकाष्ठालाभेलौकिकाग्निनादग्ध्वातदस्थानिमहाजलेक्षिपेत् एवमन्येषांनिरग्नीनामपिपर्णशरदाहोत्तरं
शरीरलाभेऽस्थिलाभेवायोज्यं अमृतंमृतमाकर्ण्यकृतंयस्योर्ध्वदेहिकं प्रायश्चित्तमसौस्मार्तंकृत्वाग्नीनादधीतच अथपुनःसंस्कारादिप्रका
रः पूर्वार्धेउक्तः आधानांतेआयुष्मतीष्टिः अनाहिताग्नेस्तुचरुः भर्तृरिजीवत्येवमरणवार्तांश्रुत्वायदिस्त्रियासहगमनंकृतंतदा तत्तन्नीमरण
मवैधव्यमेव ज्ञातमरणमेवहिसहगमनेनिमित्तं नतुमरणज्ञानमात्रं अतस्तस्याभार्यायाआत्मधातादिदोषप्रायश्चित्तंतत्पुत्रादिभिःकृत्वा

४५

नारायणबलिपूर्वकं ओम् देहिकं कार्यं मर्तुस्तदाहायोर्ध्वदेहिककरणनिमित्तमुक्तपुनः संस्कारादिकार्यं क्वचित्तु जीवतोऽप्यंतकर्मविहितं य
थाप्रायश्चित्तानिच्छोः पतितस्य घटस्फोटे तथाहि महापातके नोपपातके न वापतितो यदि प्रायश्चित्तं न करोति तदा तं गुरुणा बांधवानां राज्ञ-
श्च समक्षमाहूय तस्यापप्रकटीकृत्य संपुनः पुनरुपदिशेत् प्रायश्चित्तं कुरु स्वाचारं लभस्वेति स यद्येवमपि नांगीकरोति तदारिक्तादिनिघ
तियो सायान्हे सपिंडा बांधवाश्च संभूय दासो हस्तेनानोतं मध्ये कुत्सितजलादि पूर्णघटं सर्वतोदास्याद्यन्वारं भं कुर्वंतो दास्यादासस्य वा वा मपादे
न न्युञ्जति आग्रदंभेषु कारयित्वा दासी सहिता वदेयुरमुमनुदकं करोमीति नाम ग्रहणपूर्वकं प्राचीमावीतिनो मुक्तशिरवाश्च संतः ततोऽधिकारी कर्त्ता दाह
वर्जं जीवं समं वोद्दिश्यापिंडोदकदानादि प्रेतकार्याण्येकादशाहानि नामैव कुर्यात् मिताक्षरायां प्रेतकार्योत्तरं घटनिनयनमुक्तं एकाहमाशौचं सर्व
ेषां यस्य घटस्फोटः कृतस्तेन सह संभाषणस्य शोदिसं सगोमापिकार्यः करणोपतिततुल्यता घटस्फोटनिश्चयोत्तरं घटस्फोटदिनात्मा कूपतित
ज्ञातीनां धर्मकार्येष्वनधिकार इति कश्चित् कृतघटस्फोटस्य पुंसोऽमुतापेतत्वापप्रायश्चित्तांते संग्रहविधिरुच्यते तत्रादौ शब्दपरीक्षा कृतप्रा
यश्चित्तो ज्ञातिसमक्षंगोऽप्यस्तृणाभारं दद्यात् गोभिस्तृणैर्भक्षितैश्च द्विः भक्षणाभावे पुनः प्रायश्चित्तं चरेत् एवं निश्चितसंशुद्धौ समानीय न
वंधटं हैमं वा मृन्मयं वापि पवित्रजलपूरितं ततः सपिंडास्तं घटं संस्पृश्याभिर्मन्त्र्य तज्जलैः पावमानोभिरापोहिष्ठेत्यादिभिस्तरत्समं दीभिश्च
पापिनमभिपिच्यते न सह सर्वस्नात्वा तं जलघटमस्मै दद्वः स च शांताद्योः शांता पृथिवी शांतं विश्वमंतरिक्षं यो रोचनस्तमिह गृभ्णाभितिय जुभि
स्तं घटं गृह्णीयात् ततस्तदुदकं तेनैव साकं सर्वे पिबेयुः ततः सकृच्छांडमंत्रैराज्यहोमं कृत्वा स्वर्गं गांच दद्यात् ततस्तस्य जातकर्मादिव्रतव

धांताविवाहांतावासंस्काराः कार्याः एवंकृतेशास्तेनतेनसंस्पर्शसंभोजनादिव्यवहारंकुर्यात् एवमुपपातकेमहापातकेचतुर्घटस्फोटस्यशुद्धिर्ज्ञे-
या इतिसंक्षेपतः कृतघटस्फोटशुद्धिः वंदे श्रीमदनंताभिधगुरुचरणौसतांयसाचरणौ जननीमथान्नपूर्णासंपूर्णासहृणैर्वंधा १ श्रीवि-
ठ्ठलंनमस्कृत्यविष्णुकक्षहुताशनं अंत्येष्टिनिर्णयंवक्ष्येसर्वशाखोपयोगिनं २ तत्रांत्यक्रियाधिकारिणः आहारंभेएवोक्ताः सर्वाभावेधर्मपुत्रः-
कार्यः तत्रपुत्राद्यधिकारिणा पित्रादिकमासन्नमरणंहस्त्रासार्धाब्दादिप्रायश्चित्तमोक्षधेन्यादिदानानिचतेनकारणीयानि स्वयंवातशुद्धिश्चक-
र्तव्यानि तत्रप्रायश्चित्तप्रयोगः प्रायश्चित्तप्रकरणेद्रष्टव्यः अशक्तौसत्यांप्रायश्चित्तांतैदशदानानिकार्याणि तत्रगवाभंगेषुसिमुंतीतिगोदान-
मंत्रः सर्वभूताभयाभूमिर्वेराहणसमुद्भूता अनंतसस्यफलदाअतः शांतिप्रयच्छमेइतिभूमेः महर्षेर्गोत्रसंभूताः काश्यपस्यतिलाःस्मृताः
तस्यादेपांप्रदानेनममपापव्यपोहलितिलितिलानां हिरण्यगर्भगर्भस्यमितिहिरण्यस्य कामधेनुषुसंभूतंसर्वत्रतुषुसंस्थितं देवानांराज्यमाहरम-
तः शांतिप्रयच्छमेइत्याज्यस्य शरणंसर्वलोकानांलज्जायारक्षणंपरं सवेपथारिवस्त्रलभतः० इतिवस्त्रंदेयं सर्वदेवमयंधान्यंसर्वोत्पत्तिकरं
महत् प्राणिनांजीवनोपायमतःशां० इतिधान्यं तथारसानांपवरः सर्वदेवैश्चसोमतः मयतरस्यात्यरांलक्ष्मींददस्वगुडसर्वदेतिगुडः प्रीतिर्यतः-
पितृणांचविष्णुशंकरयोःसदा शिवनेत्रौद्भवंरूप्यम० इतिरजतं यस्यादत्तरसाः सर्वेनौल्लुष्टालवणांविना शंभोः प्रीतिकरंनित्यम० इतिलव-
णं भूम्यादिप्रमाणानितुजननशांतिप्रकरणेउक्तानि प्रायश्चित्तादिकर्मसविष्णवादिनामकीर्तनात् सांगताप्रायश्चित्ताद्यसंभवेऽप्युत्तरणकाले
विष्णुशिवनामकीर्तनमात्रात्सर्वपापक्षयोमुक्तिश्चेतिसर्वपुराणैःसिद्धांतः तथाचश्रीभागवते यस्यावतारगुणकर्मविडंबनानिनामानियेःसवि-

गयेविषागुणंति तेनैकजन्मशमलंसहसैवहिलासंयांत्यपावृतमृतंतमजंमपयेइत्यादि सुभूषुपितरंपुत्रोयदिदानंमदापयेत् तद्विशिष्टंगया-
 श्राद्धादश्वमेधशतादपि तानिचतिलपात्रदानकरणधेनुमोक्षधेनुपापधेनुवैतरणीधेनूत्क्रांतिधेनुदानादीनि व्यतीपातोऽयसंक्रांतिस्तथैवग्रह-
 पारंवेः पुष्यकालास्तदासर्वेयदामृत्युरूपस्थितः आसन्नमृत्युनादेयागौः सबत्सातुपूर्ववत् तदभावेतुगौरेवनरकोत्तरणायवै शक्रूपक्षे
 दिवाभूमौगंगायांचोत्तरायणे धन्यास्तातमरिष्यंतिहृदयस्थेजनार्दनेइत्यादिवचनात् सुभूषोर्दीनादौशक्त्यभावेपुत्रादिर्देयात् तत्रतिलपा-
 त्रदानविधिः यथाशक्तिकांस्यपात्रेताम्रपात्रेवातिलांस्त्रिस्वास्तवर्णंच प्रक्षिप्यममजन्मप्रभृतिमरणांतकृतनानाविधपापप्रणाशार्थंतिलपा-
 त्रदानंकरिष्ये विप्रसंपूज्यममजन्मप्रभृतिमरणांतनानाविधपापनाशार्थंविदंतिलपात्रंसक्तवर्णंसिद्धक्षिणंअमुकशर्मणेतुभ्यंसंप्रददे तिलाः
 पुण्याःपवित्राश्चतिलाःसर्वकराःस्मृताः शक्रावायदिवाकृष्णाभ्रपिगोत्रसमुद्भवाः यानिकानिचपापानिब्रह्महत्यासमानिच तिलपात्रम-
 दानेनममपापंव्यपोहतु नममेतिविप्रहस्तेजलंक्षिपेत् पुत्रादिस्त्वस्यजन्मप्रभृतीत्यादिसंकल्पमस्यपापंव्यपोहत्वितिमंत्रंचवदेत् ऐहिका-
 मुष्मिकंपञ्चसप्तजन्मार्जितंक्रणं तत्सर्वंशक्तिमायातुगामेकाददतोममेतित्रणधेनुदानमंत्रः अन्यत्सर्वसामान्यगोदानवत् तद्विधि-
 र्द्वितीयपरिच्छेदेउक्तः मोक्षंदेहिहृषीकेशमोक्षंदेहिजनार्दन मोक्षधेनुप्रदानेनमुकुंदःप्रायतांममेतिमोक्षधेनुमंत्रः आजन्मोपार्जि-
 तंपापंमनोवाक्कायकर्मभिः तत्सर्वंनाशमायातुगोप्रदानेनकेशवेतिपापधेनुदानमंत्रः अथवैतरणीविधिः अद्येत्याद्यमुकस्यममयमहा-
 रस्थितवैतरण्याख्यनद्यन्तारणार्थगोदानंकरिष्ये विप्रपादप्रक्षालनवस्त्रगंधमाल्यादिभिरभ्यर्च्य तद्वस्तेशिवाआपःसंतु सौमनस्यम

स्तु अक्षतंचारिष्टं चास्तु यच्छेयस्तदस्तु यत्पापंतत्यतिहतमस्तु इति कृत्वा धेनुकेलं प्रतीक्षस्व यमद्वारे महापथे उत्तितीर्षुरहंदेवि वैतरिण्येन
 मोस्तुते इति धेनुं प्रार्थ्य विष्णुरूपद्विजमोष्ठमूदेव द्विजपावनं तर्तुवैतरणीमेतां कृष्णां गां प्रददाम्यहमिति विप्रं प्रार्थ्य वैतरणीसंतारणार्थमिमां
 गां कृष्णावस्त्ररक्तमाल्याद्यलंकृतां यथाशक्ति दक्षिणायुतांतुभ्यमहंसंप्रददे यमद्वारपथे घोरे घोरा वैतरणीनदी तांतर्तुकां मोयच्छामि कृष्णां वैतर
 णींतुगां नममेति विप्रहस्ते जलं क्षिपेत् कृष्णाया अभावेऽन्यवर्णा देया गौरभावे द्रव्यं देयं पुत्रादि दीता चेत्प्रथमे मंत्रे उत्तितीर्षुरयमिति पठेत् द्वि
 तीये तर्तुवैतरणीमस्य कृष्णां गां प्रददाम्यहमिति तृतीये तांतर्तुमस्येति अथोक्तांति धेनुः अद्येत्याद्यमुकस्य स्रस्वेन प्राणोत्क्रमणमतिबंधक
 सकलपापक्षयद्वारा स्रस्वेन प्राणोत्क्रमणाय यथाशक्त्यलंकृतामिमां मुक्तांति धेनुं रुद्रदेवत्याममुकशर्मणे तुभ्यंसंप्रददे गवामंगोष्ठिति मंत्रांतेन म
 मेति वदेत् धेनुभावे द्रव्यं देयं उक्तप्रायश्चित्तादिदानांत विधिं मकृत्वा पित्रादिमरणे पुत्रादिना प्रायश्चित्तं कृत्वा दाहादिकर्तव्यं दानान्येकादशाहे
 कार्याणि पितुः पापाभावनिश्चये प्रायश्चित्तं नावश्यकं केचिदुक्तांति वैतरण्यौ दशदानानि चैव हि मृतैः पितृत्वातं प्रेतं दहेदित्याहुः तुलसीसन्निधौ
 कुर्याच्छालग्रामशिलांतथा केचित्तिललोहहंसकार्पासलवणभूमिधेनुसप्तधान्ये लघुदानान्याहुः कचिन्सुसूयोर्मधुपर्कदानमुक्तं पुत्रादिः कर्ता
 त्यकर्मधिकारार्थं कृच्छ्रत्रयादिकं वपनंच कुर्यात् तत्र मातापित्रोः सापत्नमातुः पितृव्यस्य ज्येष्ठपुत्रादेः श्रांत्यकर्मकरणे क्षौरमावश्यकं पुत्राणां क
 र्त्तृभिन्नानामपि क्षौरं नित्यं एवं पत्न्या अपि प्रथमे दशमेऽन्निवाक्षौरं नित्यं तथा दत्तकस्य पूर्वापरयोर्मात्रोः पित्रोर्मृतौ क्षौरं रात्रौ तु दग्ध्वा पिंडांतं
 कृत्वा वपनवर्जितं वपनं नेष्यते रात्रौ श्वस्तनी वपनक्रिया पत्नीपुत्रकनिष्ठपुत्रादेरंत्यकर्मणि क्षौरं न कार्यं अन्यत्र कृताकृतं स्मशाने नीयमानं

शवस्य शूद्रस्य शीशू द्वेण बहने वा कुंभे सलिलमादाय पंचगव्यं तथैव च समंत्रैरभिमंत्र्यापस्तेन संस्त्राप्यदाहयेत् कृच्छ्रत्रयं च कुर्यात् स्तुतिकारज
 स्वलयोः स्पर्शेणैवमेव प्रायश्चित्तं तु पंचदशकृच्छ्राः शूद्रेण द्विजदाहे तु चांद्रायणं पराकृपा जापत्यानि सप्तमुच्चयेन पुत्रादिः कृत्वा स्थीनि पुनर्दहेत् अस्थि
 भावे पालाशविधिः ऊर्ध्वोच्छिष्टाधरोच्छिष्टोभयोच्छिष्टेषु कृच्छ्रत्रयं अस्थ्यस्य शरीनेषु कृच्छ्राः अंतरालमृतौ नव खट्वा मरणोद्वादश निगडमृ
 तौ पंचदश रजकादिसप्तविधां त्यजादिसृष्टमरणोत्प्रेक्षेत्रिंशत्कृच्छ्राणि देशांतरमरणोपराकृत्य मष्टौ कृच्छ्रावा कृच्छ्रत्रयं प्रकुर्वीत आशौचमरणो
 पितृ अर्धदग्धशवे चितेरस्थस्य शरीरे कृच्छ्रत्रयं एवं पुत्रादयः पित्रादेः पापिनः पापानुसारेण प्रायश्चित्तकांडोक्तं प्रायश्चित्तं दुर्मरणात्प्राप्तादिनिमि
 त्तैर्पूर्वोक्तप्रायश्चित्तं नारायणबल्यादिकं च कृत्वा त्वं कर्म कुर्यात् एवमुक्तप्रायश्चित्तं विना दाहादिकृतं व्यर्थं भवेत् उभयोश्च नरकः पतिपत्न्योरैक
 काले दहने प्राप्ते भार्यायाः पत्या सह द्विवचनात् तमंत्रोहेन दाहं कृत्वा पिंडादिकं पतिपूर्वकं पृथक् कार्यं एवं सपत्नीनामेककाले मृतौ सहैव दाहः पिंडा
 दिकं तु ज्येष्ठक्रमेण पृथगेव एवं पिता पुत्रयोश्चात्रोश्च लौकिकाग्निदाह्ययोर्दाहः सहैव पिंडादिपितृपूर्वज्येष्ठपूर्वच पृथक् पुंबालानां स्त्रीबा
 लानां च दहनं नरवनने चैवमेवेति नागोजीमदीये रजस्वलागर्भिण्यादिसरणे सह गमने च वक्ष्यते अथ गोमयोपलिप्तमूमौ कुशेषूपविष्टो दक्षिण
 शिरः शयितो वा गोपीचंदनादिमृदा कृततिलकः श्रीविष्णोस्मरणं पुण्यसूक्तं गीतां सह स्नानाभादिस्तोत्राणि पठेच्छृणुयाद्वा अमृतत्वप्राप्त्यर्थं पु
 ण्यसूक्तस्तोत्रादिना पाठं श्रवणं वा करिष्ये इति संकल्पः श्रोतुः संकल्पाशक्तौ आवयिता स्यात् सुकशर्मणोऽमृतत्वप्राप्तयेऽसु कं आवयिष्ये इति सं
 कल्पयेत् नानानिमित्तसूक्तं पुरुषसूक्तं विष्णुसूक्तं मुपनिषद्वागा इत्यादि पुण्यसूक्तानि रामकृष्णादिनामस्मरणं जातिमात्रस्याधिकारः

अथ साग्नेर्विशेषः गृह्याग्निमतो गृह्याग्निना श्रौताग्निमतस्त्रेताग्निमिर्दीहः कार्यः तत्र गृह्याग्निमतः श्रौताग्निमतश्च कृष्णापक्षे मरणे तदेव सा-
यंकालाहुतीर्दशसायंकालपर्यन्ताः पक्षहोमवत्सकृद्गृहणेनैव हुत्वा पुनः संकल्पपूर्वकं प्रातराहुतीश्च प्रतिपत्या तर्हीमांतास्तद्देवहुत्वादशयागं
कुर्यात् यागासंभवे आज्यसंस्कृत्य रुचिचतुर्वारं गृहीत्वा पुरोनुवाक्या याज्याभ्यामेकैकां प्रधानाहुतिं जुहुयात् स्मार्ते तु चतुर्गृहीताज्येनाग्नि-
ये स्वाहेन्द्राग्निभ्यां स्वाहेति नामैव प्रधानाहुतिद्वयं शकृपक्षे रात्रौ मरणे सायं होमस्य कृतत्वात् प्रातर्होममात्रमाहुष्यतदेव कुर्यात् नात्र पूर्णिमांता-
नां दशानां वा होमामाभिष्टि प्रधानपूर्णाहुतीनां वाकरणं शकृपक्षे दिवा मरणे तु न कस्यापि होमस्याकर्षणं एवं कृष्णापक्षमरणेऽपि देवात् पूर्णमा-
सेष्ट्यतिक्रमे होमापकर्षप्रधानपूर्णाहुत्यादिकंच कृताकृतमनारब्धत्वादिति भाति करणपक्षे तिक्रान्तपूर्णिमासपूर्णाहुतीर्हुत्वा पक्षहोमान् कृत्वा
दशपूर्णाहुतयः कार्याः अग्नावरण्योरासूते प्रमायेत पतिर्यदि प्रेतं स्पृष्ट्वा मथित्वाग्निं जप्त्वा चोपावरोहणं घृतं च द्वादशोपातं तूष्णीं हुत्वा
शवक्रिया विच्छिन्नश्रौताग्नेर्भूतोऽनुप्रेताधानं कार्यं तद्यथा प्रेतं स्वागत्या लयेक्षित्वा रणी सन्निधाप्य यस्याग्नयोजुह्वतो मांसकामाः सं-
कल्पयंते यजमानमांसं जायंतु ते हविषसा दिताय स्वर्गलोकमिमं प्रेतं नियंतु त्वितिय जुर्मन्त्रेण मथित्वाऽग्निमायतने प्रणीय द्वादशगृही-
ताज्येन तूष्णीं हुत्वा तेन दाहादिकार्यं नष्टेष्वग्निधरण्या नृशे स्वामी भ्रियेत चेद आहरे दरणी हूंमनो ज्योतिर्नृचाततः शेषं प्राग्वत् स्मार्ताग्निमतः
स्मार्ताग्निर्यदि विच्छिन्नस्ततो यतो विच्छेदस्तावत्कालगणनया पूर्वार्धोक्तरीत्या प्रायश्चित्तं तदेव कुर्यात्संकल्पयेद्वा प्रायश्चित्तं ते होमद्रव्यं स्थालीपाकद्र-
व्यंच तावत्कालगणनया देयं ततोऽरण्यपक्षे पूर्ववदरणिमंथनं पक्षांतरेऽमुकशर्मणोऽग्निविच्छेदनिमित्तकं दाहायाग्निसिद्धयर्थं प्रेताधानं करिष्येदिति सं-

कल्यायतनेसंभारान्निक्षिप्य लौकिकाग्निं प्रतिष्ठाप्याज्यं संस्कृत्यायाश्चेति मंत्रेण यस्याग्नय इति पूर्वोक्तमंत्रेण च हुत्वा व्याहृतिचतुष्टयं जुहुयात् एवमौ
 पासनः सिद्धो भवति पत्नीमरणे प्येवमिति मन्त्राः एवं विधुरस्यापि श्रौताग्निगृह्याग्निपरिग्रहसत्वे यथा यथं तत्तदग्निभ्यां दाहः विधुरस्याग्निप
 रिग्रहोत्तरं तद्विच्छेदे पूर्वोक्तरीतिभ्यां तत्तदग्न्योराधानं अगृहीगृह्याग्निं कयोः सभार्या विधुरयोर्ब्रह्मचारिसमावृतयोश्चानुपनीता विवाहितपुत्रकन्ययोश्च
 निरग्निं कभार्या विधवयोश्च कपालाग्निना लौकिकाग्निना वा दाहः अग्निवर्णं कपाले करीषादिनोत्पादिते भूर्भुवः स्वः स्वाहेत्याज्या हुत्वा संस्कृतोऽग्निः क
 पालाग्निः लौकिकाग्निश्चांत्यजाग्निपतिताग्निस्तूतिकाग्निचित्ताग्न्यमेधाग्निभिन्नो ग्राह्यः यस्यानयति शूद्रोऽग्निं तृणकाष्ठहवींषि वा प्रेतत्वं च
 सदा तस्य शूद्रः पापेन लिप्यते आहिताग्निदंपत्योः पूर्वपतिमरणे पत्युः सर्वाग्निभिर्दाहः पश्चान्मृतभार्यायास्तन्निर्मथ्याग्निना कपालाग्निना वा पृ
 र्वभार्यामरणे तु तस्यापि सर्वाग्निभिर्दाहः कार्यः सर्वपात्राण्यपि तस्यैदं यानि पश्चान्मृतस्य तु पत्युः पुनराधानेन त्रेताग्नि सत्वे तेन दाहः आधाना
 करणे निर्मथ्येन लौकिकाग्निना वेतिकेचित् याज्ञिकाचारोपि प्रायेणैवमेव अत्र निर्णयसिंधुः साग्नेः पत्नीमृतौ द्वौ पक्षौ पुनर्विवाहेच्छायां पूर्वा
 ग्निभिर्भार्यादिग्ध्वा पुनर्दारक्रियां कुर्यात्पुनराधानमेव चेत्येकः पक्षः दाहयित्वाग्निहोत्रेण स्त्रियं वृत्तवतीं पतिरित्यादिवचनजातानि पुनर्विवाहेच्छु
 पराण्येव पुनर्विवाहाशक्तो निर्मथ्याग्निना तां दग्ध्वा पूर्वाग्निष्वेवाग्निहोत्रहोमेष्ट्यादिचातुर्मास्यादिकार्यं सोमयागेन कार्यः पूर्वाग्न्येकदेशेन दहे
 दितियज्ञपार्श्वदेवयाज्ञिकादयः यानि तु तस्मादपत्नीकोप्यग्निहोत्रमाहरेदिति श्रुतिस्मृत्यादिवचनानि तानि पूर्वाग्निष्वेवाग्निहोत्रपराणि न त्व
 पत्नीकस्याधानार्थानि अपत्नीकस्याधानविधायकमूलवचनाभावात् दारकर्मणियद्यशक्त आत्मार्यमग्न्याधेयमित्या

पस्तंबसूत्रं तु पुनर्विवाहाशक्तौ पूर्वकृतमन्याधेयमात्माथमेवस्थाप्यनपत्येदद्यादित्येवंपरंब्राह्मणभाष्यापराकारिकाशामंडारादिमतमप्येवमेव येत्वं
पत्नीकस्याधानमाहुस्तदाशयं न विद्यः इदं निर्णयसिंधुमतमेव युक्तं भाति याल्लिकानामाचारस्त्वतर्गुदिविदाहेच्छामूलकोनप्राप्तापयापादकः पुनर्वि
वाहाशयासर्वाग्निदानेपश्चाद्विवाहासंभवेसिंधुमते अधानाभावाभिर्यथ्याग्निरेवशरणं केषांचिन्मतेपुनराधानं अत्रनिर्मथ्यादिनापूर्वभृत
भार्यादाहपक्षेपूर्वाग्नीनामुत्सर्गेष्ट्यात्यागंकृत्वापुनराधानंकृत्वाऽग्निहोत्रंकार्यमिति केचिदाहुः एवंस्मार्ताग्निमतः पूर्वभार्यामरणेपिगृह्या
ग्न्येकदेशेनतांदहेदवशिष्टाग्नौ नित्यहोमस्थालीपाकाग्रवणानिकार्याणि अत्रसर्वत्रश्रौतस्मार्तेचकुशपत्नीविधानेनेवाधानादिकर्माधिकारः
अनेकभार्यस्यज्येष्ठायांजीवत्यांकनिष्ठभार्यामरणेनिर्मथ्यादिनातांदहेत् नश्रौतस्मार्ताग्निभिः केचित्पूर्वसर्वाग्निभिः कनिष्ठांदग्वाज्येष्ठयासह
पुनराधानंकार्यमित्याहुस्तदग्निहूयसंसर्गपरंमतांतरपरंवाक्यं दाहकालेग्निनाशोतु यजमानेचितारूढेपात्रन्यासेकृतेसति वर्षाद्यभिह
तेवन्होचिताग्निस्येकथंचन तदार्धदग्धकाष्ठानितानिनिर्मथ्यतंदहेत् अथगृहात्स्यशानेशवानयनप्रकारः तत्रविप्रंप्रेतंनगरपश्चिमद्वारेण
शूद्रंदक्षिणद्वारेणानिःसार्य सजातीयाः शवंप्रच्छादितसुरवंप्राक्शिरसंदाहदेशंनयेयुः पूर्वोक्तोऽग्निःशवाग्रेऽन्येननेतव्यः प्रेताग्न्योर्मध्ये
ऽन्येननगंतव्यं सर्वसपिंडादयोऽधः कृतोपवीतामुक्तकेशाज्येष्ठपुरःसराःप्रेतमनुगच्छेयुः प्रेतश्चनग्नौनदग्धव्यः निःशेषतश्चनदाह्यः शवव-
त्त्रंचस्यशानवासिभ्योदेयं प्रेतश्चकेशनखादिवापयित्वासंस्त्राप्यगंधपुष्पाद्यैरलंकृत्यदग्धव्यः दिनेमृतौदिवैवदाहोरात्रिमृतस्यरात्रावेव दिवावारा
त्रौवास्थितःशवःपर्युषितः पर्युषितशवंपंचगव्येनस्नापयित्वा प्राजापत्यत्रयंकृत्वादहेत् सुरवस्थसप्तछिद्राणिहिरण्यशकलेश्छादयेत् अत्रपात्र

न्यासोमंत्रवदाहादिविधिश्चस्वस्वसूत्रानुसारी श्रोतस्मांतल्येष्टिप्रयोगेषु ज्ञेयः ततोदाहांते घटस्फोटादिकं कार्यं शिलाविपर्ययेपि घटस्फोटस्थनावृत्तिः
ततश्चितामप्रदक्षिणं सर्वे आहृत्य सचैलं स्नात्वा चम्य सगोत्रसपिंडसमानोदकानां मातामहीमातामहयोराचार्यादेश्च दुहितृभगिन्योश्चावश्यं तिलां
जलिंदद्यः तद्यथा हृद्पूर्वादक्षिणा मुखे अमुकगोत्रनामाप्रेतस्तृप्यलिति मंत्रेणांजलिना तद्वत्पाषाणोसिंचेयुः अत्र स्नानोदकदानेऽपनः शौशु
चदधमिति मंत्रेण स्नानमेव तेन मंत्रेणेत्यन्ये स्त्रीणां तु मंत्रो नास्ति मातुलपितृष्वसृमातृष्वसृस्वस्त्रीयश्वशुरमित्रयाजकादीनामुदकदानं कृता
कृतं करणपक्षेऽपि नाशमन्येवेति नियमः ब्राह्मब्रह्मचारीपतितप्तृकीवचोराश्च नोदकं दद्युः तत्र ब्राह्म्यायथाकालमुपनयनहीनाः व्रतिनः प्रक्रां
तप्रायश्चित्ताः चोराः स्तवर्णतत्समद्रव्यापहारिणः ब्रह्मचारिभिर्मितापितृपितामहमातामहगुरुव्याचार्यादीनामुदकदानं कार्यं प्रक्रांतप्रायश्चित्ते
स्तुतदंते उदकदानं त्रिरात्राशौचं च कार्यं ब्रह्मादिभिः प्रेतस्पर्शवहनदाहपिंडादिकमपिन कार्यं अन्याभावे ब्रह्मचार्यपि पित्रादेर्दाहमाशौचं कु
र्यात् कर्मलोपस्तनास्तीत्यक्तं इदंचोदकदानमेकवाससाऽपसव्येनैव उदकदानोत्तरं पुनः स्नात्वा वस्त्राणि निष्पीड्य कुलहृद्धाः पुत्रादीन् पूर्वैति
हासैः समाश्वास्य विप्रानुमत्या कनिष्ठानुक्रमेण गृहं गत्वा निवपत्राणि शनैर्भक्षयित्वाऽचम्याग्न्युदकगोमयादीन् स्पृष्ट्वा द्वाराश्मनिपदं निधाय गृहं प्र
विशेयुः निवपत्रभक्षणं कृताकृतं ततस्तदिने उपवसेयुः उपवासाशक्तावयाचितलब्धेनान्यगृहपक्षेन वैकेनैव हविष्यान्नेन वर्तेरन् तत्राशौ
चमध्ये माषमांसापूपमधुरलवणदुग्धाभ्यंगतांबूलक्षाराणि वज्यानि क्षाराणितु तिलमुद्गादते शौब्यंसस्ये गोधूमकोद्रवौ धान्याकंदेवधान्यं
च शमीधान्यं तथैव च स्निग्धधान्यं तथापण्यं मूलं क्षारगणः स्मृतः कैचित्सैंधवं भक्ष्यमित्याहुः आदर्शस्त्रीसंगद्युतादिहसनरोदनोच्चासना

निनित्यं त्यजेयुः बालवृद्धातुरवर्ज्यं तृणकलास्तीर्णभूमौ पृथक् शयीरन् न कंबलाद्यास्तीर्णभूमौ मार्जनादिरहितमेव स्नानं अस्थिसंचयनादूर्ध्वभा-
 र्यापुत्रव्यतिरिक्तानां शय्यासनादिभोगांस्त्येव स्त्रीसंगस्तनास्ति अस्थिसंचयनं तु समंत्राग्निदाहदिनादारभ्य प्रथमदिने द्वितीये तृतीये चतुर्थे स-
 प्रमेन वमेवागोत्रजैः सह स्वस्वसूत्रोक्तप्रकारेण कार्यं तत्र द्विपादत्रिपादनक्षत्राणिकर्तुर्जनक्षत्रं च वर्ज्यं संभवेऽर्कभौममंदवारावर्ज्याः पालाशदा-
 हास्थिदाहयोः सद्यः संचयनं अरुथांगंगां भसितीयांतिरेवाप्रक्षेपः तद्विधिर्वक्ष्यते अरण्ये वृक्षमूले निरवननं वा अस्थीन्यन्यकुलस्थस्य नीत्वा चां-
 द्रायणं चरेत् दयया अन्यस्यापि नयने महापुण्यं अरुथांश्वसूकरशूद्रादिस्पर्शपंचगव्यशालग्रामतुलस्कदकैः प्रोक्षणं आशौचमध्ये स्वगो-
 त्रजैः सह भोक्तव्यं तच्च दिवंब भोजनं च मृन्मयेषु पर्णपुटेषु वा कार्यं न तु धातुपात्रेषु दाहदिनादारभ्य दशपिंडादशदिनमध्ये दर्भास्तीर्णभूमा-
 वसंत्रकंदेयाः क्षत्रियादीनां नवपिंडाः नवदिनांतं दशमपिंडस्त्वाशौचांत्यदिने प्रथमेऽह्नियो देशो यश्च कर्ता यच्च तंडुलादिद्रव्यं यच्चोत्तरीयशि-
 लापाकपात्रादितदेव दशाहांतं एतदन्यतमव्यत्यये यतो व्यत्ययस्ततः पुनरावृत्तिः शिलाविपर्ययेऽपि घटस्फोटदेर्नावृत्तिरित्युक्ते लौकिकशिलाग्रहणं
 तेन पिंडदानतिलांजल्यादिकस्यैवावृत्तिर्न दाहस्य केचिदाचार्यविपर्ययेऽप्यावृत्तिमाहुः यत्र पुत्रादिमुख्यकर्तुरसन्निधानादमुख्याधिकारिणापि
 ङदानक्रियारब्धा तत्र मध्ये पुत्रादिसन्निधानेऽप्यमुख्यकर्त्रेव दशाहांता क्रिया समापनीया एकादशाहादिकं तु पुत्रादिमुख्येनैव समंत्रकदाहमात्रे
 ऽन्येन कृते तु पिंडदानादि दशाहकृत्यं सन्निष्कृष्टमुख्येनैव कार्यमिति मितक्षरादयः अन्येतु सगोत्रोऽसगोत्रो वायः समंत्रकदाहकर्ता स एव दशाह-
 कृत्यं कुर्यादित्याहुः पत्न्याः कर्तृत्वे रजोदर्शने जाते सा तदंतं कुर्यात् कर्तुरस्वास्थ्येऽन्येन सर्वाः क्रियाः पुनः कार्याः पिंडद्रव्येषु तंडुला मुख्याः स

दभावेफलमूलशाकतिलमिश्रसक्तबोऽपि प्रेतश्राद्धेषु पितृशब्दस्वधाशब्दयशब्दाः पुष्पधूपदीपदानादौ मंत्राश्च न वाच्याः अहाशौ चैव पर्णशरदा-
 हादौ प्रथमे दिने एकः पिंडः द्वितीये चत्वारः तृतीये पंचेति क्रमो बोध्यः पुत्रेण पर्णशरदा हेतुने तु तस्य दशाहाशौ चात्तेन अहमध्ये पिंडसमाप्तिर्न कार्या
 शिरस्त्राद्येन पिंडेन प्रेतस्य क्रियते तदा द्वितीयेन तु कर्णाक्षिनासिकाः तृतीयेन कंठस्कंधभुजवक्षसि चतुर्थेन नाभिलिंगगुदानि पंचमेन जानुजंघपाद-
 षष्ठेन मर्माणि सप्तमेन नाड्यः अष्टमेन दंतलोमानि नवमेन वीर्यं दशमेन तु पूर्णत्वं तृमताक्षद्विपर्ययः जलं दशाहमाकाशे स्थाप्यं क्षीरं च मृन्मये मेनात्र
 स्नाहीत्कदकं इदं पिवेति च क्षीरं इदं च कृताकृतं ततः प्रेतोपकृतये दशरात्रमखंडितं कुर्यात्प्रदीपं तैलेन वारिपात्रं च मार्तिकं मौज्याद्दोजनकाले तु म-
 न्त्रमुष्टिच निर्वपेत् नामगोत्रेण संबुद्धा धरित्र्यां पितृयज्ञवत् सूर्लोकात् प्रेतलोकं तु गंतुं श्राद्धं समाचरेत् तत्पाथेयं हि भवति मृतस्य भुजस्य च अथ
 दशाहमध्ये दर्शपाते निर्णीयः पिंडदानादौ प्रारब्धे यदि मध्ये दर्शमाप्तिस्तदा मातापितृव्यतिरिक्तानां सर्वे दशाहकृत्यमाह्वयदर्शे एव समापनीयं मातापि-
 तृविषये तु अहमध्ये दर्शपातेनापकर्षः त्रिरात्रात्परं दर्शपाते तु पित्रोरपि सर्वे दर्शे एव समापनीयमिति केचित् अन्ये तु त्रिरात्रोर्ध्वमपि दर्शपाते औरसपुत्रेण
 पित्रोस्तत्र समाप्तिर्न कार्या इत्याहुः अत्र देशाचाराद्यवस्थेति सिंध्यादयः यदि देवाद्दर्शात्पूर्वं पिंडदानादितंत्रं नारब्धं तदा दशाहमात्रे सम्यक्कं जातेऽपि न दर्शेति
 त्रसमाप्तिनियम इति भाति दर्शोत्तरमेव तंत्रारंभसमाप्ति संभवेन द्विरैवं वेतु कुर्वाणः पुनः श्रावं समश्नुत इत्युक्तदोषाप्रसक्तेः एवं दर्शोऽपकृत्य तंत्रसमा-
 प्तावग्यग्निपिंडदातुर्दशाहमाशौचमस्त्येव पुत्रादेः सपिंडस्य तु कतरां दशाहं प्रेतपिंडान्प्रदाय स्नात्वा भुक्त्वा वसपिंडस्य त्रिरात्रोपवासः सपिंडस्योपवा-
 स एकः मत्याद्विगुणं प्रेतकृत्यं कुर्वतां संचयनादर्वाकृस्त्रीसंगे कृते चांद्रायणं ऊर्ध्वं हलूत्रयं अन्येषामाशौचिनां संचयनादर्वाकृत्रिरात्रं न दुनरमे

कोपवासः अथ नवश्राद्धप्रथमैः नितृतीये च पंचमे सप्तमे तथा नवमेकादशे चैव तन्मवश्राद्धमुच्यते नवश्राद्धानि पंचादशस्वलायनशारिवनः आप-
स्तंबाः षडित्याहुर्विभाषास्त्रितरेषु हि पंचपक्षे एकादशाहेनवश्राद्धं नकार्यं एतान्येव विषमश्राद्धानीत्युच्यन्ते नवश्राद्धानि दशाहान्तर्भवन्मिश्रतुव-
त्सरइत्यन्यत्र अहृत्वा तु नवश्राद्धं प्रेतत्वान्नैव मुच्यते नवश्राद्धं त्रिपक्षं षण्मासिकं मासिकानि च न करोति स्मृतौ यस्तु तस्याधः पितरोगताः अर्घ्ये ही-
नमधूपंचगंधमान्यविवर्जितं नवश्राद्धमंत्रस्यादवने जनवर्जितं आशिषो हि गुणादभोजपाशोः स्वस्तिवाचनं पितृशब्दः स्वसंबन्धः शर्मशब्दस्तथैव
च पात्रालंभो वगाहश्च जल्यकोलेखनादिकं तृप्तिप्रश्नश्च विकिरः शेषप्रश्नस्तथैव च प्रदक्षिणा विसर्गश्च सीमांतगमनं तथा अष्टादशपदार्थाश्च
प्रेतश्राद्धे विवर्जयेत् तिलोसीति मंत्रैस्वधानमः पितृशब्दानवाच्याः किंतु प्रेतशब्दो हेनतूष्णीमर्घ्यदानं असुष्यैस्वाहेति प्रेतना-
म्नापाणिहोमः बहुचानां सर्वैकोद्दिष्टेष्वग्नौ करणमस्त्येव अन्यशारिवनांतु तन्निषेधः नाम्नैकः पिंडः निनयनमंत्रे ऊहः अनुमंत्रणादिकं त्वमंत्रकं
अभिरम्यतामिति विमर्जनं एवं नवश्राद्धवर्ज्यैकोद्दिष्टेषु नवश्राद्धं त्वमंत्रकं सर्वमिति नारायणवृत्तिः उत्तानं स्थापयेत्पात्रमेकोद्दिष्टे सदाबुधः न्युव-
जंतु पार्वणो कुर्यात्तस्योपरिकुशान्यसेत् सपिंडीकरणांतानि प्रेतश्राद्धानि लौकिकाग्नावित्याश्वलायनमतं नवश्राद्धानि संप्रवेऽन्नं न कुर्यादन्य-
थामान्नेन विमेतु नवश्राद्धमासिकं च यद्यदंतरितं भवेत्तत्तदुत्तरश्राद्धे न सह तंत्रेण कार्यं शावे आशौचांतरप्राप्तौ नवश्राद्धानि कुर्यादेव सहग-
मने तु नवश्राद्धानि सर्वाणि सपिंडीकरणं पृथक् एक एव वृषोत्सर्गो गौरे कातत्र दीयते शूद्रस्यामंत्रकं सर्वं हि जवन्नाम्नैव कार्यमिति स्मृत्यर्थसारः
अत्र वयोधिकमरणं तत्कनिष्ठानां सपिंडानां दशमे हनिमुंडनं केचिदाहुः मातापित्राचार्येषु मृतेषु नियमेन दशमे हनिमुंडनं एवं भर्तृरिमृते स्त्रिया-

अपिसुंडननियमः पुत्राणां सर्वेषां दाहकर्तुं श्रद्धा हांगमूतं प्रथमदिने च सुंडनं अत्र देशाचार इव स्या अत्र रात्रि मृतस्य रात्रौ दाहे पि प्रातरे व सुंडनमि
 त्युक्तं ततो दशमे हनि पूर्ववत् श्राद्धं गृह शुद्धिं च कृत्वा गौरसर्वपतिल कल्के मस शिरः स्नानं कृत्वा नववस्त्रे परिधाय परिहित वस्त्राणि प्रेत वस्त्रा
 णि चांत्यजेभ्य आश्रितेभ्यश्च दत्त्वा सुवर्णादीनि मंगल वस्त्रानि स्पृष्ट्वा गृहं प्रविशेत् अथास्थिक्षेपविधिः तच्चादौ संचयदिनेऽस्थिस्थापन
 प्रकारः प्रेतस्थाने बलिं दत्त्वा क्षीरेणाभ्युक्ष्य वाग्यतः प्रेतस्यास्थीनि गृण्णीयात्प्रधानां गोन्दवानि च पंचगव्येन संस्नाप्य क्षौम वस्त्रेण वेष्ट्य च
 प्रक्षिप्य मृत्तये मांडेन वेसाच्छादने शक्ये अरण्ये वृक्षमूले वा शूद्रे संस्थापयेद्यं सूक्ष्मान्यस्थीनि तद्दस्मनीत्वा तोये विनिक्षिपेत् ततः संसा
 र्जनं भूमेः कर्तव्यं गोमयां बुभिः पूजां च पुष्पधूपार्घ्यैर्बलिभिः पूर्ववच्चरेत् तस्थानाच्छनकैर्नीत्वा तीर्थे वा जान्हवी जले कश्चिच्च प्रक्षिपेत् पुत्रो
 दौ हि त्रौ वा सहोदरः मातुः कुलं पितृ कुलं वज्रं यित्वा नराधमः अस्थीन्यन्य कुलस्थस्य नीत्वा चांद्रायणं चरेत् गंगा तोयेषु यस्यास्थि क्षिप्य तेश्च
 भकर्मणः न तस्य पुनरावृत्तिर्ब्रह्मलोकात्सनातनात् अस्तंगते गुरौ शुक्ले तथा मासे मलिस्तुचे गंगायामस्थि निक्षेपं न कुर्यादिति गौतमः दशा
 हांतरस्थि प्रक्षेपे तु नास्तीति दोषः दशाहाभ्यंतरे यस्य गंगा तोये स्थि मज्जति गंगायां मरणं यादृक्तादृक्फलमवाप्नुयात् अथ तीर्थेऽस्थि
 क्षेपं कर्तुं तत्सूत्रांगविधिः यत्रास्थीनि निरवातानि तां भूमिं सचैलस्नानपूर्वकं पृथग्गोमूत्रादिभिः प्रोक्षयेत् तत्र गायत्र्या गोमूत्रेण गंधद्वारा मि
 ति गोमयेन आप्यायस्वेति क्षीरेण दधिकाद्या इति दद्यात् घृतं मिमिक्ष इति घृतेन उपसर्पेति च तस्मिन्नामृचां शंखः पितरस्त्रिष्टुप् भूप्रार्थनरव
 नवभृदुद्धरणास्थिग्रहणेषु क्रमेण विनियोगः ताभिर्भूमिः क्रमेणास्थिग्रहणां तानि कर्माणि कृत्वा स्वयं जलाशये गृह्योक्तं विधिना स्नाया

तत् ततोऽस्थिशङ्खिकुर्यात् सायथा अस्थानिस्पृष्ट्वेतोन्विद्रमिति तृचावृत्त्यापंचगव्यैः स्नात्वा स्पृष्ट्वैव दशस्नानानि कुर्यात् तत्र गायत्र्यादिपंचमंत्रैः गो
मूत्रगोमयक्षीरदधिसर्पिस्नानानि कृत्वा देवस्य त्वेति कुशोदकेन मानस्तोकेति भस्मना अश्वक्रांतेरथक्रांते इति मृदा मधुवाता इति मधुना आपोहि
ष्ठेति शुद्धेदकेन च स्नायात् एवं दशस्नानानि कृत्वाऽस्थ्यां कुशैर्मर्जनं कुर्यात् तत्र मंत्रः अतो देवा इत्युक् अथ सप्तसूक्तानि एतोन्विद्रं ०३ शर्वी
वो ०२ नतमंहोन ०८ इति वा इति ०१३ स्वादिष्टयेति दश ममाग्नेवर्चो ०९ कद्रुद्राय ०९ ततो यदीयान्यस्थो नितस्य कृतमपि ङो करणस्थापार्कणवि
धिना आद्रमस्थिप्रक्षेपांगभूतं हिरण्येन कुर्यात् सक्तुना च पिंडदानं दशाहंतरस्थिप्रक्षेपकरणे एको दिष्टविधिना आद्रं ततस्ति लतपं पं कृत्वा पुनः पंचग
व्यपंचामृतशङ्खोदकैरस्थीनि प्रक्षाल्य यक्षकर्दमेना लिप्य पुष्पैः प्रपूज्या जिनकंबलदर्भभूर्जपत्रशाणपत्रताडपत्राणां क्रमेण सप्तधा संवेष्ट्य ताभ्यसंपु
टे स्थापयेत् तत्र यक्षकर्दमलक्षणं द्वादशकर्षं चंदनं कुंकुमं च षट्कर्षाः कर्पूरश्चतुःकर्षाः कस्तूरी चैतेषां मेलनाद्यक्षकर्दमः ततोऽस्थिषु हेमगोप्य
खंडानि मौक्तिकप्रवालनीलमणौ च प्रक्षिप्य स्वसूत्रोक्तविधिना स्थण्डिलाग्निं प्रतिष्ठादिकृत्वाऽष्टोत्तरशतं तिलाज्याहुतीर्जुह्यात् उदीरतां शंखः पित
रस्मिष्टुप् अस्थिप्रक्षेपांगतिलाज्यहोमे विनियोगः उदीरतामिति सूक्तस्य चतुर्दशक्रग्निसः प्रत्यक्षमाहुतिरित्येवं सूक्तस्य समाहृतिभिरवशिष्टद
शाहुतीः प्रथममन्त्रगात्रुत्थे ल्येवमष्टोत्तरशतं तिलाज्याहुतीश्च जुह्यात् सवेष्टनास्थिसमुच्चययुतं ताभ्यसंपुटमादाय तीर्थं गच्छेत् तत्र नियमाः
मूत्रपुरीषोत्सर्गकाले आचमनकाले च नास्थीनि धारयेत् शूद्रयवनांत्यजादिकांस्वहीनजातिमस्थिधारणकाले न स्पृशेदिति काशीखंडे ततस्ती
र्थं प्राप्य तीर्थप्राप्तिनिमित्तकं स्नानानि विधायास्थीनि स्नापयित्वाऽमुकगोत्रस्यामुकशर्मणो ब्रह्मलोकादिप्राप्तयेऽमुकतीर्थेऽस्थिप्रक्षेपमहं करिष्ये

इतिसंकल्प्य पलाशपर्णीपुटेपंचगव्येनास्थोन्यासिच्यहिरण्यशकलंमाल्यघृततिलमिश्रितास्थानिमृत्पिंडेनिधायदक्षिणांदिशमवेक्षमाणो न-
मोःस्तधर्मायेतिवदंस्तोयेप्रविश्यनाभिमात्रजलेस्थित्वासमेप्रीतोस्त्वित्युक्तातीर्थेक्षिपेत् ततःस्नात्वाजलादहिरागत्यसूर्येदृष्ट्वाहरिस्मृत्वा
विप्राययथाशक्तिरजतदक्षिणां दद्यात् अमुकस्यास्थिसेपः कृतस्तत्सांगतार्थं रजतमिदं तुभ्यं संप्रददेति इत्यस्थिसेपमकारः अथैकादशा
हकृत्यं एकादशाहे प्रातरुत्थाय गृहानुलेपनं कृत्वा स्पृष्ट्वा सर्ववस्त्रक्षालनपूर्वकं सर्वसपिंडानां सचैलस्नानां ते संध्यापंचमहायज्ञादिनित्यकर्मणि
शुद्धिः एकादशाहे संगवकाले स्नानाच्छुद्धिरितिकेचित् एकादशाहे कर्तुः पुत्रादेरपि पंचमहायज्ञाद्याधिकारः सपिंडानां दर्शवार्षिकादिश्रा-
द्धेष्वप्यधिकारः नादीश्राद्धमात्रंचतुः पुरुषसपिंडैः सपिंडीकरणात्पाकनकार्यं ततो दशाहकर्मकार्यसुरव्यः कर्ता सुरव्यो वा पुत्रादिः कर्ता वृ-
षोत्सर्गद्येकादशाहिकं सर्वं कर्म कुर्यात् एकादशाहे प्रेतस्य यस्य नोत्सृज्यते वृषः प्रेतत्वं स स्थिरं तस्य दत्तैः श्राद्धशतैरपि अत्र स्वयमेव सर्वं कुर्यान्न तु का-
म्यवृषोत्सर्गवदाचार्यवरणं अयंगृहे न कार्यः अयं द्वादशाहेऽप्युक्तः क्वचिन्मृताहेऽप्युक्तः विषुवद्विहृतये चैव मृताहे बांधवस्य चेति वत्सराभ्यंतरेऽपि
त्रौर्वृषस्योत्सर्गकर्मणि वृद्धिश्राद्धं न कुर्वतितदन्यत्र समारभेत् वृषलक्षणं तु लोहितोयस्तवर्णेन मुखे पुच्छे च पांडुरः श्वेनः खुरविषाणाभ्यां स
नीलो वृष उच्यते अथवा श्वेतवर्णस्य मुखे पुच्छादिश्यामत्वे नीलवृषत्वं यद्यसर्वश्यामस्य मुखे वादिश्वेतत्वे नीलवृषत्वं केचिहृषाभावेऽप्युद्धिः पिष्टै-
र्वृषं कृत्वा होमादिविधिना वृषोत्सर्ग इत्याहुः यथोक्तालाभे यथा लाभो द्विवर्ष एकवर्षो वा वृषो वर्षाधिकाश्च तस्मै एका वा वत्सतरी स्यात् प्रयोगस्तु
स्वस्वसूत्रानुसारी ग्राह्यः सव्येन पाणिना पुच्छं समादाय सतिलाः सकुशास्ततः प्रेतगोत्रं समुच्चार्या मुकस्यै वृष एष मया दत्तस्तं तारयित्विति वदन्

सहेमजलभूमावुत्सृजेत् विधारयेन्नतंकश्चिन्नचकश्चनवाहयेत् नदोहयेच्चतांधेनुंनचकश्चनबंधयेत् पतिपुत्रवत्याः स्रवासिन्यानवृषोत्सर्गः
तत्स्थानेएकापयस्विनीगोदेया पतिपुत्रयोरन्तराभावेतुस्त्रीणामपि वृषोत्सर्गः सहगमनेतुस्त्रीणां वृषोत्सर्गस्थानेगोदेव वृषोत्सर्गसांग-
नार्थतिलोदकुंभधेनुवस्त्रहिरण्येतिवचनानि आशौचांतरंचेदेकादशाहेप्रामोतितवृषोत्सर्गादिकमाद्यमासिकशय्यादिदानानिचकुर्वा-
देव एवंकृतेवृषोत्सर्गफलंवाजिमरवोदितम् यमुद्दिश्योत्सृजेन्नोलंसलभेतपरंगतिं वृषोत्सर्गः पुनात्येवदशातीतान्दशापरान् इतिवृषो-
त्सर्गः अथैकादशाहेमहेकोद्दिष्टंषोडशश्राद्धेभ्योभिन्नमेव अतएवेदंकश्चिन्मणसर्वेकोद्दिष्टप्रकृतिभूतमित्युच्यते इदंचपाकेनैव अत्रस-
तिसंभवेविप्रोभोजयितव्यः असंभवेऽग्नौहोमः ब्राह्मणंभोजयेदाद्येहोतव्यमनलेऽथवेत्युक्तेः इमंश्रुत्कर्तुंकर्तव्यंनरवच्छेदस्तथैवच स्तप-
नाभ्यंजनेदद्याद्विप्रायविधिपूर्वकं ततःक्षणपाद्यासंनार्घ्यगंधपुष्पाञ्छादनान्येवदद्यात् नात्रधूपदीपौ एकोद्दिष्टदेवहीनमित्युक्तेरेकएववि-
प्रः दिवैवचनिमंत्रणं एकमर्घ्यपात्रं स्वधाशब्दनमःशब्दपितृशब्दानसंति तेनप्रतःप्रेतइमाल्लोकांश्रीणयाहिनद्वितीमंत्रोहोऽर्घ्यपात्रेना-
भिश्चवणं सर्वंप्राचीनावीतिनैवकार्यंदेवकार्याभावात् अग्नौकरणाविकल्पः तत्रचपाणिहोमेपिनतस्यभक्षणं कित्वग्नौप्रक्षेपः एकएवपि-
डुः अनुमंत्रणादिसर्वममंत्रकं स्वदितमितितृप्तिप्रश्नः कात्यायनानां असंख्यस्थानेउपनिष्ठामितिवदेत् अभिरम्यतामिति विसर्जनं अभि-
रताः स्मेतिविप्रप्रतिवचनं श्राद्धशेषभोजनंनास्ति अंतरेस्नानं नवश्राद्धैकोद्दिष्टेतुसर्वममंत्रकमित्युक्तं विप्रभावेत्वग्नावेकोद्दिष्टयथा अ-
ग्नौपायसंश्रपयित्वाऽज्यभागान्तेऽग्निरग्नेश्राद्धप्रयोगंकृत्वाऽग्नौप्रेतमावाह्यगंधार्घ्यैः संपूज्य पृथ्वीतेपात्रमित्यादिनान्संकल्प्योदरताम

वर इत्यष्टाभिश्चतुर्वाहताभिर्नृभिर्द्वाविंशदाहुतीर्हुत्वा पिंडदानादिश्चाहुतसमापयेदिति एवमेतदेकोद्दिष्टस्त्रीणामपि अथाद्यमासिकं तस्य
 मासादौ मासिकं कार्यमिति वचनान्मृताहोपुरव्यः कालः सचाशौचप्रतिबंधादतिक्रान्त इति तदंते एकादशोऽहितकार्यं अस एव ब्राह्मणं भोजयेत्
 ये होतव्यमनलेऽथवा पुनश्च भोजयेद्दिप्रमदिरावृत्तिर्भवेदिहेति प्रथममासिकार्थद्वितीयावृत्तिरुक्ता अत्र च हिरावृत्तिर्भवेदिहेत्युक्तिः षोडश
 मासिकानां सपिंड्यधिकाराय मपहृष्यकर्तव्यानां द्वादशाहोदशमासिकं पक्षयो ज्यौ तेषामेकादशाह एव करणपक्षे तु षोडशमासिकानां षोडशाह
 त्रय एकं महैकोद्दिष्टमिति सप्तदशावृत्त्यापत्त्या हिरावृत्तिर्भवेदिहेत्युक्तेरसंगतेः तथा च सपिंड्यधिकाराय पितृव्याणां मासिकानां द्वादशाह
 करणे एकादशाह महैकोद्दिष्टोत्तरमतिक्रान्तमाद्यमासिकं करिष्ये इति संकल्प्याद्यमासिकमात्रमन्नेनामेन वा विमैदर्भवेदेवामेतमावाह्यकार्यं न
 त्वाद्यमासिकस्याग्नौ होमः पुनश्च भोजयेद्दिप्रमिति विशेषवचनात् इत्यंच महैकोद्दिष्टमेकमाद्यमासिकमेकमित्येकोद्दिष्टस्य हिरावृत्तिः स्य
 ष्वेव येत्वाद्यमासिकातिरेकेण महैकोद्दिष्टस्य हिरावृत्तिर्वदंति ते प्राजाः अत्र केचिदाद्यादिकस्यापि मृताह एव काल इति तस्याप्यतिक्रां-
 तत्वादेकादशाहे आद्यमासिकमाद्यादिकं च तंत्रेण करिष्ये इति संकल्प्य द्वयमपि तंत्रेण कार्यमित्याहुः अन्ये तु मासादौ मासिकं कार्यमा-
 द्दिकं वत्सरे गते इति वचनाद् द्वितीयवर्षारंभे प्रथमादिकमिति नादिकस्यैकादशाहेनुष्ठानमित्याहुः एवं त्रिपक्षे सपिंडीकरणपक्षे एकादशा-
 हे आद्यमासिकमूनमासे ऊनमासिकं द्वितीयमासारंभे द्वितीयमासिकं पक्षत्रये त्रैपक्षिकं चैकोद्दिष्टविधिना कृत्वा ऽवशिष्टद्वादशमासिकान्य-
 पकृष्य तथैव कृत्वा सपिंडीकरणं एवं पक्षांतरे पूज्यं एकादशाहेतंत्रेण षोडशमासिकापकर्षपक्षे महैकोद्दिष्टोत्तरं दशकालौ संकीर्त्यातिक्रान्ति

माद्यमासिकं सपिंड्यधिकारार्थमपहृष्योनमासिकादीन्पूनाब्दिकांतानि पंचदशमासिकानि च तन्त्रेणैकोद्दिष्टविधिना करिष्यति संकल्प्य तन्त्रे
ण षोडशापि कुर्यात् केचिन्मते खतिव्रंते आद्यमासिकाद्यादि केज्जनादिमासिकानि चेत्यादिसंकल्पः मासिकानि तु आद्यमासिकं १ ऊनमा
सिकं २ द्वितीयमा ३ त्रैपक्षिकं ४ तृतीयमा ५ चतुर्थमा ६ पंचममा ७ षष्ठं ८ ऊनषष्ठमासिकं ९ सप्तममा १० अष्टमं ११ नवमं १२ दशमं १३ ए
कादशं १४ द्वादशं १५ ऊनाब्दिकं १६ चैति क्रमेण ज्ञेयानि अथैकादशाहेरुद्रगणश्राद्धं तच्चैकादशरुद्रोद्देशेन रुद्ररूपमेतोद्देशेन वा रुद्रो
द्देशवत्सोसव्येन तद्रूपमेतोद्देशपक्षेऽपसव्येन वीरभद्रः १ शंभुः २ गिरिशः ३ अजैकपात् ४ अहिर्बुध्न्यः ५ पिनाकी ६ अपराजितः ७ सुवना
धीश्वरः ८ कपाली ९ स्थाणुः १० भगः ११ इत्येकादशरुद्राः अत्र शक्तेर्नैकैकरुद्रनाम्नैको विप्र इत्येकादशविप्रभोज्या अशक्तेन तु सर्वोद्दे
शे नैक एव विप्रभोज्यः आमन्त्रान्येकादशैकं वाऽमान्नं देयं अत्र श्राद्धे पिंडदानार्थाग्नौ करणविकिरणामभावः एवमेवाष्टवस्त्रश्राद्धं एतच्च
कृताकृतं वस्त्रनामान्यप्यन्यत्र एतदेकादशाहकृत्यं न्यहाशौ चैव चतुर्थदिने कर्तव्यं द्वितीयदिने प्रथमदिने वाऽस्थिसंचयनं पंचमदिने सपिंडीकर
णं अत्रैकादशाहेद्वादशाहेवापददानानि कार्याणि तेन प्रेतस्य मार्गैस्सुखगतिः आसनोपानहच्छत्रं मुद्रिकाचकमंडलुः यज्ञोपवीता-
ज्यवस्त्रं भोजनं चान्नभाजनं दशकंपदमेकं स्यात्पदान्येवं त्रयोदश देयानि वा यथाशक्तितेनासौ प्रीणितो भवेत् अन्नं चैवोदकुंभं चोपानहो
चकमंडलुः छत्रं वस्त्रं तथा यष्टिं लोहदंडं च दापयेत् अग्निष्टिकां प्रदीपं च तिलास्तांबूलमेव च चंदनं पुष्पागालांचोपदानानि च लुद्देशं वैतरणी
धेनून्क्रांतिधेनुमोक्षधेन्यादिदानानि गोभूम्यादिदशदानानि तिलापात्रदानादीनि मरणकालेन कृतानि चैकादशाहदोषुत्रादिभिः प्रेतोद्देशः

स्यापि वत्सरं अपि श्राद्धशतेर्देवैरुदकुंभं विना नराः दारिद्र्यादुःखिनस्तातममंति च भवार्णवे यावदब्दं च यो दद्यादुदकुंभं विमत्सरः प्रेता
यान्नसमायुक्तं सोऽश्वमेधफलं लभेत् इदं चोदकुंभश्राद्धं सपिंडोकरणात्प्रागेकोद्विष्टविधिना सपिंडयुत्तरं तु पार्वणेन विधिना इदं त्रयोद
शदिनादारभ्य कर्तव्यमिति भट्टाः अत्र पिंडदानं कृतं तत् देवहीनं चेत्तत् अदैवं पार्वणश्राद्धं सोदकुंभमधर्मकं कुर्यात्प्राग्द्विकश्राद्धात्संकल्पविधि
नान्वहमिति वचनात् प्रायश्चित्तांगविध्या श्राद्धवदत्र श्राद्धे सर्वे श्राद्धधर्मान्सन्ति किंतु वाचनिकमात्राः तेन सांकल्पविधिना संकल्पक्षणापाद्यासन
गंधाच्छादनांतपूजनान्नपरिवेषणांते पृथ्वीतेपात्रमित्याहृक्त्वा एव उदकुंभ इदमन्नं दत्तं चेत्यादित्यांगविधिः अंते तांबूलदक्षिणादि नात्र ब्रह्म
चर्यपुनर्भोजनादिनियमाः वृद्धिनिमित्तेन मासिकापकर्षे उदकुंभश्राद्धानामप्यपकर्षः प्रेतश्राद्धत्वात् प्रत्यहं सोदकुंभान्नदानाशक्तेनाप्येकस्मि
न्दिने तावद्भिरामान्नैरुदकुंभैश्च तावदामान्नोदकुंभनिष्क्रयेण वाऽपकर्ष्योदकुंभश्राद्धानि कार्याणि अद्भ्यः प्रत्यहं सुदकुंभश्राद्धं कुर्वतो मध्ये
आशौचप्राप्तौ तावच्छ्राद्धानां लोप एव दर्शादिवत् आशौचोत्तरं प्रतिबंधादकरणे तदुत्तरोदकुंभेन सह तत्र तथाऽतिक्रांतोदकुंभानां प्रयोगः अति
क्रांतोदकुंभश्राद्धान्यद्यतनोदकुंभश्राद्धं च तत्रेण करिष्ये इति संकल्पः तथा प्रथमाब्दे दीपदानमुक्तं प्रत्यहं दीपकोदेयो मार्गे तु विषमे नरैः यावत्सं
वत्सरं वापि प्रेतस्य सरवलिप्सया प्राङ्मुखो दङ्मुखो दीपं देवागारे द्विजालये कुर्याद्याम्यसुरं पित्र्ये अग्निः संकल्प्य स स्थिरमिति अथ षोडश
मासिकानि द्वादशमतिमास्यानि ऊनमासं त्रिपक्षकं ऊनषाण्मासिकं चोनाब्दिकं चापीति षोडश अत्र मतांतराणि सिंधौ अथैषां कालाः मा
सादौ मासिकं कार्यमाद्यं त्वेकादशोऽहनि एकद्वित्रिदिनैरूने त्रिभागेनो न एव वा ऊनमासिकं मूनाब्दमूनषाण्मासिकं चरेत् त्रैपक्षिकं त्रिपक्षे चो

नमास्यं द्वादशे न्हि वा तत्रोनमासिकोनषाणमासिकोनाब्दिकानामेकदिनेनोनपक्षेपंचस्यांमृतस्यतृतीयायां द्वाभ्यामूनत्वपक्षेद्वितीयायां त्रिभि
न्यूनै प्रतिपदायामनुष्ठानमिति केचित् माधवस्तूनषाणमासिकमूनाब्दिकंचमृताहात्पूर्वकः कार्यमित्याह त्रैपक्षिकं त्रिपक्षेऽतीतेमृताहेकार्ये
अत्राहिताग्नेर्विशेषः त्रैपक्षिकपर्यंतानिसंस्कारतित्यौततः पराणिप्रत्याब्दिकंचमृततित्यौ तेनाद्यं द्वादशेकादशे न्हि त्रिमासादूर्ध्वसंस्कारेत्व
यंभाति त्रिपक्षपर्यंतानिदाहतिथौरुत्वापराण्यतिक्रांतानिमृततित्यौप्राप्तमासिकेनसहकार्यणीति ऊनश्राद्धेषुवर्ज्यानि त्रिपुष्करेषुनंदासु
सिनीवाल्यांभृगोर्दिने चतुर्दश्यांचनोनानिकृत्तिकासहद्विपुष्करे त्रिपुष्कराद्विपुष्करयोग्योर्लक्षणं प्रागुक्तं आद्यमासिकमाद्याब्दिकंचैकाद
शे न्होत्येकंमतं आद्यमासिकमेवैकादशे न्हि प्रथमाब्दिकं तु द्वितीयवर्षारंभएवेत्यपरमतमित्युक्तं एतानिषोडशश्राद्धानिवर्षांतसपिंडनपक्षे
उक्तेषुस्वस्वकालेष्वेकोद्विष्टविधिनाकार्याणि द्वादशाहादिकालेषुसपिंडनापकर्षपक्षेएकदिनेएवापहृष्ययुगपदेकोद्विष्टविधिनाकार्याणि
श्राद्धानिषोडशादत्वानतुकुर्यात्सपिंडनमितिषोडशश्राद्धैर्विनासपिंडनाधिकाराभावबोधनात् एतानिपक्वान्नेनामान्नेनवाकार्याणि पा
कपक्षेयुगपत्करणेसर्वेषामेकएवपाकोविप्रअर्घ्याः पिंडाश्चषोडश एतानिद्वादशाहादौसपिंडनात्पूर्वकृतान्यपिपुनः सपिंड्युत्तरंस्वस्व-
कालेषावर्षाविधिनाकार्याणि यस्यसंवत्सरादर्वाकृविहितातुसपिंडता विधिवत्तानिकुर्वतिपुनः श्राद्धानिषोडश अर्वाकृसंवत्सराद्य-
स्यसपिंडीकरणं षोडशानांद्विरावृत्तिकुर्यादित्याहगौतमइत्यादिवचनात् षोडशानांद्विरावृत्तित्वंचैकादशाहसपिंडनपक्षेज्ञेयं तत्राद्य
मासिकस्यकालसत्वात् द्वादशाहेसपिंडनपक्षेतुपंचदशानांद्विरावृत्तिः त्रिपक्षेसपिंडनपक्षेआद्यमासिकोनमासिकद्वितीयमासिकानां

स्वस्वकाले कृतत्वादपहृष्यकृतानामेव पुनरावृत्तिविधानात्तेषां कालाभावाच्च त्रयोदशानामेव पुनरावृत्तिः एवमन्यपक्षेऽपि यथासंभवमूह्यं ये तु
 द्वादशाहे सपिंडं कृत्वा त्रयोदशाहादावाद्यमासिकसहितानां षोडशानां पुनरावृत्तिं कुर्वन्ति ते भ्राताः यदा मरणादारभ्य द्वादशमासमध्ये कश्चि
 दधिकमासः पतेत्तदा तन्मासस्थं मासिकश्राद्धमधिकेश्राद्धे मासे चेति द्विवारं कार्यमिति सप्तदशश्राद्धानि भवन्ति सपिंड्युत्तराण्यवशिष्टमासि-
 कानि स्वस्वकाले एव कार्याणि चतुःपुरुषमध्ये सपिंडेषु नां दी श्राद्धप्राप्तौ तु तत्प्राप्तिमासे एवैकस्मिन्नेव दिने सर्वाण्यपहृष्यकार्याणि प्रेतश्राद्धा
 नि सर्वाणि सपिंडीकरणं तथा अपहृष्यापि कुर्वन्ति कर्तुं नां दी मुखद्विज इत्युक्तेः तत्रैकः पाकः षोडशश्राद्धप्रक्षेपः षोडशब्राह्मणा अष्टचत्वारिंश
 त्पिंडाः पुरुरवारं देवविश्वेदेवार्यमेको विप्र इति सर्वेषामनुष्ठानं एवं पक्षांतरेषु श्राद्धसंख्यानुसारेण विप्राद्युह्यं केचित्पाकमैदमाहुः उदकुंभ
 श्राद्धानामप्यनुमासिकवत्प्रेतोद्देश्यकश्राद्धत्वात्तेषामप्यपकर्ष इत्युक्तं वृद्धिं विना तु मासिकापकर्षे तु दोषमाहोशनाः वृद्धिश्राद्धविहीनस्तु
 प्रेतश्राद्धानियश्चरेत् सश्राद्धी नरके योरे पितृभिः सह मज्जतीति चतुःपुरुषसपिंडेष्वधाधानादिप्राप्तिनिमित्तोप्यपकर्षः कार्यः अत्र विशेष
 षः पूर्वाधेयुक्तः यद्यन्मासिकं सूतकादिनाऽतिक्रांतं भवेत्तत्तदुत्तरमासिकेन सह तन्नेण कार्यमित्युक्तं अथ सपिंडीकरणविचारः त
 त्रसपिंडनकालः नासपिंड्याग्निमान्युत्रः पितृयज्ञं समाचरेदिति वचनात्पित्रादीनां भ्रात्रादीनां त्रितयमध्ये न्यतममरणोत्साग्निर्को द्वादशाहे
 सपिंडं कृत्वाऽगापि दर्शपिंडपितृयज्ञादिकं कुर्यात् अत्र स्मार्ताग्निमानपिसाग्निर्को ग्राह्य इति भाति तस्यापि पिंडपितृयज्ञावश्यकत्वात्
 साग्नेः प्रेतस्य तु त्रिपक्षे एव प्रेतश्चेदाहिताग्निः स्यात्कर्तानग्निर्यदा भवेत् सपिंडीकरणं तस्य कुर्यात्पक्षे तृतीयके इत्युक्तेः अत्र साग्निः

श्रौताग्निमानेव द्वयोः साग्नित्वेद्वादशाहएव साग्निकस्तयदाकर्ताप्रेतोवाप्यग्निमान्भवेत् द्वादशाहेतदाकार्येसपिंडीकरणांपितुरित्य-
 क्तेः द्वयोरप्यनग्नित्वेत्वेनेकेकालाः सपिंडीकरणांकुर्याद्यजमानस्तनग्निमान् अनाहिताग्नेः प्रेतस्यपूर्णसंवत्सरेऽथवा एकादशमासि
 षष्ठे त्रिमासेवात्रिपक्षके मासांतद्वादशोवाहिकुर्याद्वैकादशोऽहनि यदहर्द्विद्विरापन्नातदहर्वैतिनिश्चितं अत्रवृद्धिनिमित्तापकर्षोऽनिरग्ने
 रेवोक्तस्तथापिसाग्नेरपिसंभवेयोज्यः अत्रवृद्धिपदंचूडोपनयनविवाहमात्रपरसीमंतादिसंस्कारेषु वृद्धिश्चाद्भ्यस्तोषएवकार्योऽनितुतदर्थेसपिंडना
 पकर्षइतिकेचित् अन्येतुगर्भाधानपुंसवनादिष्वन्नप्राशनान्तेषुसंस्कारेष्वकरणोदोषोक्तेरावश्यकेषु वृद्धिश्चाद्भ्यस्त्याप्यावश्यकत्वात्सपिंडनापकर्षः का-
 र्यएव तथाच चतुःपुरुषसपिंडेषुसपिंडीकरणाभावेगर्भाधानादिकमपिनकार्यमित्याहुः तेनपितामहमरणेपौत्रस्यवृद्धौप्राप्तायामप्यपकर्षः सपिंडी-
 करणानुमासिकादीनांसिद्धः एवमावश्यकवृद्धियुतकर्मप्राप्तौकनिष्ठः पुत्रोवाप्तातावाप्तातृपुत्रोवान्यः सपिंडोवाशिष्योवागौणकर्तापिबुल-
 प्राप्तवृद्धिसिद्धयर्थेसपिंडनाद्यपकर्षंकुर्यात् तत्रचकृतेसुरव्यस्यपुत्रादेर्नपुनःकरणं वृद्धिनिमित्तापकर्षेपुनःकरणाभावात् येवाभद्रदूषयन्ति
 स्वधाभिः इतिदोषश्रुतेः वृद्धिर्विनागौणाधिकारिणापुत्रादिनापुनरावर्तनीयं एकादशाहान्तकर्मणस्तुपुनरावृत्तिरित्युक्तं तत्रावश्यकपदेनान-
 न्यगतिकंवृद्धिकर्मग्राह्यं तेनसगतिकेष्टापूर्तादौसगतिकोपनयनविवाहादौचनापकर्षः अगतिकेचविवाहादावप्यपकर्षइतिव्यवस्थायोज्या
 आनंत्यात्कुलधर्माणांपुसांचैवायुषः क्षयात् अस्थिरत्वाच्छरीरस्यद्वादशाहः प्रशस्यते अत्रकुलधर्मपदेनवृद्धिश्चाद्भ्यस्युतंकर्मग्राह्यं ननुपंनम-
 हायज्ञदेवपूजाश्चाद्वादि अस्यवर्णधर्मत्वेननित्यत्वात्सपिंडीकरणनिमित्तकप्रतिबंधायोगात् सपिंडीकरणात्पूर्वंपंचमहायज्ञादिधर्मनिकी-

यं इति कापि स्मृतिवचनेन उपलंभाच्च एतेन सपिंडीकरणभावे सपिंडेषु देवपूजाश्राद्धादि धर्मलोपं वदंतो निर्मूलत्वाद्दुपेक्ष्याः अत्र द्वादशाहपदे-
 नाशौचसमाप्त्यन्तरदिनग्राह्यं तेन त्रिदिनाशौचे पंचमदिने सपिंडीकरणं द्वादशाहादिकालेषु प्रमादादननुष्ठितं सपिंडीकरणं कुर्यात्कालेषु उत्तरभावि-
 षु इदमुत्तरकालविधानं साग्निनिरग्निसाधारणं सपिंडीकरणश्राद्धमुक्तकाले कृतं न चेत् हस्ताद्रोहिणीभेवाऽनुराधायांचतच्चरेत् इदमपि
 साधारणं स्मृत्यर्थं सारेवर्षांतसपिंडनपक्षे वर्षांत्यदिने पूर्वं संवत्सरविमोक्षश्राद्धं कृत्वा सपिंडनं च कृत्वा परे धर्ममृताहे वार्षिकं कार्यमित्युक्तं इति
 कालविचारः तच्च सपिंडनं पुत्रे विदेशस्थेऽपि सति नान्यः कुर्यात् एवं ज्येष्ठपुत्रे विदेशस्थेऽपि न कनिष्ठः कुर्यात् षोडशश्राद्धानितु ज्येष्ठासन्निधाने क-
 निष्ठेन कार्याणि पुनर्ज्येष्ठेन न कार्याणि आहिताग्निः कनिष्ठोऽपि सपिंडनं कुर्यादेव वृद्धिनिमित्ते तु कनिष्ठादिभिरपि सपिंडनं कार्यमित्युक्तं वृद्धिं वि-
 ना कनिष्ठपुत्रेण कृतेऽपि सपिंडने ज्येष्ठपुत्रेण पुनः कार्यं आहिताग्निना पितृयज्ञार्थं कृते सपिंडनेऽपि ज्येष्ठेन पुनः कार्यमिति भाति तत्र पुनः करणेऽपेन
 शब्दो न वाच्यः देशांतरस्थविप्राणां श्रुत्वा तु वपनं द्वादशाहं सूतकं चैव तदंते च सपिंडनं अथ व्युत्क्रमममृतौ मृते पितरि यस्याय विद्यते च पितामहः ते
 न देयास्त्रयः पिंडाः प्रपितामहपूर्वकाः तेष्वप्येवैतकः पिंडो नियोक्तव्यस्तत्पूर्ववत् मातर्यथ मृतायां तु विद्यते च पितामही प्रपितामही पूर्वतस्तका-
 र्यस्तत्राप्ययं विधिः एवं प्रपितामहजीवने तत्पित्रादिभिः कार्यः यत्तु व्युत्क्रममात्तु प्रमीतानां नैव कार्या सपिंडने तितन्मात्तु पितृभर्तृभिन्नविषयं प्र-
 पितामहादिभिः पितुः सपिंडने कृते पश्चात्पितामहमरणेऽपि पुनः पितामहेन सह पितुः सपिंडनं न कार्यं यदा पितुः सपिंडनात्प्राक् पितामहो मृ-
 तस्तदा पितामहसपिंडनं कृत्वा पितामहादिभिः सह पितृसपिंडनं कार्यं यदा च पितुर्मरणोत्तरं पितामहः प्रपितामहो वा मृतस्तयोश्च पुत्रांतर-

सपिंडनाधिकारिदेशांतरेतिष्ठतितदादाहाद्येकादशाहंतमात्रं कर्म कृत्वा सपिंडनहीनाभ्यामपि पितामहप्रपितामहाभ्यां सह पितुः सपिं
डनं कुर्यात् पितामहप्रपितामहयोः पुत्रांतराभावे तु पौत्रः प्रपौत्रो वा तयोः सपिंडनं कुर्यात् पितामहस्य पुत्रांतराभावे पौत्रेण सपिंडनं षोडशानुमासि
कांतमेव कर्म कार्यं पितामहवार्षिकादिकं तु नावश्यकं दुच्छया पितामहवार्षिकादिकरणं तु फलातिशयः पितृदशाहं कुर्वन् यदि पुत्रो मृतस्तदा
तत्पुत्रः स्वपितुरौर्ध्वदेहिकं कृत्वा पितामहौर्ध्वदेहिकं पुनः सर्वमावर्तयेत् अतो ते दशाहेतुन पुनरावृत्तिः पुत्रांतराभावे पितामहसपिंडनोत्तरं पि
तृसपिंडनमित्युक्तं अशक्तिवशात् पित्रानुज्ञातेन पौत्रेण पितामहदशाहकर्मण्यारब्धे पश्चात्पितृमृतौ पित्राशौचं वहन्नेव पौत्रः पितामहौर्ध्वदे
हिकं कुर्यात् प्रकांतत्वात्पितृदशाहादिकर्मपि कुर्यात्प्राप्तत्वात् अथ स्त्रीषूच्यते पितामह्यादिभिः सार्धमातरं तु सपिंडयेत् केचित्पितृमर
णोत्तरं मातृमरणे पित्रैव सह मातृसपिंडनमाहुः दौहित्रः सपिंडनकर्ता चेन्मातामहेन सह सपिंडनमित्यपरे सहगमने तु भर्त्रैव सह सपिंडनं येन के
नापि सपिंडनेष्वन्येष्वप्यतिवार्षिकादिश्राद्धेषु पितामह्यादिभिः सहैव मातुः पार्वणं कार्यं अत्र केचित्सपुत्रसपत्नीपुत्रयोः पत्युश्चाभावे स्त्रीणां
सपिंडनं नास्तीत्याहुः अत्रान्वारोहणं भर्तासहपत्नीसंयोजनमिति पक्षे मतद्वयं पितृपिंडस्य पितामहादिषु त्रिषु संयोजनं प्रथमं कृत्वा पश्चात्मा
तृपिंडं पितामहादिषु संयोजयेदित्येकः प्रथममातृपिंडं पित्रैव संयोज्य मातृपिंडे नैकीकृतं पितृपिंडं पितामहादिषु संयोजयेदित्यपरः पक्षः
अत्र द्वितीयपक्ष एव युक्तः केचित्सहगमने एकदिनमरणे स्त्रियाः सपिंडनं नास्ति भर्तुः कृते सपिंडने भार्याया अपि कृतं भवतीति मतांतरमा
हुः सर्वाभावे स्वयंपत्यः स्वभर्तृणाममंत्रकं सपिंडीकरणं कुर्यात्ततः पार्वणमेव च ब्रह्मचारिणामनपत्यानां च व्युत्क्रममृतानां च सपिंडनं न कार्यं

मिति मतांतरं अत्र सर्वत्र सपिंडनाभावपक्षो न शिष्टाचारो दृश्यते यतीनां सपिंडीकरणं नास्ति किंतु तत्स्थाने एकादशोन्निपार्वणं कार्यं इदं सपिंडीकरणं श्राद्धं पार्वणौ को हि पृथक् रूपं तेन पिता महादित्रयार्थं त्रयोविप्रो अर्घ्याः पिंडाश्च त्रयः प्रेतार्थमेको विप्रः पिंडोर्घ्यश्च देवार्थं हो यद्वा पार्वणो एकः प्रेतो एकः देवार्थमेको विप्रः अत्र कामकांतो विप्रवेदेवो प्रेतस्य पित्रादेरर्घ्यपात्रं पिता महाद्यर्घ्यपात्रत्रये संयोज्यं एवं प्रेतपिंडोः पिपिता महादिपिंडत्रयं संयोज्यः पितृविप्रकरे होमः साग्नेरपि भवेदिह सपिंडीकरणं श्राद्धमन्त्रेनैव कार्यं नत्वा मादिना अनुमासिकान्यप्यन्तेनैव कार्याणि प्रेतः सपिंडनादूर्ध्वं पितृलोकं संगच्छति कुर्यात्तस्य च पाथेयं द्वितीयेन्नि सपिंडनादिति वचनात्त्रयोदशोऽन्निपाथेयं श्राद्धं कृत्वा पुण्याहवाचनादिकं कृत्वा वर्षपर्यंतं प्रत्यहमुदकुंभश्राद्धं कुर्यात् असक्तो मासिकश्राद्धे चैवोदकुंभो देयः सपिंडोत्तरानुमासिकानां पार्वणविधिनानुष्ठानं वृद्धिप्राप्तौ तेषामप्यपकर्षः सच चतुःपुरुषसपिंडेष्वेवेत्युक्तं एवं वर्षपर्यंतं कृत्वा वर्षांत्यदिने संवत्सरविमोक्षश्राद्धं पार्वणविधिना कार्यं इदमेवाब्दपूर्तिश्राद्धमित्यप्युच्यते वृद्धिश्राद्धे सपिंड्यां च प्रेतश्राद्धानुमासिके संवत्सरविमोक्षे च न कुर्यात्तिलतर्पणं इदमूनाब्दिकांत षोडशश्राद्धेभ्यो भिन्नमेव अतएवास्य प्रेतश्राद्धत्वाभावाद् वृद्धिप्राप्तावपि नापकर्षः ततो वर्षांत्यदिने शक्त्या भूरिब्राह्मणभोजनं च कार्यमित्यंत्येष्टिपद्धतौ भट्टाः युक्तं चैतत् जीवतो वाक्यकरणात्प्रत्यब्दं भूरिभोजनात् गयायां पिंडदानाच्च त्रिभिः पुत्रस्य पुत्रतेति वाक्येन भूरिभोजनपदेन प्रत्याब्दिकश्राद्धानिरिक्तस्यैव बहुविप्रभोजनस्य विहितत्वाच्छ्राद्धं कुर्यान्न विस्तरमिति निषेधाच्छ्राद्धस्य भूरिभोजनपदामिधेयत्वासंभवात् अथ प्रथमाब्दे निषिद्धानि मातापित्रोर्मरणे वर्षपर्यंतं परान्नं गंधमाल्यादिभोगं मैथुनमभ्यंगस्नानं च वर्जयेत् ऋतोभार्यामुपेयादेव आर्त्विज्यं लक्षहोममहादानादिकाम्यकर्माणि

तीर्थयात्राविवाहादिबृद्धिश्चाद्धयुतं कर्ममात्रं शिवपूजां च वर्जयेत् संध्यापासनदेवपूजापंचमहायज्ञातिरिक्तकर्ममात्रं वर्ज्यं प्रमीतौ पितरौ यस्य देहस्त-
 स्यात्तच्चिर्मवेत् न देवं नापि वा पित्र्यं यावत्पूर्णेन वत्सर इति वचनादिति केचित् महातीर्थस्थगमनमुपवासव्रतानि च सपिंडीश्चाद्धमन्येषां वर्जयेद्दत्त-
 रंबुधः अस्यापवादः पत्नीपुत्रस्तथापौत्रो भ्राता तत्तनयः स्नुषा मातापितृव्यश्चैतेषां महागुरुनिपातने कुर्यात्सपिंडनं श्राद्धं नान्येषां तु कदाच-
 न एकादशाहपर्यंतं प्रेतश्चाद्धं चरेत्सदा पित्रोर्मृतौ च नान्येषां कुर्याच्छ्राद्धं तु पार्वणं गयाश्चाद्धं मृतानां तु पूर्णत्वदे प्रशस्यते गारुडे तीर्थश्चा-
 द्दंगयाश्चाद्धं श्राद्धमन्यच्चैतत्कं अद्धमध्येन कुर्वीत महागुरुविपत्तिषु केचिद्वर्षांतसपिंडनपक्षे एवैते सर्वे निषेधान्तु द्वादशाहसपिंडनपक्षे इ-
 त्याहुः अपरे तु द्वादशाहसपिंडनपक्षेऽपि सर्व एते निषेधा इत्याहुः अत्रैवं व्यवस्था बृद्धिश्चाद्धं विनाऽर्वाकसपिंडनापकर्षेऽपि प्रेतस्य पितृत्वप्राप्ति-
 र्वर्षांत एव कृते सपिंडीकरणे नरः संवत्सरात्परं प्रेतदेहं परित्यज्य भोगदेहं प्रपद्यत इत्यादि वचनात् तेन सपिंडीकरणसत्त्वेऽपि बृद्धिर्देवसत्त्वेऽप्यन-
 धिकारः बृद्धिनिमित्तापकर्षे तु बृद्धादावधिकार इति भाति अतएव कालतत्त्वनिर्णये संकटादौ मृतपितृकायत्यानां संस्काराभ्युदयिकं मृतमात्मा-
 पितृकेण पुत्रेण स्वापत्य संस्कारादिकं च प्रथमाद्धेऽपि कार्यमित्युक्तं दर्शमहालयादिश्राद्धस्य नित्यतपणस्य चाद्येवमेव व्यवस्था दोषः अथ
 विधानानि तत्र पंचकमृतौ पंचकं नाम धनिष्ठोत्तरार्धं भारभ्यरे वत्यंतं सार्धं नक्षत्रचतुष्टयं तत्र द्वादहनिषेधादर्थमथ पुनर्लैर्यं वपि श्राद्धलिप्तैः पं-
 चोर्णासूत्रवेष्टितैः सह शवं दहेत् तत्र तिथ्यादिसंकीर्त्या सुकस्य धनिष्ठा पंचकादिमरणसूचितवंशारिष्टविनाशार्थं पंचकविधिं करिष्ये इति संक-
 ल्प्योक्तविधाः प्रतिमानक्षत्रमंत्रैरभिमंत्र्य गंधपुष्पैः संपूज्य द्वादहसमये प्रेतोपरि न्यसेत् प्रथमांशिससि द्वितीयां नेत्रयोः तृतीयां वामकुक्षौ

चतुर्थीनामो पंचमीपादयोः तदुपरिनाममंत्रे घृताहुतीर्जुहुयात् तत्रनामानिक्रमेण प्रेतवाहः प्रेतसरवः प्रेतपः प्रेतभूमिपः प्रेतहर्ताचेति तत
उदकंदत्वा यमायसोमंश्र्यं वकमिति मंत्राभ्यां प्रत्येकं प्रतिमास्वाज्याहुतीर्जुहुयात् ततः प्रेतसुरेव पंचरत्नंदत्वा पुत्तलैः सह प्रेतंदहेत् सूतकांते
तिलहोमघृतानिदत्वा कांस्यपात्रे तैलं प्रक्षिप्य तत्रात्मप्रतिबिंबवीक्ष्य विप्राय दद्यात् शांतिं च कुर्यात् तत्रायं विशेषः नक्षत्रांतरे मृतस्य पंचकेदाहप्राप्तौ पुत्त
लविधिरेव न शांतिकं पंचकमृतस्याश्विन्यां दाहप्राप्तौ शांतिकमेव न पुत्तलविधिः शांतिश्च लक्षहोमरुद्रजपान्यतररूपाय याविभवं कार्या अथवा कुंभे
यमप्रतिमांसं पूज्य गृह्योक्तविधिनाऽग्निप्रतिष्ठापनान्वाधानादि चरुश्च पणान्तं कृत्वाऽज्यभागांतेनामसिश्चतुर्दशचर्वाहुतीर्जुहुयात् यमाय स्वाहा १ ध
र्मराजाय २ मृत्यवे ३ अंतकाय ४ वैवस्वताय ५ कालाय ६ सर्वभूतक्षयाय ७ ओदुंबराय ८ दध्नाय ९ नीलाय १० परमेश्विने ११ वृकोदराय १२ चित्रा
य १३ चित्रगुप्ताय १४ एवं हुत्वा होमशेषं समाप्य कृष्णांगां कृष्णावस्त्रांच हेमनिष्कसमन्वितां दद्याद् द्विप्राय शांताय यमो मे प्रीयतामिति त्रिपादक्षेप्ये
तदेव शांतिकं यदि मद्रातिथीनां स्याद्भानुभौमशरैश्चरैः त्रिपादक्षैश्च संयोगस्तदा योगस्त्रिपुष्करः द्विपुष्करो ह्ययोगैः यवायं स्याद् द्विपादक्षैः त्रि
पादनक्षत्राणितु पुनर्वसूत्तराषाढा कृत्तिकोत्तरफाल्गुनी पूर्वाभाद्रविशाखा च ज्ञेयमेतन्निपादक्षं मृगशिरा धनिष्ठा च ज्ञेयमेतद् द्विपादक्षं त्रिपुष्क
रयोगे द्विपुष्करयोगे च मृतौ कृच्छ्रत्रयं प्रायश्चित्तं कृत्वा यवपिष्टमयपुरुषत्रयेण सह प्रेतदाहः पुरुषत्रयस्य प्रेतं न्यास आज्याहुतयश्च पूर्ववत् कन
कहीरकनीलपद्मरागमौक्तिकेति पंचरत्नस्य सुरवे प्रक्षेपेपि वत्नाभावं कर्षार्थं सुवर्णं सुवर्णाभावे घृतं एवं पूर्वत्रापि दहने परणो द्विपुष्करे त्रिगु
णं फलं द्विगुणं रवननेप्येवमेतद्दोषोपशांतये सुवर्णं दक्षिणां दद्यात् कृष्णावस्त्रमपि वा शांतिं कुर्यात् सूतकांते पूर्वाकांते नमंगलं मृतस्य स्म

शानेनयनोत्तरं पुनर्जीवने सति यस्य गृहे सप्रविशति तस्य मरणं तत्र स क्षीरयुता कौटुंबरसमिधांसा विव्याष्टसहस्रेण होमः अंते कपिलादां न तिल
 र्णकां स्थपात्रदानं च एकाशीतिपलं कांस्थं तदर्थं वातदर्थकं नवषट्त्रिपलं वापि दद्याद्विप्राय शक्तिः अथ ब्रह्मचारि मृतौ ब्रह्मचारि मृ-
 ते द्वादशषट्त्रिणिवाब्दानि शक्त्या प्रायश्चित्तं कृत्वा देशकालौ स्मृत्वा सुकगोत्रनाम्नो ब्रह्मचारिणो मृतस्य व्रतविसर्गं करिष्ये तदंगतयानां दी-
 श्राद्धं करिष्ये इत्युक्त्वा हिरण्येन नां दी श्राद्धं कृत्वाऽग्निप्रतिष्ठापनाद्याधारांते च तस्मिन् विव्याहृतिभिराज्यं हुत्वाऽग्नये व्रतपतये स्वाहा अग्नये व्रतानु-
 ष्ठानफलसंपादनाय स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहेति तिस्र आज्या हुती हुत्वा स्विष्टकृदादिसमाप्य पुनर्देशकालौ स्मृत्वा सुकस्योर्ध्वं देहिकाधिकारा-
 र्थं मर्कविवाहं करिष्ये इत्यादि हिरण्येन नां दी श्राद्धं तेऽर्कसमीपे नीत्वाऽर्कशारवां वा गृहीत्वाऽर्कब्रह्मचारिणो हरिद्रयानुलिप्य पीतसूत्रेण संवेष्ट्य व-
 स्त्रयुग्मेनाच्छाद्याग्निप्रतिष्ठापनाद्याधारांते आज्यहोमः अग्नये स्वाहा १ बृहस्पतये २ विवाहविधियोजकाय स्वा० ३ यस्मै लोकामकामाय वयं
 सस्माद्वयजामहे तमस्य भ्यं कामं दत्वा ये दंतं दृतं पिब स्वा० कामायेदं ततो व्यस्त समस्त व्याहृतिहोमः एवमग्राहुत्यंते स्विष्टकृदादि कृत्वाऽर्क-
 शारवां ब्रह्मचारि शवंचतुषाग्निना विधिवद्देहं स्वातकमरणे प्येवमिति केचित् एतन्निर्मूलमित्यन्ये सूतकांते त्रिंशद्ब्रह्मचारिभ्यः कौपीनकृष्णाजिनकर्ण-
 मूषादिपादुका छत्रगोपीचंदनमाल्यमणिविद्रुममालायशोपवीतादियथासंभवं दद्यात् अथ कुष्ठिमृतौ मृतस्य कुष्ठिनो देहं तीर्थे वा शुविवा-
 क्षिपेत् नदाहं नोदकं पिडं न च दानक्रियां चरेत् यदि स्नेहाच्चरेद्दाहं यतिचांद्रायणं चरेत् तथा च शक्त्यनुसारेण षडब्दादिप्रायश्चित्तं कृत्वा कुष्ठादिमहारा-
 गमृतस्य दाहादिक्रियां कुर्यान्नान्यथेति अथ रजस्वलादिमरणे रजस्वलायाः प्रेतायाः संस्कारादीनि नाचरेत् ऊर्ध्वं त्रिरात्रा त्ना तांतां शवधर्मेण

दाहयेत् अथवा रजस्वलांस्तूतिकांचमलं प्रक्षाल्य स्नापयित्वा काष्ठवदमंत्रकंदग्ध्राः स्थीनिमंत्राग्निनादहेत् उभयत्रचांद्रायणत्रयंप्रायश्चित्तमस्त्येव
तदेवमंत्रवदाहकरणेच्छायांतु अद्येत्याद्यसुकगोत्रायारजस्वलावस्थामरणानिमित्तप्रत्यवायपरिहारार्थमौर्ध्वदेहिकयोग्यत्वार्थंचचांद्रायणप्रायश्चित्तपूर्व-
कंशूर्पेणाशोत्तरशतस्नानानिकारयिष्ये इतिसंकल्प्य चांद्रायणत्रयंप्रत्याम्नायेन कृत्वा यवपिष्टेन प्रेतमनुलिप्य स्वयं स्नात्वा शूर्पेदकैरशोत्तरशतवारं स्ना-
पयेत् ततोभस्मगोमयमृत्तिकाकुशोदकैः पंचगव्यैः शद्धोदकैश्च संस्नाप्य यदंतियच्च दूरक इत्यादिपावमानीभिरापोहिष्ठेतितृचेन कयान इत्यादिभिश्च
संस्नाप्य पूर्ववस्त्रं परित्यज्या न्यवस्त्रेण वेष्ट्य संदहेत् स्तुतिकायामप्येवं स्तुतिकाया आद्यव्यहमरणेन्यब्दंप्रायश्चित्तं द्वितीयत्र्यहेह्यब्दं तृतीयत्र्यहेह्य-
काब्दं दशमदिने तु कृच्छ्रत्रयमिति विशेषः कचिदुक्तः मासपर्यंतमपि कृच्छ्रत्रयमित्यन्ये मिताक्षरायांतु कुंभे जलमादाय पंचगव्यं क्षिप्त्वा पुण्यमंत्रेण
पोहिष्ठावामदेव्या वारुणादिभिरभिमन्त्र्य पूर्वोक्तमंत्रैः संस्नाप्य विधिना स्तुतिकां दहेदिति विशेष उक्तः इति रजस्वलास्तुतिकयोर्विधिः अथ गर्भिणी
मरणे गर्भिण्यामृतायाः शद्धयंत्रयस्त्रिंशत्कृच्छ्राणि कृत्वा गांभूमिं सुवर्णंच दत्वा गर्भं पृथक् कृत्य तां दहेत् सगर्भं दहनेन सह प्रायश्चित्तं सगर्भा-
यादाहकर्तुरब्दत्रयंप्रायश्चित्तं अथान्वारोहणं स्त्रीणां मात्मनो भर्तुरेव च सर्वपापक्षयकरं निरयोत्तारणाय च अनेकस्वर्गफलदं भुक्तिदं च तथैव च
जन्मान्तरे च सौभाग्यं धनपुत्रादिवृद्धिदं तिस्त्रः कोट्योऽर्धकोटी च यावंत्यंगरुहाणि वै तावंत्यब्दसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते मातृकंपैतृकंचैव च
त्रकन्याप्रदीयते कुलत्रयंपुनात्येषा भर्तारं यानुगच्छति इत्यादिमहिमाविस्तरो मिताक्षरादौ ज्ञेयः अत्र निष्कामत्वे मुक्तिः सकामत्वे स्वर्गादिफलानि
ति व्यवस्था अथ प्रयोगः देशकालौ स्मृत्वा मातृपितृश्वशुरादिकुलपूतत्वब्रह्महत्यादिदोषदूषितपतिपूतत्वपत्यवियोगारुंधर्तासमाचारत्वसा

धेकोद्वित्रयसहस्रसंवत्सरस्वर्मेहीयमानत्वादियुराणोक्तानेकफलप्राप्तये श्रीलक्ष्मीनारायणप्रीतिद्वारा विसुक्तिप्राप्तये वापतिचितान्वारोहणं करिष्ये इ
 तिसंकल्प्य हरिद्राकुंकुमवस्त्रफलादियुतानि शूर्पाणि सूवासिनीभ्यो दद्यात् तत्रमंत्रः लक्ष्मीनारायणो देवो बलसत्त्वगुणाश्रयः गाढं सत्त्वं च मे देया
 हायनेः परितोषितः सौपस्कराणि शूर्पाणि वायनेः संयुतानि च लक्ष्मीनारायणप्रीत्यै सत्त्वकामाददाम्यहं अनेन सौपस्करशूर्पदानेन लक्ष्मीना
 रायणौ प्रीयेतां ततो च लेपं चरत्ननीलांजनं च बद्ध्वा सुरवेमौक्तिकं न्यस्याग्निं समीपं गत्वाऽग्निप्रार्थनं कुर्यात् स्वाहा संश्लेषनिर्विण्णशर्वभो
 ब्रह्माशान सत्त्वमार्गप्रदानेन नयमां पत्युरंतिकमिति अथाग्नावाज्येन जुहुयात् अग्नये ते जोधिपतये स्वाहा १ विष्णावे सत्त्वाधिपतये स्वाहा २ कालाय धर्मा
 धिपतये ३ पृथिव्यै लोकाधिपतये ४ अन्धोरसाधिपतये ५ वायवे बलाधिपतये ६ आकाशाय सर्वाधिपतये ७ कालाय धर्माधिपतये ८ अ
 न्धः सर्वसाक्षिणीभ्यः ९ ब्रह्मणे वेदाधिपतये १० रुद्राय रमशानाधिपतये स्वाहेत्येकादशाहुतीर्हुत्वाऽग्निं प्रदक्षिणीकृत्य दृष्टदमुपलं संपूज्य पु
 ष्पांजलिं गृहीत्वाऽग्निं प्रार्थयेत् स्वमग्ने सर्वभूतानां मंतश्चरसि साक्षिवत् त्वमेव सर्वजानी धेनविदुर्यानि मानुषाः अनुगच्छामि भर्तारं वै धव्यभ
 यपीडिता सत्त्वमार्गप्रदानेन नयमां भर्तुरंतिकं संत्रमुच्चार्य शानकैः प्रविशेच्च हुताशनं विप्रश्चेमानारीरविधवा इत्युचं इमाः पतिव्रताः पुण्याः
 स्त्रियो यायाः सुशोभनाः सहस्रभर्तृशरीरेण संविशंतु विभावसु मिति च पठेत् कातरांतु मे तोत्तरतः सुसां देवरः शिष्यो वै दीर्घेति मंत्राभ्यामुत्थाप
 येत् अनुब्रजति भर्तारं स्मशानं या गृहान्पुला पदे पदेऽश्वमेधस्य फलं प्राप्नोति साधुवं यत्तु यास्त्री ब्राह्मणजातीया मृतं पतिमनुब्रजेत् सा स्वर्गमा
 त्पद्यते न नात्मानं न पतिं न येदिति ब्राह्मण्यानिषेधवचनं जानंत तृथ्यत्त्विति परं भर्तुर्गन्नाग्निदाहोत्तरमनुगमनं पृथक्कृतिः मंत्राग्निदाहात् पूर्वमस्थि

भिः पण्यगारेणवासहगमनमेकचित्तिरेव अस्थ्यादेः पतिस्थानापत्यापतिशरीरतुल्यत्वात् इयमेकचितिः सर्ववर्णानां पृथक्कृतिस्तु क्षत्रियवैश्यशूद्रादेरे
व ननु ब्राह्मणीनां पृथक्कृतिविधिस्तु देशांतरमृतेपत्योसाध्वीतत्पादुकादयं निधायोरसिसंशुद्धाप्रविशेज्जातवेदसमिति पतितेन प्रायश्चित्तनाये
मृतेनवाभर्त्तासहान्वारोहणंनभवति यत्तु ब्रह्मभोवाकृतभोवामित्रभोवाभवेत्यतिः पुनात्यविधवानारीइत्यादिवाक्यंतज्जन्मांतरीयब्रह्महत्यादिपाप
शोधनपरं दिनेकगम्यदेशस्थासाध्वीचेत्कृतनिश्चया नदहेत्स्वामिनंतस्यायावदागमनंभवेत् तृतीयेन्हिउदक्यायामृतेभर्तृरिवैद्विजाः नस्याः सह
गमार्थंतस्थापयेदेकरात्रकं रजस्वलायाः प्रथमद्वितीयदिनेपतिमृतौलौकिकाग्निभिरमंत्रकंतंदग्ध्वापंचमेत्यस्थिभिः सहान्वारोहणं यदि रजस्वला
देशकालवशादिनातदेवानुगतुमिच्छति नशब्दं प्रतीक्षते तदासैकद्रोणपितृहीन्युसलैरबहत्य तदाघातैः सर्वरजोनिवृत्तौ पंचमुनिकाभिः शौचं कृ
त्वादिनक्रमेण त्रिंशद्विंशतिर्दशवाधेनूर्दत्वाविप्रवचनाच्छुद्धिं लब्ध्वासहगमनंकुर्यात् अत्रावहननेन रजोनिवृत्तिरतींद्रियेतींद्रियुगांतरपरं योज्यमिति
भाति जननमृताशौचयोस्तु सहगमनंनैतिकेचित् कालतत्त्वविवेचनेतु पूर्वप्रवृत्ताशौचमध्येभर्तृमरणोआशौचवतीनामपिभार्याणांसहगमनंभवति
सूतिकोदक्ययोस्तुनेत्यक्तं इदमेवयुक्तंभाति इदंचसहगमनंगर्भिणीबालापत्यासूतिकाभिरहृष्टरजोभिः ततिताभिर्व्यभिचारिणीभिर्भर्तृदुष्टमा
वाभिश्चनकार्यं केचिदत्रपतिव्रतानामेवाधिकारः वर्ततेयाश्चसततंभर्तृणांप्रतिकूलतः कामात्क्रोधाद्दयान्धोहात्सर्वाः पूताभवन्तिनाइत्यादितु
वाक्यमर्थवादइत्याहुः अत्रपृथक्कृत्यारोहणोभर्त्ताशौचमध्येतदूर्ध्वंवाकृतेत्रिरात्रमाशौचंपिंडाश्च सहगमनेतु तस्याः पिंडादिकंशौचंपतिपि
डादितः क्रमात् अन्वारोहेतुनारीणांपत्युश्चैकोदकक्रिया पिंडदानक्रियातद्वच्छ्राद्धं प्रत्याब्धिकंतथा अन्वारोहेकृतेपत्याः पृथक्पिंडांस्त्रिलोच

लीन पृथक् शिलेन कुर्वीत दद्यादेक शिलेतथा तत्रावयवपिंडार्थं पाकैक्यं भिन्नपिंडता नवभ्राह्मणानि भिन्नानि सपिंडीकरणं पृथक् एक एव वृषो
त्सर्गो गौरेका तत्र दीयते सपिंडीकरणं तु न कार्यं अथवा भर्त्सकसहकार्यं यद्वा भर्त्सविभिः स्त्रीभिः सह कार्यमित्यादि पक्षा उक्ताः मासिकसांवत्स
रिकादौ पाकैक्यकाले कथादिव्यवस्थापि श्राद्धप्रकरणे उक्ता इति सहगमने निर्णयः काशीनाथ उपाध्याय इत्यमत्यक्रियाविधिं निर्णीय भगवत्पा
दे चार्पयन्त द्विशतसूये इत्यंतेष्टि निर्णयः अथविधवाधर्मः पत्यो मृते तु भार्याणां विधादयमुदीरितं वैधव्यं पालयेत्सम्यक् सहाग्निगमनं
तु वा पत्यो मृते च या योषि द्वैधव्यं पालयेत्सदा सा पुनः प्राप्य भर्तारं स्वर्गलोकं समश्नुते विधवा पालयेच्छीलं शीलं भंगात्पतत्यधः तद्धैगुण्यादपि
स्वर्गात्पतिः पतति सर्वथा तस्याः पिता च माना च भ्रातृवर्गस्तथैव च विधवा कबरी बंधो भर्तुर्वंधाय जायते शिरसो वपनं तस्मात्कार्यं विधवाया सदा
एकवारं सदा मुक्तिरूपवासव्रतानि च पर्यं कथायनानारी विधवा पातयेत्पतिं मैवांगो हर्तनं कार्यं गंधद्रव्यस्य सेवनं नाधिरोहे दनं द्वाहं प्राणैः कंदर्गै
रपि कंचुकं न परिदद्याद्वा सोनं विहृतं वस्त्रं वैशारवे कार्तिके माघे विशेषमियमंचरेत् तां वृत्ताभ्यं जने चैव कांस्त्यपात्रे च भोजनं यतिश्च विधवा चै
व वर्जयेच्चंदनादिकं अपुत्रा विधवा भर्ताश्चित्रयमुद्दिश्य प्रत्यहं तिलकुशोदकैस्तर्पणं कुर्यात् श्राद्धादौ तु प्रागुक्तं अथ सन्यासः तत्र ब्रह्मचर्यं
कृत्वा समावर्तमानं कृतदारः पुत्रानुत्पाद्य यज्ञैरिष्ट्वावानप्रस्थाश्च मंचकृत्वा सन्यसेदित्याश्रमसमुच्चयपक्षः ब्रह्मचर्यादेव प्रव्रजेद्ब्रह्मवनाद्वा
अथ पुनरब्रवीत्वा ब्रतीवास्नातकोद्भातको वोत्सन्नाग्निरभग्नि को वायवहरेव विरजेत्तदहरेव प्रव्रजेदित्याश्रमविकल्पपक्षः प्रव्रजेद्ब्रह्मचर्या
द्वा प्रव्रजेच्च गृहादपि वनाद्वा प्रव्रजेद्दिद्वामातुरो वाऽथ दुःखित इति वाक्ये आतुरो मुमूर्षुः दुःखितश्चोरव्याघ्रादिभीत इत्यर्थः आतुराणां च सन्या

सोनविधिनैवेचक्रिया प्रेषमात्रंसमुच्चार्यसंन्यासंतत्रकारयेत् सन्यासेदंडग्रहणादिरूपेविविदिषारव्येविप्रस्यैवाधिकारः विद्वत्सन्यासेतुक्षत्रियवै-
श्ययोरपि कलियुगेसन्यासनिषेधस्त्रिदंडिसन्यासपरइतिप्राञ्चः सचसन्यासश्चतुर्धा कुटीचकोबहूदकोहंसः परमहंसश्चेति अत्रोत्तरोत्तरः श्रे-
ष्ठः बहिः कुल्यांगूहेवाचसन्काषायवासास्त्रिदंडीशिरवायज्ञोपवीतवान्बन्धुषुगृहेषुवाभुजानआत्मनिष्ठोभवेत्सकुटीचकः पुत्रादीन् रहित्वासमागा-
राणिभैक्ष्यं चरन्पूर्वोक्तकाषायवरुणादिवेषवान्बहूदकः हंसस्तु पूर्वोक्तवेषोप्येकदंडः परमहंसस्तु शिरवायज्ञोपवीतहीन एकदंडीस्यात् काषायव-
रुत्तत्वंचतुर्णामपि हंसपरमहंसयोः शिरवायज्ञोपवीतसत्वासत्वाभ्यांभेदः एकदंडस्तु द्वयोरपि परमहंसस्यदंडधारणं विविदिषादशायांनित्यं
विद्वत्सादशायांतु कृताकृतं नदंडंनशिरवांनान्छादनंचरति परमहंसइतिश्रवणात् वैराग्यंविनाजीवनाद्यर्थेसन्यासेतुनरकाः एकदंडसमाश्रित्य
जीवंतिबहवोनराः शौरवेनरकेघोरेकर्मत्यागात्पतंतिते काष्ठदंडोधृतोयेनसर्वाशीजानवर्जितः सयातिनरकान्धोरानित्यादिस्मरणान् अथ
सन्यासग्रहणाविधिः तत्रोत्तरायणंप्रशस्तं आतुरस्यदक्षिणायनमपि तत्रादौगृह्याग्निमतंतादृशविधुरंप्रतिचप्रयोगः तत्रशांत्यादिलक्षणंशु-
कंसंशोध्यतन्निकटैत्रिमासंयतिधर्मान्संवीक्ष्य गायत्रीजपकृद्रजपकूष्मांडहोमादिभिः शक्तिंलब्ध्वा रिक्तातिथौदेशकालौस्मृत्वाऽमुकस्यममकरिष्य-
माणसन्यासेऽधिकारार्थंचतुः कृच्छ्रात्मकंप्रायश्चित्तंप्रति कृच्छ्रंतत्प्रत्याभ्यासैकैकगोनिष्क्रयद्वाराऽहमाचरिष्ये कृच्छ्रप्रत्याभ्यासगोनिष्क्रयंद्रव्यंवि-
प्रेष्योदातुमुत्सृजेइति संकल्पपूर्वकरजतनिष्कृतदधंतदधान्यतमंप्रतिधेनुंदद्यात् एकादश्यांद्वादश्यांवायथाब्रह्मरात्रिः स्यात्तथाश्राद्धान्या-
रमेत् अत्रानाश्रमिणश्चतुः कृच्छ्रमन्यस्यतसकृच्छ्रमिति सिंधुः स्वस्थनवश्राद्धषोडशश्राद्धसपिंडीकरणानिसाग्निः पार्वणाविधिनानिरग्निरेको

द्विष्टविधिनाकुर्यादितिकेचित् नेत्यन्ये अथाष्टौश्राद्धानि तत्रापसव्यं बहिरण्यकेशीयादीनामग्नौ करणपिंडादिरहितः सांकल्पिकः प्रयोगः आश्व
 लायनादीनांसपिंडकः पार्वणप्रयोगः तत्रादौ सव्येन सयवजलेन श्राद्धांगतर्पणं ब्रह्माणंतर्पयामि विष्णुंतं महेश्वरंतं देवर्षीस्तं ब्रह्मर्षीस्तं क्ष
 त्रर्षीस्तं वसूतं रुद्रान् आदित्यान् सनकं सनंदनं सनातनं पंचमहाभूतानि चक्षुरादिकरणानि भूतग्रामं पितरं पितामहं प्रपिता
 महं मातरं पितामहीं प्रपितामहीं आत्मानं पितरं पितामहं इति नद्यादौ कृत्वा गृहमागत्य देशकालौ स्मृत्वा करिष्यमाणसंन्यासांगत्वेना
 ष्टौश्राद्धानि पार्वणविधिनान्तेनामेन वा करिष्ये इति संकल्प्य क्षणं दद्यात् अत्र सर्वेनांदीश्राद्धवत् तेन नापसव्यं निलस्थानेन वा युग्माविष्टाः तथा
 च देवस्थाने विप्रौ हौ श्राद्धाष्टके षोडशेऽष्टादशविष्टाः तत्र सत्यवसू संज्ञका विश्वेदेवानांदी सुरवास्थाने क्षणः कर्तव्य इत्येकं कृत्वा द्वितीयं वृणुयात् ए
 वमग्रेऽपि प्रथमे देवश्राद्धे ब्रह्मविष्णुमहेश्वरानांदी सुरवास्थाने क्षणः १ द्वितीये ऋषिश्राद्धे देवर्षिब्रह्मर्षि क्षत्रर्षयोनांदी २ दिव्यश्राद्धे वसू रुद्रा
 दित्यानांदी ३ मनुष्यश्राद्धे सनकसनंदनसनातनानांदी ४ पंचमे भूतश्राद्धे पृथिव्यादि पंचमहाभूतान्येकादश चक्षुरादिकरणादि चतुर्विधभूत
 ग्रामानां ५ षष्ठे पितृश्राद्धे पितृपितामहप्रपितामहानांदी ६ मातृश्राद्धे मातृपितामहीप्रपितामह्योनां ७ अष्टमे आत्मश्राद्धे आत्मपितृपिता
 महानांदी ८ आत्मांतरात्मापरमात्मेतिकेचित् इति हौहौ विप्रौ वृणुयात् सर्वत्रनांदी सुरवलंबविशेषणं युग्माविष्टाः सत्यवसू दक्ष क्रतूवादेवौ
 ततः सर्वेषां पाद्यं दत्त्वा प्राङ्मुखानुदक् संस्थानुपवेश्य प्रार्थयेत् संन्यासार्यमहं श्राद्धं कुर्वे भूतहिजोत्तमाः अनुज्ञां प्राप्य युष्माकं सिद्धिं प्रा
 प्त्यामिशश्वतीं कुरु इति प्रत्यक्तः सयवऋजुर्दूर्वादियुग्मेनाब्दानपूर्वकं संबुध्यते इदमासनमित्यष्टादशस्वासनं दद्यात् तत आश्वलायनाना

मर्घ्यपात्रासावने आपस्तंबादीनां सांकात्यिकत्वान्नाथ्यं देवार्थमैकं पार्वणाष्टकार्यमष्टावित्येवं नवपात्राणिसर्वत्रपवित्रहयांतर्हितेषु शंनो देवी
 रित्यपआसिच्य विश्वेदेवपात्रेयवो सीतियवा अष्टपात्रेषु तिलो सीतिमंत्रस्योहेनयवानोप्य गंधादिपूजनं ऊहस्त यवोसिसोमदेवत्यां-
 गोसवेदेवनिर्मितः प्रत्नवज्रिः प्रत्नः पुष्ट्यानां दीमुखान्देवान्प्रीणयाहिनः स्वाहानमः इतिप्रथमपात्रे द्वितीयेनां दीमुखान्नुषीन् तृतीये
 नां दीमुखान्दिव्यान् चतुर्थेनां दीमुखान्मनुष्यान् पंचमेनां दीमुखान्भूतानिप्रीः षष्ठसप्तमाष्टमेषु नां दीमुखान्पितृन्प्रीणयेत्यादि ए
 कैकं पात्रं द्विधा विभज्य सर्वत्रयादिव्या इति मंत्रेण विश्वेदेवानां दीमुखान् इदं वोऽर्घ्यमिति वात्र सविष्णु महेश्वरानां दीमुखान् इदं वोऽर्घ्यं स्वाहानम इ
 त्यादिना यथायथं षोडशविप्रहस्तेषु दद्यात् यादिव्या इति स्मरन्नुमंत्रणं पात्रं त्युज्जीकृत्य गंधाद्याच्छादनांतपूजा तत्र सर्वत्र संबुद्धं नाना
 दीमुखविशेषणमुक्त उच्चारः भोजनपात्राण्यासाद्य ब्रह्मादिषोडशविप्रकरेष्वग्नयेकव्यवाहनाय स्वाहा सोमाय पितृभूतये स्वाहेति मंत्राभ्यामाहु-
 तिहयंदद्यात् तदभापस्तंबादीनां उपस्तीर्या नं परि विष्यान्नाभावे आयंतनिष्क्रयं वा प्रोक्ष्य पृथ्वीते पात्रमित्यादिना यथा देवनमन्यस्याभा देवात्यागः
 ये देवासः प्रजापतेः ब्रह्मापणं ब्रह्म अनेनाष्ट्वा द्वेनां दीमुखान्देवादयः प्रीयंतां अपोशानदानां ने बलिदानवर्ज्यं भुंजीयुः तृमेषूपारमैः अक्षन्मर्माः सं
 पन्नमिति पृष्टेरुचिरमिति सर्वे ब्रूयुः तदमानाने आचांतेषु यवलाजदधिबदरियुतान्नेनाष्ट चत्वारिंशत्पिंडान्कृत्वा प्रागायना उदकसंस्था अष्टौ रैरवाः
 कृत्वाऽभ्युक्ष्य कुशान्दूर्वावास्तीर्य पिंडस्थानेषु चतुर्विंशतौ जलं सिंचेत् तद्यथा शुंघंतां ब्रह्माणोनां दीमुखः शंघंतां विष्णोनां दीमुखः शंघंतां माहेश्व
 रानां इति प्रथमरेखायां तदुत्तररेखासु शंघंतां देवर्षयोनां शंघंतां ब्रह्मर्षयोनां इत्याद्युहो ज्ञेयः ततो ब्रह्मणोनां दीमुखाय स्वाहेत्येकं पिंडं दत्वा

द्वितीय एवमेव देयस्त्वृष्णीवेति प्रतिदेवतं पिंडद्वयं एवमग्रेपि विष्णवे नांदी मुखाय स्वाहेत्यादयः स्वाहांताः पिंडदानमंत्राः उक्त्याः अत्रपितरो मादयश्च मि-
 त्यादिपुनः श्रद्धंतां तंतं नमंजनमभ्यंजनं बहुलाकृतं पिंडानुराधादिना संपूज्य नत्वा पसं पन्नमिति विस्तृत्य विमेष्योदक्षिणादितंत्रं नेदं पिंडदानाद्याप-
 स्तंवादीनां कात्यायनानामाश्वलायनवत् अष्टभ्राजोत्तरंतहि मे द्वितीये वाषट् शिरवाकेशान्श्चापयित्वा कक्षोपस्थवर्ज्यं केशश्च नृवादिवापयि-
 त्वा स्वात्वा कौपीनाच्छादनादि होमद्रव्यं च विनान्यत्तथा दिवि प्रादिभ्यः पुत्रादिभ्यश्च त्यजेत् कौपीनादिकं गौरिकं रंजितं कृत्वा वैष्णवं दंडं सत्त्वचं शि-
 रोभूललाटान्यतमप्रमाणं समूलमंगुलिस्थूलं विप्रानीतमेकादशानवचतुस्तत्त्वान्यतमपर्वकं पर्वध्रियुतं संपाद्य शंखोदकेन प्रणवपुरुषसूक्तकेशादिना
 मभिरभिपिच्य स्थापयेत् ततः कमंडलु कौपीनाच्छादनकथापादुकाः स्थापयेत् शिष्यपात्रादिकमपिकेचित् देशकालौ संकीर्त्या शेषदुःखानि
 वृत्तिनिरतिशयानंदप्राप्तिपरपुरुषार्थप्राप्तये परमहंसारव्यसंन्यासग्रहणं करिष्ये तदंगतया गणपतिपूजनपुण्याहवाचनमातृकापूजननांदीभ्राज्या
 निकरिष्ये तानि कृत्वा जपेत् ब्रह्मणे नमः विष्णवे रुद्राय सूर्याय सोमाय आत्माने अंतरात्माने परमात्माने अग्निर्मात्रेऽन्नं कृ इधे त्वं जेत्वा
 अग्न आयाहिऽन्नं शंनो देवीऽन्नं जपित्वा सक्तु पिष्टं मुष्टि त्रयं प्रणवेन त्रिः प्राशय नाभिमा लभेत् आत्माने स्वाहा अंतरात्माने परमात्माने प्रज-
 पतये स्वाहेति मंत्रैः ततः पयोदधिमिश्रमाज्यं जलमेव वा त्रिदसीति द्वितीयं विदसीति तृतीयं प्राश्यापः पुनस्त्रिजलं प्राश्याचम्योपवासं करि-
 ष्ये इति संकल्पयेत् अथ सावित्री प्रवेशः ॐ भूः सावित्रीं प्रविशामि ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं ॐ भुवः सावित्रीं प्र ॐ भर्गो देवस्य ॐ स्वः सावित्रीं
 प्र धियो यो ॐ भूर्भुवः स्वः सावित्रीं प्र तत्सवितुर्वरेण्यं ॐ ततोऽस्तात्मा कृत्वा ग्निं समिध्या विच्छिन्नश्चेत्पुनः संधानविधिना विरमिष्य

विधुरादिर्वा पृष्ठोदिविविधानं च कात्यायनवैश्वदेवप्रसंगे पूर्वार्थे उक्तं अथास्नात्पूर्वब्रह्मान्वाधानं सन्यासंकर्तुं ब्रह्मान्वाधानं करिष्ये इति सं-
 कल्प्याग्निध्यानाद्याज्यंसंस्कृत्यस्त्रकृत्स्नवौसंमृज्यस्त्रचिचतुराज्यंगृहीत्वा स्वाहेति हुत्वा परमात्मान इदं परिषेचनादि० इति ब्रह्मान्वाधानं न
 तः सायंसंध्याहोमवैश्वदेवान्कृत्वाऽग्निसमीपे जागरं कुर्यात् प्रातर्नित्यहोमांते वैश्वदेवादिकं कृत्वा ग्नयं वैश्वानरं वा स्थालीपाकं कुर्यात् तत्र
 करिष्यमाणसत्यासपूर्वांगभूतमाग्नेयस्थालीपाकं करिष्ये इति संकल्प्य ध्यात्वा चक्षुषी आज्येनेत्यंतेऽत्र प्रधानमग्निं च रुणाशेषेणेत्यादि
 अग्नयेत्वा जुष्टं निर्वपामीत्यादिनास्मान्निर्वापादिनास्मैव प्रधानहोमः एवं वैश्वानरपक्षेऽप्युद्धं ततस्तरत्समं दीनिजपित्वा कुशहेमरूप्यजलेः
 स्नात्वा देशादिस्थुत्वा संन्यासांगभूतं प्राणादिहोमं पुरुषसूक्तहोमं विरजाहोमं च तंत्रेण करिष्ये इति संकल्प्यान्वाधाने आज्येनेत्यंते प्राणादि
 पंचदेवताः समिच्चर्वाज्यैः पुरुषं पुरुषसूक्तेन प्रत्यृचं दशवारं समिच्चर्वाज्यैः प्राणाद्येकोनविंशतिदेवताविरजामंत्रैः प्रतिद्रव्यमेकैकं संख्यसमि-
 च्चर्वाज्याहुतिभिः प्रजापतिसकृदाज्येन शेषेणेत्यादिषु उत्तरशतवारं तूष्णीं निरूप्य तथैव प्रोक्ष्य अपयित्वाऽज्यभागांते प्राणाय स्वाहेत्यादिपं-
 चमंत्रैर्द्रव्यत्रयं सकृद्धुत्वा यथा देवत्यत्का सहस्रं शीर्षेति योऽर्चनं प्रत्यृचं पृथक् पृथक् द्रव्यत्रयं हुत्वा पुरुषाय देवं नमस्तेति सर्वत्र त्यजेत् अथ विरजा
 होमः प्राणापानव्यानादानसमानामेशकृद्वांतां ज्योतिरहं विरजाविपाप्माभूयासं स्वाहा प्राणादिभ्य इदं० वाङ्मनश्चक्षुः श्रोत्रजिह्वाघ्राणरेतोबु-
 ध्याकूतिसंकल्पाभे शुद्धांतां ज्योति० वागादिभ्य इदं० त्वक्चर्ममांसरुधिरमेदोमज्जास्नायवोऽस्थीनिमेशकृद्वांतां० त्वगादिभ्य इदं० शिरःपाणि
 पादपाश्वरपृष्ठोरुदरजंघशिश्नोपस्थपायवोमेशुद्धांतां० शिरादिभ्य इ० उत्तिष्ठपुरुषहरितपिंगललोहिताक्षदेहिदेहिददापयितामेशकृद्वांतां०

पुरुषादिभ्यः पृथिव्यापस्तेजोवायुराकाशोमेषुद्धांतां पृथिव्यादिभ्यः शब्दस्पर्शरूपरसगंधामेषुद्धांतां शब्दादिभ्यः मनोवाक्कायकर्माणि
 मेशुद्धांतां मनआदिकर्मभ्यः अव्यक्तभावेरहंकारैर्ज्योतिरहं अव्यक्तादिभ्यः आत्माभ्यः शुद्धांतां ज्योः आत्मनः अंतरात्माभ्यः अं-
 तरात्मनः परमात्माभ्यः परमाः क्षुधेस्वाहा क्षुधइदं क्षुत्पिपासायस्वाहा क्षुत्पिपासायेदं विविद्यैस्वाहा विविद्याः ऋग्विधाना
 यः कषोल्कायः क्षुत्पिपासामलंज्येषामलक्ष्मीनाशयाम्यहं अभूतिमसमृद्धिचसर्वो निर्णुदमेपाप्मानं स्वाहा अग्नयइदं अन्नमयप्राणमयम
 नोमयविज्ञानमयमानंदमयमात्माभ्यः शुद्धांतां अन्नमयादिभ्यः एवंसमिच्चर्वाज्यैः प्रतिद्रव्यं चत्वारिंशदाहुती हुत्वा यदिष्टं यच्च पूर्तं यच्चापद्यनाप
 दि प्रजापतौ तन्मनसि जुहोमि विमुक्तो हं देवकिल्बिषा त्स्वाहेत्याज्यं हुत्वा प्रजापतयइदमितियजेत् ततः पुरुषसूक्तं अग्निमीळे इत्यादिचतुर्वेदादीं
 श्रजपित्वा स्विष्टकृदादिहोमशेषं समाप्य ब्रह्मचार्यादिभ्यो गोहिरण्यवरुणादिदत्तां समासिंचतुमरुतइति मंत्रेण गृह्याग्निमुपस्थाय तत्र दारुपात्राणि
 दहेत् तैजसानि गुरवे दद्यात् तत आत्मन्यग्निसमारोपं अयं ते यो निरित्युचायाते अग्नेयसियात् नूस्तये स्यारोहात्मात्मानमित्यादियजुषा च
 त्रिरुक्तेनाग्नेर्ज्वालां प्राश्नकुर्यात् कृष्णाजिनमादाय गृहानिष्क्रम्य सर्वं भवतु वेदाद्याः सर्वं भवतु सोमपाः सर्वं पुत्रमुरवं दद्यात् सर्वं भवतु मिदं का
 इति पुत्रादिभ्य आशिषं दत्वा नमो कश्चिन्नाहं कस्यचित्पुत्रादीनुक्त्वा विसृजेत् जलाशयंगत्वां जलिना जलमादाया शः शिशानइति सूक्तेनाभिमन्त्र्य
 सर्वाभ्यो देवताभ्यः स्वाहेतित्यजेत् तिथ्यादिस्मृत्वाऽपरोक्षब्रह्मावासये संन्यासं करोमीति संकल्प्य जलांजलिं गृहीत्वा ॐ एष हवा अग्निः-
 सूर्यः प्राणो गच्छ स्वाहा ॐ स्वां योनिं गच्छ स्वाहा ॐ आपो वै गच्छ स्वाहेति मंत्रत्रयेण जलेष्वंजलिं त्रयं दद्यात् पुत्रैषणा विनैषणा लोकैषणा

५. सिं
६५

तु. ५-३

सर्वेषणाभयापरित्यक्ता अभयं सर्वभूतेभ्यः स्वाहा इत्यंजलिं जले क्षिपेत् पुनरेवमभयं दत्त्वा वदेत् यत्किंचिद्व्यनं कर्म कृतमज्ञानतो मया प्रमादाल-
स्य दोषोऽथ तत्सर्वं संत्यजाम्यहं त्यक्तसर्वो विश्रान्ता गतस्नेहः शुभाशमः एषत्यजाम्यहं सर्वं काममोगसुरवादिकं रोषं तोषं विवादं च गंधमाल्या-
तुलपनं भूषणं नर्तनं गेयं दानं मादानमेव च नमस्कारं जपं होमं याश्च नित्यक्रिया मम नित्यं नैमिषिकं काम्यं वर्णधर्माश्च माश्च ये सर्वमेव परित्यज्य
दत्ताभ्यभयदक्षिणां पद्भ्यां कराभ्यां विहरन्नाहं वाक्कायमानसैः करिष्ये प्राणिनां पीडां प्राणिनः संतु निर्भयाः सूर्यादिदेवान् विष्णुं शिवं साक्षित्वेन ध्यात्वा-
नाभिमात्रे जले प्राङ्मुखः सावित्री प्रवेशं पूर्ववत्कृत्वा तरत्समं दीति सूक्तं पठित्वा पुत्रैषणाया विन्नेषणाया लोकैषणायाश्च व्युत्थितो हं भिक्षा च
यंचरामीति जले जलं जुहुयात् अथ प्रोच्चारः ॐ भूः सन्यस्तं मया ॐ भुवः सन्यस्तं मया ॐ स्वः सन्यस्तं मया ॐ भूर्भुवः स्वः सन्यस्तं म-
येति त्रिर्मेत्रमध्याच्य स्वरेणोक्ताभयं सर्वभूतेभ्यो मत्तः स्वाहेति जले जलं क्षिपेत् शिरवामुत्पात्य यज्ञोपवीतमुद्धृत्य करे गृहीत्वा आपो वै सर्वा
देवताः सर्वाभ्यो देवताभ्यो जुहोमि स्वाहा ॐ भूः स्वाहेति जले जलैः सह जुह्वा प्रार्थयेत् ब्राहिमां सर्वलोकेश वासुदेव सनातन सन्यस्तं मे जम-
द्योने पुंडरीकाक्षमोक्षद पुष्पाच्छरणमापन्नं ब्राहिमां पुरुषोत्तम ततो दिगंबरः पंचपदान्युदङ्मुखो गच्छेत् विविदिषुश्चेत्तस्मै आचार्यो नत्वा
काषायकौपीनाच्छादने दत्त्वा दंडं दद्यात् सच कौपीनं वासश्च परिधाय ॐ इंद्रस्य बज्रोऽसि सरवे मां गोपायेति दंडं गृहीत्वा प्रणवेन गायत्र्या
वाकमंडलुं इदं विष्णुं रिष्यासनं ततः समित्याणि गुरुं नत्वा गरुडासनोपविष्टो गुरुं वदेत् त्रायसमो जगन्नाथ गुरो संसारबन्धिना दग्धं मां कालदष्टं च-
त्वा मंहं शरणागतः यो ब्रह्माणं विदधाति पूर्वं यो वै वेदांश्च प्रहिणोति तस्मै तं ह देवमात्मबुद्धिप्रकाशं मुमुक्षुर्वै शरणमहं प्रपद्ये इति गुरुमुपस्था-

६५

य दक्षिणं जान्वा च पादावुपसंगृह्याधीः भगवो ब्रह्मेति वदेत् गुरुगत्वा न ब्रह्मरूपं ध्यात्वा जलपूर्णं शिरं ह्वा दशप्रणवैरभिमन्त्र्य तेन शिष्यमभि-
षिच्य शस्त्रो मित्र इति शांतिं पठित्वा तच्छिरसि हस्तं दत्त्वा पुरुषसूक्तं जपित्वा शिष्यं हृदये हस्तं कृत्वा मम ब्रते हृदयं ते दधामीत्यादि मन्त्रं जप्त्वा द-
क्षिणकर्णे प्रणवमुपदिश्य तदर्थं च पञ्चीकरणाय वबोध्य प्रज्ञानं ब्रह्म अयमात्मा ब्रह्म तत्त्वमसि अहं ब्रह्मास्मीति भगवदेवादि महावाक्येष्वन्य-
तमं शिष्यशारवानुसारेणोपदिश्य तदर्थं बोधयेत् ततस्तोत्रादिमादिसंप्रदायानुसारेण नाम दद्यात् ततः पर्यंकशौचं कारयित्वा योगपट्टं दद्यात्
अथ पर्यंकशौचं प्रयोगः कस्मिंश्चित्पुण्यदिने कश्चिद्गृहस्थः स्वाग्नेयी वा दौत्यतिमुपवेश्य गुर्वनुज्ञातो यतये पर्यंकशौचं करिष्ये इति संकल्प्य वामभा-
गे प्राक्संस्थान्यं च मृन्दागान् दक्षिणभागे पितथैव पंचसंस्थाप्यो भयत्र शब्दो दकंच संस्थाप्य वामप्रथममृन्दागेन पंचवारं मृज्जलाभ्यां यतिजानु द्वयं
कराभ्यां युगपत्क्षालयेत् चरमक्षालने मृन्दागसमाप्तिः एवमग्रेऽपि ततो दक्षिणभागस्थ प्रथमभागार्धेन स्ववामकरं मृज्जलाभ्यां दशवारं प्र-
क्षाल्यापसर्धेन तेनैव जलेनोभौ करौ सप्तवारं क्षालयेत् एवमग्रेऽपि योज्यं संख्यायां विशेषस्तूच्यते वामद्वितीयभागेन चतुर्वारं जप्त्वा द्वयं युगपत्
क्षाल्य दक्षिणद्वितीयभागार्धेन सप्तवारं वामकरमर्धोत्तरेण चतुर्वारं मुभौ च करौ क्षालयेत् वामतृतीयेन यतिगुल्फौ त्रिवारं दक्षिणभागार्धेन वामक-
रं चतुर्वारं मुभौ चतुर्वारं वामचतुर्थेन यतिपादपृष्ठौ द्विवारं दक्षिणार्धेन स्ववामकरं चतुर्वारं मुभौ द्विवारं वशिष्ठार्धेन वामपंचमेन यतिपादतले स-
कृद् दक्षिणपंचमार्धेन वामस्य द्विवारं मुभयोश्चापराधेन सकृत्क्षालनमिति अथ योगपट्टः कारितपर्यंकशौचौ यतिः कटिशौचं कृत्वा कटिसूत्र-
कोपीनेष्ट्वा वस्त्रेणावगुंध्य गुर्वनुज्ञातो चासने उपविश्य सभ्यैः सह वेदांते किंचिदुपन्यसेत् गुरुयति शिष्यं यतिं शिरसि शिरवेन पुरुषसूक्तेना

शिषिच्य वस्त्रगंधपुष्पधूपदीपनैवेद्यैः संपूज्य वस्त्रमुपरिधृत्वा यतिभिः सह विश्वरूपाध्यायं पश्यामि देवानित्यारभ्य मुंक्ष्वराज्यं समृद्धमित्यंतं
 प्रठित्वा पूर्वकल्पितं नाम दद्यात् ततः शिष्यं वदेत् इतः परं त्वया सन्यासाधिकारिणे संन्यासो देयो दीक्षायोगपट्टादिकंच कार्यं ज्येष्ठयतनो नम-
 स्कार्याः ततो गुरुः कटिसूत्रं पंचमुद्रालंकृतं पूर्वदंडं च शिष्याय दत्वा शिष्यं यथासंप्रदायं नमस्कुर्यात् अन्ययत योगगृहिणश्च नमस्कुर्युः शि-
 ष्यो नारायणोत्कृत्कोच्चासनादुत्थाय तत्र गुरुमुपवेश्य यथाविधिन त्वान्ययती नमेत् इति गृह्याग्निमतो विधुरादेश्व विविदिषा संन्यासप्रयोगः अ-
 थग्निहोत्रिणो विशेषः तत्र श्रौताग्नयो विच्छिन्नाश्चेत्युनराधानं पावमानेष्ट्यंतं पूर्णाहुत्यंतं वा कृत्वा प्रायश्चित्तादिसावित्रीप्रवेशांतं पूर्ववत्कुर्यात् अथ
 ब्रह्मान्वाधानं अग्नित्रयं समिधसंस्कृतमाज्यं स्तुचिचतुर्वारं गृहीत्वा हवनीये पूर्णाहुतिं ॐ स्वाहा परमात्माने इदमिति कुर्यात् सायं संध्याग्निहो-
 त्रहोमांते उत्तरेण गार्हपत्यं द्वादशः पात्राण्यासाद्या हवनीयदक्षिणतः कौपीनदंडाद्यासादयेत् रात्रिजागरांते प्रातर्होमादि कृत्वा यौर्णमास्यां ब्रह्मान्वा-
 धानं चेत्यौर्णमासेष्टिं कृत्वा दर्शंष्टिमपि पक्षहोमापकर्षपूर्वकमपहृष्यत देवकुर्यात् दर्शं च दर्शंष्टिरेव अथ पूर्णमास्यां दर्शं वा देशकालौ स्मृत्या सं-
 न्यासपूर्वांगभूतया प्राजापत्येष्ट्या वैश्वानर्येष्ट्या च समानतंत्रया यद्वे इति संकल्प्य समुच्चयेनेष्टिद्वयं अत्र वैश्वानरो द्वादशकपालः पुरोडाशः
 प्राजापत्यश्च रुर्वेष्ट्या वीनवकपालः पुरोडाशः अथ वा केवलप्राजापत्येष्टिः अत्र प्रयोगः स्वस्वसूत्रानुसारेणोद्भूतः बोधायनसूत्रानुसारेण किंचि-
 दुच्यते पवनपावनपुण्याहवाचनादिपूर्वांगांते केवलवैश्वानरेष्ट्याः केवलप्राजापत्यायावासंकल्पः ब्रीहिमयः पुरोडाशो द्रव्यं पंचप्रयाजाः अग्नि-
 वैश्वानरः प्राजापतिर्वा देवता पंचदशसामिधेन्यः व्रतग्रहणांते अर्घुराज्यं संस्कृत्य स्तुचिचतुर्गृहीतं गृहीत्वा पृथिवीहोतेत्यादि चतुर्होतृहोम-

कूष्माण्डहोमसारस्वतहोमौचकृतानिर्वापादि वैश्वानरोद्वादशकपालः पुरोडाशः प्राजापत्यश्रुः वैश्वानरायप्रतिवेद्यामइतिपुरोनुवाक्या वैश्वान-
 नरः पवमानः पवित्रैरितियाज्या प्राजापत्यायां प्रधानमुपांशधर्मकंस्तमूः स्वयंभूरित्याद्यनुवाक्या प्राजापतेनलदेतानितियाज्या अथस्त्रवेणाष्टा-
 बुप्रहोमाउभयत्र वैश्वानरोनऊत्याप्रयातुपरावतः अग्निरुक्थेनवाहसास्वाहा वैश्वानरायेदमितित्यागः सर्वत्र ऋतावानं वैश्वानरमृतस्यज्योति-
 षस्पतिं अजस्त्रं यर्ममीमहेस्वाहा २ वैश्वानरस्येद ३ पृष्ठोदिविपृष्ठो अग्निः ४ जातोयदग्ने ५ त्वमग्नेशोचिषा ६ अस्माकमग्ने ७
 वैश्वानरस्यस्तमती ८ अथैनमुपतिष्ठेत् सहस्त्रशीर्षेति सूक्तेन ततः स्विष्टकृदादिशेषं समापयेत् सर्वो वैरुद्रो विश्वंभूतमिति द्वाभ्यामग्न्य-
 र्गः आयुर्दा अग्ने इति मंत्रेण दर्भस्तंबस्थ यजमानभागात् किंचिदादाय सहस्त्रशीर्षेत्यनुवाकेन प्राश्य ओमिति ब्रह्म ओमितीदं सर्वमित्यनुवाके-
 न हुतशेषमाहवनीये प्रक्षिपेत् एवं वैश्वानर्याद्यन्यतरामिष्टिं कृत्वौपासनाग्नेः सर्वाधाने दक्षिणाग्नेः प्राणादिहोमादिविरजाहोमांतं कार्यं अन्यत्या-
 ग्वत् ५ आहवनीयेऽरणीमुसलोत्तूरवलातिरिक्तदारुपात्राणां दाहः तत आत्मन्याहवनीयाग्निसमारोपः पूर्ववत् अरणीद्वयंगार्हपत्ये प्रक्षिप्य
 तत्समारोपं कृत्वा दक्षिणाग्नेः मुसलोत्तूरवले हुत्वा दक्षिणाग्नेरपि समारोपः तत औपासनाग्नेः समारोप इति क्रमः अत्र विशेषो न्यत्र ज्ञातव्यः
 इति साग्निकप्रयोगः स्नातकं प्रतिब्रह्मान्वाधानविरजाहोमादिरहितो वा प्रयोगो ग्न्यभावात् अथातुरसन्यासः आतुरसन्यासे संकल्प-
 प्रेषोच्चारामयदानेति त्रयं प्रधानमवश्यं कार्यं अष्टश्राद्धादिदंडप्रग्रहणांतमंगभूतं यथासंभवं कार्यं तत्प्रयोगः मन्त्रस्नानं कृत्वा शुद्धवस्त्रं
 धृत्वा ज्ञानप्राप्तिद्वारा मोक्षसिद्ध्यर्थमातुरविधिना सन्यासमहं करिष्ये पंचकेशानवशेष्यवपनं कृत्वा स्नात्वा संध्या औपासनहोमांतं यथासंभ-

वंसंपाद्यात्मनिसमारोपंकुर्यात् अग्निहोत्रीतु प्राजापत्यादिस्थानेषूणाहुतिंकृत्वा श्रौताग्निमात्मनिसमारोपयेत् उच्छिन्नाग्नीनां पुनराधानसंभवे
 समारोपोऽन्यथातु न समारोपः विधुरादीनामग्न्यभावादेव समारोपो नावश्यकः ततस्तोयमादायाप्स जुहोति एष हवा अग्नेर्योनिर्यः प्राणः प्रा
 णंगच्छ स्वाहा आपो वै सर्वा देवताः सर्वाभ्यो देवताभ्यो जुहो मि स्वाहा २ भूः स्वाहेति जले जलैर्हुत्वा हुतशेषं जलमाशुः शिशान इत्यनुवाकेनाभि
 मंत्र्य पुत्रैषणा वित्तैषणा लोकैषणा मया त्यक्ताः स्वाहेति किंचित्पिबेत् अभयं सर्वभूतेभ्यो मत्तः स्वाहेति किंचित्पिबेत् सन्यस्तं मयेति निः शेषं तृ
 तीयं पिबेत् ततः प्राङ्मुख ऊर्ध्वबाहुः प्रेषोच्चारं पूर्ववत् कुर्यात् अभयं सर्वभूतेभ्यो मत्तः स्वाहेति प्राच्यां जलं क्षिपेत् शिरवासुत्पात्य यज्ञोपवीतं
 छित्वा भूः स्वाहेत्यप्स हुत्वा पुत्रगृहे न तिष्ठेत् अत्यंतमातुरश्रुत्येषमात्रं वा वदेत् जीवति चेत् स्वस्थः सन्महावाक्योपदेशं दंडग्रहणादिसर्वं कु
 र्यात् एवमातुरविधिना सन्यासे मृतस्य यतिवत्संस्कारः अथ मृतयतिसंस्कारः पुत्रः शिष्यो वा स्नात्वा वपनं कृच्छ्रत्रयं चाधिकारार्थं कुर्यात्
 पुत्रातिरिक्तस्य वपनं कृत्वा कृतं देशकालौ स्मृत्वा ब्रह्मीभूतस्य यतैः शौनकोक्तविधिना संस्कारं करिष्ये नवं कलशं तीर्थेनापूर्य गंगेचयमुनेना
 रायणः परंब्रह्म० यच्च किंचिज्जगत्सर्वं० इति मंत्रैरभिमंत्र्य रुद्रसूक्तविष्णुसूक्तापोहिष्ठादिभिर्यतैः स्नानं विधाय चंदनादिभिः कलेवरं संपूज्य
 माल्यादिभिरलंकृत्य वाद्यघोषादिभिः शक्रद्वंद्वं नयेत् जले स्थले वा समाहितं कुर्यात् स्थलपक्षे गर्तं व्याहृतिप्रोक्षितभुवि दंडप्रमाणं कृत्वा मध्ये
 सूक्ष्मागर्तं सार्धं हस्तं कृत्वा सप्तव्याहृतिभिः पंचगव्येन त्रिः प्रोक्ष्य जलपक्षे नद्यां पंचगव्यं प्रक्षिप्य कुशानां स्तीर्य सावित्र्या देहं प्रोक्ष्य शंखोद
 केन पुरुषसूक्तेनाष्टोत्तरशतावृतप्रणवैश्च संस्नाप्याष्टाक्षरेण षोडशोपचारैः संपूज्य तुलसीमालाद्यैरलंकृत्य विष्णोर्हव्यं रक्षस्वेति देहं गर्ते नद्यां वा क्षिपेत्

इदं विष्णुश्रितिरुदं त्रेधा भग्नं दक्षिणहस्ते स्थापयेत् हंसः शचिषदिति परेण नाकं निहितमिति हृदये जपेत् पुरुषसूक्तं भुवोर्मध्ये जपेत् ब्रह्मजज्ञा
नमिति मूर्धनि मूर्धानं भूर्भुवः स्वश्चैत्युक्ता शिखरेन भेदयेत् अथवा भूमिर्भूमिमगान्माता मातरमप्यगात् भूयास्मपुत्रैः पशुभिर्योनो देष्टुसभिद्यता
मिति मंत्रेण परश्वादिना भेदयेत् शिरोभेत्तुमशक्तः शिरस्थापितं गुडपिंडादिकं भिद्यात् गर्ते पुरुषसूक्तेन लवणेन प्रपूरयेत् सृगालश्वादिरक्षार्थं
सिकताभिः प्रपूरयेत् नद्यादौ चेच्छिरोभेदनोत्तरं दभैराच्छाद्य व्याहृतिभिरभिमन्त्र्य पाषाणं बध्वा ॐ स्वाहेति हृदये न्यसेत् ततोऽग्निनाग्निः स०
त्वं ह्यग्ने अग्निना० तं मर्जयंत स क्रतुं० यज्ञेन यज्ञं० इत्युक्त्वा तुष्टयेन चित्तिः स्तुगित्यादिभिर्दशसोऽगादिसंज्ञक यजुर्मंत्रे आभिमन्त्रयेत् अतो देवा इति ज
पित्वा पापैर्मुक्ता अश्वमेधादिफलभागिनो वयमिति भावयंतो वभूथ बुध्या सर्वैः नुगामिनः स्वात्वागंधादिधृत्वा सोत्सवा गृहं गच्छेयुः अत्र परमं
हंसस्य स्थले समाधिर्मुख्यः जले मध्यमः कुटीचकं तु प्रदहेत्पूरयेच्च बहुदकं हंसो जले तु निक्षेप्यः परमहंसं प्रपूरयेत् इति वचनात् अत्र परमहं
सं प्रकीरयेदिति क्वचित्पाठः एको द्विष्टं जलपिंडमाशौचं प्रेतसाल्क्रियां न कुर्याद्द्वार्षिकादन्यद्दृष्ट्वा भूताय भिक्षवे कुटीचकातिरेकेण न दहेद्यतिनं-
क्वचित् ततः कर्ता स्वात्वाऽचम्य सिद्धिं गतस्य ब्रह्मा भूतमिहोस्तृप्त्यर्थं तर्पणं करिष्ये इति संकल्प्य सव्येन देवतीर्थे नैवात्मानं मंतरात्मानं पर-
मात्मानमिति चतुश्चतुस्तर्पयित्वा शुक्लपक्षे मृतस्य केशवादि द्वादशनामभिः केशवं तर्पयामीत्येवं द्वितीयांतैः कुर्यात् इदं क्षीरेणोति केचित् त
तः सिद्धिं गतस्य भिक्षोस्तृप्त्यर्थं नारायणपूजनं बलिदानं घृतदीपदानं च करिष्ये इति संकल्प्य देवयजनोपरितीरे वामे न्यायलिंगं कृत्वा पुरुषसूक्ते
नाष्टाक्षरेण च षोडशोपचारपूजां कृत्वा घृतमिश्रपायसबलिं दत्त्वा घृतदीपं च समर्प्य पायसबलिं जले क्षिपेत् तत ॐ नमो ब्रह्मणे नमो० इति शं

खेनाष्टाध्यान्दिवागृहं ब्रजेदिति प्रथमदिनकृत्यं एवं दशदिनांतं प्रत्यहं तर्पणं लिंगपूजनपायसबलिदीपदानानि कुर्यात् अथैकादशोहनिपार्वणश्रा-
 द्धं तत्र मध्याह्ने नद्यादौ श्राद्धांगतिलतर्पणं कृत्वा देशका लोस्मृत्वा प्राचीनां वीती अमुकगोत्रस्यामुकशर्मणो ब्रह्मी भूतस्यास्य पितुः करिष्यमा-
 णदशादिसर्वश्राद्धाधिकारार्थमाद्यपार्वणश्राद्धं करिष्येति पुत्रादिः संकल्पयेत् शिष्यस्तु ब्रह्मी भूतस्य गुरोः प्रत्यब्दादिश्राद्धाधिकारार्थं तत्पितृ-
 संबंधिनामगोत्रोद्देश्यता सिद्ध्यर्थं च पार्वणश्राद्धमिति संकल्पयेत् अन्यत्समानं पुरुरवारद्रवसंज्ञका विश्वेदेवाः पितृपितामहप्रपितामहाना-
 नामगोत्रादिसहितानामुच्चारः सर्वत्र पितुर्ब्रह्मी भूत इति विशेषणमात्रमधिकं शेषं प्रत्यब्दश्राद्धवत् केचिच्छिष्यः कर्त्ता चेदात्मांतरात्मपरमा-
 त्मन उद्दिश्य साधुरुरुसंज्ञकदेवयुतं सव्येन देवधर्मकं नां दीश्राद्धवदेकादशाहं पार्वणश्राद्धं कुर्यादित्याहुः अत्र सर्वत्र विस्तरस्तारो कृतसंन्यास-
 पद्धतौ द्रष्टव्यः अथ द्वादशाहं नारायणबलिः देशादिस्मृत्वासिद्धिं गतस्य भिक्षोः संभावितसर्वपापक्षयपूर्वकं विष्णुलोकावासिद्वारा
 श्रीनारायणप्रीत्यर्थं नारायणबलिकरिष्येति संकल्प्य त्रयोदशयतीनविप्रान्वा निमन्त्र्य शुक्लपक्षे केशवरूपीगुर्वर्थे त्वया क्षणः कर्तव्य इत्येवं द्वा-
 मोदरांतकेशवादिद्वादशनामभिः क्षणो देयः कृष्णोतुसंकर्षणादिद्वादशनामभिः त्रयोदशं विप्रं विष्णुवर्थं त्वया क्षणः कर्तव्य इति निमन्त्र्य पा-
 दान्प्रक्षाल्य प्राङ्मुखवानुपवेशयेत् विप्राग्रेस्थंडिलेऽग्निप्रतिष्ठापनादि अन्वाधाने च क्षप्याज्येनेत्यंतेऽग्निं वायुं सूर्यं प्रजापतिं च व्यस्तसम-
 स्तव्याहूतिभिरेकैकपायसाहुत्या विष्णुमतो देवा इति षड्विः प्रत्यृचमेकैकपायसाहुत्या नारायणं पुरुषसूक्तेन प्रत्यृचमेकैकपायसाहुत्या शुक्रे-
 केशवादिद्वादशदेवताः कृष्णोसंकर्षणादिद्वादशदेवताः एकैकपायसाहुत्या शेषेणेत्यादि द्विपंचाशदधिकशतमुष्टीनिरूप्य बलिपर्याप्तं तदु-

लानोप्याशुत्रिंशदाहुनिपर्याप्तपुरुषाहारमिनविष्णुनैवेद्यपर्याप्तचक्षीरेशपयित्वाऽज्यभागांतेऽग्निपूर्वतः शालग्रामेविष्णुं पुरुषसूक्तेनाष्टाक्षरेण न
षोडशोपचारैः संपूज्य स्तुचाहस्तेन वाऽवाधानानुसारेण होमस्यागौ विदध्यात् एवं शक्रकुरुष्वाभेदेन केशवादिद्वादशांताः संकर्षणाद्यन्तावाह-
त्रिंशदाहुनाहुंत्वा स्तिष्ठेदुदादिहोमशेषं समाप्य पुनः शालग्रामं संपूज्य विष्णुगायत्र्या विष्णावेऽर्घ्यं दत्त्वा हुतशेषपायसेन विष्णावेन्न लिंदत्त्वा निमं-
श्रितत्रयोदशावेप्रान्ते केशवादिक्रमेण केशवरूपी गुरवे नम इदमासनमित्यादिनासनगंधपुष्पधूपदीपाच्छादनानि दत्त्वा त्रयोदशविंशपुरः पुरुषसूक्तेन म-
त्युच्चांते विष्णावे नम इत्येवमादिना विष्णुं दीपांतोपचारैः पूजयेत् च नुरस्त्रमंडलेषु त्रयोदशभोजनपात्राण्यासाद्योपस्तीर्यान्नं परिविध्य प्रथिवीं तं पात्र-
मित्यादिना केशवादिद्वादशोद्देशेन विष्णुं द्देशेन चान्नं त्यक्त्वा अतोदेना ॐ तद्द्रव्यं ॐ तद्वायुर्व्रह्मापंणमित्याद्यापोशनादिप्रांगाहुत्वं नेनासयणा
द्यपनिषद्वागान्युत्तमिप्रश्नांते आचान्तं पुत्रागग्रान्दभानास्तोत्र्याष्टाक्षरेणाक्षतोदकं दत्त्वा केशवरूपिणे गुरवेऽर्घ्यं पिंडः स्वाहानमम इत्येवं द्वाद-
शपिंडान् दद्यात् कृष्णोत्संकर्षणादिनामभिरितिसर्वत्र पिंडे विष्णोः संपूज्य पुरुषसूक्तेन स्तुत्या विसर्जयेत् विप्रैर्म्यस्तांबूलदक्षिणादिदत्त्वा त्र-
योदशविप्राय नाम्या आसीदित्याद्युक्तयेण फलतांबूलदक्षिणादत्यानमस्तुत्यतां शालग्राममूर्तिं माचार्याय दद्यात् इति नारायणवलि विधिः
अथ द्वादशाहे त्रयोदशाहे वा यथाचारं माराधनं तत्र प्रयोगः देशकालौ स्मृत्वा श्रीनारायणप्रोत्ययं माराधनं करिष्ये इति संकल्प्य गुर्वयं स-
णः कर्तव्यः एवं परमगुर्वयं परमेश्वरं गुर्वयं परात्परं गुर्वयं एवं विप्रचतुष्टयं निमंत्र्य शक्रकेशवादिनामभिः कृष्णोत्संकर्षणादिनामभिः द्वादशवि-
प्रान्निमंत्रयेत् एवं षोडशविप्राः यतयोवा अशक्तो यथाशक्ति विप्रान्निमंत्र्य यथायथं षोडशक्षणादेयाः षोडशानां पादद्वालनं कृत्वाऽचम्य

पादक्षालनोदकं पात्रांतरे गृहीत्वा गंधपुष्पादिभिः पूजयेत् विप्रान् आहूय रत्नानुदङ्मुखान् चोपवेश्य षोडशोपचारैर्गंधादिपंचोपचारैर्बीजसंपूज्य
 परिकरमन्त्रं परि विध्य गायत्र्या प्रोक्ष्य गुरवे इदमन्त्रं परि विष्टं परि वेक्ष्य माणां चानुमतेः स्वाहा हव्यं नमः एवं परमगुर्वादिभ्यः पंचदशभ्यः नत्यागं
 कृत्वा ब्रह्मार्पणमित्यादि मुक्तेष्वाचांते पुतांबूलदक्षिणावस्त्रादिभिः पूजयेत् अत्र केचित् पूर्वस्थापितपादोदकतीर्थपूजां कुर्वन्ति तद्यथा तीर्थं
 पात्रं तंडुलादि कृतमंडले संस्थाप्य पुरुषसूक्तेन तीर्थं राजाय नम इति षोडशोपचारैः संपूज्य तत्पात्रं शिरसि धृत्वा बंधुभिः सह विप्रान् दक्षिणां कृत्य
 गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्विष्णु रिति नत्वा प्रथमं विप्रहस्मान् तीर्थं पिबेत् तत्र मंत्रः अविद्यामूलशमनं सर्वपापप्रणाशनं पिबामि गुरुपतीर्थं पुत्रपौत्रप्रदं
 धनमिति कर्मेश्वरार्पणं कृत्वा सुहृद्युतो भुंजीत वर्षपर्यंतं प्रति मासं भुततिरावेव मेवाराधनं कार्यं ननु प्रति मासिकं आहं प्रत्यब्दं तु पार्वणं आहं
 कृत्वाऽराधनमपि कार्यं ततो दर्शमहालयादि आह्वान्यपि सर्वसाधारण्येन कार्याणि न तत्र विशेषः इत्याराधनविधिः अत्र नारायणबलिग
 वणं आह्वयोरैकदिनानुष्ठानपक्षे एकादशे द्वादशे वा दिने पूर्वे नारायणबलिं कृत्वा ततः पार्वणं आह्वयं कार्यं दिनद्वयं करणपक्षे त्रैकादशे पार्वणं द्वादशे
 नारायणबलिं द्वादशे त्रयोदशे वा दिने आराधनं ऊनमासिकादिकालेष्वप्याराधनमिति केचित् प्रति मासं नारायणमित्यन्ये पार्वणं आह्वयं त्रैका
 दशाहं प्रत्यब्दयोरैव तच्च पुत्रादीनामेव नियतं शिष्यादीनां तु नावश्यकं अपुत्रयते त्त शिष्येणापि प्रत्यब्दं पार्वणं आह्वयं कार्यं तदर्थं च नाम गोत्रो-
 छेदवाधिकारार्थमेकादशेऽपि शिष्येण पार्वणं आह्वयं कार्यं नारायणबल्यादेर्द्वादशाहं वा वसं भवेश्च कूपक्षस्थद्वादशी श्रवणपंचम्यः पूर्णिमा मावा-
 स्याच्चेति गौणकालाः अत्र पूर्वपूर्वः श्रेयान् भार्या कन्यास्तृपादेः स्त्रियायति संस्कारकर्तृत्वे तु विधवाया वपनपूर्वकं कृच्छ्रया चरणं सधवायास्तु

कृच्छ्राचरणमेव देशांतरस्थपुत्रः पितुर्यतेः सिद्धिवातांशुत्वावपनपूर्वकं स्नात्वा क्षीरतर्पणपूजनादिदशाहान्तं कृत्वा एकादशाहादौ पार्वणनारायण
 बल्यादिसर्वमविहृतं कुर्यात् सन्निहितेन ज्येष्ठेन कृतं चेत्कनिष्ठो न कुर्यात् शक्रकृष्णादिभेदेन केशवादिनामानि मृततिथ्यनुरोधेनैव ग्राह्याणि
 ननु वातांशवर्णातिथ्यनुरोधेन मृततिथ्यज्ञानेन वातांशवर्णा नुरोधेनैव यति संस्कारकरणः श्वमेधसहस्रादिफलं असंस्कृतं विशीर्येत यतेर्य
 त्रकलेवरं धर्मलोपो भवेत्तत्र दुर्भिक्षं मरणं तथा दिवंगते गुरौ शिष्य उपवासं तदाचरेत् न स्नानमाचरेद्दिक्षुः पुत्रादिनिधने श्रुते पितृमातृक्षयं
 श्रुत्वा स्नानाच्छुद्ध्याति सांबरः अथ प्रसंगाद्यतिधर्माः प्रातरुत्थाय ब्रह्मणस्पत इति जपित्वा दंडादीनि मंदं चादाय मूत्रपुरीषयोर्गृहस्थश्च
 तुरगुणं शौचं कृत्वाऽचम्य पर्वदादशीव ज्येष्ठप्रणवेन दंतधावनं कृत्वा मृदाबहिः कटिं प्रक्षाल्य जलतर्पणवर्ज्यं स्नात्वा पुनर्ज्येष्ठप्रक्षाल्य वस्त्रादीनि
 गृहीत्वा प्रणवेन प्राणायाममार्जनादि कृत्वा केशवादिनामोक्तनामभिः तर्पयित्वा भूस्तर्पयामीत्यादिव्यस्तसमस्तव्याहृतिभिर्महर्जनस्तर्पया
 मीति तर्पयेत् अत्र विशेषो माधवादौ विश्वेश्वर्यादौ च ज्ञेयः सूर्योपस्थानादिकं त्रिकालविष्णुपूजादिकं च सिंधौ ज्ञेयं विधूमे सन्नमुसले व्यं
 गारे मुक्तवज्जने काले पराह्णे भूयिष्ठे नित्यं भिक्षां याति श्वरेत् अत्र भिक्षाभेदाग्रं यांतरे ज्ञेयाः अत्र विविदिषोर्दंडिनो माधुकरौ मुख्या दंडव
 स्नादिपरिग्रहणरहितस्य तु करपात्रं मुख्यं अन्ये पक्षा अशक्तविषयाः तत्र माधुकरौ पक्षे दंडादि गृहीत्वा पंचम्यः सप्तभ्यां वा गृहेभ्यो भि
 क्षां याचित्वाऽन्प्रोक्ष्य भूः स्वधानमइत्यादिव्यस्तसमस्तव्याहृतिभिः सूर्यादिदेवेभ्यो भूतेभ्यश्च भूमौ क्षित्वा शेषमन्नं विष्णुनिवेदितं भुं
 जीत चंडीविनायकादिनैवेद्यं न भुंजीत मुक्ताऽचम्य षोडशप्राणायामान् कुर्यादिति संक्षेपः यतिहस्ते जलं दद्याद्दिक्षां दद्यात्पुनर्जलं

पर्वतमात्रस्यात्तज्जलसागरोपमं एकरात्रं वसेद्दामेनगरेपंचरात्रकं वर्षाभ्योऽन्यत्रवर्षासमासांश्चतुरंगवसेन अष्टोमासान्विहारः स्याद्यती
 नयतात्मनां महाक्षेत्रप्रविष्टानां विहारस्तनविद्यते भिक्षारनंजपः स्नानं ध्यानं शौचं स्मरणं कर्तव्यानिषडेता निसर्वयानुपदंडवत् मंचकं
 वस्त्रं च स्त्रीकथालौल्यमेव च दिवा सापश्चयानं च यतीनां पतनानिषद् वृथा जल्पपात्रलोभं संचयं शिष्यसंग्रहं हव्यं कव्यं तथा न च वर्ज
 सदायतिः यतिपात्राणि मृदेणुदावलांबुमयानि च नतीर्थवासानित्यं स्यान्नोपवासपरोयतिः न च्चाध्ययनशीलः स्यान्न व्याख्यानपरो भ
 एतद्देदार्थमिन्नपरं एते संक्षेपतोयतिधर्माः अन्येऽपि माधवीयमिताक्षरादौ ज्ञेयाः प्रथमेऽत्र परिच्छेदे कालसामान्यनिर्णयः द्विती
 यपरिच्छेदे विशेषात्कालनिर्णयः १ तृतीयस्य च पूर्वार्धे गार्भाधानादिसत्क्रियाः आह्निकं च प्रकीर्णार्था आधानाद्याः सविस्तराः २ देवप्र
 तष्ठाशांल्यादिनित्यं नैमिषिकं तथा तातश्चिकोत्तरार्धेऽस्मिन् जीवत्यित्कनिर्णयः ३ श्राद्धाधिकारकालादेर्निर्णयः श्राद्धपद्धतिः सूतकादे
 र्निर्णयश्च निर्णयो दुर्मृतावपि ४ अंत्येष्टिसंस्कारविधिः सत्यासः सहविस्तरः प्रायश्चित्तिव्यवहृतिं सर्वदानविधिं विना ५ कृत्स्नोपि सर्व
 आस्त्रार्थः संक्षेपेणात्र निर्मितः विबुधानां च बालानां तुष्टये कष्टहानये ६ मूलभूतानि गद्यानि विहृतानि क्वचित्कचित् निर्विकाराण्यपि न वा
 प्युक्तान्यत्र कानिचित् ७ मीमांसाधर्मशास्त्रज्ञाः सधियोऽनलसाबुधाः कृतकार्याः प्राङ्निबन्धैस्तदर्थेनायमुद्यमः ८ येषु नर्मदमतयो ल
 अज्ञाश्च निर्णयं धर्मवेदिनुमिच्छन्ति रचितस्तदपेक्षया ९ निबन्धोयं धर्मसिंधुसारनामा सुबोधनः अमुना प्रीयतां श्रीमद्विद्वलोभक्तव
 लः १० प्रेम्णा सन्दिग्धैः सैव्यः शब्दार्थतः सदोषोऽपि संशोध्य वापि हरिणा सुदाममुनिसत्पुष्ट्युक्तमुष्टिरिव ११ श्रीमत्काश्यपाध्या

रूपः ३

७०

यवरोमहात्मा बभूव विद्वद्भिर्जराजराजः तस्या दुपाध्यायकुलावतंसो यज्ञेश्वरोऽनंत इमावभूतां १३ यज्ञेश्वरो यज्ञविधानदक्षो देवज्ञवेदांग
 स्रशास्त्रशिक्षः भक्तोत्तमोऽनंतगुणैकधामाऽनंतारुह्योऽनंतकलावतारः १३ एषोऽत्यजज्जन्मभुवंचकीयांतां कौंकणारव्यांसुविरक्तशा
 लीं श्रीपांडुरंगेव सति विधाय भीमातटे मुक्तिमगात्स भक्त्या १४ तस्यानंताभिधानस्योपाध्यायस्य सतः कृती काशीनाथाभिधो धर्मसिधु
 सारं समातनोत् १५ इति श्रीमत्काश्युपाध्यायसूरिसूनु यज्ञेश्वरोपाध्यायानुजाननोपाध्यायसूरिसूनु काशीनाथोपाध्यायविरचिते धर्मसिं-
 धुसारं तृतीयपरिच्छेदोत्तरार्धं समाप्तिमंगमत् श्रीमद्द्विदुलचरणारविंदयोरर्पितोऽस्तु इति तृतीयपरिच्छेदः समाप्तः शम्भूया
 त् शके १७९२ प्रमोदनामाब्दे ज्येष्ठासितसप्तम्यामिंदुवासरे समाप्तः तारीख २० माहे जून सन १८७० हे पुस्तक पुण्यांत पांडुरंगविठ्ठल
 रानडे यांणी आपले बुद्धिमकाशला० ला०

किंमत ३०१२

इति श्री धर्मसिंधुसारे तृतीयपरिच्छेदः समाप्तः

[OrderDescription]
,CREATED=20.03.20 11:18
,TRANSFERRED=2020/03/20 at 11:46:04
,PAGES=143
,TYPE=STD
,NAME=S0002995
,Book Name=M-2945-DHARMSINDHU SAR TRITIYE PARICHHED
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF

FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF

FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF

FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF

FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF

FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF

FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
,FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF

FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF
,FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF
,FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF

FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF
,FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF
,FILE124=00000124.TIF
,FILE125=00000125.TIF
,FILE126=00000126.TIF
,FILE127=00000127.TIF
,FILE128=00000128.TIF
,FILE129=00000129.TIF
,FILE130=00000130.TIF
,FILE131=00000131.TIF
,FILE132=00000132.TIF
,FILE133=00000133.TIF
,FILE134=00000134.TIF
,FILE135=00000135.TIF

FILE136=00000136.TIF
,FILE137=00000137.TIF
,FILE138=00000138.TIF
,FILE139=00000139.TIF
,FILE140=00000140.TIF
,FILE141=00000141.TIF
,FILE142=00000142.TIF
,FILE143=00000143.TIF
,